

Peter Terem a kolektív

Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO

2023

VEDÚCI AUTORSKÉHO KOLEKTÍVU

Prof. PhDr. Peter Terem, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

AUTORI

Mgr. Tomáš Beňuška, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Doc. PhDr. Martina Bolečeková, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Prof. PhDr. Peter Čajka, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Mgr. Anton Fogaš, PhD., Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita
Doc. PhDr. Radovan Gura, PhD. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Doc. PhDr. Mária Huraj Rošteková, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Prof. RNDr. Róbert Ištók, CSc., Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita
PhDr. Irina Kozárová, PhD., Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
Mgr. Marek Lenč, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Mgr. Vladimír Muller, PhD. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Doc. PhDr. Lucia Rýsová, PhD. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Mgr. Ivana Slobodníková, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Prof. PhDr. Peter Terem, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Doc. PhDr. Dalibor Vlček, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica
Mgr. Róbert Vancel, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

RECENZENTI

doc. PhDr. Tomáš Koziak, PhD.
prof. PhDr. Peter Mičko, PhD.
Dr.h.c. prof. Ing. Pavel Necas, PhD., MBA

Jazyková korektúra: Mgr. Matúš Babják

Technické spracovanie: Mgr. Ján Humaj

2. aktualizované vydanie

Študijné texty sú výstupom projektu pod názvom: **Online odborné študijné texty pre stredné školy: Zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO** na základe zmluvy č. MVZP/2023/21 o poskytnutí dotácie v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB Banská Bystrica 2023

ISBN 978-80-557-2110-1

<https://doi.org/10.24040/2023.9788055721101>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International Licence CC BY-NC-SA (uve denie autora – nekomerčné použitie – rovnaké šírenie).

Úvodné slovo

V roku 2024 si pripomenieme 20 rokov členstva SR v EÚ a NATO. Hlavným cieľom projektového zámeru bolo pripraviť študijné texty pre stredné školy, ktoré priblížia kľúčové míľniky vývoja medzinárodných vzťahov, európskej a globálnej bezpečnosti, dôležitých pre smerovanie zahraničnej politiky a bezpečnostnej politiky SR. Predkladaná online publikácia je aktualizovanou a inovovanou verziou študijných textov, ktoré boli publikované v roku 2017 (v rámci projektu MVZP/2017/58). V kontexte vývoja medzinárodnopolitickej situácie v Európe a na globálnej úrovni a priamych či nepriamych dopadov na stabilitu a bezpečnosť SR získava aktualizácia a inovácia študijných textov pre slovenskú mládež o členstve SR v EÚ a NATO mimoriadny význam. Zámerom autorského tímu je, aby študijné texty prispeli k prehĺbeniu poznania o členstve SR v EÚ a NATO ako vyústení prirodzených záujmov občanov SR o život v prostredí, ktoré im zabezpečí individuálnu slobodu, demokratické pomery, ekonomickú prosperitu a rešpekt k právu. Zvýšenie informovanosti stredoškolskej mládeže o zmysle a pôsobení SR v európskych a transatlantických štruktúrach je nevyhnutnou súčasťou opatrení na zvyšovanie odolnosti spoločnosti voči radikalizmu, extrémizmu, šíreniu strachu, prejavov nenávisťi a nedôvery k demokratickým inštitúciám. Predkladaný materiál má ambíciu nie len poskytnúť nové poznatky, ale aj rozvíjať už získané vedomosti a prepájať ich do súvislostí.

Študijné texty sú obsahovo zamerané na vývoj európskej integrácie a transatlantických vzťahov po skončení studenej vojny a ich vplyv na zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR. Vychádzajúc z perspektívy, že náš pohľad na svet je formovaný miestom, kde žijeme, je nevyhnutné venovať pozornosť vývoju vlastného štátu v širšom medzinárodnom kontexte. Cieľom študijných textov je poukázať na silné väzby Slovenska k EÚ, rovnako poukázať na bezpečnostné prostredie SR a úlohu NATO ako garanta bezpečnosti našej vlasti.

Súčasťou autorského kolektívu sú vysokoškolskí pedagógovia Fakulty politických vied a medzinárodných

vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulty humanitných a prírodných vied a Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity.

Odborné študijné texty sú určené študentkám a študentom stredných škôl. Využiteľné sú v rámci predmetov geografia, dejepis a náuka o spoločnosti. Zároveň môžu slúžiť ako doplnkový študijný materiál pre študentky a študentov vysokých škôl, najmä bakalárskych študijných programov medzinárodné vzťahy, politológia, európske štúdie, ako aj učiteľsky zameraných študijných programov geografie, histórie a náuky o spoločnosti.

Obsah študijných textov je rozdelený do dvoch celkov. V prvom sa dozviete o význame členstva SR v EÚ, ale aj o prínose Európskej únie k rozvoju demokracie, slobody, ochrane ľudských práv, k prosperite a stabilite európskych štátov. Zároveň vám predstavíme Severoatlantickú alianciu ako ochrancu a garanta slobody a bezpečnosti svojich členských štátov a vysvetlíme, v čom spočíva zmysel členstva Slovenskej republiky v NATO.

Jednotlivé témy sú pripravené v zrozumiteľnej podobe. Každá kapitola začína predstavením témy a jej významu. V hlavnom texte sú zvýraznené najdôležitejšie časti, pričom doplnujúci text je zreteľne odlišný od hlavného textu. Na konci každej kapitoly nájdete jej zhrnutie a vysvetlenie kľúčových pojmov. Otázky a úlohy sú orientované nie len na kontrolu faktografických vedomostí, ale aj na zachytenie a pochopenie súvislostí. V časti aktivity nájdete inšpirácie na skupinovú alebo individuálnu prácu – napríklad na prácu s mapami, spracovanie projektu formou prezentácie, výzvy na občianske aktivity v teréne, organizovanie diskusií, exkurzií a pod. Odporúčané linky môžete využiť na bližšie zoznámenie sa s témou.

Veríme, že jednotlivé kapitoly vás zaujmú a ich obsah prispeje k vyššej úrovni poznania a porozumenia členstva Slovenskej republiky v Európskej únii a Severoatlantickej aliancii.

Autorský kolektív

Obsah

A Slovenská republika v Európskej únii

01	Vývoj politickej mapy Európy od skončenia studenej vojny	6
02	Európska únia - rozširovanie a prehĺbovanie integrácie	16
03	Politický a socioekonomický vývoj Slovenska (1993 – 2004)	30
04	Zahraničná politika Slovenskej republiky v období 1993-2004	44
05	Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky po vstupe do Európskej únie	51
06	Inštitúcie Európskej únie	78
07	Pôsobenie Slovenskej republiky v súčasnej inštitucionálnej štruktúre Európskej únie	84
08	Vonkajšia činnosť Európskej únie	88
09	Zahraničná politika SR v rámci vonkajšej činnosti EÚ	95
10	Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie	101
11	Zahraničná politika Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ – strategické priority	109
12	Európska susedská politika a aktivity Slovenskej republiky	117
13	Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ	125
14	Predsedenstvo Slovenskej republiky v Rade Európskej únie	131
15	Demokracia, mier a ľudské práva	139
16	Kultúrna, jazyková a náboženská diverzita Európskej únie	144
17	EÚ ako svetový aktér	151

B NATO – ochranca a garant slobody a bezpečnosti Slovenskej republiky

01	Geopolitika strednej Európy	162
02	Vplyv zmien mocenských pomerov v Európe na vývoj Slovenska v 20. storočí	170
03	Integrácia Slovenskej republiky do NATO	185
04	Bezpečnostná politika SR ako členského štátu Severoatlantickej aliancie	195
05	Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky	205
06	Príčiny vzniku ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete	213
07	Konflikty a vývoj v krízových regiónoch	
	Sýria	221
	Ruská vojna na Ukrajine	229
	Izraelsko-palestínsky konflikt	236
	Irak	245
08	Transatlantické partnerstvo a jeho význam pre bezpečnosť EÚ	253
09	Účel Aliancie v 21. storočí	261

A. Slovenská republika v Európskej únii

Vývoj politickej mapy Európy od skončenia studenej vojny

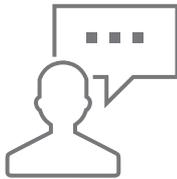
01

Ak sa pozriete na politickú mapu Európy, pripomenie vám pestrú mozaiku. Európa ako svetadiel je svojou rozlohou druhý najmenší v rebríčku svetadielov zoradených podľa veľkosti, ale na rozlohe približne 10,5 mil. km² sa rozkladá viac ako 40 rôzne veľkých štátov a štátikov, ako aj niekoľko závislých území. Počet štátov sa v minulosti viackrát menil a predpokladáme, že sa tento trend zachová aj v budúcnosti. Kým na začiatku 20. storočia bol počet nezávislých štátov 18, ku koncu studenej vojny (v roku 1989) to už bolo 33 štátov. Prelom tisícročia bol v znamení vzniku nových samostatných štátov, čím sa ich počet zvýšil na 43.

Priestorovo-politická štruktúra Európy po roku 1945 bola relatívne stabilná. Opätovné naštartovanie dynamiky priestorovo-politickej štruktúry Európy je spojené s **koncom studenej vojny** a následne aj bipolárneho svetového systému na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia. Postupne sa do popredia pozornosti na oboch stranách železnej opony dostali prirodzené faktory, akými boli **historická pamäť, populačné a ekonomické trendy**, čo prispelo k **vzniku nových štátov** na politickej mape Európy, ale aj k oživeniu separatistických a nacionalistických hnutí. Tie sa presadzovali a presadzujú nielen v postkomunistických krajinách, ale aj v západnej Európe a to bez ohľadu na snahu o zavedenie významných decentralizačných reforiem.

*Doplňujúci text: **Studená vojna** je charakterizovaná ako ideologický konflikt, ktorý sa vyhrtil po skončení druhej svetovej vojny. V rokoch 1945 až 1947 sa sformovali dva antagonistické bloky, pre ktoré sa vžili pomenovania Západ (v ktorom hrali*

RVHP vznikla v roku 1949. K jej zakladajúcim členom patrilo Albánsko, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a ZSSR. Neskôr pristúpili aj ďalšie štáty socialistického bloku, vrátane mimoeurópskych – Nemecká demokratická republika, Mongolsko, Kuba a Vietnam. Albánsko v roku 1987 ako jediný členský štát z tohto zoskupenia vystúpilo.

úlohu hegemóna Spojené štáty americké) a Východ (ktorému dominoval Sovietsky zväz). Presadzované hodnoty v týchto zoskupeniach boli výrazne protichodné a nezmieriteľné. Obdobie rokov 1947 až 1990 je charakterizované ako bipolárny svetový systém. Hranica oddeľujúca oba bloky v Európe známa ako „železná opona“ ju rozdeľovala na dve ideologické zoskupenia – štáty socialistického bloku a štáty kapitalistického bloku.

Zmeny v globálnom mocenskom usporiadaní, v rámci ktorých dominoval **úpadok komunistického bloku** sa prejavili v **rozpade dvoch integračných zoskupení**, ktoré združovali Sovietsky zväz a jeho satelity. V súvislosti s presadením trhovej ekonomiky v dovtedajších členských štátoch ukončila 28. júla 1991 svoju činnosť **Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP)**. 30. júna 1991 bola rozpustená aj **Organizácia Varšavskej zmluvy**.

Koniec studenej vojny bol spojený so **zjednotením oboch nemeckých štátov a Západného Berlína**, ktorý bol završený 3. októbra 1990. Obnovenie jednotného nemeckého štátu vzhľadom na jeho ekonomický a politický potenciál znamenal zásadnú geopolitický prelom v priestorovo-politickom usporiadaní nielen stredovýchodnej Európy, ale aj Európy ako celku.

*Doplňujúci text: **Teritórium Nemecka** bolo po skončení druhej svetovej vojny zredukované o jeho východné časti, ktoré boli pripojené k Poľsku, resp. Sovietskemu zväzu. Zvyšok jeho územia bol rozdelený do štyroch okupačných zón – americkej, britskej, francúzskej a sovietskej. Výsledkom studenej vojny bol v roku 1949 vznik dvoch nemeckých štátov - Spolkovej republiky Nemecko (pozostávajúcej z americkej, britskej a francúzskej okupačnej zóny) a Nemeckej demokratickej republiky (NDR, vytvorenej na teritóriu sovietskej okupačnej zóny). Popri tom ako zvláštna jednotka existoval aj Západný Berlín (enkláva obkolesená územím NDR, ktorá združovala tri okupačné zóny Spojených štátov, Spojeného kráľovstva a Francúzska). Koniec studenej vojny 3. októbra 1990 bol spätý so zjednotením Nemecka, ktoré vystupuje pod názvom Spolková republika Nemecko.*

Následkom pádu komunistických režimov začala **nová etapa utvárania národných štátov v Európe**. Štyridsať rokov zakonzervovaná priestorovo-politická štruktúra bývalého komunistického bloku sa začala prudko meniť, pričom došlo **k rozpadu troch federácií: Sovietskeho zväzu, Juhoslávie a Československa**.

Rozpad Sovietskeho zväzu v roku 1991 znamenal na európskom kontinente obnovenie štátnosti šiestich krajín (*Bielorusko, Estónsko, Moldavsko, Litva, Lotyšsko, Ukrajina*). Ďalšie samostatné „mimoeurópske“ štáty vznikli v Zakaukazsku (*Arménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko*) a v strednej Ázii (*Kazachstan, Kirgizsko, Uzbekistan, Tadžikistan a Turkménsko*). Tieto štáty sa však stali členskými štátmi **Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe** (OBSE). Proces dezintegrácie Sovietskeho zväzu mal prioritne mierový charakter, ale priniesol viaceré problémy pretrvávajúce dodnes. Súvisia s nevyriešenými národnostnými a hraničnými animozitami, ktoré majú dlhodobé historické súvislosti.

Výsledkom s tým spojených konfliktov je pretrvávajúce štyroch útvarov, ktoré vyhlásili začiatkom 90. rokov 20. storočia nezávislosť – *Podnestersko, Abcházsko, Južné Osetsko (Alánia) a Náhodný Karabach (Arcach)*. Tieto politické útvary pretrvávajú vďaka patrónskym štátom (Rusku, resp. Arménsku) do súčasnosti. V medzinárodných vzťahoch sú považované za tzv. *de facto* štáty, teda teritoriálno-politické jednotky, ktoré nemajú širšie medzinárodné uznanie.

Doplňujúci text: Sovietsky zväz (ZSSR) vznikol v roku 1922 ako federácia zväzových republík. Pred jeho rozpadom v roku 1991 sa skladal z 15 subjektov. Vplyvom utlmenia komunistickej ideológie, ktorá bola nahradená nacionalizmom, vzniklo na politickej mape sveta 15 nových štátov. Vzhľadom na úzke ekonomické väzby medzi týmito krajinami vzniklo na základe dohody v decembri 1991 Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ). Toto zoskupenie pozostávalo po roku 1993 z 12 členských subjektov. V súčasnosti má 9 členov – bývalých republík Sovietskeho zväzu (okrem troch pobaltských štátov Litvy, Lotyšska a Estónska, Gruzínska, Turkménska a Ukrajiny). V roku 2009 z organizácie vystúpilo Gruzínsko a od roku 2005 Turkménsko vystupuje v pozícii asociovaného štátu. SNŠ nedisponuje širšími nadštátnymi právomocami a jeho význam je skôr symbolický v podobe nadväznosti na Sovietsky zväz. Najvýznamnejšou dohodou, ktorá bola uzavretá v jeho rámci, bolo vytvorenie zóny voľného obchodu. Rusko bolo od druhej polovice 90. rokov minulého storočia iniciátorom medzinárodnej organizácie, ktorá bola viac otvorená ázijským krajinám. Tak bola v roku 2001 vytvorená Šanghajska organizácia spolupráce, ktorá má v súčasnosti 9 členov. Medzi nich patria okrem Ruska 4 krajiny postsovietskej strednej Ázie – Čína, India, Pakistan a Irán.

Po demonštráciách na Ukrajine na prelome rokov 2013 a 2014 (Euromajdan), ktoré zmenili jej zahraničnopolitickú orientáciu z proruskej na prozápadnú, došlo k prudkému ochladeniu vzťahov s Ruskom. Výsledkom bol vznik dvoch separatistických útvarov na východe Ukrajiny. Tak bola v máji 2014 vyhlásená nezávislosť *Luhanskej ľudovej republiky* a *Doneckej ľudovej republiky*. Tieto útvary boli na základe usporiadaných referend, ktorých výsledky sú spochybňované medzinárodným spoločenstvom, spolu s ďalšími dvoma oblasťami Ukrajiny (Chersonskou a Zápороžskou) pripojené k Ruskej federácii. Udialo sa tak 30. septembra 2022 na základe dekrétu ruského prezidenta Vladimira Putina.

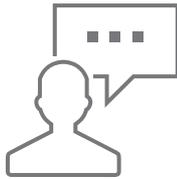
V júni 1992, pol roka po vzniku nezávislej Ukrajiny, schválil jej parlament zákon o autonómii Krymu. Po pokusoch proruských síl o vyhlásenie samostatnosti bol v marci 1995 autonómny štatút polostrova zrušený. V roku 1998 bola ukrajinským parlamentom autonómia územia obnovená v podobe Autonómnej republiky Krym s vlastným parlamentom. Po zhoršení ukrajinsko-ruských vzťahov bol v polovici februára 2014 neoznačenými ozbrojencami obsadený krymský parlament. 16. marca 2014 prebehlo spochybňované referendum, ktoré odhlasovalo pripojenie Krymu k Ruskej federácii. Po schválení ruským parlamentom bola 18. marca 2018 vytvorená *Krymská republika*, ktorá je súčasťou Ruskej federácie. Sevastopol bol vyhlásený za federálne mesto v jej rámci. Spomínané teritoriálne zmeny v neprospech Ukrajiny sú pokladané väčšinou medzinárodného spoločenstva za anexiu odporujúcu medzinárodnému právu.

Proces rozpadu etnických federácií v stredovýchodnej Európe pokračoval mierovou **dezintegráciou Československa** (pod názvom Česká a Slovenská Federatívna Republika), keď 1. januára 1993 na jeho mieste **vznikli dva medzinárodne uznané štáty – Česká republika a Slovenská republika**. Tento proces bol riadený ústavnými dokumentmi, ktoré boli ratifikované kolektívnymi štátnymi ústavnými inštitúciami.

Rozpad Juhoslávie predstavoval pomerne zložitý proces, spojeným s ozbrojeným násilím, ktoré nadobudlo najväčšie rozmery z hľadiska počtu ľudských obetí a vyčíslených materiálnych škôd od skončenia druhej svetovej vojny. Na základe referenda vyhlásili v roku 1991 samostatnosť *Slovinsko, Chorvátsko a Macedónsko* a v roku 1992 aj *Bosna a Hercegovina*. Srbsko a Čierna Hora ako zvyšok bývalej Juhoslávie vystupovali od roku 1992 pod názvom *Zväzová republika Juhoslávia* a po roku 2003 ako *Srbsko a Čierna Hora* vo

forme konfederácie. V reakcii na referendum vyhlásila v roku 2006 Čierna Hora samostatnosť. Proces rozpadu bol dovŕšený v roku 2008 jednostranným vyhlásením samostatnosti Kosova.

Boje v Chorvátsku prebiehali až do roku 1998, keď bola krajina obnovená v pôvodnom vymedzení. **Po vyhlásení nezávislosti Bosny a Hercegoviny** v roku 1992 začala na jej území občianska vojna medzi Srbmi, Chorvátmi a Moslimami, ktorá bola ukončená mierovými jednami v roku 1995. Násilie sprevádzalo aj snahu albánskej menšiny o **nezávislosť Kosova**, ktoré ukončila medzinárodná intervencia v roku 1999. K stretom medzi albánskou menšinou a vládnymi silami, ktoré boli ukončené v roku 2001, došlo aj v Macedónsku. Následkom týchto udalostí na západnom Balkáne boli rozsiahle etnické čistky spojené s rozsiahlou migráciou.

Kosovo ako republika má vlastné štruktúry výkonnej aj zákonodarnej moci. Zároveň je medzinárodným protektorátom pod patronátom OSN. Samostatnosť Kosova uznalo 98 členských štátov OSN. Doposiaľ ju neuznáva 5 členských štátov EÚ (Cyprus, Grécko, Rumunsko, Slovensko a Španielsko. Z veľmocí ju neuznáva Čína a Rusko.

*Doplňujúci text: **Rozpad Juhoslávie** mal viaceré príčiny. Socialistická federatívna republika Juhoslávia fungovala v rokoch 1945 až 1991 ako federatívny štát, pozostávajúci zo šiestich členských subjektov – socialistických republík. Popri najviac prezentovaných konfesijných, resp. etnických rozdieloch pri jej rozpade zohrávali významnú úlohu aj ďalšie faktory. Z nich treba zdôrazniť výrazné vnútorné ekonomické disparity medzi jednotlivými časťami štátu. Iniciatíva, ktorá viedla k dezintegrácii krajiny má korene v Slovinsku a Chorvátsku, ktoré ekonomicky najvýraznejšie prispievali do federálneho rozpočtu. Tieto republiky považovali prerodovanie financií za nespravodlivé a pre nich výrazne nevýhodné, čo viedlo k ich politickému tlaku, vedúcemu k rozpadu Juhoslávie.*

Výsledkom tohto vývoja je, že **politickú mapu Európy tvoria takmer výlučne národné štáty, teda Európa je svetadielom národných štátov**. V týchto štátoch všetci obyvatelia, resp. aspoň väčšina z nich, tvoria jeden národ a zároveň väčšina príslušníkov tohto národa obýva tento štát. V Európe v súčasnosti existuje aj niekoľko **mnohonárodných štátov**, medzi ktoré patrí *Belgicko, Spojené kráľovstvo, Španielsko alebo Švajčiarsko*. V týchto štátoch bolo dlhodobo presadzované úsilie o vytvorenie vedomia príslušnosti ich obyvateľov (napriek etnickým rozdielom) k štátu, v ktorom žijú. Ide o zložitý proces s cieľom kreovania politického národa.

V prvých troch spomínaných štátoch nebolo toto úsilie úspešné a narazilo na separatistické tendencie. V Belgicku sa vyhrtil nacionalizmus flámskej väčšiny, ktorý presadzujú jej politické strany. V Spojenom kráľovstve silnie snaha Škótskej národnej strany o konanie referenda o samostatnosti Škótska. Vplyv baskických a katalánskych nacionalistických politikov zas rastie v Španielsku. Proces vytvorenia politického národa najviac pokročil vo Švajčiarsku.

V súčasnosti sa priestorovo-politická štruktúra Európy v jej najčastejšie interpretovaných fyzickogeografických suchozemských hraniciach s Áziou (približne v línii pohoria Ural, rieky Ural a Kumsko-manyčskej znížiny) skladá zo **43 medzinárodne uznaných samostatných štátov**, ktorých celé územie sa rozkladá na európskom kontinente. Okrem toho zasahujú do Európy svojim teritóriom aj Rusko, Kazachstan a Turecko. K európskym štátom sa niekedy z politického hľadiska priradujú aj Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko a Cyprus. Popri

Mapa č. 1: Rozdelenie Juhoslávie.

Na hornom obrázku sú subjekty Juhoslávie ako federatívnej republiky v roku 1991 a na dolnom obrázku samostatné štáty, ktoré vznikli po rozpade štátu (stav v roku 2008.)

Najzložitejšiu štátno-politickú štruktúru spomedzi bývalých republík Juhoslávie má Bosna a Hercegovina. Tvoria ju tri územné jednotky – Federácia Bosny a Hercegoviny (hlavné mesto Sarajevo), Republika Srbská (hl. mesto Istočno Sarajevo) a dištrikt Brčko.

Výkonná aj zákonodarná moc je rozdelená medzi centrum a jednotlivé územné jednotky. Krajina je zároveň od októbra 1996 pod medzinárodným protektorátom OSN.

Zdroj: <http://www.icty.org/bcs/o-mksj/sta-je-bivsa-jugoslavija>

samostatných štátoch sa na európskom kontinente rozprestiera aj **6 závislých území**.

Pred štvrtstoročím bolo možné považovať politickú mapu Európy za stabilizovanú, resp. za dotvorenú. Dynamický vývoj, ktorý kulminoval v 90. rokoch minulého storočia však ukázal, že tento názor nezodpovedá skutočnosti a pravdepodobne aj v budúcnosti bude pokračovať trend zmien priestorovo-politickej štruktúry Európy. **Proces vzniku nových štátov nie je v Európe ukončený.** Môže prebiehať súbežne s európskymi integračnými procesmi, keďže tieto tendencie sa vzájomne nevylučujú.

Zásadné zmeny priestorovo-politickej štruktúry Európy výrazne prispeli **k vývoju najvýznamnejšej integrácie európskych štátov – Európskej únie (EÚ)**. Efektivita fungovania tohto zoskupenia sa prejavila po skončení studenej vojny v podobe prehlbovania spolupráce členských štátov, ale aj jej rozširovaním o nových členov. Symptomatický bol v roku 1995 **vstup troch neutrálnych štátov** – *Fínska, Rakúska a Švédska*. Po páde železnej

opony na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia popri tom prebiehala diskusia o možnostiach prijatia krajín stredovýchodnej Európy do EÚ. **Tento proces vyvrcholil v roku 2004 do jej najrozsiahlejšieho rozšírenia.** Vtedy do nej vstúpilo osem postkomunistických štátov (*Česko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko*) ako aj dve stredomorské ostrovné štáty – *Cyprus a Malta*. V roku 2007 sa členskými štátmi EÚ stali *Bulharsko a Rumunsko* a v roku 2013 aj *Chorvátsko*.

V tejto súvislosti je potrebné zmieniť sa o **možnostiach ďalšieho rozširovania EÚ**. V súčasnosti sa o členstvo v EÚ uchádza osem štátov, ktoré majú štatút kandidátskych krajín. Sú to *Albánsko, Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Moldavsko, Severné Macedónsko, Srbsko, Turecko a Ukrajina*. Najzložitejšie diskusie sa týkajú členstva *Turecka* v EÚ. Za kandidátsku krajinu bol po žiadosti o vstup považovaný aj *Island*, ktorý však svoju prihlášku do EÚ v roku 2013 stiahol. Otázka definitívnych hraníc rozširovania európskej integrácie, ktorá je významná pre vývoj integračných procesov, je stále otvorená.

Dnes predstavuje EÚ entitu, ktorá v porovnaní s inými regionálnymi inštitúciami vo svete dosiahla **najhlbší stupeň integrácie**. Celý proces trvajúci viac ako šesť desaťročí nebol jednoduchý a dodnes naráža na problémy. Napriek relatívne rýchlemu procesu rozširovania EÚ po roku 1990 je jej konsolidácia náročným procesom, pričom v priebehu vývoja dochádza k ďalším komplikáciám.

S tým súvisí **kritika súčasného stavu EÚ**, ktorá sa opiera o rôzne dimenzie (ďalší vývoj integračných procesov, vysoký stupeň byrokracie, fungovanie inštitúcií a orgánov integrácie a i.). Kritici zároveň ukazujú na to, že v súčasnosti ciele európskej integrácie stratili na jednoznačnosti. Za hlavný problém môžeme považovať ďalší vývoj EÚ v smere **politickéj integrácie**. Pozastavenie tohto procesu v podobe odmietnutia zavedenia Európskej ústavy a spochybnovania článkov Lisabonskej zmluvy nasvedčuje tomu, že sa presadzuje **model Európy integrovanej prioritne v ekonomickej sfére, kým proces politickej integrácie je pre členské štáty citlivejší**.

Slabiny európskej integrácie sa v poslednom období odhalili v súvislosti a krízovými javmi (grécka finančná kríza, migračné vlny). Popri tom po referende v *Spojenom kráľovstve* v roku 2016 prebiehal proces vystúpenia tejto krajiny z EÚ (tzv. brexit), ktorý bol precedensom v doterajšom vývoji EÚ.

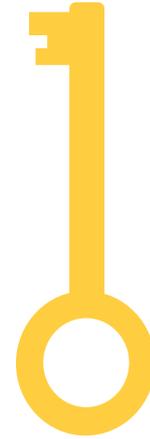
*Doplňujúci text: **Brexit** je vžitý termín, označujúci vystúpenie Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie. Ide o relatívne dlhodobý proces, ktorý nadväzuje na referendum konané 23. júna 2016. V ňom sa väčšina hlasujúcich občanov tohto štátu vyslovila proti zachovaniu členstva krajiny v Európskej únii. Brexit mal značný dopad nielen na fungovanie európskej integrácie, ale aj na vnútornú politiku Spojeného kráľovstva (napr. silnejúce separatistické tendencie v Škótsku).*

Tento proces bol zavŕšený vystúpením Spojeného kráľovstva z Európskej únie 31. januára 2020, pričom prechodné obdobie trvalo do 31. decembra 2020.

Zhrnutie kapitoly:

Vývoj priestorovo-politickej štruktúry Európy po skončení studenej vojny, teda od prelomu 80. a 90. rokov minulého storočia, je dynamický. Jeho prejavom je vznik nových štátov na politickej mape Európy, ale aj oživenie separatistických a nacionalistických hnutí. V roku 1991 sa v dôsledku úpadku komunistického bloku rozpadli integračné zoskupenia RVHP a Organizácia Varšavskej zmluvy. Pád komunistického režimu znamenal novú etapu utvárania národných štátov v Európe. Za najvýznamnejšie medzníky možno považovať zjednotenie Nemecka v roku 1990 a dezintegráciu Sovietskeho zväzu, Juhoslávie a Československa. V Európe s prívlastkom svetadiel národných štátov existuje v súčasnosti 43 samostatných štátov a 6 závislých území. Politickú mapu Európy charakterizuje aj existencia postsovietskych de facto štátov a separatistických hnutí. Proces vzniku nových štátov však nie je ukončený. Po roku 2014 poznamenali priestorovo-politickú štruktúru Európy snahy o zmenu štátnych hraníc Ukrajiny v kontexte vývoja ukrajinsko-ruských vzťahov po roku 2014 a ozbrojeného konfliktu medzi týmito štátmi, ktorý vypukol v podobe ruskej invázie vo februári 2022. Zmeny priestorovo-politickej štruktúry Európy prispeli aj k zmenám v najvýznamnejšej integrácii európskych štátov – EÚ, ktoré viedli k prehlbovaniu spolupráce a rozširovaniu o nových členov. Prejavili sa však aj slabiny vo fungovaní tejto integrácie (vypukli najmä pri riešení krízových javov). Spojené kráľovstvo sa na základe výsledkov referenda v roku 2020 vystúpilo z EÚ.

Kľúčové pojmy:

Politická mapa Európy je kartografickou interpretáciou rozdelenia Európy medzi samostatné štáty a závislé územia.

Studená vojna je charakterizovaná ako ideologický konflikt dvoch antagonistických blokov Západu (na čele so Spojenými štátmi) a Východu (na čele so Sovietskym zväzom), prebiehajúci v rokoch 1947 až 1991.

Zjednotenie Nemecka bolo dovŕšené v októbri 1990, keď vznikol jeden štátny celok spojením Spolkovej republiky Nemecko (SRN) a Nemeckej demokratickej republiky (NDR) a Západného Berlína (zvláštnej jednotky – enklávy, obklopenej teritóriom NDR).

Dezintegrácia štátov je interpretovaná ako proces zániku pôvodných štátov prostredníctvom ich rozpadu a následnom vzniku nových nezávislých štátov.

Separatizmus je charakterizovaný snahou o odlúčenie časti štátneho územia (obvykle na etnickom základe) s cieľom utvorenia nového nezávislého štátu.

Nacionalizmus je teória a z nej vyplývajúca politika, podľa ktorých základom štátu by mal byť národ, pričom každý národ by mal disponovať vlastným štátom.

De facto štát predstavuje teritoriálno-politickú jednotku, ktorej predstavitelia na území medzinárodne uznaného štátu vyhlásili nezávislosť, vytvorili štátne orgány a inštitúcie, ale nedosiahli medzinárodné uznanie tejto štátnosti.

Integračné zoskupenia sú chápané ako spojenia štátov do spoločných organizácií, utvorených na základe medzinárodných dohôd. Disponujú spoločnými nadštátnymi inštitúciami a orgánmi s kompetenciami v ich štátute.

Európska únia je inštitúciou regionálnej integrácie, ktorá vznikla v roku 1993 na základe článkov tzv. Maastrichtskej zmluvy a ktorá v súčasnosti združuje 27 štátov.

Otázky a úlohy:

1 V Európe v súčasnosti existuje 6 závislých území, ktoré sa však navzájom odlišujú, a preto patria do 4 rôznych typov:

- a) pridružené štáty
- b) kolónie
- c) zámorské územia
- d) zvláštne teritória

Zistite, v ktorých znakoch sa tieto typy závislých území líšia.

Ktoré z nasledujúcich území **nepatria** medzi závislé územia v Európe?

Athos, Cyprus, Faerské ostrovy, Gibraltár, Grónsko, Guernsey, Jersey, Kanárske ostrovy, Man, Svalbard, Vesterály.

Priradte závislé územia v Európe k jednotlivým typom.

2 V rámci integračných procesov môžeme vymedziť niekoľko stupňov (typov) integrácie. Hlavným kritériom je miera prepojenia aktivít jej členov. Tieto stupne sa týkajú ekonomickej a politickej integrácie.

Zoradte jednotlivé stupne do schémy a zapíšte písmeno reprezentujúce daný stupeň integrácie (postupujte od najnižšieho stupňa):

spoločný trh - F, politická únia - A, zóna voľného obchodu - C, colná únia - E, hospodárska a menová únia - T

V správnom riešení sa nachádza akronym integračného zoskupenia. O ktoré integračné zoskupenie ide?

Do ktorého stupňa/typu integrácie ho zaraďujeme?

Z *wikipédie* zistite, aký bol vývoj zoskupenia a ktoré európske štáty sú aktuálne jeho členmi.

3 Na mape Európy vyhľadajte mestá v stĺpci vľavo. Všetky súvisia s integračnými zoskupeniami ekonomickej či vojensko-politickej povahy.

Utvorte dvojice priradením mesta k sídlu inštitúcie:

a) Luxemburg	1. Európska centrálna banka
b) Mons	2. hlavné sídlo NATO pre Európu
c) Darmstadt	3. centrum európskeho kozmického výskumu
d) Štrasburg	4. Európsky parlament
e) Frankfurt n. M.	5. Európsky súdny dvor

4 Gibraltár predstavuje strategicky významný 5 km dlhý polostrov v Gibraltárskom prielive. Rozlohou nevelké územie (6,5 km²) je najjužnejším výbežkom Pyrenejského polostrova. Na severe ho štátna hranica oddeľuje od jediného suchozemského suseda – Španielska. Na juhu ho od pobrežia Afriky oddeľuje iba 15 km široký Gibraltársky prieliv. Blízkosť európskeho a afrického brehu viedol k tomu, že bol prvou nárazníkovou zónou pri ťažení Maurov do Európy v roku 711 cez Pyrenejský polostrov, ktorý postupne takmer celý ovládli. Kultúrnym pozostatkom z tohto obdobia je aj samotný názov Gibraltáru (Tárikova skala). Počas reconquisty bol dobytý Španielmi, na začiatku 18. storočia ho obsadili Briti a až do súčasnosti si zachovalo štatút závislého územia Spojeného kráľovstva.

a) Pripomeňte si dôvody a priebeh vojny o španielske dedičstvo. Prečo sa Briti usilovali o získanie Gibraltáru?

b) Dĺžka hranice so Španielskom je len 1,2 km. Táto hranica je však zdrojom sporov medzi Španielskom a Spojeným kráľovstvom, a zároveň jedinou spochybňovanou legitímnou hranicou v západnej Európe. Územie Gibraltáru je však pre obyvateľov Španielska veľmi atraktívne. Pokúste sa z dostupných zdrojov na internete zistiť dôvody.

Aktivity:

Diskusný klub:

- **Vstup Slovenska do Európskej únie mal a aj v súčasnosti má svojich zástancov aj protivníkov.**
- **Rozdel'te sa na dve skupiny.**
- **Prvá skupina predstavuje zástancov, druhá odporcov členstva Slovenska v Európskej únii.**
- **Sformulujte a prediskutujte v každej skupine argumenty na obhajobu svojho názoru.**
- **Prezentujte svoje stanoviská a snažte sa presvedčiť svojimi argumentmi druhú skupinu.**

Projekt: Politická mapa budúcej Európy

- Pracujte v štyroch skupinách.
- Prečítajte si článok z nasledovnej webovej stránky:

<https://zurnal.pravda.sk//fenomen/clanok/331468-kde-by-ste-nakreslili-hranice-statov-na-mape-europy-z-roku-2050>

- Akú konfiguráciu by mohla mať politická mapa Európy v roku 2050 podľa vášho názoru?
- Do obrysovej mapy Európy zakreslite zmeny v usporiadaní štátov, ku ktorým ste dospeli v priebehu diskusie a zdôvodnite svoj návrh.
- Porovnajte svoje úvahy s autormi máp Európy v roku 2035 na nasledovnej webovej stránke:

<https://www.aktuality.sk/clanok/254435/katastroficky-scenar-alebo-skutocny-plan-vizia-europy-2035-podla-ruskych-novin/>

Práca s mapou:

- Na priloženej mape identifikujte a okomentujte teritoriálne zmeny na ukrajinsko-ruskom pomedzí po roku 2014.

Odporúčané linky:

<https://www.unipo.sk/public/media/12484/Priestorovo-politick%C3%A1%20%C5%A1trukt%C3%BAra%20sveta.pdf>

<http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia;>

<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=275;>

http://zpravy.idnes.cz/nemecko-sjednoceni-oslavy-25-vyroci-dug-zahranicni.aspx?c=A151002_151844_zahranicni_aba;

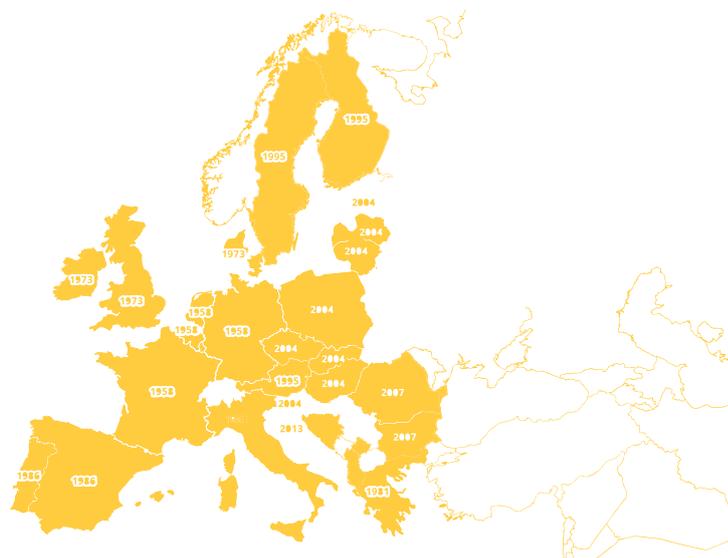
<https://www.travelistan.sk/neuznavane-krajiny-sveta/>

http://actageographica.sk/stiahnutie/63_1_01_Baarova_Jakubek.pdf

<https://www.europskaunia.sk/brexit>

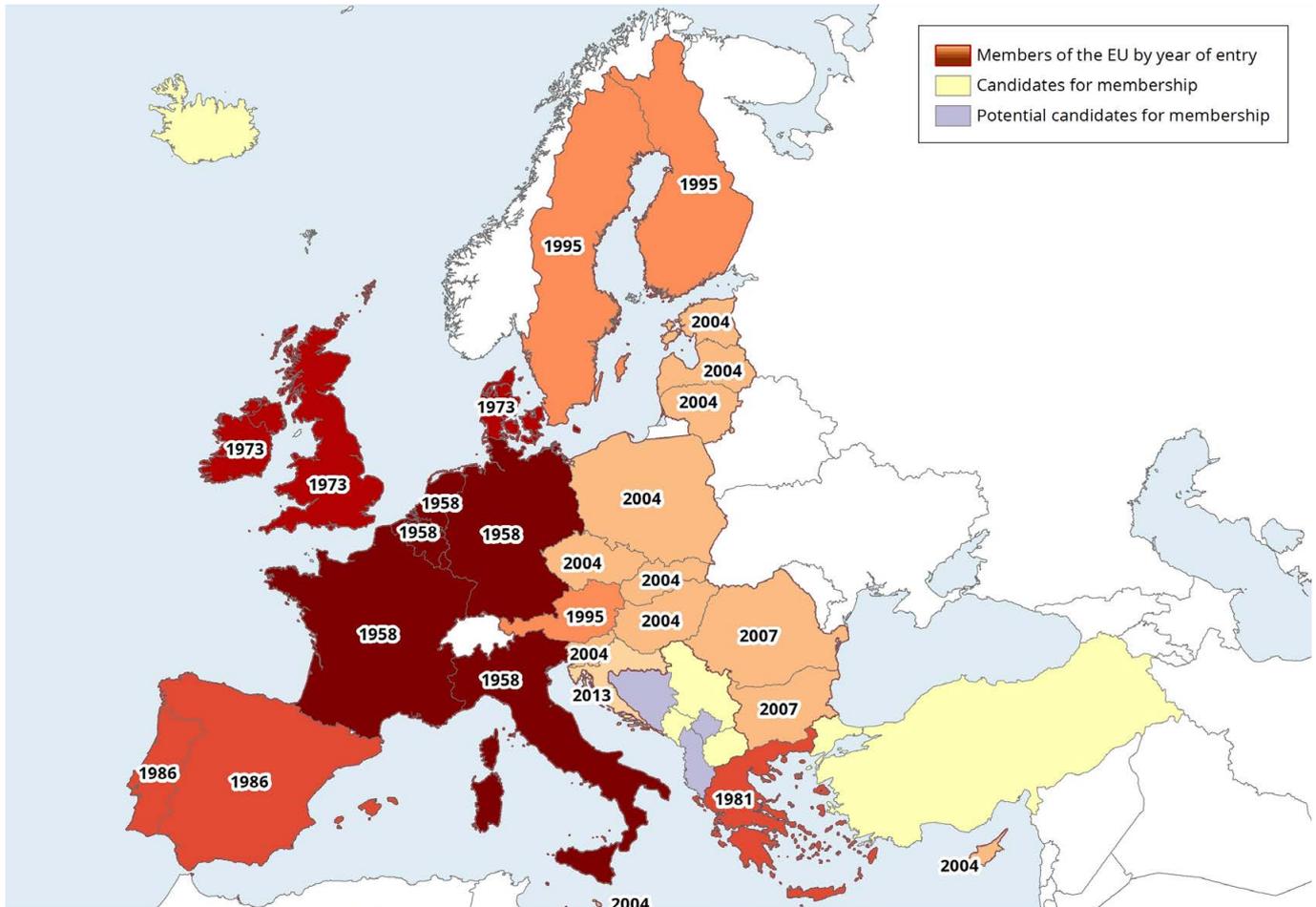
Európska únia - rozširovanie a prehĺbovanie integrácie

02

Jednou z najväčších výziev európskej integrácie je prekonávanie dlhodobého politického rozdelenia kontinentu spôsobeného sovietskou rozpínavosťou od konca 40. rokov do konca 80. rokov 20. storočia. Zánikom socialistickej sústavy, rozpadom ZSSR, zrušením RVHP a Varšavskej zmluvy, sa otvoril priestor pre nové formy, nástroje, postupy a metódy na dosiahnutie ekonomického a politického zjednotenia Európy.

Mapa č. 2: Rozširovanie Európskej únie.

Zdroj: learneurope.eu

Myšlienky o európskej integrácii v období 15-19. storočia

Úvahy o integrácii európskeho priestoru nachádzame už v období antického Grécka alebo starovekého Ríma. Konceptie, ktoré boli v jednotlivých historických etapách sformulované európskymi osobnosťami, môžeme považovať za základné ideové zdroje procesu integrácie. **Jednotlivé vízie vychádzali z duchovnej a kultúrnej blízkosti európskych národov.** Neobsahovali však konkrétne návrhy zamerané na vybudovanie integrovaného celku.

S prvými návrhmi na európsku spoluprácu, ktoré zahŕňali aj potrebu inštitucionalizovanej spolupráce, sa stretávame v období stredoveku. **Spoločným motívom väčšiny koncepcií tohto obdobia je snaha o zaistenie mieru a bezpečnosti v rámci Európy a prekonanie jej politickej a ekonomickej fragmentácie.** Jednou

z prvých koncepcií tohto obdobia je návrh **Pierra Duboisa**. Ten sa vyslovil za vytvorenie Stáleho zhromaždenia šľachticov, ktoré by na základe konzultácií s jednotlivými panovníkmi malo predchádzať vzniku konfliktov. Podobné úsilie prezentuje aj návrh **Jiřího z Poděbrad**, ktorý poukázal na potrebu vytvoriť „Úniu európskych štátov,“ ktorá by mala spoločný legislatívny orgán a súdny dvor. Túto myšlienku prezentoval Jiří z Poděbrad v rámci návrhu *Zmluvy o nastolení mieru v celom kresťanstve* z roku 1464. Tento návrh je považovaný za prvý európsky návrh na zaistenie mieru, v ktorom je obsiahnutý princíp kolektívnej bezpečnosti. Vybudovanie bezpečnostných garancií v rámci Európy bolo zámerom koncepcie vytvorenia európskej federácie **Maximiliena de Béthune**. Podľa neho by tento cieľ bolo možné dosiahnuť prostredníctvom kreovania „Štyridsačlennej rady“ tvorenej zástupcami pätnástich európskych kresťanských štátov.

Snaha o garantovanie mieru a bezpečnosti v rámci Európy je spoločným menovateľom myšlienok európskej

integrácie formujúcich sa v 17. storočí. Poukazuje na to dielo **William Penna**: „Úvaha o súčasnom a budúcom mieri v Európe prostredníctvom zriadenia Európskeho snemu, parlamentu alebo vlády („*An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe by the Establishment of an European Diet, Parliament or Estates*“) z roku 1693, v ktorom nachádzame predstavu spojenia európskych štátov do jedného politického celku a jeho významnú úlohu pri garantovaní mieru. K myšlienke uplatnenia konfederatívneho princípu v procese zjednocovania Európy sa priklonil katolícky mysliteľ a diplomat **Abbé de Saint-Pierre**. Svojím dielom z roku 1713: „Projekt k nastoleniu večného mieru v Európe“ („*Projet por renere de la paix perpétuelle en Europe*“) prezentoval koncepciu vytvorenia „konfederatívnej vlády“, ktorá predstavuje jediný spôsob predchádzania nebezpečných rozporov a konfliktov vznikajúcich medzi jednotlivými štátmi.

Problematikou európskej federácie sa zaoberal aj **Immanuel Kant** v svojom traktáte „K večnému mieru. Filozofický náčrtok“ („*Zum ewigen Frieden. Philosophischer Entwurf*“) z roku 1795. V traktáte hovorí o vytvorení európskej federácie, ktorá by mala byť garantom mieru a bezpečnosti v Európe. Základným predpokladom fungovania navrhovaného útvaru je podľa I. Kanta prijatie európskej ústavy a unifikácia právneho systému.

Francúzsky utopista **Claude H. de Saint-Simon** vo svojej práci *Organizácia európskej spoločnosti* z roku 1814 sa taktiež prikláňa k myšlienke integrácie európskych štátov. Prínos Saint-Simonovej koncepcie spočíva okrem iného aj v myšlienke, že projekt integrácie európskych štátov môže byť úspešne realizovaný až vtedy, keď všetky európske štáty budú organizované a spravované na základe princípov parlamentnej demokracie.

V období staroveku, stredoveku a ešte ani vo veľkej časti novoveku nemohla byť integrácia realizovaná na politickom zjednotení. Ideálnym politickým zriadením je demokracia. **Uplatnenie demokracie v politických systémoch štátov, predstavuje významný predpoklad k integrácii a to najmä z hľadiska spoločného postupu.** Taktiež neboli vytvorené predpoklady pre integráciu na ekonomickom základe a to z dôvodu nerovnomerného ekonomického rozvoja európskych štátov. **Pozitívnym prvkom prezentovaných vízií európskeho zjednotenia je požiadavka mieru a zabezpečenia bezpečnosti v Európe,** ktorá je zhodná pre všetky z nich. Táto požiadavka má svoje širšie opodstatnenie, pretože od mieru sa odvíja suverenita štátov, uznanie identity národov, zabezpečenie ľudských práv jednotlivca.

Projekt Paneurópy

Projekt Paneurópy, ktorého tvorcom je gróf **Richard Coudenhove-Kalergi**, je považovaný za jeden z najvýznamnejších moderných predchodcov európskeho integračného procesu. **Zdôrazňuje, že Európa postupne stráca atribúty politického, hospodárskeho a kultúrneho centra.** Táto neblahá situácia je čoraz komplikovanejšia, a to najmä v súvislosti s ďalšími negatívnymi javmi, ktorým bude Európa musieť čeliť. Uvedené javy identifikuje v podobe rôznych ohrození. Vo vojenskej oblasti zdôrazňuje nárast ruského expanzionizmu. V hospodárskej oblasti poukazuje na celkový hospodársky potenciál Spojených štátov amerických. Ďalšie ohrozenie a oslabenie Európy spočíva podľa neho v rôznych typoch národnostných a sociálnych nepokojov.

Kalergi vidí riešenie európskej otázky v zjednotení európskych národov. Samotné zjednotenie môže nadobudnúť rôzne podoby, pričom za najoptimálnejšie považuje postupné budovanie Paneurópskej federácie, ktorá bude predstavovať politické a hospodárske zjednotenie všetkých štátov. Tento útvar by z geografického hľadiska mal zahŕňať územie začínajúce Poľskom a končiacie v Portugalsku. Pomerne veľký priestor venuje Kalergi aj úvahám o vzťahoch Paneurópy a Ruska, pričom vychádza z tendencií naznačujúcich jeho sklony k expanzionizmu. Práve na tomto mieste preto poukazuje na potrebu realizácie mierovej politiky voči Rusku. Zároveň však upozorňuje aj na nevyhnutnosť vytvorenia akejsi poisťky pre možné eventuality ďalšieho vývoja, v podobe uzatvorenia tzv. paneurópskeho garančného paktu. V ňom sa mal odzrkadľovať aj spravodlivý prístup, pretože každý ruský útok na Varšavu, Lvov alebo Bukurešť bude tiež nepriamo namierený proti Berlínu, Viedni a Parížu. Zjednotená Európa musí aj v tomto vzťahu vystupovať navonok ako celistvá hospodárska jednotka, bez atomizácie a vnútorného rozdelenia uplatňovaním rôznych typov colných obmedzení. Výsledkom enormného Kalergiho úsilia bolo uskutočnenie prvého paneurópskeho kongresu vo Viedni, na ktorom sa zišli predstavitelia 24 národov. Výsledkom rokovaní prvého paneurópskeho kongresu bolo skoncipovanie organizačných základov Paneurópskej únie. Kalergi však vo svojom úsilí pokračoval a v roku 1930 predložil svoj vlastný návrh Paneurópskeho paktu. Tento návrh nezískal potrebnú politickú podporu. Po druhej svetovej vojne bol projekt Paneurópy odmietnutý a kritizovaný ako značne utopický.

Základy demokratickej povahy európskej integrácie

Európania nemajú jednotnú históriu, hovoria rozličnými jazykmi, vyznávajú rozmanité sociálne hodnoty, ich názory na vlastné miesto vo svete sa často líšia, viedli medzi sebou vojny, neraz menili svoju príslušnosť, identitu a často aj vnútorné hranice v súvislosti so zmenami ich politickej príslušnosti. Napriek tomu vidíme, že **od roku 1945 a neskôr najmä po roku 1989, jednotlivé rozdiely v Európe postupne nahradzovali spoločné záujmy, ciele a hodnoty.**

Tragické dôsledky druhej svetovej vojny – milióny mŕtvych, ďalšie milióny zranených, zničené mestá a dediny, cesty, železnice, prístavy a letiská, ale aj konkrétne skúsenosti s neľudskou ideológiou nacizmu, totalitným režimom, diskrimináciou na základe rasy, vyznania či politického názoru - **donútili Európanov prehodnotiť pohľad na tradičné štáty a ich úlohu v organizácii spoločenského života.** Prirodzeným spôsobom sa objavuje myšlienka európskej jednoty ako nástroja umožňujúceho mierového spolužitie národov a predpokladu zabezpečenia dôstojných životných podmienok pre obyvateľov Európy. Čerstvá skúsenosť ukazovala, že najvýznamnejším faktorom, ktorý naštartoval eróziu existujúcich spoločenských štruktúr, politickú radikalizáciu a prudký nárast extrémizmu, bolo zbedačenie širokých vrstiev obyvateľstva v 30. rokoch a akceptácia rozmachu centralizovaných totalitných politických režimov. **Od začiatku európskej integrácie je preto kladený kľúčový dôraz na politické a ekonomické aspekty formovania celoeurópskej organizácie, ktoré sa vzájomne podmieňujú.**

Nové usporiadanie európskych vzťahov navrhovali viaceré iniciatívy. K tým významnejším patrí prejav W. Churchilla pre BBC v marci 1943, v ktorom predstavil myšlienku založenia Rady Európy ako organizácie zameranej na ochranu európskej kultúry pred nacizmom a bolševizmom. Priority rozvoja spolupráce medzi európskymi štátmi sa sústreďovali na ekonomiku a bezpečnosť. Politická oblasť za týmito zaostávala, a to najmä z dôvodov zvýšenej citlivosti pre otázky národnej suverenity a nezávislosti. V nadväznosti na svoje predchádzajúce iniciatívy vyzval W. Churchill v septembri 1946 vo švajčiarskom Zurichu k založeniu Spojených štátov európskych v záujme obnovy a posilnenia významu Európy ako celku. Z iniciatívy britského politika Duncana Sandysa bol v decembri 1947 založený

Medzinárodný výbor hnutia za európsku jednotu, ktorého úlohou bolo koordinovať činnosť viacerých organizácií podporujúcich a propagujúcich ideu európskej jednoty. Tento výbor rozhodol o zvolaní Európskeho kongresu v Haagu, ktorý sa uskutočnil v máji 1948. Výsledkom bola rezolúcia vyzývajúca európske vlády k vytvoreniu európskej organizácie. Dôležitou súčasťou

Obr. č. 1

rezolúcie boli konkrétne podmienky členstva, ktoré mali byť ďalej rozpracované do podoby Charty ľudských práv, pričom členom takejto európskej organizácie sa nemohol stať nedemokratický štát.

Doplňujúci text

„...Kongres...9. Domnieva sa, že výsledná únia, či federácia by mala byť otvorená všetkým európskym národom, ktoré majú demokratickú vládu a zaviazajú sa dodržiavať Chartu ľudských práv.

10. Rozhodol, že by mala byť ustanovená komisia, ktorá by sa okamžite podujala dvojakej úlohy: vypracovanie návrhu takejto charty a vypracovanie noriem, ktorým by štát musel vyhovieť, pokiaľ by si mal zaslúžiť označenie demokracia.

11. Prehlasuje, že za žiadnych okolností nebude mať štát právo byť nazývaný demokraciou, pokiaľ

nebude garantovať svojim občanom, ako v skutočnosti, tak podľa práva slobodu myslenia, zhromažďovania a slova, rovnako ako právo vytvárať politickú opozíciu...“

(cit. Podľa Boyd, A. a F., Western Union, UNA's Guide to Western Recovery, London 1949, s. 159-160. In: PLECHANOVÁ B. - FIDLER, J.: Kapitoly z dejín medzinárodných vzťahov 1941-1995. Inštitút pro stře-doevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, ISBN 80-85241-79-X, s. 104).

Po náročných rokovaní vznikla v januári 1949 dohoda o vytvorení Parlamentného poradného zhromaždenia a Výboru ministrov, ktorý mohol prijímať rozhodnutia na základe jednomyselnosti. Z náplne činnosti Rady Európy boli mesiac pred podpisom Štatútu vynechané otázky bezpečnosti a obrany, nakoľko bola v apríli 1949 v USA podpísaná Washingtonská zmluva o vzniku Severoatlantickej aliancie, ktorá sa stala garantom západoeurópskej bezpečnosti.

Rada Európy zostala jediným konkrétnym výsledkom hnutia za európsku jednotu, ktoré presadzovalo nový typ organizácie vzťahov medzi európskymi národmi. Hlavnou agendou sa stala oblasť ochrany ľudských práv a občianskych slobôd. Kodifikované boli v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktoré prijala Rada Európy v roku 1950.

Od utópie k realite

Celá koncepcia integrácie Európy pôsobila vo svojich začiatkoch ako utópia a len postupom času sa ideály a vízie stali každodennou realitou. Vyžadovalo si to trpezlivý prístup všetkých zainteresovaných krajín, hľadanie rovnováhy a spravodlivosti medzi záujmami vytvárajúcich sa nadnárodných štruktúr a národnými štátmi. Sústreďenie sa na efektívnejšie fungovanie vnútorného európskeho trhu a lepšiu súčinnosť medzinárodných orgánov s národnými vládami a parlamentmi postupne prinášalo doteraz najúspešnejšiemu integračnému zoskupeniu na svete dynamickjší posun na úroveň špičky svetovej civilizácie. **Okrem kvalitatívneho posunu integrácie (prehlbovania integrácie - deepening) a rozširovaní integrácie do nových oblastí ekonomiky a spoločnosti (widening) sa EÚ koncepcie musí venovať aj jej teritoriálnemu rozširovaní (enlargement).** Tieto procesy prebiehajúce paralelne

Obr. č. 2

poukazujú na komplexnosť integračného procesu a zložitosť formovania demokratických mechanizmov rozhodovania.

Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu vznikla ako nástroj realizácie programu európskej obnovy, americkej hospodárskej pomoci v rámci Marshallovho plánu. Po ukončení tejto pomoci sa nedokázala stať platformou pre ďalší postup európskej integrácie. Vznik NATO priniesol riešenia v otázkach bezpečnosti a obrany, ale bolo potrebné nachádzať riešenia pre rozvoj spolupráce európskych štátov v hospodárskej sfére a poskytnúť inštitucionálne záruky pre európske štáty pociťujúce obavy z ďalšieho vývoja medzinárodných vzťahov. Významný vplyv na formovanie myšlienok európskej jednoty mali iniciatívy Jeana Monneta, ktorému sa podarilo presvedčiť predstaviteľov USA o prospešnosti európskeho zjednotenia a ovplyvniť americkú politiku voči Európe na ďalších dvadsať rokov. Jean Monnet, vysoký úradník francúzskeho komisariátu pre plánovanie, vypracoval plán na ustanovenie organizácie, ktorá by spravovala francúzske a nemecké zdroje uhlia a ocele a vytvorila spoločný trh uhlia a ocele. Novovytvorené nadnárodné orgány by navyše stanovovali podmienky výroby a predaja v týchto rozhodujúcich odvetviach priemyslu. Uhlie a ocel v Porúří umožnili Nemecku v predchádzajúcich obdobiach niekoľkokrát vyzbrojenie a vedenie vojny, čomu bolo potrebné v budúcnosti zabrániť. J. Monnet predložil 28. 4. 1950 náčrt svojho plánu francúzskemu premiérovi G.-A. Bidaultovi a ministrom zahraničia R. Schumanovi. Dňa 9. 5. 1950 R. Schuman predniesol plán na rokovanie francúzskej vlády, ktorá ho schválila. Nemecká vláda na čele s K. Adenauerom so Schumanovým plánom súhlasila, keďže zodpovedal prioritám nemeckej vlády (európska integrácia, spolupráca s Francúzskom,

atlantické partnerstvo, zjednotenie Nemecka). Záujem o členstvo v novoformujúcej sa organizácii prejavili Belgicko, Holandsko, Luxembursko a Taliansko. Rokovania delegácii šiestich štátov o Schumanovom pláne sa konali od júna 1950 do marca 1951. **Zmluva o Európskom spoločenstve uhlia a ocele** bola podpísaná v Paríži 18. 4. 1951. Po ratifikácii vstúpila do platnosti v júli 1952.

V roku 1955 zhromaždenie ESUO vydalo rezolúciu vyzývajúcu členské štáty k zvolaniu medzivládnej konferencie, ktorá by mala za úlohu vypracovať plán ďalších krokov pre európsku integráciu. Výsledkom schôdzy ministrov zahraničných vecí v talianskej Messine (júl 1955) bolo ustanovenie prípravného výboru pod vedením Paula-Henriho Spaaka, do ktorého členské štáty vyslali svojich špecialistov – politikov a ekonómov. Do jari 1956 výbor pripravil správu s návrhom vytvorenia dvoch organizácií – **Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu**. Sektorová integrácia s výnimkou atómovej energie bola odmietnutá a podporená bola myšlienka colnej únie. Zmluvy o EHS a EURATOM-e boli podpísané šiestimi štátmi 25. 3. 1957 v Ríme. Do platnosti vstúpili 1. 1. 1958.

Európsky parlament je dôležitým prvkom európskej politiky. Prvé voľby do Európskeho parlamentu sa uskutočnili v roku 1979. Z iniciatívy jeho poslancov, ktorí boli prvýkrát volení priamo, bol vytvorený výbor, ktorého úlohou bolo navrhnúť nové ústavné usporiadanie ES. Výbor na čele s Altierom Spinellim pripravil návrh zmluvy o Európskej únii, ktorý schválil Európsky parlament vo februári 1984. Európska únia sa mala stať nadnárodnou inštitúciou s vymedzenými oblasťami pôsobnosti. Rozhodovanie v oblastiach, na ktorých by sa členské štáty zhodli, by prebiehalo na základe väčšinového hlasovania v Rade únie. Mali byť posilnené právomoci Komisie a Európskeho parlamentu (oblasti legislatívy a tvorby rozpočtu). Návrh zmluvy posunul EP k ratifikácii národným parlamentom a vládam členských štátov s výzvou, aby potom, čo väčšina členských štátov návrh zmluvy schválila, bola zvolaná konferencia týchto štátov o jej definitívnom prijatí. Bola to ukážka toho, ako by mal v praxi fungovať dvojrýchlostný princíp. Výsledkom medzivládnej konferencie uskutočnenej v roku 1985 v Luxemburgu už za účasti Portugalska a Španielska, ktoré sa stali novými členmi ES od roku 1986, bol **Jednotný európsky akt (JEA)**, ktorý predstavoval prvú legislatívnu úpravu Rímskych zmlúv od dôb jej podpísania. Podpísanie JEA ukázalo ochotu hľadať spoločné stanovisko a nájsť hoci aj skromné riešenie problémov súvisiacich s dobudovaním jednotného trhu

(odstránenie zostávajúcich prekážok voľného pohybu tovaru, kapitálu a pracovných síl), ako aj prelomenie blokády v rozhodovacích procesoch spoločenstva.

Podľa plánov z konca 50. rokov mal byť hospodárskopolitický režim štyroch základných ekonomických integračných slobôd (slobodný pohyb tovaru, kapitálu, služieb a osôb) – spoločný trh - dokončený do roku 1980. Koniec 80. rokov v Európskych spoločenstvách chápeme ako hlavný prúd európskej integrácie. Predstavoval obdobie koncepcného boja so stagnáciou, problematickou realizáciou integračného štádia spoločného trhu. Do histórie európskej integrácie sa zapísalo žurnalizmom „euroskleróza“.

Obr. č. 3

Zvýšené úsilie pri riešení naliehavých problémov, ako aj zásadné zmeny geopolitického usporiadania po skončení studenej vojny, priniesli celý rad pozitívnych výsledkov. Obdobie 1985 – 1995 sa preto nazýva „zlatým desaťročím Jacquesa Delorsa“, vtedajšieho predsedu Európskej komisie z Francúzska. Dobudoval sa spoločný

trh, vznikla súčasná Európska únia, ktorá mala medzi integračnými celkami vo svete ako modelová integrácia najlepšie renomé. Došlo k jej rozširovaniu, ako aj budovaniu kooperatívneho zázemia – susedstva. Európska únia deklaruje ambície stať sa globálnym aktérom.

Rozširovanie EÚ o krajiny EFTA

Členské krajiny EFTA mali s Európskymi spoločenstvami (dnešnou EÚ) režim slobodného obchodu na základe dvojstranných dohôd o slobodnom obchode, ktoré nadobudli účinnosť v ten istý deň, kedy sa uskutočnilo **prvé rozširovanie ES – 1. januára 1973**. Dve krajiny EFTA (Európskeho združenia slobodného obchodu) – Veľká Británia a Dánsko – zmenili svoje členstvo. Opustili integračné zoskupenie EFTA a vstúpili do Európskej únie (ES), pričom sa k nim pripojilo aj Írsko. **Portugalsko** sa na začiatku roku 1986 stalo tretím riadnym členom ES z EFTA. Členským štátom ES sa zároveň stáva aj Španielsko.

Po luxemburskom samite v roku 1984 sa rozbehol tzv. luxemburský a neskôr osliansky (podľa hlavného mesta Nórska – Oslo) proces rokovaní o kvalite vzťahov medzi dvomi západoeurópskymi integračnými zoskupeniami, o posilnení spolupráce a určení novej organizačnej formy prepojenia hlavného prúdu integrácie s EFTA.

V máji 1992 bol ukončený v Porte podpisom dohody medzi 12 členskými krajinami ES a 7 členskými krajinami EFTA o integrácii krajín EFTA na úrovni slobodného obchodu aj spoločného trhu. Vznikla tak Európska hospodárska oblasť (EEA).

Hoci sa Švajčiarsko, členská krajina EFTA, ktorej diplomati sa výrazne pričínili o tento integračný úspech, nakoniec nestalo členom EEA kvôli neúspešnému referendu, je Švajčiarsko v podobe osobitného integračného modelu intenzívne bilaterálne integrované s Európskou úniou. Je taktiež súčasťou Schengenskej oblasti.

Podpísanie Dohody o Európskej hospodárskej oblasti v máji 1992 v portugalskom Porte vytvorilo priestor na prekonanie rozkolu v západoeurópskej integrácii povojnového obdobia. Portská dohoda nadobudla účinnosť v januári 1994. **V roku 1995** sa uskutočnilo ďalšie **rozširovanie EÚ o tri krajiny EFTA – Rakúsko, Švédsko a Fínsko**. EFTA zostala odvtedy len štvorčlenná – colná únia medzi Švajčiarskom a Lichtenštajnskom, Nórsko a Island. Európska hospodárska oblasť sa stala základom budovania európskeho hospodárskeho kontinentálneho komplexu.

Koniec studenej vojny – nové impulzy pre európsku integráciu

Európsky integračný proces dostal ukončením obdobia studenej vojny veľký impulz na prehĺbenie, rozšírenie do nových oblastí hospodárstva i neekonomických sfér, rozširovanie o nové členské krajiny a ich národné hospodárstva, ako aj na celkové urýchľovanie integrácie, čo súviselo s presadzujúcou sa globalizáciou.

Obdobie od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia predstavovalo na pozadí triumfu trhového princípu v ekonomike a demokratického princípu v politike aj éru veľkého rozmachu procesu medzinárodnej ekonomickej integrácie na všetky obývané kontinenty. Zároveň ekonomická integrácia začínala naberať viaceré prvky politickej integrácie.

Pád železnej opony a zjednotenie Nemecka boli najsilnejšími impulzmi, ktoré viedli štáty ES k dokončeniu projektu Európskej únie a podpisu Maastrichtskej zmluvy. Bola podpísaná dvanástimi členmi ES po sérii medzivládnych konferencií prebiehajúcich od decembra 1990 do februára 1992. Zmluva má z väčšej časti formu dodatkov a zmien zmluvy o EHS (resp. aj ESUO a EURATOM-u), v ktorej zavádza nové oblasti spolupráce riadené spoločnou politikou EÚ (občianstvo Únie, hospodárska a menová politika, sociálna politika, vzdelávanie a odborná príprava mládeže, kultúra, ochrana zdravia, ochrana spotrebiteľa, transeurópske siete, výskum a technologický rozvoj, životné prostredie, hospodársky rozvoj). Novým spôsobom definuje právomoci orgánov Únie (mierne posilnenie právomocí Európskeho parlamentu). Novinkou je zavedenie spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a spolupráce v oblasti justície a vnútorných vecí. Len málo politikov si vtedy dostatočne uvedomovalo úplný význam Maastrichtskej zmluvy o Európskej únii v roku 1993, ktorá v porovnaní s pôvodným Európskym hospodárskym spoločenstvom **znamenala výraznú zmenu v cieľoch (ekonomických i politických), obsahu a metódach integračnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ.**

Proces rozširovania o nové členské štáty v rokoch 1973, 1981, 1986, 1995, 2004, 2007 vyvolával priebežne potrebu zavádzania nových prvkov do rozhodovacích mechanizmov EÚ. Prítomnosť nových členov, ktorí nemali za sebou desiatky rokov vzájomného prispôsobovania sa a hľadania kompromisov, často komplikovalo nachádzanie rozumných riešení.

Na kodanskom zasadnutí Európska rada rozhodla, že asociované štáty strednej a východnej Európy, ktoré si to budú priať, sa môžu stať členmi EÚ. Vstup sa uskutoční vtedy, keď asociovaná krajina bude schopná prijať záväzky vyplývajúce z členstva a bude spĺňať požadované ekonomické a politické podmienky. V júni 1993 najvyšší predstavitelia členských štátov ES v Kodani schválili filozofiu prípadného ďalšieho rozširovania a súbor kritérií riadneho členstva. Známym sa stal pod názvom „**Kodanské kritériá**.“

Členstvo v hlavnom európskom integračnom zoskupení vyžadovalo, aby kandidátska krajina dosiahla stabilitu inštitúcií garantujúcich demokraciu, vládu zákona, ľudské práva a rešpekt a ochranu menšín, existenciu fungujúcej trhovej ekonomiky, ako aj schopnosť vyrovnáť sa z tlakom konkurencie a trhovými silami v rámci integračného celku. **Členstvo predpokladalo schopnosť kandidátov prevziať**

na seba záväzky členstva, vrátane oddanosti cieľom politickej, ekonomickej a monetárnej únie.

V nasledujúcej etape šlo už o to, či sa oficiálne pridružené štáty stanú aj kandidátskymi štátmi na členstvo v Európskej únii (od novembra 1993, kedy nadobudla účinnosť Maastrichtská zmluva o Európskej únii, prijal hlavný prúd európskej integrácie nový názov). Rozhodovalo sa, či s týmito štátmi začnú oficiálne rokovania o riadnom členstve v EÚ. **Prvé takéto rokovania so skupinou šiestich kandidátskych štátov (Česko, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Estónsko a Cyprus) inicioval luxemburský samit EÚ v decembri 1997. S ďalšími kandidátskymi štátmi (Slovensko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko) sa do helsinského samitu EÚ v decembri 1999 viedli tzv. technické rokovania.**

V Helsinskách v roku 1999 rozhodla Európska únia priradiť k uvedeným jedenástim štátom opäť aj **Maltu** a pokračovať v rokovaní o riadnom členstve so všetkými. Aj Turecko sa vtedy stalo kandidátskym štátom EÚ. Rokovania boli organizované podľa tzv. špecializovaných kapitol. Základných negociačných kapitol bolo 29, k nim EÚ priradila aj dve dodatočné. O otvorení rokovaní s Tureckom sa rozhodlo až v roku 2005. Doterajší proces rozširovania uzavrelo Chorvátsko v roku 2013.

Cesta k Lisabonskej zmluve

Na jar 1996 bola zorganizovaná medzivládna konferencia, ktorá zhodnotila skúsenosti s napĺňaním Maastrichtskej zmluvy. Vzhľadom na rozšírenie EÚ o Fínsko, Švédsko a Rakúsko (jej členmi sa stali v roku 1995) a aktuálnemu vývoju v krajinách strednej a východnej Európy, ktoré prejavili záujem o členstvo v EÚ, bolo potrebné intenzívne diskutovať o budúcej podobe európskej integrácie a o úlohe EÚ. Tento vývoj sprevádzalo prijatie Amsterdamskej zmluvy v roku 1997, Zmluvy z Nice v roku 2001 a značne komplikovaný proces, ktorý mal dospieť k prijatiu Ústavy EÚ.

Výsledkom, tak ako už niekoľkokrát v histórii európskej integrácie, bol kompromis v podobe akceptácie Lisabonskej zmluvy.

Prijatie Lisabonskej zmluvy 1. 12. 2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva. Upravuje, o ktorých otázkach sa rozhoduje väčšinou hlasov a o ktorých jednohlasne. Počet oblastí, v ktorých sa rozhodnutia prijímajú väčšinou hlasov, sa rozšíril. Lisabonskou zmluvou sa

zaviedla „dvojitá väčšina.“ To znamená, že rozhodnutie v Rade musí získať dvojitú väčšinu - ako medzi členskými štátmi, tak vzhľadom na počet občanov. Kladne hlasovať musí aspoň:

- 55 % členských štátov, t. j. 16 z 28 krajín,
- členské štáty, ktoré predstavujú 65 % populácie EÚ.

Návrh možno zablokovať, ak minimálne štyri krajiny hlasujú proti, pričom tieto musia zastupovať viac než 35 % obyvateľov. Takto je zaručené, aby všetky rozhodnutia Rady mali čo najširšiu podporu a zároveň je nemožné, aby prijímaniu rozhodnutí bránila menšina.

Európska únia nemôže fungovať bez Európskeho parlamentu. Ten priamo zastupuje občanov. Jej poslancov volia oprávnení voliči (každá krajina si sama určuje podmienky) na obdobie piatich rokov. Poslanci Európskeho parlamentu (EP) v septembri 2023 v Štrasburgu schválili 15 dodatočných kresiel pre 12 členských krajín EÚ, čím sa zvýši počet kresiel zo 705 na 720 pre obdobie 2024-2029. O jeden mandát viac bude mať aj Slovensko, ktoré bude po novom zastupovať 15 europoslancov. Zloženie europarlamentu sa prehodnocuje pred každými voľbami v súlade so zásadami stanovenými v európskych zmluvách na základe najnovších údajov o počte obyvateľov. Kreslá sa pridelujú na základe princípov takzvanej „klesajúcej proporcionality“ – čím väčšia je krajina, tým viac obyvateľov by mal zastupovať jeden poslanec alebo poslankyňa. V roku 2014 sa volieb zúčastnilo 42,54 % oprávnených voličov v členských štátoch EÚ. V SR bola najnižšia účasť zo všetkých členských krajín, len 13,1%, v roku 2019 sa volieb zúčastnilo 50,66 % oprávnených voličov členských štátoch EÚ, v SR bola opäť najnižšia účasť zo všetkých členských krajín: 22,74%.

Projekt hospodárskej a menovej únie EÚ a jeho realizácia

Ešte v 70. rokoch sa štvrté štádium procesu medzinárodnej ekonomickej integrácie nazývalo hospodárskou úniou. Od Delorsovej éry sa nazýva hospodárskou a menovou úniou (HMÚ/EMU), pričom sa zvyrazňuje jej menová súčasť ako veľmi komplexná a na realizáciu náročná. Základy projektu HMÚ sa pripravovali na konci 80. rokov. Na základe Delorsovej správy z roku 1989 sa postupná realizácia HMÚ začala v júli 1990 po rozhodnutí Európskej rady.

Cieľom HMÚ v tejto etape európskej integrácie je **koordinovaná hospodárska politika a existencia jednotnej meny euro**. HMÚ prešla tromi výraznými štádiami, pričom v každom mala vytýčený cieľ:

- zrušenie obmedzení pohybu kapitálu (1. júl 1990 – 31. december 1993),
- zriadenie Európskeho menového inštitútu a Európskej centrálnej banky (1. január 1994 – 31. december 1998) a
- stanovenie neodvolateľných výmenných kurzov a zavedenie jednotnej meny euro (po 1. januári 1999).

Všetci členovia EÚ participujú v HMÚ. Existujú však tri rôzne skupiny členských štátov:

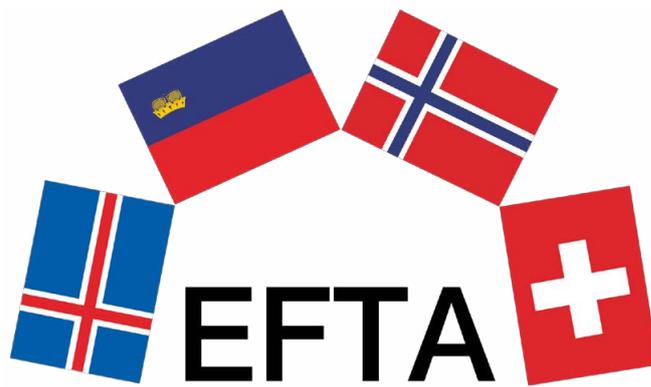
- štáty, ktoré prijali euro (splnili tzv. maastrichtské kritériá): 19 štátov z EÚ používa spoločnú menu euro (Slovensko ju zaviedlo v januári 2009),
- čakajúce štáty: 6 štátov plánuje a zaviazalo sa prijať euro a
- Veľká Británia, Dánsko a Švédsko majú výnimku týkajúcu sa prijatia eura.

Od 1. januára 2002 sa fyzicky zaviedli eurobankovky a euromince ako zákonné platidlo v jedenástich členských štátoch. Práve dosahy globálnej hospodárskej krízy po jeseni 2008 v podobe krízy eurozóny a helénskej krízy sa premietli do spomalenia procesu vstupu do HMÚ, vrátane eurozóny v zostávajúcich členských krajinách. HMÚ sa stala prvým štádiom európskej integrácie, do ktorého všetci členovia EÚ nevstupujú spoločne, ale až po splnení náročných maastrichtských kritérií. Odráža to skutočnosť, že európska integrácia sa s každým ďalším rozširovaním stávala viac rôznorodou (heterogénnou).

Najväčšie rozširovanie EÚ v histórii: 2004 a 2007

Po helsinskom samite EÚ v decembri 1999 mala Európska únia doteraz najväčší počet kandidátskych krajín – s Tureckom trinásť. Európska rada vtedy iniciovala sformovanie tzv. negociačnej fregaty o riadnom členstve, v ktorej boli všetky krajiny Vyšehradskej skupiny, Slovinsko, tri pobaltské štáty, dve východobalkánske krajiny (Rumunsko a Bulharsko), ako aj dve ostrovné stredomorské krajiny (Cyprus a Malta), ktoré mali s ES dohodu o pridružení už zo začiatku 70. rokov.

Náročné negociácie o budúcom členstve sa týkali agendy 31 kapitol. V zásade ich delíme do dvoch oblastí

Obr. č. 4

– schopnosti a efektívnosti prevzatia práva EÚ v kandidátskej krajine a schopnosti účinne vybudovať európske integračné inštitúcie, potrebné pre implementáciu práva EÚ do reálnej hospodárskej a spoločenskej praxe v kandidátskych krajinách (napr. Pôdohospodárska platobná agentúra a pod.). Na konci roku 2002 už bolo zrejmé, že dve východobalkánske krajiny zaostávajú v tempe prípravy na členstvo v EÚ, a tak sa orgány EÚ rozhodli pozvať do Európskej únie desať nových krajín (osem krajín strednej a východnej Európy, medzi nimi i Slovensko + Cyprus a Maltu zo Stredomoria).

V roku 2003 boli následne v Aténach podpísané prístupové zmluvy na najvyššej úrovni a **1. mája 2004 sa uskutočnilo doteraz najrozsiahlejšie rozširovanie hlavného európskeho integračného zoskupenia. Rumunsko a Bulharsko boli pozvané do EÚ v druhej etape tohto rozširovania k 1. januáru 2007. Chorvátske rozšírenie EÚ v júli 2013 prinieslo rozšírenie Európskej únie na 28 členských krajín.**

Dopad globálnej hospodárskej krízy na EÚ

Slovinsko sa ukázalo ako najlepšie pripravené na európsku integráciu, hoci najneskôr získalo pozíciu pridruženej krajiny (1996) a pôvodne sa uchádzalo o členstvo v EFTA (ako jediné a neúspešne). **V januári 2007 sa Slovinsko stalo trinástym riadnym členom hospodárskej a menovej únie EÚ – prevzalo jednotnú európsku menu euro. O rok neskôr ho nasledovali Cyprus a Malta a v roku 2009 aj Slovensko (v priebehu rokov 2011 – 2015 aj všetky tri pobaltské štáty).**

To už však bolo len niekoľko mesiacov po vypuknutí globálnej hospodárskej krízy v septembri 2008, ktorá

devastačne zasiahla prakticky všetky regióny svetového hospodárstva, aj keď niektoré s oneskorením. Európsku úniu zasiahla naplno a prejavila sa v nasledujúcich rokoch v rôznych podobách – ako finančná kríza, dlhová kríza, kríza krajín PIIGS (Portugalsko, Írsko, Taliansko, Grécko a Španielsko), kríza eurozóny.

Najslabším ohniskom eurozóny sa ukázalo Grécko (Helénska republika), ktorého problémy ovplyvňovali vývoj integračného procesu dlhodobo. V dôsledku tejto prehlbujúcej sa nerovnováhy a krízy boli v roku 2010 zavedené dva dočasné programy – **Európsky finančný stabilizačný mechanizmus (EFSM) a Európsky finančný stabilizačný nástroj (EFSF)**. Spolu s masívnou finančnou podporou od Medzinárodného menového fondu v období 2010–2011 poskytovali finančnú pomoc Grécku, Írsku a Portugalsku. V roku 2012 boli nahradené Európskym stabilizačným mechanizmom (ESM) ako stálym nástrojom finančnej pomoci. V rokoch 2012 a 2013 z neho profitovali Španielsko a Cyprus.

V marci 2012 bola uzatvorená **Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii, skrátene nazývaná fiškálny pakt**. Išlo o medzinárodnú zmluvu medzi 25 z 28 členských štátov Európskej únie (nepodpísali ju Veľká Británia, Česko, a Chorvátsko ako nový člen EÚ). Jej cieľom je posilnenie koordinácie hospodárskych politík členských štátov EÚ, najmä tých, ktorých menou je euro. Účinnosť nadobudla v roku 2013.

V nasledujúcom roku 2014 bol zavedený **Jednotný dozorný mechanizmus (SSM)**. Na základe neho má Európska centrálna banka právo monitorovať finančnú stabilitu bánk v jednotlivých krajinách eurozóny i v ďalších členských štátoch. Má plniť preventívnu úlohu pri predchádzaní dlhových kríz v členských štátoch EÚ.

Vystúpenie Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z EÚ

Nárast krízových javov a všeobecné vnímanie zhoršenia bezpečnostnej situácie, ktorých spúšťačom sa stala finančná kríza na jeseň 2008, vyvolal krízu eurozóny a mal veľký podiel aj na náladách v britskej spoločnosti pred hlasovaním o zotrvaní v Európskej únii, resp. **brexite** v júni 2016.

V roku 2016 sa po referende stalo Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska prvým členským

štátom, ktorý svoje členstvo v EÚ ukončil, a to 31. januára 2020. Spojené kráľovstvo usporiadalo 23. júna 2016 referendum, v ktorom sa 51,9 % voličov vyslovilo za vystúpenie z EÚ. V marci 2017 britská vláda oznámila predsedovi Európskej rady zámer vystúpiť z EÚ, čím začala postup vystúpenia stanovený v článku 50 Zmluvy o Európskej únii. Spojené kráľovstvo formálne vystúpilo z EÚ 1. februára 2020, ale na jednotnom trhu a v colnej únii EÚ zostalo do 31. decembra 2020.

V dohode o vystúpení podpísanej 17. októbra 2019 sa stanovili pravidlá riadeného odchodu Spojeného kráľovstva z EÚ. Dohoda o vystúpení nadobudla platnosť 1. februára 2020. Táto dohoda konkrétne zahŕňala:

- práva občanov,
- finančné vyrovnanie,
- štruktúru riadenia dohody o vystúpení,
- protokol o Írsku a Severnom Írsku s cieľom zabrániť opätovnému zavedeniu tvrdej hranice na ostrove Írsko, chrániť hospodárstvo celého ostrova a Veľkopiatskovú dohodu a zároveň zabezpečiť integritu jednotného trhu EÚ,
- osobitné dojednania pre Gibraltár.

V dohode o obchode a spolupráci podpísanej 30. decembra 2020 sa vymedzuje rámec budúceho vzťahu.

Dohoda o obchode a spolupráci, ktorá upravuje nový vzťah medzi EÚ a Spojeným kráľovstvom nadobudla predbežne platnosť 1. januára 2021. Dňa 1. mája 2021 dohoda o obchode a spolupráci nadobudla formálne platnosť po tom, ako ju schválil Európsky parlament.

Dohoda o vystúpení a dohoda o obchode a spolupráci sú dve odlišné dohody, o ktorých sa rokovalo samostatne a ktoré upravujú rôzne oblasti, hoci medzi nimi existuje určitá vzájomná závislosť.

Dohoda o obchode a spolupráci poskytuje komplexný rámec pre budúce vzťahy medzi EÚ a Spojeným kráľovstvom a spočíva na štyroch hlavných pilieroch:

- dohode o voľnom obchode (s nulovými clami a nulovými kvótami na všetok tovar, ktorý spĺňa príslušné pravidlá pôvodu),
- spolupráci v iných hospodárskych otázkach, ako sú investície, hospodárska súťaž, štátna pomoc, daňová transparentnosť, letecká a cestná doprava, energetika a udržateľnosť, koordinácia sociálneho zabezpečenia a rybné hospodárstvo,
- novom partnerstve pre bezpečnosť občanov prostredníctvom policajnej a justičnej spolupráce vrátane ochrany údajov a výmeny údajov,
- a komplexnom systéme riadenia.

Dynamika prístupových rokovaní

Od vstupu Chorvátska do EÚ v roku 2013 k EÚ neprišúpila žiadna iná krajina a Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska z nej 31. januára 2020 vystúpilo. **Prístupové rokovania a kapitoly sú otvorené s Čiernou Horou, so Srbskom a s Tureckom** (kandidátska krajina od roku 1999, prístupové rokovania sa začali v roku 2005, v súčasnosti sú de facto zmrazené). **Albánsko a Severné Macedónsko začali prístupové rokovania v júli 2022. V decembri 2022 Bosna a Hercegovina**

získala štatút kandidátskej krajiny a Kosovo predložilo žiadosť o členstvo v EÚ.

EÚ čelí od roku 2014 intenzívnemu pôsobeniu Ruskej federácie v širšom regióne, ktoré vyvoláva vnútornú nestabilitu a geopolitické napätie. Najmarkantnejšie sa prejavuje na dramatickom vývoji udalostí na Ukrajine po ruskej okupácii Krymu v roku 2014 a ruskej vojenskej podpore separatistických síl vo východných oblastiach Ukrajiny, najmä po zahájení ruskej vojenskej agresie na Ukrajine 24. februára 2022. **V júni 2022 udelila EÚ štatút kandidátskej krajiny Ukrajine a Moldavsku.**

Zhrnutie

Spoločným motívom väčšiny koncepcií európskej integrácie je snaha o zaistenie mieru a bezpečnosti v rámci Európy a prekonanie jej politickej a ekonomickej fragmentácie. Táto požiadavka má svoje širšie opodstatnenie, pretože od mieru sa odvíja suverenita štátov, uznanie identity národov, zabezpečenie ľudských práv jednotlivca a pod. Tragické dôsledky druhej svetovej vojny donútili Európanov prehodnotiť pohľad na tradičné štáty a ich úlohu v organizácii spoločenského života. Od začiatku európskej integrácie je kladený kľúčový dôraz na politické a ekonomické aspekty formovania celoeurópskej organizácie, ktoré sa vzájomne podmieňujú. Celá koncepcia integrácie Európy si vyžadovala trpezlivý prístup všetkých zainteresovaných krajín, hľadanie rovnováhy a spravodlivosti medzi záujmami vytvárajúcich sa nadnárodných štruktúr a národných štátov.

Okrem kvalitatívneho posunu integrácie (prehlbovania integrácie - deepening) a rozširovaniu integrácie do nových oblastí ekonomiky a spoločnosti (widening) sa EÚ koncepčne musí venovať aj jej teritoriálnemu rozširovaniu (enlargement). To ukazuje na komplexnosť a zložitost' doterajšieho vývoja demokratických mechanizmov rozhodovania.

Európske spoločenstvo uhlia a ocele (1951) EURATOM a EHS (1957) založilo šesť krajín (Francúzsko, NSR, Taliansko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko). Prvé rozširovanie ES (1973) prinieslo členstvo Veľkej Británie, Írska a Dánska. V roku 1981 sa stáva členom ES Grécko, v roku 1986 Portugalsko aj Španielsko. Zjednotením Nemecka v roku 1990 sa ES rozšírilo o päť nových spolkových krajín bývalej NDR. V roku 1995 sa uskutočnilo ďalšie rozširovanie EÚ o tri krajiny EFTA: Rakúsko, Švédsko a Fínsko. V roku 2004 pristúpili k EÚ Slovensko, Česko, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Cyprus a Malta, v roku 2007 Rumunsko a Bulharsko a v roku 2013 Chorvátsko. V roku 2020 ukončilo Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska členstvo v EÚ.

Prijatie Lisabonskej zmluvy 1. decembra 2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva.

Koordinovaná hospodárska politika a existencia jednotnej meny euro je obsahom hospodárskej a menovej únie.

V marci 2012 bola uzatvorená Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii, skrátene nazývaná fiškálny pakt. Išlo o medzinárodnú zmluvu medzi 25 z 28 členských štátov Európskej únie. Jej cieľom je posilnenie koordinácie hospodárskych politík členských štátov EÚ, najmä tých, ktorých menou je euro.

V roku 2014 bol zavedený Jednotný dozorný mechanizmus (SSM). Na základe neho má Európska centrálna banka právo monitorovať finančnú stabilitu bánk v jednotlivých krajinách eurozóny i v ďalších členských štátoch. Má plniť preventívnu úlohu pri predchádzaní dlhových kríz v členských štátoch EÚ.

V prvých dvoch dekádach 21. storočia zaznamenávame niekoľko kríz, ktoré prebiehali súbežne a ohrozovali samotnú existenciu EÚ. Jednotlivé krízy priniesli zvýšenie napätia a nedôvery medzi jednotlivými zoskupeniami členských štátov a nové deliace línie (finančná kríza, ktorá prerástla do krízy eurozóny, tzv. arabská jar v roku 2011 a vývoj udalostí v Sýrii, geopolitická kríza vyvolaná ruskou okupáciou Krymu v roku 2014 a ruskou vojenskou podporou separatistických síl vo východných oblastiach Ukrajiny sa prehĺbila po zahájení ruskej vojenskej agresie na Ukrajine vo februári 2022, migračná kríza v rokoch 2015-2016 súvisiaca s vývojom situácie v južnom a juhovýchodnom susedstve EÚ, vystúpenie Veľkej Británie z EÚ v roku 2020). Pandémia ochorenia Covid-19 prináša odlišný typ krízy, ktorá sa prejavuje v línii európska suverenita verzus suverenita členských štátov.

Prístupové rokovania a kapitoly sú otvorené s Čiernou Horou, so Srbskom a s Tureckom. Albánsko a Severné Macedónsko začali prístupové rokovania v júli 2022. V decembri 2022 Bosna a Hercegovina získala štatút kandidátskej krajiny a Kosovo predložilo žiadosť o členstvo v EÚ.

V júni 2022 udelila EÚ štatút kandidátskej krajiny Ukrajine a Moldavsku.

Kľúčové pojmy:

Expanzia – výbojná rozpínanosť štátu, má politický alebo hospodársky charakter, rozpínanie, rozširovanie.

Monetárna politika - nástroj hospodárskej politiky, ktorej hospodárske centrum riadi peňažné a úverové zabezpečenie ekonomiky v záujme naplnenia hlavných cieľov hospodárskej politiky. Je zameraná na kontrolu množstva peňazí v obehu a úrokovej miery.

Fiškálna politika – politika spojená so štátnym rozpočtom, od vládnej až po miestnu úroveň, ktorá je spojená so stabilizáciou ekonomiky. Hlavným nástrojom je štátny rozpočet.

Otázky a úlohy:

1 Prirad' k jednotlivým autorom myšlienok európskeho zjednotenia charakteristické črty ich návrhov:

Maximilien de Béthune
Pierre Dubois
Jiří z Poděbrad
Abbé de Saint-Pierre
Immanuel Kant
William Penn
Claude H. de Saint-Simon

2 Kto bol W. Churchill? Aký mal postoj k USA a k Sovietskemu zväzu? Aký je jeho príspevok k európskej integrácii?

3 Prečo Rada Európy nemá vo svojej agende otázky bezpečnosti a obrany?

4 V čom spočíva zložitosť vývoja demokratických mechanizmov rozširovania?

5 Ktoré boli hlavné činitele toho, že francúzsko-nemecký model európskej povojnovej integrácie sa stal na kontinente hlavným?

6 Čo motivovalo vtedajšie Európske spoločenstvá, ako aj Európske združenie slobodného obchodu (EFTA) začať rokovania o vzájomných vzťahoch, užšej spolupráci až vzájomnej integrácii a k čomu luxemburský a osliansky proces viedol?

7 Vymenuj oblasti spolupráce, ktoré sa riadia spoločnou politikou EÚ podľa Maastrichtskej zmluvy.

8 Vyhodnoťte prínos helsinského samitu EÚ v decembri 1999 pre ďalší rozvoj európskej integrácie?

9 Aké zmeny pre viacero krajín strednej a východnej Európy prinieslo najrozsiahlejšie rozširovanie Európskej únie v jej histórii v máji 2004 a januári 2007?

10 Kde boli korene krízy eurozóny a ako reagovala EÚ?

11 Ktoré štáty boli najviac zasiahnuté migračnou krízou v EÚ? Ako sa vyrovnávali s prílivom utečencov?

12 Ako sa vyvíjal proces vystúpenia Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska?

13 Ktoré štáty juhovýchodnej Európy majú záujem o vstup do EÚ? Zhodnoť ich mieru pripravenosti na vstup do EÚ.

14 Čo vieš o záujme Ukrajiny stať sa členským štátom EÚ?

15 Akým smerom sa hospodárska a menová únia môže v budúcnosti vyvíjať?

Aktivity:

Urobte poradie dôležitosti problémov EÚ. Pokúste sa vysvetliť ich príčiny. V diskusii sa rozdeľte na dve skupiny a poukážte na politický rozmer ekonomických problémov a naopak, ekonomické dôsledky politického vývoja.

Vytvorte vo dvojiciach zoznam členských krajín EÚ podľa rokov ich pristúpenia. Identifikujte kľúčové roky pre rozširovanie EÚ. Pokúste sa vysvetliť príčiny rozšírenia v daných rokoch.

Napiš jednostranovú odpoveď na otázku: „Ako sa odráža členstvo SR v EÚ v tvojom živote?“. Porovnaj svoju odpoveď s odpoveďami spolužiačok a spolužiakov.

Vyhľadaj vo svojom okolí Slovákov, ktorí pôsobili v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska v období členstva v EÚ a po vystúpení. Opýtaj sa ich, čo sa zmenilo v ich každodennom živote. Svoje odpovede porovnaj s inými spolužiakmi a spolužiačkami.

Diskutuj so svojimi spolužiačkami a spolužiakmi. Ako si prežil obdobie počas pandémie ochorenia COVID-19? Ako ľudia v Tvojom okolí reagovali na šírenie COVID-19 a ako pomohla EÚ v boji proti pandémie?

Napiš úvahu, prečo je dôležité, aby kandidát na členstvo v EÚ zabezpečil dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín.

Odporúčané linky:

Reakcie EÚ na krízu spôsobenú pandemiou: europa.eu/!vk83Wg

Európska solidarita v akcii: europa.eu/!bC3yVj

Politický a socioekonomický vývoj Slovenska (1993 – 2004)

03

Vnútropolitický a hospodársky vývoj v prvých desiatich rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky sa niesol v znamení zápasu o demokratický charakter krajiny s prosperujúcou trhovou ekonomikou a prozápadnou orientáciou.

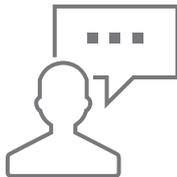
Študijným cieľom kapitoly je ukázať, ako si Slovensko viedlo v prvej dekáde svojej existencie. Čo všetko sa tu odohrávalo a čo bolo potrebné urobiť, aby sme sa stali súčasťou najvyspelejšej a demokratickej časti sveta? Priblížme si vzrušujúci, miestami aj dramatický, ale nakoniec úspešný príbeh mladej Slovenskej republiky v prvej dekáde jej existencie.

Politické príčiny rozdelenia ČSFR

Po zmenách z novembra 1989 sa začala v Československu realizovať nová politická a ekonomická transformácia. Transformácia bola zameraná na prechod od totalitného komunistického režimu na liberálno-demokratický politický systém a od centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku. Politický a ústavný systém získal v priebehu krátkeho času charakter demokratického parlamentného systému. Bola prijatá Listina základných ľudských práv a slobôd.

Politický a socioekonomický vývoj krajiny v novom, demokratickom systéme nie je možné pochopiť bez toho, aby sme nespomenuli hlavných aktérov – politické strany. Tie určovali smerovanie krajiny, tvorbu zákonov, opatrenia, ktoré prijímali jednotlivé vlády fungujúce na báze koalíčných dohôd. V slovenských podmienkach sa potvrdilo, že kvalita alebo nekvalita demokratického politického prostredia do značnej miery závisí od kvality politických strán. Rozvoj demokracie ovplyvňovali aj iné faktory: civilizačné zázemie, socio-kultúrny vývoj, historické skúsenosti, tradície, vonkajšie faktory.

Otázka:

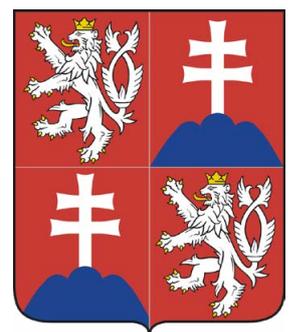
Na ktoré demokratické obdobie v našej histórii mohlo nadviazať Česko-Slovensko po roku 1989?

Aké vonkajšie faktory neumožnili naštartovanie demokratických reforiem v roku 1968?

V júni 1990 sa uskutočnili prvé slobodné parlamentné voľby. Nešťastným rozhodnutím skrátiť štandardnú dĺžku volebného obdobia zo štyroch rokov na dva roky si politické elity skomplikovali možnosť riešenia zásadných politických, ekonomických a spoločenských problémov transformácie, vrátane štátoprávných otázok.

Doplňujúci text: Prvé slobodné voľby vyhralo v Českej republike Občianske fórum (do ČNR získalo 49,50%). Na Slovensku vo voľbách do SNR získala najviac hlasov Verejnost proti násiliu (29,3%), druhé skončilo Kresťanskodemokratické hnutie (19,2%), tretia Slovenská národná strana (13,9%), následne Komunistická strana (13,3%), maďarská koalícia-ESWMK (8,7%). Vo Federálnom zhromaždení boli najsilnejšími zoskupeniami Občianske fórum a VPN. Predsedom federálnej vlády sa stal Marián Čalfa (VPN). V slovenskej vláde sa vystriedali dvaja predsedovia, prvým predsedom slovenskej vlády sa stal Vladimír Mečiar (v apríli 1991 bol odvolaný), druhým Ján Čarnogurský (KDH). Predsedom SNR sa stal František Mikloško (KDH). 5. júla 1990 bol za prezidenta ČSFR zvolený Václav Havel.

Nová sloboda a demokracia umožnili otvoriť diskusie, ktoré boli celé desaťročia tabuizované alebo marginalizované a vyniesli tak na povrch mnohé, dlhodobo neriešené problémy. Kľúčovým pre ďalší vývoj sa ukázal problém postavenia Slovenska a slovensko-českých vzťahov. Spustila ho tzv. „pomlčková vojna“. Na jar 1990 prezident V. Havel v zmysle nových pomerov navrhol zmenu názvu štátu tak, že z oficiálneho názvu Česko-slovenská socialistická republika malo byť vypustené adjektívum „socialistická“. Slováci sa dožadovali písania názvu s pomlčkou: Česko-Slovensko, Česi trvali na tradičnom názve. Tento spor mal svoje korene v tom, že Slováci vnímali štát ako spojenie dvoch rozdielnych celkov (Slovensko v minulosti nebolo súčasťou Českého kráľovstva) a Česi naopak vnímali svoju identitu ako československú. Kompromisné riešenie predstavoval názov štátu Česká a Slovenská Federatívna Republika. Česi naďalej písali skrátený názov krajiny Československo bez pomlčky, Slováci ho písali s pomlčkou. Bol prijatý aj nový štátny znak, so štyrmi poľami, dvoma slovenskými a dvoma českými, krížne proti sebe stojacimi.

Ďalší konflikt bol spojený s rozdelením kompetencií medzi federálnou a dvomi republikovými vládami. Kompromis bol dosiahnutý v tzv. kompetenčnom zákone, ktorý rozdelil kompetencie medzi federálne a republikové orgány, pričom došlo k oslabeniu federálnych zákonov a inštitúcií.

Tretí problém predstavovala nová ústava. Rokovania trvali 16 mesiacov a viedli k predloženiu návrhu zmluvy (pripravený v Mílovách na Morave vo februári 1992) republikovým parlamentom. 20 členné predsedníctvo SNR pomerom hlasov desať ku desiatim neprijalo predložený návrh zmluvy. Predsedníctvo ČNR vyhlásilo, že preto už niet ďalej o čom rokovať. Návrh zmluvy o zásadách štátoprávneho usporiadania medzi oboma parlamentmi nebol ratifikovaný.

Volby v roku 1992 a ich dôsledky

Politické elity sa sústredili na voľby v júni 1992 a štátoprávne otázky boli významnou témou predvolebnej kampane, preto nebol záujem ich riešiť pred voľbami. Výsledky volieb v júni 1992 následne predurčili ďalší vývoj štátoprávneho usporiadania. V Čechách zvíťazila pravicová orientácia, na Slovensku strany stredu a ľavice, naviac, národne orientované. Vytvoriť v takejto situácii funkčné federálne vládne orgány bolo síce technicky možné, avšak len pri zachovaní pragmatického prístupu a záujme udržať spoločný štát.

Doplňujúci text: Vo voľbách do SNR v roku 1992 získalo najviac hlasov Hnutie za demokratické Slovensko (37,3%), druhá skončila Strana demokratickej ľavice (14,7%), ďalej nasledovali KDH (8,9%), SNS (7,9%) a maďarská koalícia (7,4%). V Českej republike zvíťazila Občianska demokratická strana.

Vedúci politici oboch víťazných strán, Vladimír Mečiar a Václav Klaus, sa stali predsedami republikových vlád. Prostredníctvom dohody oboch víťazov volieb sa od federálnej vlády a federálneho parlamentu očakávalo vytvorenia podmienok a legitímneho rámca pre rozdelenie spoločného štátu. Vedúce politické elity nemali záujem o hľadanie kompromisu vedúcemu k udržaniu štátu, napriek tomu, že prieskumy verejnej mienky ukazovali, že väčšina občanov si neželala rozdelenie Česko-Slovenska.

Táto skutočnosť viedla k rozhodnutiu predložiť hlasovanie o ústavnom zákone o rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Federálnemu zhromaždeniu, ktoré ho prijalo dňa 25.11.1992. Referendum o štátoprávnom usporiadaní sa nekonalo, keďže jeho výsledok mohol ohroziť pozície, ktoré vedúce politické sily získali v júnových voľbách.

Doplňujúce učivo: 3. júla 1992 kandidát na prezidenta, Václav Havel, nezískal potrebnú väčšinu hlasov. 17. júla vyhlásila SNR Deklaráciu o zvrchovanosti SR (zo 150 členov SNR hlasovalo za deklaráciu 113 poslancov, 24 bolo proti, 10 sa zdržalo hlasovania). Po jej prijatí abdikoval Václav Havel z funkcie prezidenta. Ústava SR bola schválená 1. septembra 1992, platnosť nadobudla 1. 10. 1992. Česko-Slovensko sa rozdelilo k 1. 1. 1993 na dva štáty: Českú republiku a Slovenskú republiku.

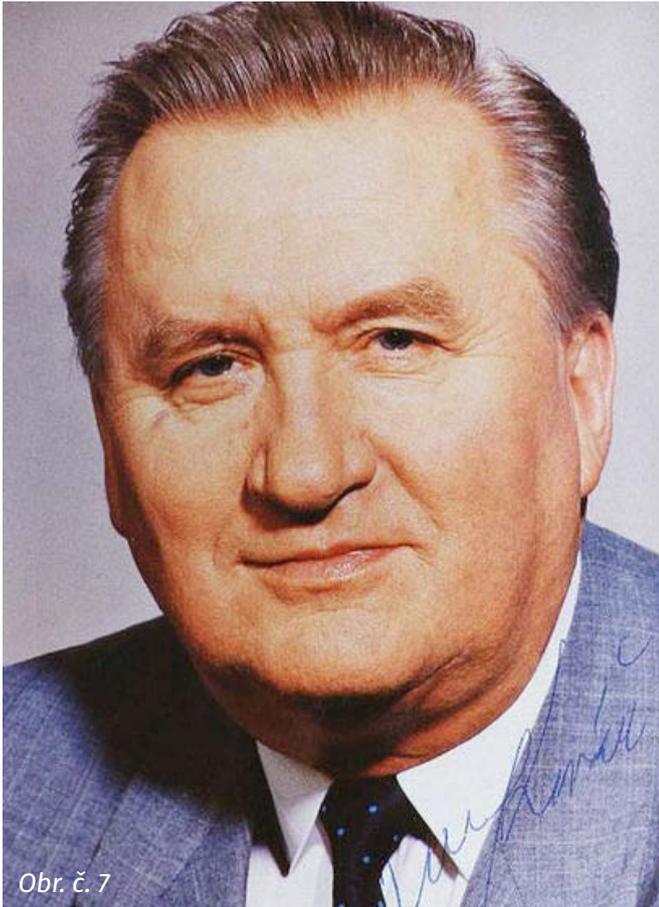
Obr. č. 6

Rozdelenie Česko-Slovenska sa uskutočnilo vysoko kultivovaným spôsobom, ktorý Európa prijala s veľkým porozumením. Blízka spolupráca medzi Čechmi a Slovákmi, ako dvoch najbližších národov, naďalej pokračuje a rozvíja sa v novej situácii vo všetkých oblastiach politiky, ekonomiky, vzdelávania, kultúry.

Politický vývoj po vzniku SR

Predstava o klasickej súťaži medzi pravicovými, stredovými a ľavicovými stranami bola v slovenských podmienkach naplnená len čiastočne. Súperenie sa neodohrávalo v rovine ideí a hodnôt, ale v rovine mocenského boja lídrov, politických štýlov, etnicko-nacionálnej otázky, konceptom národa a štátu (etnický verzus občiansky štát), postojmi k otázke rozdelenia ČSFR. Vytvorili sa tak tri ťažiskové politické bloky: blok

Obr. č. 7

stredopravých strán, blok ľavicových strán, blok nacionálno-populistických strán. Interakcie medzi nimi podmieňovali vytváranie vládnych koalícií. Pomer medzi jednotlivými stranami v blokoch určoval charakter politik vládnych koalícií.

Po voľbách 1992 bola vytvorená vláda HZDS s tichou a neskôr otvorenou podporou SNS. V novoročnom prejave v roku 1994 navrhol prezident M. Kováč vytvorenie vlády širokej koalície, ktorá mala pomôcť prekonať nestabilitu v politických stranách. Z radov HZDS sa zdvihla vlna kritiky voči prezidentovi. Pokračujúca koncentrácia moci bola predmetom kritiky zo strany prezidenta v jeho parlamente prejave v marci 1994. Z oboch strán sa už predtým vyčlenili skupiny umiernenějších politikov, časť z nich vytvorila Demokratickú úniu (liberálna strana). Vládna koalícia v marci 1994 stratila väčšinu v parlamente a vláda V. Mečiara bola vymenená vládou na čele s Jozefom Moravčíkom, ktorú tvorili predstavitelia Demokratickej únie, KDĽ, SDĽ. Vďaka podpore maďarských strán mala táto koalícia dostatočnú podporu. Podmienkou účasti SDĽ v tejto koalícii bolo vypísanie parlamentných volieb v októbri 1994 (preferencie SDĽ v tom čase stúpali).

Doplňujúci text: Voľby do SNR v roku 1994 skončili víťazstvom HZDS, ktoré získalo 34,9% hlasov. SDĽ (ako člen štvorkoalície Spoločná voľba) utrpela porážku a len tesne prekonala hranicu na vstup do parlamentu, ktorá bola pre štvorkoalície 10% (10,4%). Ďalej nasledovali MK (10,2%), KDĽ (10,1%), DÚ (8,6%), ZRS (7,3%), SNS (5,4%).

Výsledky parlamentných volieb v roku 1994 priniesli novú koaličnú vládu na čele s V. Mečiarom zloženú z HZDS, SNS a ľavicovo-populistickým Združením robotníkov Slovenska (ZRS) vedenú murárom Jánom Luptákom z Banskej Bystrice. Opozícia reprezentovaná KDĽ, DÚ, SDĽ a koalíciu maďarských strán reprezentovala oddanosť hodnotám demokracie, princípom právneho štátu a principiálny odpor voči autoritarizmu. Rozdelenie stranického systému na strany demokratické a autoritárske zásadným spôsobom ovplyvnil vývoj v rokoch 1994-1998.

Nacionálno-populistické strany vládnej koalície spájali autoritársky prístup k moci, ktorý bol v rozpore s hodnotami liberálnej demokracie. Prejavilo sa to obmedzovaním priestoru na slobodnú demokratickú súťaž, zabrdením sociálnych a ekonomických reforiem, úsilím o ovládnutie ekonomiky a procesu privatizácie. Privatizácia sa uskutočňovala predajmi politickým stúpencom vládnej koalície. Privatizáciou bol poverený Fond národného majetku, čo podľa vyjadrenia Ústavného súdu bolo v rozpore s platnou Ústavou SR. Cieľom útokov sa stal prezident M. Kováč, ktorému vládna koalícia odňala viaceré kompetencie, napr. právo menovať riaditeľa tajnej služby (SIS). V auguste roku 1995 došlo k únosu prezidentovho syna, následne k výmene dvoch vyšetrovateľov únosu a vražde osoby blízkej korunnému svedkovi únosu. Vládna koalícia ovládla všetky funkcie v parlamente a v parlamentných výboroch, ovládla najdôležitejšie verejnoprávne médiá. Prebiehali pokusy o vylúčenie Demokratickej únie z parlamentu na základe obvinenia, že petičné hárky, ktoré umožnili jej účasť vo voľbách v októbri 1994, boli sfaľované. Tajná služba fungovala bez parlamentnej kontroly. Referendum, ktoré sa malo konať, bolo zmarené.

Takýto vývoj vyvolal znepokojenie v demokraticky zmýšľajúcej časti spoločnosti, rovnako aj v krajinách Európskej únie a v USA. Diplomatické kroky, ktoré EÚ a USA podnikli, nenašli vo vládnej koalícii pozitívnu odozvu. Preto sa EÚ rozhodla pre ostré demarše, ktoré poukazovali na rozpor v praktikách vládnej koalície s demokratickými štandardmi v krajinách Európskej

únie. Deficit v napĺňaní demokratických štandardov bol dôvodom, prečo nebolo Slovensko spolu so svojimi susedmi (ČR, Maďarsko, Poľsko) pozvané na vstup do NATO a do EÚ. Paradoxom bolo, že vládna koalícia deklarovala záujem o vstup do NATO a EÚ, no v skutočnosti vytvárala podmienky, v ktorých takáto integrácia nebola možná. Zahraničopolitická orientácia Slovenska na EÚ a členstvo v NATO bola pritom životnou otázkou štátu.

Doplňujúci text: Prozápadný zahraničopolitický vektor Slovenska nie je ničím špecifickým alebo vytrhnutým zo širšieho historického kontextu. Orientácia na Západ patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredo-európskych štátov. Zo Západu prijímali kľúčové civilizačné podnety. Vzťah k Západu je aj otázkou kvality demokracie, vzťahu štátu a trhu a štandardov verejného života. Práve prerušenie väzieb k Západu a príklon k Východu v histórii strednej Európy (záber Poľska Ruskom, Uhorska Osmanskou ríšou, strednej Európy Sovietskym zväzom) pôsobilo retardačne na napĺňanie emancipačných snáh národov a štátov v tomto prostredí.

Ukázalo sa, že formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti bolo vo významnej miere ovplyvnené externými aktérmi, predovšetkým NATO a EÚ. Európska rada na svojom zasadnutí v Kodani stanovila v júni 1993 základné podmienky na členstvo kandidátskych krajín. Najdôležitejšími podmienkami členstva bola stabilita inštitúcií garantujúcich demokraciu, právny štát, ochrana ľudských práv a menších, tzn. politický režim liberálnej demokracie. Ďalšia skupina podmienok sa týkala existencie trhovej ekonomiky a schopnosti prijať a implementovať právny rámec Európskych spoločenstiev (tzv. *acquis communautaire*). Plnenie politických podmienok predstavovalo elementárny predpoklad na doručenie pozvánky na otvorenie rokovaní o vstupe do EÚ.

Doplňujúci text: Definované podmienky – záväzky vyplývajúce z členstva, neformálne označované ako kodanské kritériá, je možné rozdeliť do nasledovných kategórií:

1. *politické: dosiahnutie stability inštitúcií zabezpečujúcich demokraciu, existenciu právneho štátu, dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín*

Obr. č. 8

Práve neplnenie kodanských politických kritérií zo strany Slovenskej republiky v období vlády Vladimíra Mečiara (vládna koalícia HZDS, SNS, Združenie robotníkov Slovenska – ZRS) v rokoch 1995-1998 viedlo k rozhodnutiu nepozvať SR na otvorenie rokovaní o vstupe do EÚ na jej summite v Luxemburgu v decembri 1997. Bolo evidentné, že vládna koalícia v rokoch 1994-1998 ohrozovala demokratické základy štátu, jeho právny poriadok, stupňovala polarizáciu spoločnosti a hnala Slovensko do medzinárodnej izolácie. Vládnutie Vladimíra Mečiara sa odvíjalo priamo od spôsobov, akým nový štát vznikal. Bol to cieľavedomý pokus o nastolenie autoritárskeho spôsobu vládnutia.

2. *ekonomické: existencia fungujúceho trhového hospodárstva, schopnosť vyrovnávať sa s konkurenčnými tlakmi a trhovými procesmi vo vnútri Únie*

3. *podmienky plnenia acquis: schopnosť brať na seba záväzky vyplývajúce z členstva (prevzatie celého právneho rámca záväzkov EÚ, vyplývajúceho zo systému Únie, tzv. *acquis communautaire*), vrátane dôsledného napĺňania cieľov politickej, hospodárskej a menovej únie.*

Doplňujúci text: Volby v roku 1998 skončili víťazstvom HZDS (27%), s malým náskokom pred Slovenskou demokratickou koalíciou (26,3%). Tretia skončila v poradí SDL (14,7%). Ďalej nasledovali: SMK (9,12%), SNS (9,07%), SOP (8%).

Výsledky parlamentných volieb v roku 1998 ukázali, že voliči si prajú iný štýl vedenia politiky a prajú si byť súčasťou rodiny európskych štátov, ktoré vyznávajú hodnoty slobody, demokracie, trhového hospodárstva a právneho štátu. Nová vláda, ktorá vzišla z parlamentných volieb v septembri 1998 – vláda pod vedením Mikuláša Dzurindu si vytýčila za cieľ čo najskôr prekenuť negatívne rozhodnutie o nepozvaní SR na prístupové rokovania. Po parlamentných voľbách na jeseň 1998, komunálnych voľbách a prezidentských voľbách (zvolenie R. Schustera) v roku 1999 sa obnovila stabilita demokratického politického systému a nastáva zásadný obrat vo vývoji krajiny.

V 90. rokoch sa na Slovensku viedol politický zápas o potvrdenie cesty rozvoja politického režimu liberálnej demokracie. Členstvo SR v EÚ bolo významným nástrojom, ktorý poslúžil na mobilizáciu tých voličov a tých politických strán, ktoré si priali takéto smerovanie.

V kontexte prístupového procesu bola 23. februára 2001 prijatá najrozsiahlejšia novela Ústav SR. Nepriamym pozitívnym dôsledkom prístupového procesu pre fungovanie štátu bola reforma verejnej správy.

V rokoch 1999-2001 došlo v straníckom systéme SR k významným zmenám, ktoré mali rozhodujúci vplyv na ďalší politický vývoj a výsledky parlamentných volieb v roku 2002. Transformácia SDK na veľkú pravicovo-centristickú politickú stranu nebola úspešná. Premiér M. Dzurinda založil v roku 2000 novú stranu SDKÚ, ktorá sa mala stať platformou na zlučovanie stredo-pravých politických síl. Liberálna Demokratická únia sa zlúčila s SDKÚ, čím vznikol priestor pre vznik novej liberálnej strany - Aliancia nového občana (ANO). Odchod Róberta Fica z postu podpredsedu SDL viedol k založeniu strany Smer, ktorá sa v priebehu niekoľkých rokov stala dominantnou politickou stranou najmä z dôvodu schopnosti osloviť voličov, ktorí neboli spokojní s liberálnou sociálno-ekonomickou orientáciou krajiny.

Výsledky parlamentných volieb v roku 2002 priniesli vládnu koalíciu stredopravých strán (SDKÚ, KDH, SMK, ANO). Voľby opäť vyhralo HZDS, avšak táto strana zostal v izolácii a s tzv. nulovým koalíčným potenciálom

nedokázala zostaviť vládu opierajúcu sa o väčšinu v parlamente.

Doplňujúci text: Najviac hlasov získalo v parlamentných voľbách v roku 2002 HZDS (19,5%), druhé skončilo SDKÚ (15,1%), tretia strana Smer (13,5%). Ďalej nasledovali SMK (11,2%), KDH (8,2%), ANO (8,0%), KSS (6,3%).

Volebný zisk stredo-pravých politických strán (SDKU, KDH, SMK, ANO) umožnil vytvorenie proreformne a pro-integračne orientovaných politických strán. Reformná politika, ktorá bola zahájená v období 1999-2002, bola týmito výsledkami potvrdená. Výsledky volieb jednoznačne potvrdili pranie voličov o završenie integrácie do EÚ a NATO.

Počas obdobia vlády stredo-pravých politických strán sa SR stáva členským štátom NATO a EÚ a definitívne sa zaraďuje do euro-atlantického civilizačného okruhu.

Určité posuny v náladách verejnosti signalizovalo zvolenie Ivana Gašparoviča, bývalého vysokopostaveného člena HZDS, za prezidenta Slovenskej republiky v roku 2004. Jeho kandidatúru podporilo okrem HZDS aj SNS a strana Smer. Zásadné rozpory vo vládnej koalícii viedli k frustrácii liberálne a pravicovo orientovaných voličov. Na základe výsledkov volieb v roku 2006 sa sformovala vládna koalícia zložená zo strán Smer, HZDS, SNS.

Doplňujúci text: Vnútorne konflikty medzi stranami, odchod časti poslancov SDKÚ, ktorí založili stranu Slobodné fórum, ako aj odchod strany ANO z vládnej koalície vytvorili situáciu, v ktorej vláda M. Dzurindu musela hľadať na schválenie vládných návrhov zákonov v parlamente podporu od nezávislých alebo opozičných poslancov. Opozícia využívala tento stav na obviňovanie vlády z politickej korupcie. Pol roka pred ukončením funkčného obdobia vystúpilo z vládnej koalície aj KDH. To znamenalo koniec vlády M. Dzurindu a vyhlásenie predčasných volieb na jún 2006, ktorých výsledky priniesli zásadný obrat vo vnútropolitickom vývoji Slovenska.

Zhrnutie A: Politický vývoj

Rozdielne politické výsledky vo voľbách v roku 1992 v oboch častiach ČSFR predurčili jeho rozpad. Vedúce politické elity po voľbách v roku 1992 nemali záujem o hľadanie kompromisu vedúceho k udržaniu Česko-Slovenska.

1. 1. 1993 vzniká samostatná Slovenská republika. Nestabilný politický vývoj, odklon od demokratických štandardov, autoritatívny štýl politiky viedol Slovensko do medzinárodnej izolácie. SR, na rozdiel od svojich susedov, nedostala pozvanie na začatie vstupných rozhovorov do EÚ v roku 1997, ani pozvánku na vstup do NATO. Výsledky parlamentných volieb v roku 1998 vytvorili priestor na naštartovanie demokratických a ekonomických reforiem, ktorých úspešné zvládnutie dovedlo krajinu v roku 2004 do EÚ a NATO.

Prvá dekáda existencie SR prebehla v medzinárodne priaznivom prostredí, kedy sa nám otvorili brány vyspelého demokratického sveta. Nízka politická kultúra, autoritatívny štýl vládnutia, nedôvera k menšinám, rozkrádanie majetku, degradácia vzdelania, vedy a kultúry nás takmer odsunuli mimo európskeho civilizačného okruhu. Politická porážka mečiarizmu a úspešné reformy zabezpečili prijatie SR do EÚ a NATO. Členstvo v oboch zoskupeniach prinieslo pre Slovenskú republiku upevnenie demokracie, právneho štátu, dodržiavania ľudských práv a rast blahobytu pre jej občanov.

Ekonomická transformácia

Čoskoro sa ukázalo, že nové politické elity nemali vypracovaný model transformácie štátu, ktorý by zohľadňoval aktuálne vývojové trendy vo vyspelej Európe a vyspelých krajinách sveta. Odrazili sa to v nedocenení úlohy vzdelania, vedy a výskumu, sektoru zdravotníctva, životného prostredia, dopravnej infraštruktúry, informačných technológií. Obdobie rokov 1989-1993 bolo poznačené nekonceptnosťou, emóciami, nepochopením skutočnosti, že zmeny sa musia odohrávať súčasne vo viacerých rovinách, vrátane mentálnej. Transformačný proces sa ocitol v spleti ekonomických a sociálnych ťažkostí.

Politická a ekonomická transformácia v krajinách strednej a východnej Európy sa svojím rozsahom, intenzitou, významom zaradila medzi najzásadnejšie politické a ekonomické procesy v 20. storočí. Pôsobilo tu množstvo ekonomických a politických faktorov. Nesprávne sa predpokladalo, že postkomunistické vlády sa budú dobrovoľne zbavovať svojich pozícií pri riadení hospodárskeho života krajiny. Podcenila sa spoločenská kontrola historicky ojedinalej príležitosti privatizovať rozsiahly štátny sektor. Štruktúra hospodárstva, zdedená zo socialistickej éry, bola absolútne nevyhovujúca pre nově trhové podmienky. Chýbali inštitúcie, ktoré by podporovali súťaživosť a trhové prostredie.

Doplňujúci text:

Pre formovanie nového strategického postavenia Slovenska boli v období rokov 1991 – 1992 kľúčové najmä nasledovné štyri udalosti:

- Vyšehradská deklarácia hláv štátov ČSFR a Poľska a premiéra Maďarska podpísaná 15. 2. 1991 v severomaďarskom Visegráde a následná prezentácia troch stredoeurópskych krajín ako V3, resp. od roku 1993 V4;
- program OECD „Partneri v transformácii“ – PIT do ktorého OECD pozvala tri spomínané krajiny strednej Európy;
- bilaterálne Európske dohody o pridružení k Európskym spoločenstvám boli podpísané 16. 12. 1991;
- CEFTA – Stredoeurópska dohoda o slobodnom obchode bola podpísaná v Krakove 21. 12. 1992 ministrami zodpovednými za zahraničnú agendu už štyroch krajín: Poľska, Maďarska, Slovenska a Česka.

Veľmi ostré diskusie sa viedli na Slovensku o celkovom chápaní a orientácii transformačného procesu. V počiatočnom štádiu reformy sa vtedajšie politické vedenie Československa rozhodlo pre metódu tzv. „šokovej terapie“. V kontexte neoliberálnych ekonomických prístupov bola snaha reformné kroky realizovať rýchlo, aby sa predišlo predlžovaniu situácie, keď pravidlá ekonomiky plánovaného riadenia boli čoraz nefunkčnejšie, ale pravidlá trhovej ekonomiky ešte neboli ani úplne sformované a ani funkčné. Táto prvá koncepcia prioritizovala stabilizáciu a nastolenie rovnováhy s dôrazom na zastavenie inflácie a odstránenie deficitného hospodárenia v štátnom rozpočte. Úspechom tejto etapy bolo zastavenie inflačného šoku (vdaka otvorenému rastu cien), neúspechom bolo oslabenie výkonnosti hospodárstva, rast nezamestnanosti a zníženie reálnej mzdy. Pokles produkcie bol výrazne podcenený. Kým prognózy (viď Memorandum o hospodárskej politike na rok 1991) odhadovali 5% pokles produkcie, kumulovaný pokles HDP od roku 1989 do roku 1993, keď končila transformačná depresia, bol na Slovensku na úrovni asi 25%. Prudký nárast nezamestnanosti (1990-1,6%, 1992-10,4%, 1993-14,4%) a nárast sociálnych problémov viedol k razantnej kritike tohto spôsobu reformy zo strany mnohých slovenských ekonómov, ktorá podľa nich poškodzovala Slovensko. Nespokojnosť obyvateľstva sa prejavila vo výsledkoch parlamentných volieb v roku 1992, kedy získali prevahu nacionálno-populistické strany.

Transformácia v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky

Prvé kroky vládnej koalície po voľbách v roku 1992 poukazovali na zásadný odklon od federálneho modelu reformy. Strategickou víziou sa stalo budovanie sociálne a ekonomicky orientovanej trhovej ekonomiky.

Hlavnými bodmi „stratégie hospodárskej obrody“ prijatej v novembri 1992 boli:

- stimulovanie makroekonomickej expanzie uvoľňovaním fiškálnej a úverovej politiky;
- aktívna obchodná politika vrátane podpory vývozu do európskych krajín a SNŠ;
- reštrukturalizácia priemyslu pod vedením a za finančnej pomoci štátu (viď Aktualizácia úloh Programového vyhlásenia vlády SR po vzniku

samostatnej Slovenskej republiky (1993) a Tézy hospodárskej politiky SR na rok 1993 (1993), analýzy OECD (1993).

Slovenská ekonomika sa v 90. rokoch vyznačovala dvomi charakteristickými atribútmi:

1. proexportná orientácia
2. importno-surovinová závislosť priemyselnej výroby.

Pre priemyselnú výrobu bola najviac typická vysoká materiálová, surovinová a energetická náročnosť. Slovenský priemysel produkoval exportný sortiment tvorený polotovarmi, ktoré sa vyznačovali tým, že išlo o výrobky s nízkou pridanou hodnotou a vysokou importno-surovinovou, materiálovou a energetickou náročnosťou. Spotreba energie na jednotku HDP (podľa parity kúpnej sily) sa pohybovala medzi dva a pol až trojnásobkom priemeru EÚ. Nízka cena energií pritom predstavovala kľúčový faktor udržiavajúci konkurencieschopnosť na exportných trhoch pre hutnícky a chemický priemysel. Jednotlivé vlády sa usilovali o vybudovanie ďalších energetických kapacít. Išlo najmä o nedostavanú jadrovú elektrárňu v Mochovciach a vodné diela (Gabčíkovo, Žilina). Nízky podiel pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe sa ukazoval ako ďalší kľúčový problém, ktorý však v 90. rokoch nebol úspešne vyriešený.

Slovensko nevyužilo obdobie oživenia (1994-96) na realizáciu potrebných štrukturálnych reforiem a inštitucionálnych zmien. Vzrast výkonnosti prebiehal len dovtedy, kým sa do produkcie zapájali kapacity uvoľnené počas transformačnej depresie. Pre túto etapu vývoja bol charakteristický odklon od liberalistických prístupov. Zdôrazňovala sa kľúčová úloha štátu. Silný ekonomický rast bol podporovaný stimulovaním dopytu cez expanziu verejných výdavkov, realizáciu rozsiahlych infraštruktúrnych investícií, tzv. rozvojových impulzov a pod. V roku 1996 sa ukazujú problémy s vnútornou a vonkajšou nerovnováhou. V období 1996-1998 hospodárska politika preferovala vysoké tempá rastu bez nevyhnutných inštitucionálnych zmien, bez výrazného úspechu pri reštrukturalizácii ekonomiky, bez dotiahnutia transformačných krokov.

Stabilizácia a zmena koncepcie transformácie hospodárstva

V roku 1999 sa úroveň výkonnosti ekonomiky (chápanej ako objem vytvoreného HDP) pohybuje na úrovni rovnakej ako v roku 1989. Ekonomické prostredie má však diametrálne odlišný charakter. Približne 85% HDP už vytvárajú subjekty v súkromnom vlastníctve. Došlo k zvýšeniu podielu služieb a poklesu priemyslu a poľnohospodárstva na HDP (podľa Svetovej banky, v roku 1989 malo poľnohospodárstvo 9,4% podiel na HDP, v roku 1998 už len 4,4% podiel na HDP, služby v roku 1989 sa podieľali 32,2% na HDP, v roku 1998 už 60%). Nedošlo však k zásadnému zlepšeniu úrovne zhodnocovania vstupov a tým aj úrovne efektívnosti v ekonomike.

V ekonomike bolo potrebné prijať celý rad opatrení na zabezpečenie makroekonomickej stabilizácie, na obnovenie vnútornej a vonkajšej makroekonomickej rovnováhy. V bankovej sfére sa realizovala reštrukturalizácia a privatizácia, upevnila sa finančná disciplína podnikateľského sektora. Tieto a mnohé ďalšie opatrenia prispeli k zvýšeniu transparentnosti ekonomických rozhodnutí s odporúčaniami Európskej komisie.

Na konci roku 1998 došlo k významnej zmene v koncepcii transformácie. Piliermi následne obnoveného hospodárskeho rastu sa mali stať nový inštitucionálny rámec, reštrukturalizácia a zvýšenie konkurenčnej schopnosti podnikovej sféry.

Stabilizácia sledovala aj cieľ pritiahnúť vhodné zahraničné zdroje vo forme priamych zahraničných investícií a výhodných úverov zvýšením dôveryhodnosti slovenskej ekonomiky.

Výsledkom zvyšujúcej sa konkurencieschopnosti, reštrukturalizácie bankového sektora a podnikov uskuotočnenej v rokoch 1999-2001, menovej politiky zameranej na udržanie proexportného kurzu a znižovania úrokových sadzieb, ako aj rastu investičných aktivít v hlavných exportných odvetviach bolo v roku 2002 urýchlenie hospodárskeho rastu napriek nepriaznivej situácii vo svetovom hospodárstve.

Nedostatočná pozornosť bola venovaná úlohe moderných informačných technológií pre zvyšovanie výkonnosti a konkurenčnej schopnosti. Slovenská republika je preto na začiatku 21. storočia vysoko

industrializovanou spoločnosťou s rozhodujúcim vplyvom industriálneho a finančného sektora v slovenskej ekonomike a ich dominantným postavením a vplyvom v spoločnosti a politických a rozhodovacích procesoch s určujúcim vplyvom priemyselných a finančných lobby v politike Slovenskej republiky. Zdroje slovenskej ekonomiky boli silne centralizované, pričom uskutočnená privatizácia centralizáciu ešte znásobila. V prevažnej miere sú koncentrované v industriálnom sektore, čiastočne v poľnohospodárstve a najmä vo finančnom a bankovom sektore. Prioritnými odvetviami našej ekonomiky sú najmä hutníctvo, jadrová energetika, strojárstvo, chemický priemysel atď. High-tech priemyselné odvetvia na Slovensku na prelome storočí prakticky neexistujú, štruktúry vznikajúcej informačnej spoločnosti sú niekde v stave zrodu. Slovenská ekonomika je na začiatku 21. storočia vybavená zastaranými industriálnymi technológiami. Je charakteristická nízkou konkurenčnou schopnosťou prevažnej väčšiny svojej produkcie, nízkym stupňom informatizácie a digitalizácie.

Vstup do EÚ priniesol zlepšenie politickej klímy, harmonizáciu legislatívneho prostredia, sprísnenie environmentálnych a hygienických štandardov či noriem na ochranu spotrebiteľa. Všetky tieto vplyvy zlepšili globálne postavenie Slovenska, ktoré sa okrem iného prejavuje v masívnom vstupe zahraničných investorov, najmä do automobilového priemyslu. Potvrdilo sa, že tak ako v prípade predošlých rozšírení EÚ, aj v prípade Slovenska dochádza k zvýšeniu prílivu zahraničného kapitálu. To vyvoláva pozitívne tendencie v zvyšovaní produktivity, zvyšovanie miezd a celkovú konvergenciu k úrovni EÚ.

Úspešná integrácia – úspešné hospodárstvo

Kodanský summit v decembri 2002 rozhodol, že z 12 kandidátskych krajín EÚ bude desať pozvaných do Európskej únie za riadneho člena v roku 2004, medzi nimi aj Slovenská republika.

V roku 2004 sa Slovensko stáva členskou krajinou EÚ ako aj členskou krajinou NATO. Slovensko vstúpilo 1. mája 2004 do:

- colnej únie EÚ, fungujúcej od 1. júla 1968;
- spoločného trhu EÚ, fungujúceho a dobudovávaneého v stále širšej dimenzii od konca roku 1992, ktorý je jej vnútorným trhom;
- hospodárskej a menovej únie EÚ so záväzkom v rozumnej dobe vstúpiť do eurozóny;
- spoločných politík EÚ, vrátane obchodnej a poľnohospodárskej;
- Európskej hospodárskej oblasti – integrácie vyššieho rádu EÚ – EFTA.

Bolo evidentné, že politická stabilita a pokračovanie reforiem sú nevyhnutné podmienky pre ďalší rast slovenského hospodárstva, aby v druhej dekáde 21. storočia mohlo úspešne zavrieť svoju transformáciu.

Zhrnutie B : Ekonomický vývoj

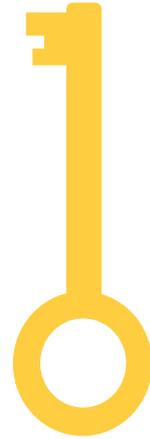
Štruktúra hospodárstva, zdedená zo socialistickej éry, bola absolútne nevyhovujúca pre nové trhové podmienky. Chýbali inštitúcie, ktoré by podporovali súťaživosť a trhové prostredie.

Pre slovenskú ekonomiku v 90. rokoch boli charakteristické dva atribúty: proexportná orientácia a importno-surovinová závislosť priemyselnej výroby. Slovenský priemysel produkoval exportný sortiment tvorený polotovarmi, ktoré sa vyznačovali tým, že išlo o výrobky s nízkou pridanou hodnotou a vysokou importno-surovinovou, materiálovou a energetickou náročnosťou.

Slovenská republika je na začiatku 21. storočia vysoko industrializovanou spoločnosťou s rozhodujúcim vplyvom industriálneho a finančného sektora v slovenskej ekonomike. Prioritnými odvetviami našej ekonomiky sú najmä hutníctvo, jadrová energetika, strojárstvo, chemický priemysel atď. Slovenská ekonomika je charakteristická nízkou konkurenčnou schopnosťou prevažnej väčšiny svojej produkcie, nízkym stupňom informatizácie a digitalizácie.

Vstup do EÚ priniesol zlepšenie politickej klímy, harmonizáciu legislatívneho prostredia, sprísnenie environmentálnych a hygienických štandardov či noriem na ochranu spotrebiteľa. Všetky tieto vplyvy zlepšili globálne postavenie Slovenska, ktoré sa okrem iného prejavuje v masívnom vstupe zahraničných investorov, najmä do automobilového priemyslu. To vyvoláva pozitívne tendencie pri exporte výrobkov s vyššou pridanou hodnotou, v zvyšovaní produktivity, zvyšovaní miezd a celkovej konvergencii k priemernej úrovni EÚ.

Kľúčové pojmy

Transformácia: zmena, premena, ktorou nadobúda určitý systém kvalitatívne iné vlastnosti, spoločenská zmena

Totalitný režim: politický režim založený na násilnej, neprirodzenej jednote, režim s jediným centrom moci, ktorým je spravidla jedna masová politická strana vyznávajúca ideológiu, ktorá je základom pre realizáciu politiky a manipulácie obyvateľstva

Centrálna plánovaná ekonomika: riadená z centra pomocou príkazov a nariadení, prevláda štátne vlastníctvo, neexistuje konkurencia, výrobcovia majú monopolné postavenie

Trhová ekonomika: ekonomika voľnej súťaže, konkurencie a slobodného (liberalizovaného) podnikania. Základom je trhový mechanizmus založený na vzťahu dopytu a ponuky, prevláda súkromné vlastníctvo, existuje konkurencia

Federatívny štát: forma zloženého štátu, v ktorom jednotlivé členské štáty majú široké kompetencie, subjektom medzinárodného práva je federálny štát ako celok

Ratifikácia: potvrdenie, dodatočné schválenie zmluvy ústavným orgánom - parlamentom, vládou alebo hlavou štátu

Demarš: zakročenie, diplomatický protest

Konvergencia: zblížovanie, postupné vyrovnávanie rozdielov

Mikroekonómia: skúma správanie jednotlivcov podnikov na trhu, zaoberá sa tvorbou cien tovarov, fungovaním trhu

Makroekonómia: zaoberá sa ekonomikou ako celkom, celkovým dopytom a ponukou tovarov a služieb, ekonomickými témami ako inflácia, nezamestnanosť, ekonomický rast, medzinárodný obchod, zahraničné investície a pod.

Otázky a úlohy:

- 1** Čo vieš o živote v komunistickej totalite? Prečo potláčali komunistické vlády ľudské práva? Ktorý štát exportoval komunistické myšlienky do Európy? Aké boli dôsledky jeho presadzovania v krajinách strednej a východnej Európy?
- 2** Čo vieš o politickej situácii v ČSFR v rokoch 1990-1992?
- 3** Aké boli vonkajšie a vnútorné predpoklady pre vznik samostatnej Slovenskej republiky?
- 4** Aké možnosti vzniku štátu prichádzajú v súčasnosti do úvahy?
- 5** Aké témy dominovali v procese súperenia politických strán v 90. rokoch?
- 6** Porozprávaj sa so svojimi rodičmi o živote na Slovensku v 90. rokoch. Pokús sa desiatimi heslami charakterizovať toto obdobie. Porovnaj so spolužiakmi.
- 7** Do ktorých kategórií rozdelujeme kodanské kritériá?
- 8** Napíš úvahu, prečo je dôležité, aby kandidát na členstvo v EÚ zabezpečil dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín.
- 9** Aké problémy sužovali SR v období 1995-1998? Aké výhrady mala EÚ voči SR?
- 10** Kedy sa obnovila stabilita demokratického politického systému na Slovensku?
- 11** Aké dôsledky mala radikálna ekonomická transformácia pre Slovensko v rokoch 1990-1992?
- 12** Aké ciele sledovala ekonomická politika prvej vlády v ére samostatného Slovenska?
- 13** Aké ciele sledovala ekonomická politika vlády pod vedením M. Dzurindu v rokoch 1999-2002?
- 14** Aké boli charakteristické črty slovenského hospodárstva na začiatku 21. storočia?

Odporúčané linky:

Výsledky parlamentných volieb: <https://volby.statistics.sk/>

Štúdie, analýzy o hospodárstve SR: <http://www.ekonom.sav.sk/sk/publikacie>

Chronológia prístupového procesu SR do EÚ. [online]. 2023. Národná rada Slovenskej republiky.

Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/?SectionId=17>

Zhrnutie stavu kriminality v SR po roku 1989:

<https://www.noviny.sk/484160-vyrocie-89-po-pade-komunistickeho-rezimu-narastla-kriminalita-v-sucasnosti-postupne-klesa>

Seriál České století o rozdělení ČSFR:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21451212001-at-si-jdou-1992/>

Dušan Chrenek: 13 rokov v EÚ:

<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/428150-slovensko-si-pripomina-13-vyrocieclenstva-v-eu/>

Ivan Mikloš: 25 rokov postkomunistickej transformácie – zhrnutie a skúsenosti <https://www.youtube.com/watch?v=HjeksEUtg4>

Učebný materiál VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

<http://www.fpvmv.umb.sk/vplyv-eu-a-nato-na-europsku-a-globalnu-stabilitu-a-ich-vyznam-pre-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Zahraničná politika Slovenskej republiky v období 1993-2004

04

Zahraničná politika je jednou zo základných charakteristík štátu a hlavných znakov jeho suverenity. Predstavuje súbor stanovených cieľov, nástrojov a postupov, ktorými štát presadzuje svoje politické, ekonomické a iné záujmy v zahraničí a dosahuje stanovené ciele, a to najmä prostredníctvom využitia svojich diplomatických a nediplomatických misí.

Obr. č. 9

Pri definovaní zahraničnej politiky takého štátu, akým je práve Slovenská republika je nevyhnutné si uvedomiť, že pôsobenie Slovenskej republiky v oblasti zahraničnej politiky má aj svoje prirodzené limity, s ktorým však štát môže efektívne pracovať. Predovšetkým ide o to, že Slovenskú republiku môžeme charakterizovať ako malý štát. Naše postavenie však nie je limitované len skutočnosťou malej rozlohy a menšieho počtu obyvateľov. Ďalšie limity pre zahraničnopolitické pôsobenie štátu vytvára aj dispozícia štátu nerastným bohatstvom, či charakter jeho základných ekonomických vzťahov. V tomto prípade ide predovšetkým o tzv. materiálne charakteristiky štátu (obyvateľstvo, rozloha štátu, členitosť územia, vojenská schopnosť), ktoré definujú najmä tzv. tvrdú moc štátu. Malé štáty sa však v medzinárodných vzťahoch môžu opierať o tzv. mäkkú moc (pôsobenie prostredníctvom kultúry, jazyka, príťažlivosti krajiny) a takýmto spôsobom môžu zatriktívňovať svoje pôsobenie v medzinárodných vzťahoch.

Ako sa teda Slovenská republika vysporiadala so zodpovednosťou plynúcej z výkonu samostatnej zahraničnej politiky? Bola jej zahraničná politika úspešná pri dosahovaní deklarovaných cieľov? Čo boli kľúčové strategické záujmy Slovenska od momentu jeho vzniku? Ktoré geopolitické vektory prevažovali v jednotlivých obdobiach? Aj na takéto otázky budeme v rámci tohto príspevku spoločne hľadať odpovede. Navyše táto téma je špecificky dôležitá pri identifikácii pozície, ktorú možno priradiť Slovensku v jeho snahe postupne sa začleniť do rodiny vyspelých európskych krajín.

Zahraničná politika Slovenskej republiky začala existovať vznikom Slovenskej republiky, 1. januára 1993, ako dôsledok rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Od tohto momentu Slovenská republika realizuje svoje vlastné úlohy spojené s výkonom zahraničnej politiky.

Jednými z prvých výziev v tomto zmysle bolo dosiahnutie plného medzinárodného uznania, budovania inštitucionálneho, personálneho zabezpečenia a jasného programového smerovania novej zahraničnej politiky samostatného štátu. Pre budovanie nového zahraničnopolitického aparátu nového štátu bolo v týchto rokoch typické, že Slovenská republika nemala dostatočne pripravené politické a diplomatické elity jednak čo do počtu, jednak pokiaľ išlo o dôležité diplomatické kontakty v zahraničí. Jednou zo základných úloh nového štátu sa preto stalo personálne a organizačné budovanie takýchto kapacít. Príkladom aktívneho prístupu štátu bolo napríklad aj založenie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorá mala poskytnúť teoretickú, ale aj praktickú základňu pre prípravu budúcich elít, najmä pokiaľ ide o budúcich diplomatov, politológov, politikov, politických analytikov, expertov, vedcov, zamestnancov štátnej správy, ako aj samosprávy. Samozrejme, nemôžeme zabudnúť, že v radoch československých diplomatov sa nachádzalo množstvo kvalitných slovenských diplomatov, ktorý po presune do Bratislavy začali hájiť záujmy novovzniknutej Slovenskej republiky. Ich počet však bol, ako už bolo spomenuté, nedostatočný pre primárne potreby nového štátu.

Z medzinárodného hľadiska sa realizácia zahraničnej politiky prejavila v zásade veľmi rýchlym uznaním zo strany medzinárodného spoločenstva a vstupom Slovenskej republiky do významných medzinárodných inštitúcií. Už 1. januára sa Slovenská republika stala členom Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). Neskôr, 19. januára 1993 sa stala členom Organizácie Spojených národov (OSN) a 30. júna 1993 členom Rady Európy. V neskoršom období tohto roku, presne 4. októbra 1993 Slovenská republika podpísala Dohodu o pridružení SR k Európskej únii (tzv. Asociačnú zmluvu), ktorá vstúpila do platnosti 1. februára 1995 po tom, čo ju ratifikovali parlamenty všetkých

Obr. č. 10

Obr. č. 11

členských krajín EÚ. Základným cieľom zahraničnej politiky nového štátu sa stala ambícia byť rovnocenným partnerom vyspelých demokratických krajín a dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciách a organizáciách západného sveta. Zjednodušene povedané, rozhodujúcou ambíciou Slovenskej republiky bola ambícia stať sa plnohodnotným členom Európskej únie a Organizácie Severoatlantickej zmluvy (NATO). Členstvo v NATO však bol mnohými politickými predstaviteľmi v prvom období vývoja Slovenskej republiky vnímané ako želiteľný, nie však jediný variant možného vývoja. Ďalšími cieľmi slovenskej zahraničnej politiky bola podpora bezkonfliktných, obojstranne výhodných susedských vzťahov, rozvoj spolupráce v rámci Višegradskej štvorky, otázka podpory ľudskoprávnej agendy v medzinárodných vzťahoch, či presadzovaniu politických a ekonomických záujmov.

Tieto ambície sa Slovenskej republike spočiatku vôbec nedarilo naplňať, najmä v dôsledku medzinárodnej izolácie, do ktorej sa Slovenská republika dostala počas tretej Mečiarovej vlády v rokoch 1994 – 1998. Pre prvé roky zahraničnopolitického a vnútropolitického smerovania Slovenskej republiky bol kľúčovou osobou trojnásobný premiér Vladimír Mečiar. Ním vedené politické hnutie pod názvom Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) bolo v tomto období hlavnou hybnou politickou silou na slovenskej politickej scéne. Vo voľbách do Slovenskej národnej rady v roku 1992 dostalo HZDS 37,26% hlasov, pričom v slovenskom parlamente obsadilo 74 zo 150 mandátov. V ďalších kľúčových voľbách do premenovaného slovenského parlamentu, teraz už Národnej rady Slovenskej republiky, vyhralo HZDS pod Mečiarovým vedením so ziskom 34,97% hlasov a 61 mandátov. Spoločne so Združením robotníkov Slovenska a Slovenskou národnou stranou tak vytvorilo trojkoalíciu, ktorá udávala základný tón pre vývoj slovenskej domácej, ako aj zahraničnej politiky.

Prvým predsedom vlády samostatnej Slovenskej republiky bol Vladimír Mečiar. Ostal ním najprv len do 15. marca 1994. V tomto prvom období post ministra zahraničných vecí zastával najprv Milan Kňažko, od marca 1993 Jozef Moravčík. V období od 16. marca 1995 do 13. decembra 1994 bol na krátke obdobie predsedom vlády Slovenskej republiky Jozef Moravčík. Ministrom zahraničných vecí sa po prvýkrát stal Eduard Kukan. Jeho meno však v súvislosti so slovenskou diplomaciou ešte spomenieme. Po už spomínaných voľbách v roku 1994 novú vládu zostavil opäť Vladimír Mečiar a v tejto pozícii zotrval až do 30. októbra 1998. Na poste ministrov zahraničných vecí sa vystriedalo viacero politikov od Juraja Schenka, cez Pavla Hamžika a Zdenku Kramplovú, až po Jozefa Kalmana. Za častou výmenou ministrov zahraničných vecí možno hľadať predovšetkým rôzne ideové spory najmä s predsedom vlády Vladimírom Mečiarom. Celkovo teda možno konštatovať, že v prvých piatich rokoch existencie Slovenskej republiky (až do volieb v roku 1998) zažila naša krajina len dvoch predsedov vlád, avšak až sedem rôznych ministrov zahraničných vecí, čo určite pozitívne nepri-speievalo ku kontinuite slovenskej zahraničnej politiky.

Pre tretiu Mečiarovu vládu, ktorá vzišla z volieb z roku 1994, sa deklarovanou prioritou stalo aj začlenenie do euroatlantických štruktúr. K spochybňovaniu tejto ambície dochádzalo nielen pri niektorých verbálnych vyjadreniach predsedu vlády, ale aj menších koalíčných partnerov, ktorý v zahraničnopolitickej oblasti preferovali skôr variant neutrálneho Slovenska, podobne ako v prípade Rakúska či Švajčiarska. Do pozornosti domácej, ako aj zahraničnej verejnosti, sa však čoraz viac dostávali viaceré pochybenia Mečiarovho režimu. Asi najkontroverzejším prípadom sa stal prípad zavraždenia syna vtedajšieho prezidenta Michala Kováča ml., do ktorého mali byť zapojené aj orgány štátnej správy. Kontroverznou súčasťou bola aj hospodárska transformácia v podobe privatizácie štátnych podnikov. Mečiarov režim bol kritizovaný aj v súvislosti s nedobrovoľným zbavením poslaneckého mandátu Františka Gaulidera, či z organizácie snáh potlačiť demokratické snahy opozície. Problematické bolo aj právne upravenie postavenie národnostných menšín, najmä maďarskej a rómskej.

Verejnosť takisto trápil konfliktný charakter vzťahov medzi predsedom vlády Mečiarom a prezidentom Kováčom, ktorého predmetom boli nielen vnútropolitické otázky, ale aj spor o charakter základnej hodnotovej orientácie slovenskej zahraničnej politiky. V čase, keď po skončení mandátu úradujúceho prezidenta Michala Kováča prevzal prezidentské právomoci

Obr. č. 12

predseda vlády. Jedným z jeho rozhodnutí bolo aj udeľenie amnestií osobám v súvislosti s kauzou zavlčenia Michala Kováča ml. do cudziny. Tieto kontroverzné amnestie nakoniec zrušila až Národná rada Slovenskej republiky v hlasovaní 5. apríla 2017. Jej rozhodnutie bolo následne preskúmané Ústavným súdom Slovenskej republiky, ktorý zrušenie Mečiarových amnestií definitívne potvrdil svojim rozhodnutím z 31. mája 2017.

Mečiarova vláda sa tak zaplietla do množstva káuz, ktoré poškodzovali imidž Slovenskej republiky v zahraničí. Slabá diplomacia nového štátu nedokázala vtedajšiemu predsedovi vlády dostatočne kryť chrbát, čo sa prejavilo častou kritikou zo strany Spojených štátov amerických (prirovnanie Slovenska americkou ministerkou zahraničných vecí M. Albrightovou k čiernej diere Európy) či demaršmi od Európskej únie. Zo strany európskych partnerov prevládalo presvedčenie, že Slovenská republika nespĺňa základné politické kritériá z tzv. Kodanských kritérií požadovaných pre vstup do EÚ (politické, ekonomické kritériá a harmonizácia vnútroštátneho práva s európskym právom). Do sporu sa Slovenská republika dostala aj so zjednoteným Nemeckom, predmetom ktorého bola úprava názvu Spolkovej republiky Nemecko v oficiálnych dokumentoch. Navyše susedské vzťahy s našim južným susedom, Maďarskou republikou, boli rovnako poznačené množstvom konfliktov.

V dôsledku poškodeného renomé a vážnych vnútropolitických problémov Slovenská republika nedostala odporúčanie Európskej rady na začatie prístupových rozhovorov o pristúpení do Európskej únie. Toto rozhodnutie bolo prijaté na zasadnutí Európskej rady v decembri 1997 v Luxemburgu. Obdobne Slovenská republika nebola súčasťou rozširovania Organizácie Severoatlantickej zmluvy v roku 1999, ktorej sa zúčastnili skoro všetky susedské krajiny Slovenska vrátane Českej republiky, Maďarska či Poľska. Tieto rozhodnutia sa stali symbolom odmietnutia Slovenska západnými

krajinami a jedným z prejavov vážnej medzinárodnej izolácie. Po tomto rozhodnutí Vladimír Mečiar výrazne prehodnotil strategické možnosti Slovenskej republiky a začal orientovať svoju zahraničnú politiku smerom na východ, vo vzťahu k Ruskej federácii. Výrazom takéhoto smerovania bola aj pracovná návšteva vtedajšieho premiéra v Moskve, kde sa stretol s vtedajším ruským prezidentom Borisom Jeľcinom. Predmetom stretnutia bolo budovanie priateľských vzťahov s Ruskou federáciou v zahraničnopolitickej oblasti, ale aj iných sektoroch. Treba však povedať, že nie celá spoločnosť sa s takýmto zásadným obratom v zahraničnej politike stotožňovala. Opozičné sily voči Mečiarovej tretej vláde sa čoraz viac zasadzovali za pokračovanie a obnovenie snáh smerujúcich k úspešnej integrácii do euroatlantických štruktúr. Slovenská spoločnosť tak v roku 1998 bola zásadne rozdelená najmä pokiaľ išlo o konkrétne spôsoby ukotvenia Slovenska v európskom geopolitickom priestore.

Zmena nastala až po prekvapujúcich voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré síce tesne vyhralo HZDS so ziskom 27%, ale novú štvorkoalíciu pod vedením Mikuláša Dzurindu sa podarilo zostaviť stranám Slovenskej demokratickej koalície (26,33%), Strane demokratickej ľavice (14,66%), Strane maďarskej koalície (9,13%) a Strane občianskeho porozumenia (8,02%). Prvým náznakom, ktorý mal jasne demonštrovať zmenenú zahraničnopolitickú orientáciu novej vlády Mikuláša Dzurindu, bola skutočnosť, že prvé dve zahraničné pracovné cesty nového predsedu vlády smerovali do Viedne a do Bruselu. Zmena na poste predsedu vlády naštartovala aj intenzívnu spoluprácu v rámci Višegradskej skupiny. Na výzvu troch ostatných krajín V4 zintenzívniť spoluprácu so Slovenskom po zmene vlády, nadviazalo stretnutie premiérov krajín V4 v Bratislave v máji 1999. Novej dynamike vzťahov v rámci V4 zodpovedala aj postupná zmena vnímania tohto zoskupenia zo strany Západu, ktorý tento vývoj hodnotil pozitívne, ale aj zo strany Ruska uvedomujúc si geopolitické vzdľahovanie tohto regiónu. Slovensko sa tak stávalo spoľahlivým a čitateľným partnerom pokiaľ išlo o súlad medzi deklarovanými prioritami a reálnymi krokmi. Slovenská republika prejavila snahu o intenzívnu diplomatickú komunikáciu nielen s partnermi z V4, ale predovšetkým aj s Rakúskom, Nemeckom, Francúzskom a Talianskom. Prejavilo sa to v početných obojstranných bilaterálnych návštevách rôznych predstaviteľov týchto krajín.

Jedným z prvých zahraničnopolitických testov novej koalície bol konflikt v Juhoslávii (tzv. Kosovská kríza v roku 1999). Nová vláda vtedy súhlasila s povolením

preletu stíhačiek NATO cez územie Slovenska, za čo si vyslúžila veľkú kritiku najmä z radov vtedajšej opozície. Rusko bolo stále vnímané ako dôležitý partner pri realizácii slovenskej zahraničnej politiky, avšak pokiaľ išlo a hlavné integračné ambície Slovenska, tým dominovala orientácia na Západ. Tá sa prejavila zlepšením bilaterálnych vzťahov s kľúčovými mocnosťami – USA, Veľkou Britániou, Nemeckom a Francúzskom. Zahraničnopolitické úsilie s cieľom zvládnutia prístupových rozhovorov do Európskej únie bolo podporené mohutnou snahou o spustenie vnútropolitických reforiem, konsolidáciu ekonomických reforiem a o dosiahnutie kompatibility a konkurencieschopnosti s krajinami Európskej únie. Najvýraznejšie reformné snahy však priniesla až druhá Dzurindova vláda (2002-2006), ktorá vo voľbách v roku 2002 získala tesnú väčšinu v Národnej rade Slovenskej republiky. Jedným z jej výsledkov bola aj daňová reforma, ktorá priniesla zavedenie 19% rovnej dane. Zahájenie a prvé náznaky reformného úsilia boli odmenené zo strany Európskej únie otvorením prístupových rokovaní so Slovenskom na základe rozhodnutia Európskej rady v Helsinkách v roku 1999.

Slovensko tak spolu s Maltou a dvomi ďalšími pobaltskými štátmi mohlo dobehnúť ostatných šesť kandidátskych krajín, s ktorými boli otvorené prístupové rokovania už v roku 1997. Tento proces sa uskutočňoval prostredníctvom princípu tzv. „regaty“. So Slovenskom boli prístupové rokovania otvorené vo februári 2000 v Bruseli a za hlavného vyjednávača Slovenskej republiky s Európskou úniou bol zvolený Ján Figel.

Snaha o integráciu do EÚ bola najvýraznejším prejavom zahraničnej politiky Slovenskej republiky. Prístupové rokovania boli napokon úspešne ukončené na samite Európskej rady v Kodani v decembri roku 2002. S prístupom vyjadril súhlas aj Európsky parlament a definitívny podpis Zmluvy o prístúpení SR a ďalších deviatich štátov k EÚ zo strany predsedov vlád a hláv štátov sa uskutočnil 16. apríla 2003 v Aténach. Následne prebehla ratifikácia tejto Zmluvy vo všetkých 25-tich krajinách. Slovenské prístúpenie bolo definitívne potvrdené aj súhlasom slovenských občanov, keď v referende v máji 2003 nadpolovičná väčšina oprávnených voličov drvivou väčšinou hlasovala za vstup do Európskej únie.

Po splnení všetkých prístupových prekážok a podmienok sa Slovenská republika stala plnohodnotným členom Európskej únie 1. mája 2004, členom Organizácie Severoatlantickej zmluvy avšak o čosi skôr, už 29. marca 2004. Slovenská republika tak dosiahla svoje základné zahraničnopolitické ciele, ktoré si vytýčila už priamo v momente svojho vzniku.

V dôsledku naplnenia základných cieľov zahraničnopolitického snaženia musela Slovenská republika vstúpiť do novej fázy, teraz už v rozšírenej Európskej únii, kde hlavným predmetom činnosti sa stalo efektívne prispôsobenie sa novej situácii, stanovenie nových cieľov pri presadzovaní svojich záujmov voči ostatným krajinám či Bruselu (sídlo EÚ) a budovanie koaličného potenciálu pre podporu partikulárnych záujmov s ostatnými 24-mi členskými štátmi EÚ.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika prešla od svojho vzniku zložitým vnútropolitickým vývojom, ktorý sa odrazil aj v počiatočných neúspechoch pri realizácii jej zahraničnej politiky, najmä v prvom období svojho vzniku. Zásadný zlom pri naplňaní deklarovaných zahraničnopolitických cieľov nastal v roku 1998, keď sa novým predsedom vlády SR stáva Mikuláš Dzurinda. Od tohto momentu Slovenská republika úspešne začína dobiehať ostatné štáty v asociačnom procese s EÚ. Podobné úspechy zaznamenáva aj v snahe začleniť sa do Organizácie Severoatlantickej zmluvy. Deklarované strategické ciele spočívajúce v členstve v Organizácii Severoatlantickej zmluvy a Európskej únii, sa Slovensku podarilo naplniť 29. marca, respektíve 1. mája 2004.

Kľúčové pojmy:

Európska únia – integračné zoskupenie v súčasnosti združujúce 28 členských štátov

Princíp tzv. „regaty“ – proces dobiehania štátov, ktoré začali prístupové rokovania s Európskou úniou podstatne skôr

Prístupové rokovania – predvstupové rokovania medzi Európskou úniou a kandidátskym štátom o podmienkach vstupu do EÚ

Otázky a úlohy:

1 V ktorom období sa najviac zhoršilo medzinárodné postavenie Slovenska?

2 Čo boli dôvody medzinárodnej izolácie Slovenska?

3 V ktorom období začala Slovenská republika naplno realizovať deklarované ambície začlenenia sa do euroatlantického priestoru?

4 Kto bol hlavnou hybnou silou v politickom zmysle za týmito procesmi?

5 Kedy bola so Slovenskou republikou podpísaná Zmluva o pristúpení?

6 Kedy sa Slovenská republika stala členom Európskej únie a NATO?

Aktivity:

Rozdeľte sa do dvanástich skupín. Predstavte si, že v prístupových rokoch do Európskej únie zastupujete Európsku úniu a Slovenskej republiky v dvanástich rôznych oblastiach (vnútro, spravodlivosť, financie, zahraničné veci, hospodárstvo, doprava, pôdohospodárstvo, školstvo, životné prostredie, sociálne veci, kultúra, zdravotníctvo) stanovujete rozličné podmienky, ktoré musí splniť pre prijatie do spoločenstva. Pre každú oblasť identifikujte aspoň päť určitých podmienok, ktoré podľa vás musela Slovenská republika splniť. V doplňujúcom cvičení sa zamyslite nad tým, aké podmienky by ste pre jednotlivé oblasti stanovili zo strany EÚ dnes, pokiaľ by Slovenská republika nebola členom EÚ a chcela by do nej vstúpiť. V tomto prípade identifikujte aspoň dve podmienky z každej oblasti.

Odporúčané linky:

Zastúpenie Európskej komisie na Slovensku

https://ec.europa.eu/slovakia/home_sk

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky po vstupe do Európskej únie

05

Vstupom do Európskej únie nastupuje samostatná Slovenská republika na novú etapu svojho vývoja. Slovenská republika sa stáva plnoprávnym členom Európskej únie, čo so sebou nieslo celý rad politických i ekonomických dôsledkov. Hlavným znakom týchto zmien bol najmä prenos vybraných oblastí kompetencií v politickej, ale predovšetkým v hospodárskej sfére, na spoločné inštitúcie pôsobiace na úrovni nadnárodného centra. Zakladajúce zmluvy, ktoré položili základ súčasnej existencie Európskej únie, ako aj zmluvy o pristúpení, ktoré tvoria základný právny rámec vstupu národných štátov do Európskej únie predpokladajú, že v oblastiach spoločného záujmu na ktorých sa jednotlivé členské štáty zhodnú, bude z hľadiska ich lepšieho a efektívnejšieho naplňania na nadnárodnej úrovni, presunúť na túto úroveň aj časť kompetencií, ktoré dovtedy tvorili súčasť kompetenčného rámca jednotlivých národných štátov. Štáty si aj po ich vstupe do Európskej únie zachovávajú znaky svojej politickej nezávislosti a suverenity.

V ekonomickej oblasti sa Slovenská republika svojím vstupom do Európskej únie stala integrálnou súčasťou nadnárodného hospodárskeho komplexu a zároveň najväčšieho obchodného priestoru sveta, ktorý tvorí jeden z významných pólov ekonomickej štruktúry globálnej ekonomiky. Sprievodným znakom týchto procesov je vyššia miera koordinácie hospodárskych politík členských štátov za účelom dosiahnutia vyššej miery ekonomickej, sociálnej a územnej kohézie vnútorného priestoru, ako aj nové možnosti v oblasti využívania potenciálu zahraničnoobchodnej spolupráce. Ekonomika Slovenskej republiky sa v kontexte pôsobenia spomenutých faktorov stáva a je čoraz viac vtáňovaná do nielen do regionálnej, ale i globálnej ekonomickej štruktúry, čo so sebou nesie celý rad pozitív i určitej neistoty.

Základným cieľom tejto kapitoly bude poukázať, na vybrané aspekty politického a hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky v časovom rozmedzí od jej vstupu do Európskej únie (v máji 2004) až do súčasnosti. Vzhľadom k pomerne širokému rozsahu obdobia, ktoré chceme v rámci tejto kapitoly pokryť sa sústredíme len na vybrané, kľúčové aspekty politického a hospodárskeho vývoja, ktoré výrazne ovplyvnili a budú ovplyvňovať daný vývoj aj v nasledujúcom období.

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2006 – 2010

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky sa po roku 2004 niesol v znamení celého radu reforiem a zmien, ktoré boli realizované za účelom dosiahnutia

Obr. č. 13

výraznejšieho priblíženia sa systémom a mechanizmom riadenia uplatňovaným na úrovni Európskej únie tak, aby tieto procesy a z nich vyplývajúce zmeny mali koncepčný a systémový rámec a aby svojou povahou a pôsobením prispeli k efektívnemu fungovaniu štruktúr a mechanizmov tak na úrovni Slovenskej republiky, ako aj na úrovni Európskej únie. Zmeny a reformy sa dotýkali takmer všetkých zásadných oblastí života spoločnosti: politická, ekonomická, sociálna, sociálno-ekonomická a mnohé ďalšie.

Dňa 17. júna 2006 sa konali parlamentné voľby, z ktorých vzišla nová vládna koalícia na nasledujúce štvorročné obdobie. Vo volebnej súťaži zvíťazil Smer-SD, ktorý získal 29,14% hlasov oprávnených voličov. Po ňom nasledovali SDKÚ-DS so ziskom 18,36% voličov a SNS, ktorá získala 11,73% voličských hlasov. Päťpercentné kvórum určené pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahli strany: SMK (11,68%) ĽS-HZDS (8,79%) a KDH (8,31%). Dňa 20. júna 2006 poveril prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič, predsedu politickej strany, ktorá vo voľbách získala najviac hlasov, Róberta Fica zostavením novej vlády. Výsledkom politických rokovaní bolo uzatvorenie a podpísanie koaličnej dohody, ktorá bola uzatvorená medzi stranami Smer-SD, ĽS-HZDS a SNS. Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič vymenoval novú vládu na čele s Róbertom Ficom dňa 4. júla 2006. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Základný dokument každej vládnej koalície, v rámci ktorého prezentuje svoje kľúčové priority pre jednotlivé oblasti vnútornej i zahraničnej politiky, predstavuje programové vyhlásenie vlády. V rámci programového vyhlásenia, s ktorým predstúpila novokreovaná vládna koalícia, na základe rešpektovania výsledkov demokratických volieb, pred Národnú radu Slovenskej republiky, predstavovalo skĺbenie zodpovednosti jednotlivca a uplatňovanie princípov spoločenskej solidarity v jednotlivých kľúčových oblastiach, základný východiskový motív a ideu tohto strategického dokumentu. Vo vnútopolitickej oblasti sa základné východiská programového vyhlásenia vlády orientujú predovšetkým na deklarovanie dodržiavania a rešpektovania zásad demokracie, právneho štátu, rešpektovanie základných ľudských práv ponímaných vo všetkých ich základných dimenziách, rešpektovanie práv príslušníkov národnostných menšín, dodržiavanie a rešpektovanie ústavy a demokraticky kreovaného

legislatívneho poriadku. Ďalšími kľúčovými oblasťami, na ktoré sa programové vyhlásenie vlády zameriava, sú otázky podpory budovania vnútorného poriadku, bezpečnosti a stability. V oblasti zahraničnopolitického pôsobenia sa základné východiská programového vyhlásenia vlády orientujú na oblasť širšieho a efektívnejšieho zapájania sa do medzinárodnej politickej i ekonomickej spolupráce a to najmä prostredníctvom pôsobenia Slovenskej republiky v rámci štruktúr Európskej únie a NATO, ako aj ďalších medzinárodných organizácií a inštitúcií. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, 2006)

Programové vyhlásenie vlády predstavuje pomerne rozsiahly a ucelený dokument, ktorý bol rozdelený do nasledovných, základných častí: makroekonomický rámec, verejné financie a hospodárska politika (sem boli zaradené oblasti dane a odvodová politika; hospodárska politika; doprava, pošta, telekomunikácie a rozvoj informačnej spoločnosti; pôdohospodárstvo; starostlivosť o životné prostredie; bytová výstavba a regionálny rozvoj), sociálna oblasť (politika zamestnanosti; pracovné vzťahy a sociálny dialóg; sociálne zabezpečenie; podpora rodiny; podpora rodovej rovnosti a efektívnosť inštitúcií), zdravotníctvo, vedomostná spoločnosť (výchova a vzdelávanie; veda a technika; mládež a šport), kultúra, demokracia a právny poriadok, obrana štátu a zahraničná politika (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2006, 2006)

Do skupiny hlavných, programových cieľov vládnej koalície boli v rámci dokumentu Programové vyhlásenie vlády zaradené tieto:

1. V procese tvorby koncepcie hospodárskej politiky na nasledujúce obdobie vychádzať z rešpektovania a reflexie základných, strategických dokumentov prijatých na pôde Európskej únie, najmä v oblasti dosahovania primeraného a udržateľného hospodárskeho rastu a jeho prepojenia s dosahovateľnou ekonomickou výkonnosťou, ktoré budú viesť k podpore rastu zamestnanosti, dosahovaniu vyššej miery sociálnej súdržnosti a celkovému zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľstva;
2. Zamerať pozornosť na rozpracovanie a postupné zavádzanie opatrení národnej stratégie podpory rozvoja zamestnanosti;
3. Zamerať pozornosť na plnenie stanovených kritérií v súvislosti s ambíciou postupného zavádzania spoločnej meny euro v podmienkach Slovenskej republiky;

4. Zabezpečiť stabilitu a predvídateľnosť podnikateľského prostredia;
5. Iniciovať procesy zamerané na podporu podnikateľského prostredia, s orientáciou na budovanie sociálneho trhového hospodárstva vyznačujúceho sa vysokou mierou dosahovanej konkurencieschopnosti, zamestnanosti, sociálneho pokroku, ako aj vysokou mierou ochrany životného prostredia;
6. Zamerať pozornosť na budovanie znalostnej ekonomiky;
7. Zamerať pozornosť na dosiahnutie rovnováhy medzi verejnými a súkromnými záujmami a to najmä v ekonomickej oblasti;
8. Vhodnou kombináciou ekonomických a inštitucionálnych nástrojov podporovať proexportnú politiku;
9. Zamerať pozornosť na dosahy medzinárodnej integrácie a globalizácie najmä v súvislosti s presadzovaním národných a štátnych záujmov;
10. Zamerať výraznejšiu pozornosť na oblasť budovania dopravnej, ako aj informačnej a komunikačnej infraštruktúry, ako nevyhnutných predpokladov rozvoja spoločnosti a najmä podpory rozvojových procesov v jednotlivých regiónoch. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2006, 2006)

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2006 - 2010

Pri hodnotení hospodárskeho vývoja, ako aj daností ekonomického potenciálu nevyhnutného pre podporu dynamiky ekonomického rastu, rozvoja a podpory konkurencieschopnosti, je potrebné najskôr stručne poukázať na základné východiskové podmienky a predpoklady, ktoré boli v danom období pre hospodársky rast určujúce. V roku 2006 sa prostredie globálnej ekonomiky vyznačovalo pokračujúcim a relatívne silným ekonomickým rastom. Dynamika ekonomického rastu bola podnecovaná najmä: priaznivými podmienkami v oblasti financovania, ziskovosťou podnikov, ako aj posilnením podnikového sektora. Vývoj globálnej ekonomiky bol výrazne ovplyvnený aj dynamickým rastom rozvíjajúcich sa ekonomík – predovšetkým ázijských ekonomík. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2006, 2007)

V roku 2006 si hospodársky rast v skupine štátov V4 udržal dynamické tempo. Medzi základné faktory, ktoré výrazne ovplyvnili ekonomickú aktivitu v tomto priestore, patrili v roku 2006 predovšetkým investície a to najmä priame zahraničné investície ako aj čistý export. V roku 2006 bol v podmienkach Slovenskej republiky zaznamenaný priaznivý makroekonomický vývoj. Rast slovenskej ekonomiky bol v danom čase podporovaný najmä prílevom a postupným etablovaním priamych zahraničných investícií. Celkový vývoj ekonomiky Slovenskej republiky v roku 2006 je možné charakterizovať ako vývoj reprezentovaný výraznou dynamikou medziročného rastu. Výraznejšie tempo tvorby HDP bolo v roku 2006 zaznamenané najmä v druhom polroku tohto roka. Na zrýchlenie tempa tvorby HDP malo vplyv viacero faktorov. Do tejto skupiny môžeme zaradiť: zvýšenie produkčných kapacít a to najmä v odvetviach so vstupom priamych zahraničných investícií. V tomto prípade išlo najmä o odvetvia v oblasti automobilového priemyslu a elektrotechniky. Druhým faktorom, ktorý sa v roku 2006 výrazne podieľal na dynamike tvorby HDP bezprostredne súvisel so vstupom priamych zahraničných investícií a tým rozšírením výrobných kapacít a produkčných aktivít, prejavujúcich sa najmä v oblasti automobilového a elektrotechnického priemyslu, čo viedlo k podpore exportnej výkonnosti ekonomiky. Okrem týchto faktorov sa na zrýchlení v oblasti tvorby HDP zaznamenanom v roku 2006 podieľal aj vývoj pridanej hodnoty v jednotlivých ekonomických odvetviach, predovšetkým v oblasti priemyselnej výroby, v obchode a vo výrobe a rozvoje elektriny, plynu a vody. Priaznivý ekonomický vývoj, vyznačujúci sa patričnou dynamikou sa premietol aj do oblasti rastu zamestnanosti, rastu produktivity práce, ako aj rastu priemernej mesačnej nominálnej mzdy. Pozitívne dosahy zaznamenaného ekonomického vývoja boli badateľné aj v oblasti zlepšenia finančného hospodárenia ekonomických subjektov. V oblasti menovej politiky boli opatrenia orientované najmä na dosahovanie kritérií nevyhnutných pre vytvorenie stabilných rozpočtových a menových podmienok súvisiacich s ambíciou vstupu do eurozóny. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2006, 2007)

Obdobne ako v roku 2006, aj v roku 2007 bola v rámci svetovej ekonomiky zaznamenaná relatívne výrazná dynamika ekonomického rastu a to najmä v prvej polovici roka 2007. V druhom polroku roku 2007 bol vývoj globálnej ekonomiky ovplyvnený krízou na finančných trhoch a taktiež pomerne nepriaznivými predpoveďami ekonomického vývoja v USA. (Výročná správa NBS 2007, 2008)

Pozitívny trend v oblasti ekonomického a menového vývoja pokračoval v rámci Slovenskej republiky aj v roku 2007. Podobne ako v predchádzajúcom období sa pozitívny vývoj prejavil v oblasti tvorby a následného rastu HDP. V porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo k zrýchleniu tempa rastu HDP. V roku 2007 na rast HDP vplýval predovšetkým rast domáceho a zahraničného dopytu. Vývoj slovenskej ekonomiky bol ovplyvnený predovšetkým rastom pridanej hodnoty, ktorá v roku 2007 vzrástla takmer vo všetkých hospodárskych odvetviach okrem poľnohospodárstva. Rast pridanej hodnoty bol zaznamenaný najmä v priemysle, verejnej správe, školstve, zdravotníctve a ostatných spoločenských, sociálnych a osobných službách. V roku 2007 dosiahol rast HDP úroveň 1 851,8 mld. Sk., čo predstavovalo medziročný rast HDP na úrovni 11,6%. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2007, 2008)

Vývoj ekonomiky Slovenskej republiky, ako súčasť mechanizmov svetového hospodárstva, prebiehal v roku 2008 v prostredí poznačenom pôsobením globálnej finančnej krízy, ktorej negatívne dosahy ovplyvnili spomalenie ekonomickej aktivity vo vyspelých štátoch, avšak postupne viedli k spomaleniu ekonomickej aktivity aj v skupine tzv. rozvíjajúcich sa ekonomík. Postupné spomaľovanie ekonomického rastu bolo zaznamenané aj v prostredí slovenskej ekonomiky, kedy v porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo k poklesu tempa ekonomického rastu o 4,0 percentuálneho bodu. V tomto období bol ekonomický rast ovplyvnený predovšetkým úrovňou domáceho dopytu. Z hľadiska sledovania vývoja ekonomického rastu v roku 2008 sa jeho dynamika postupne spomaľovala, a to z úrovne 9,3% dosahovanej v prvom štvrtroku 2008 na úroveň 2,5% dosahovanej vo štvrtom štvrtroku 2008. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2008, 2009)

Z hľadiska vývoja globálnej ekonomiky je možné rok 2009 považovať za prelomový a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že v tomto roku globálna ekonomická aktivita zaznamenala najvýraznejšie spomalenie a prepád. Tento nepriaznivý vývoj bol ovplyvnený predovšetkým šírením negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy po celom priestore svetového hospodárstva, pričom negatívne dosahy boli v jednotlivých častiach tohto priestoru zaznamenané s odlišnou intenzitou. Globálna ekonomika zaznamenala najvýraznejší pokles ekonomickej aktivity najmä v prvom štvrtroku roku 2009. Nepriaznivý vývoj v oblasti globálnej ekonomickej aktivity sa odzrkadlil aj vo vývoji slovenskej ekonomiky. V podmienkach Slovenskej republiky sa pokles ekonomickej aktivity prejavil

predovšetkým v procese tvorby a rastu HDP. V roku 2009 bol v rámci slovenskej ekonomiky zaznamenaný medziročný pokles HDP na úrovni 4,7%. Pokles HDP bol ovplyvnený najmä postupným spomaľovaním a poklesom zahraničného a domáceho dopytu. Najvýraznejšie sa na poklese v oblasti tvorby HDP podieľal priemysel a služby. Nominálny objem HDP dosahoval v roku 2009 63 332 mil. €, čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo úroveň o 5,8% nižšiu ako v predchádzajúcom roku. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2009, 2010)

Obr. č. 14

Rok 2009 bol z pohľadu vývoja slovenskej ekonomiky prelomový aj v súvislosti so skutočnosťou, že od 1. januára 2009 sa Slovenská republika stala integrálnou súčasťou eurozóny, teda priestoru využívajúceho v hotovostnom a bezhotovostnom platobnom styku spoločnú menu euro.

Obr. č. 15

Prechod na využívanie spoločnej meny euro sa realizoval postupne. Najskôr došlo k uplatňovaniu spoločnej meny v rámci bezhotovostného platobného styku a neskôr sa euro začalo využívať aj v hotovostnom

platobnom styku. Za účelom zavedenia spoločnej meny sa najmä v súvislosti s hotovostným platobným stykom realizovali rôzne opatrenia zamerané na zvýšenie ekonomického povedomia a finančnej gramotnosti obyvateľstva. V tejto oblasti išlo hlavne o duálne zobrazovanie cien, postupnú výmenu finančných úspor uložených v slovenských korunách, rôzne informačné kampane zamerané na jednotlivé vekové kategórie obyvateľstva a pod.

Podľa údajov uverejnených vo Výročnej správe Národnej banky Slovenska za rok 2009: „globálna finančná kríza výrazne umocnila význam eura pri ochrane slovenského finančného sektora.“ (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2010, 2011, s. 21)

Sledovanie vývoja globálnej ekonomiky v roku 2010 naznačuje, že v tomto období zaznamenávame v priestore svetového hospodárstva postupné oživovanie ekonomickej aktivity. Na základe údajov uverejnených Medzinárodným menovým fondom v roku 2010 došlo k rastu globálnej ekonomickej aktivity, čo sa premietlo do rastu globálnej ekonomiky, ktorá medziročne vzrástla o 5,8% v porovnaní s poklesom (0,5%) zaznamenanom v roku 2009. Trend postupného oživovania ekonomickej aktivity a jej rastu sa však vyznačoval určitými rozdielmi a to tak časovými, ako aj geografickými. Z časového hľadiska bolo ekonomické oživovanie výraznejšie najmä v prvom polroku roku 2010. Pôsobili na to hlavne rôzne typy stimulov, ktoré boli zavedené ešte v roku 2009 za účelom zmierňovania negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy. Z geografického hľadiska boli rozdiely v dynamike ekonomického oživovania zaznamenávané najmä v priestore vyspelých ekonomík a v priestore rozvíjajúcich sa ekonomík. V tejto situácii rozvíjajúce sa ekonomiky zaznamenávajú výraznejšiu dynamiku rastu, ktorá je podnecovaná najmä domácim dopytom, realizáciou celého spektra podporných ekonomických opatrení, ako aj prílevom kapitálových investícií. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2010, 2011)

Vývoj slovenskej ekonomiky sa v roku 2010 niesol v znamení postupného oživovania ekonomickej aktivity, čo sa prejavilo v oblasti medziročného rastu HDP. V roku 2010 vzrástlo HDP Slovenskej republiky o 4,0% v porovnaní s predchádzajúcim rokom. Na proces postupného ekonomického oživovania vplýval najmä rastom zahraničného dopytu. Z hľadiska ekonomickej produkcie bol rast HDP v roku 2010 ovplyvnený najmä rastom v oblasti priemyselnej produkcie a v oblasti služieb. Vyššia miery dynamika v oblasti ekonomickej

aktivity viedla aj k zlepšeniu situácie na trhu práce. Výkyvy a nerovnováhy na trhu práce zaznamenané najmä v období silnejúcej globálnej finančnej krízy sa začali stabilizovať, čo viedlo k miernemu poklesu miery nezamestnanosti. V súvislosti so zamestnanosťou a vývojom trhu práce je možné poukázať aj na ďalšie pozitívne vývojové tendencie prejavujúce sa v postupnom náraste počtu odpracovaných hodín, postupnom raste nominálnych miezd, ako aj v raste produktivity práce. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2010, 2011)

Politický vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2010 – 2011

Dňa 12. júna 2010 sa na Slovensku konali ďalšie parlamentné voľby, z výsledkov ktorých vzišla ďalšia vládna koalícia. Vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky opätovne zvíťazil Smer-SD, ktorý získal 34,80% hlasov oprávnených voličov. Ďalšími politickými stranami, ktoré dosiahli výraznejšie zisky hlasov voličov boli: SDKÚ-DS so ziskom 15,42% hlasov a strana SaS so ziskom 12,15% hlasov, KDH získalo 8,53% hlasov a Most-Híd 8,13% hlasov. Päťpercentné kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahla aj SNS so ziskom 5,08% hlasov.

Koaličnú dohodu o vytvorení novej vlády podpísali dňa 6. júla 2010 SDKÚ-DS, SaS, KDH a Most-Híd. Poverenie na zostavenie novej vlády dostal Róbert Fico. V procese kreovania novej vlády sa naplno prejavili rozdiely v pohľade jednotlivých politických subjektov na možné zloženie vládnej koalície. Róbert Fico mal v tomto období pomerne obmedzený manévrovací priestor, pričom jeho koaličný potenciál bol značne redukovaný, čo mu nakoniec znemožnilo vyhliadky na vytvorenie stabilnej vládnej koalície s potrebným počtom hlasov v parlamente. Po neúspešnom pokuse o vytvorenie vládnej koalície pod vedením Róberta Fica, si poverenie na zostavenie vládnej koalície prevzala Iveta Radičová – líderka druhého najsilnejšieho politického subjektu SDKÚ-DS.

Nová vláda pod vedením Ivety Radičovej (SDKÚ-DS) začala pracovať po svojom vymenovaní dňa 9. júla 2010. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Nová vládna koalícia po ukončení procesu svojho kreovania predstúpila pred Národnú radu Slovenskej republiky s návrhom programového vyhlásenia vlády, ako základného strategického dokumentu, ktorý v sebe obsahoval hlavné priority vlády v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky počas jej štvorročného funkčného obdobia.

Základným, východiskovým cieľom programového vyhlásenia vlády bolo vytvoriť vhodné predpoklady pre zabezpečenie zvyšovania kvality života a celkovo životnej úrovne obyvateľstva Slovenskej republiky. Na dosiahnutie tohto cieľa bolo v zmysle jednotlivých častí programového vyhlásenia vlády potrebné realizovať opatrenia a implementovať mechanizmy v oblasti iniciovania ekonomického rastu a podpory zvyšovania konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky a jej produkcie a to nielen na domácich, ale aj zahraničných trhoch. Zhrnutím týchto základných cieľov a priorít v ekonomickej oblasti bude snaha o dosiahnutie udržateľného ekonomického rastu a rozvoja, ktorý bude pretavený do celého radu pozitívnych výsledkov prejavujúcich sa najmä v sociálno-ekonomickej oblasti – rastom počtu pracovných príležitostí. V snahe o dosiahnutie týchto cieľov predpokladá zamerať pozornosť na široké spektrum opatrení v jednotlivých oblastiach hospodárskeho a ekonomického života slovenskej spoločnosti. V rámci programového vyhlásenia vlády sú za najpodstatnejšie oblasti považované tieto:

1. Zdravé a udržateľné verejné financie;
2. Zlepšovanie kvality podnikateľského prostredia;
3. Odstraňovanie existujúcich bariér rastu zamestnanosti;
4. Zameranie pozornosti na oblasť tzv. nových sociálnych rizík (chudoba, generačná chudoba, sociálna vylúčenosť a pod.);
5. Zvýšenie kvality vzdelávania, vedy a výskumu;

6. Zvýšenie miery vymožitelnosti práva a boj proti korupcii. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 – 2014, 2010)

Programové vyhlásenie vlády sa obsahovo člení na štyri hlavné oblasti: demokratický štát, prosperujúci štát, štát pre občanov, bezpečný a efektívny štát.

Pre oblasť programového vyhlásenia vlády zameranú na posilňovanie fungovania demokratického štátu bola hlavná pozornosť zameraná na potrebu zvýšenia dôvery a záujmu občanov Slovenskej republiky o veci verejné a taktiež zvýšenie dôvery občanov v politických reprezentantov a politikov. Nevyhnutným predpokladom podporujúcim zvýšenie miery dôvery občanov v politiku a politikou je predovšetkým zabezpečenie otvoreného a transparentného prístupu verejných inštitúcií k občanom. V tomto smere sa vláda rozhodla realizovať opatrenia najmä v oblasti boja proti korupcii, efektívneho nakladania s verejnými zdrojmi, ako aj v oblasti zabezpečenie slobodného prístupu k informáciám. (Programové vyhlásenie vlády, Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 – 2014, 2010)

Oblasť programového vyhlásenia vlády orientovaná na hospodársku dimenziu vývoja slovenskej spoločnosti bola zameraná najmä na výpočet celého radu reforiem súvisiacich s iniciovaním udržateľného ekonomického rastu a to pri efektívnom vyžívaní domácich verejných zdrojov, i zdrojov z Európskej únie. Tak ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, pri hodnotení programového vyhlásenia vlády prezentovaného na obdobie rokov 2006 – 2010, aj v rámci programového vyhlásenia nasledujúcej vlády je v danej oblasti zdôrazňovaná potreba orientovať pozornosť na oblasť výchovy, vzdelávania, vedy, výskumu a inovácií, na oblasť zvyšovania kvality podnikateľského prostredia, ako aj zvyšovania miery podnikateľskej aktivity občanov najmä vytváraním malých a stredných podnikov, skvalitňovaním dopravnej a telekomunikačnej infraštruktúry, podporou rozvoja regiónov, podporou rozvoja regiónov a cestového ruchu, či skvalitňovaním stavu životného prostredia a pod.

V oblasti budovania efektívnych štruktúr zameraných na podporu občanov v rôznych životných situáciách sa programové vyhlásenie vlády orientuje najmä na oblasť rešpektovania základných ľudských práva a slobôd, vrátane garantovania a rešpektovania práv príslušníkov národnostných menšín. Do agendy tejto oblasti boli zaradené aj otázky práce, sociálnych vecí a podpory rodiny zahrnutých v celom súhrne opatrení spadajúcich do tzv. sociálneho balíčka opatrení

(napr. podpora zvyšovania zamestnanosti, sociálne poistenie, rôzne formy sociálnej podpory, opatrenia v dôchodkovom zabezpečení), ako aj otázky zdravotnej starostlivosti, ku ktorým bola pripojená aj oblasť školstva, vedy, mládeže a športu a kultúry. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 - 2014, 2010)

Posledná oblasť programového vyhlásenia vlády bola zameraná na budovanie bezpečného a efektívne fungujúceho štátu. Do tejto časti bola zaradená najmä agenda efektívneho fungovania verejných inštitúcií, najmä v oblasti justície. Kľúčovou oblasťou tejto časti programového vyhlásenia vlády je oblasť orientovaná na vymedzenie hlavných priorít v oblasti zahraničnej politiky, ktorými boli najmä rozvoj dobrých susedských vzťahov, podpora regionálnej bezpečnosti a spolupráce, aktívna proeurópska politika, rešpektovania a napĺňanie záväzkov vyplývajúcich z členstva v NATO, aktívna angažovanosť v oblasti rozvojovej pomoci.

V kontexte hodnotenia povolebného vývoja je možné poukázať, na viacero špecifik, ktoré do slovenského vnútropolitického života vniesli nové vplyvy a impulzy. Za jeden z nich je možné považovať aj skutočnosť, že po prvýkrát v novodobej histórii formovania politického systému samostatnej Slovenskej republiky zastávala post predsedníčky vlády žena. V tomto prípade išlo o osobnosť výrazne prepojenú aj s akademickým prostredím a výskumnými aktivitami v oblasti sociológie, čo dávalo pozitívnu vyhlídku na správne pochopenie potrieb a očakávaní vtedajšej slovenskej spoločnosti a tým aj realizáciu opatrení, ktoré budú tieto potreby a očakávania reflektovať. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 - 2014, 2010)

V prvom polroku svojho funkčného obdobia sa vláda usilovala o napĺňanie priorít a cieľov vytýčených v rámci programového vyhlásenia. V nasledujúcom období však bola vnútorná integrita tejto vládnej koalície často vystavená vnútorným pnutiam a rozporom, pri ktorých sa potrebný konsenzus hľadal len veľmi ťažko.

Napriek značnému úsiliu a iniciovaniu mnohých reforiem v jednotlivých oblastiach života spoločnosti, vládna koalícia pod vedením I. Radičovej nezaplnila svojím pôsobením ani vymedzené funkčné obdobie. Neistota vyplývajúca z nutnosti riešenia a sanácie negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy, ktoré ovplyvnili aj vývoj eurozóny, ako aj nutnosť prevziať celé spektrum záväzkov v danej

oblasti viedli k tomu, že vláda Ivety Radičovej pri hlasovaní o zvýšení záruk a rozšírení kompetencií v rámci tzv. eurovalu, nezískala dôveru poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Dňa 14. októbra 2011 prezident Ivan Gašparovič odvolal celú vládu Ivety Radičovej. Politický vývoj v tomto období teda smeroval k predčasným parlamentným voľbám.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v roku 2011

Na úvod charakteristiky vývoja slovenskej ekonomiky v roku 2011 je potrebné zamerať pozornosť na popísanie trendov vývoja globálnej ekonomiky, ktoré ovplyvňovali aj dynamiku a úroveň rozvoja slovenskej ekonomiky v danom období.

Postupné oživovanie ekonomickej aktivity a tým aj celkový rast globálnej ekonomiky pokračoval aj v roku 2011. Z hľadiska sledovania dynamiky rastu globálnej ekonomiky bolo v roku 2011 v porovnaní s predchádzajúcim rokom zaznamenané v tejto oblasti určité spomalenie. Spomalenie dynamiky rastu globálnej ekonomiky bolo ovplyvnené viacerými faktormi: prírodná katastrofa v Japonsku, či prehlbovanie negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy v priestore eurozóny. Podobne ako v roku 2010, aj v roku 2011 boli v rámci globálnej ekonomiky zaznamenané rozdiely v tempe ekonomickej obnovy medzi vyspelými ekonomikami a rozvíjajúcimi sa ekonomikami. V skupine vyspelých ekonomík bolo tempo rastu ekonomických aktivít ovplyvnené najmä nízkou úrovňou domáceho dopytu, pomerne vysokou nezamestnanosťou, ako aj možnými obavami z udržateľnosti verejného dlhu. Na druhej strane, v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík bol v prvej polovici roka 2011 zaznamenaný rast ekonomickej aktivity, ktorý však ku koncu roka postupne spomaľoval. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2011, 2012)

V podmienkach slovenskej ekonomiky zaznamenávame v roku 2011 pozitívny vývojový trend reprezentovaný ekonomickým rastom. V tomto období dochádza k postupnému zvyšovaniu ekonomickej výkonnosti. Ekonomická výkonnosť rástla predovšetkým v prvej polovici roka 2011, pričom mierny pokles zaznamenala v treťom štvrtroku. Zvýšenie miery ekonomickej výkonnosti

sa premietol aj v oblasti zaznamenaného rastu HDP, ktorý v roku 2011 dosiahol medziročné zvýšenie o 3,3%. Faktorom podporujúcim ekonomický rast bol predovšetkým zahraničný dopyt. Zo sektorového hľadiska k rastu HDP v tomto období prispieval predovšetkým priemysel a niektoré vybrané služby. Rast ekonomickej výkonnosti a priaznivo premietol aj do oblasti vývoja ukazovateľov trhu práce. V tomto smere môžeme poukázať najmä na rast zamestnanosti, rast počtu odpracovaných hodín, rast nominálnych miezd, ako aj rast produktivity práce.

Politický vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2012 – 2016

Dňa 10. marca 2012 sa konali predčasné parlamentné voľby, víťazom ktorých sa so ziskom 44,42% hlasov stala strana Smer-SD. Potrebné kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahli strany: KDH (8,82% hlasov), Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽANO) (8,56% hlasov), Most-Híd (6,90% hlasov), SDKÚ-DS (6,10% hlasov) a SaS (5,88% hlasov). Dňa 4. apríla 2012 bola vymenovaná nová vláda na čele s Róbertom Ficom. Vďaka vysokému volebnému zisku mohol Róbert Fico zostaviť vládu bez podpory iných politických strán. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Nastupujúca vládna koalícia zhrnula priority svojho pôsobenia v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky v rámci programového vyhlásenia vlády. V úvodnom texte programového vyhlásenia vlády je zdôraznené, že volebným aktom realizovaným v marci 2012 občania slovenskej republiky podporili realizáciu programu založeného na spoločenskej stabilite, istotách pre ľudí a proeurópskej orientácii.

Hlavné ciele a priority programového vyhlásenia vlády boli zhrnuté do nasledovných bodov:

1. Zmierňovať negatívne dosahy krízy a posilňovať istoty občanov;
2. Realizovať opatrenia v oblasti konsolidácie verejných financií;
3. Realizovať opatrenia zamerané na podporu hospodárskeho rastu a cenovej stability;

4. Realizovať opatrenia zamerané na znižovanie vysokej miery nezamestnanosti najmä mladých ľudí a zamerať systematickú pozornosť na problém dlhodobej nezamestnanosti;
5. Realizovať opatrenia zabezpečujúce zvýšenie vymožitelnosti práva a prispievať k znižovaniu korupcie v spoločnosti;
6. Realizovať opatrenia v oblasti verejného zdravotníctva a zdravotnej starostlivosti
7. s prihliadnutím na jeho finančnú stabilizáciu;
8. Prispievať k napĺňaniu strategických cieľov Európskej únie a zároveň presadzovať oprávnené záujmy Slovenskej republiky;
9. Prispievať k posilňovaniu hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti spoločnosti;
10. Vytvárať podmienky pre hospodársky, sociálny, environmentálny a vedecko-technický rozvoj Slovenska,
11. Budovanie vyššej miery otvorenosti voči spoločnosti a rozvoj širokého sociálneho dialógu. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, 2012)

Obsahovo sa programové vyhlásenie vlády člení do šiestich základných častí, ktoré sú následne rozčlenené na jednotlivé prioritné oblasti. Hlavné časti programového vyhlásenia vlády tvoria tieto: spoločenská stabilita a istoty pre ľudí, posilnenie postavenia Slovenskej republiky v Európskej únii a vo svete, trvalo udržateľný hospodársky rozvoj, úloha štátu a verejného sektora, znalostná spoločnosť, vzdelávanie a kultúra, kvalita života ako výsledok súdržnej spoločnosti a rozvoj regiónov Slovenska.

Podobne ako v prípade predchádzajúcich programových vyhlásení, ktoré sme v tomto texte popisovali aj programové vyhlásenie vlády poukazuje na strategické priority v jednotlivých oblastiach politického, sociálneho, hospodárskeho i kultúrneho života spoločnosti orientuje v jednotlivých častiach hlavnú pozornosť na zvyšovanie kvality života a životnej úrovne obyvateľstva. Zásadnými otázkami naďalej zostávajú sociálne istoty, riešenie problému chudoby a sociálnej vylúčenosti. Napriek značnému úsiliu a snahe o zavedenie viacerých reforiem v oblasti vzdelávania a vzdelávacieho systému aj v tejto oblasti programové vyhlásenie vlády akcentuje nutnosť realizácie celého spektra koncepčných a systémových opatrení. Pomerne veľký dôraz je v rámci programového vyhlásenia vlády venovaný aj oblasti skvalitňovania vedy, výskumu a vzdelávania, ako základných predpokladov dosiahnutia potrebnej dynamiky ekonomického rastu,

ako aj zvyšovania konkurencieschopnosti. Ďalšími prioritnými oblasťami na ktoré je potrebné zamerať pozornosť sú oblasť hospodárskeho vývoja, predovšetkým sledovanie vývoja jednotlivých hospodárskych sektorov a zavádzanie efektívnych opatrení pri zabezpečení ich udržateľného rozvoja. Kľúčovou oblasťou je najmä zavádzanie a využívanie inovácií na všetkých stupňoch produkčných procesov. V oblasti ekonomiky je pozornosť orientovaná aj na skvalitňovanie podnikateľského prostredia a podpory budovania malých a stredných podnikov. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, 2012)

V kontexte zahraničnej politiky sa priority vládnej koalície orientujú na oblasť rozvoja dobrých susedských vzťahov, na sféru rozvoja a zintenzívnenia spolupráce v rámci Európskej únie, na oblasť rozvoja spolupráce s relevantnými partnermi tak na regionálnej i globálnej úrovni za účelom zabezpečenia a garantovania mieru, bezpečnosti a stability.

V tomto období sa vláda Slovenskej republiky zamerala na realizáciu celého spektra reforiem a opatrení v celom spektre oblastí. Jednou z kľúčových priorít bolo ozdravenie a konsolidácia verejných financií, zameranie pozornosti na efektívnejší výber daní, podpora politiky zamestnanosti, reforma vzdelávacieho systému so zameraním na podporu rozvoja znalostí a zručností v súlade s požiadavkami praxe, výraznejšia integrácia marginalizovaných skupín do trhu práce, reformy v oblasti zdravotníctva, súdneho systému, ako aj výraznejšie využívanie inovácií v jednotlivých sektoroch hospodárstva za účelom podpory rastu konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky, zvýšenia miery investovania do vedy a výskumu, ako aj výraznejšia diverzifikácia finančných tokov plynúcich do tejto oblasti.

V roku 2014 sa uskutočnili voľby prezidenta Slovenskej republiky. Prvé kolo volieb sa uskutočnilo 15. marca 2014. V prvom kole prezidentských volieb kandidovalo celkom 16 kandidátov. Keďže v prvom kole ani jeden z kandidátov nezískal potrebný počet hlasov, došlo k realizácii druhého kola volieb, ktoré sa uskutočnilo 29. marca 2014. Do druhého kola postúpili dvaja kandidáti s najvyšším počtom hlasov – Róbert Fico a Andrej Kiska. V druhom kole volieb zvíťazil Andrej Kiska. (Štatistický úrad Slovenskej republiky, Voľby prezidenta Slovenskej republiky 2014, 2014)

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2012 – 2016

V roku 2012 registrujeme na globálnej úrovni spomalenie dynamiky ekonomickej aktivity. Z úrovne 3,9% zaznamenej v roku 2011 poklesla v roku 2012 na 3,2%. V skupine vyspelých ekonomík v tomto období zaznamenávame postupný prechod do stavu recesie. Faktory ovplyvňujúce dané vývojové smerovanie súviseli predovšetkým s problémom výraznej neistoty spojenej s riešením dlhovej krízy vo vybraných štátoch eurozóny, ako aj nutnosťou realizácie opatrení zameraných na konsolidáciu verejných financií. V skupine rozvíjajúcich sa ekonomík zaznamenávame aj v tomto období ekonomický rast, ktorého dynamika je v porovnaní s vyspelými ekonomikami výrazne vyššia. (Výročná správa Národne banky Slovenska 2012, 2013)

Rovnako ako na globálnej úrovni, aj slovenská ekonomika zaznamenala medzi rokmi 2011 a 2012 pokles dynamiky ekonomického rastu. Napriek tomu bol v tomto roku v porovnaní s tým predchádzajúcim dosiahnutý medziročný rast HDP 2,0%. Hlavným zdrojom podpory ekonomického rastu bol zahraničný dopyt, ktorý sa v roku 2012 dostával do fázy postupného poklesu. Podobne ako v roku 2011, aj v roku 2012 prispela z odvetvového hľadiska k rastu HDP najmä priemyselná výroba a vybrané služby. V kontexte zamestnanosti a trhu práce zaznamenávame v roku 2012 vývoj poukazujúci na výrazný rast pracovnej sily vstupujúcej na trh práce, pričom došlo k vytvoreniu nerovnováhy medzi počtom uchádzačov o zamestnanie na jednej strane a počtom ponúkaných pracovných miest na strane druhej. Vytvorená nerovnováha viedla k rastu miery nezamestnanosti, ktorá kulminovala najmä v poslednom kvartáli roku 2012. V tomto období došlo k poklesu počtu odpracovaných hodín. V oblasti produktivity práce došlo k miernemu rastu. Mierne zrýchlenie rastu nominálnych miezd sa neprejavilo v raste reálnych miezd. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2012, 2012)

Vývoj globálnej ekonomiky v roku 2013 naznačuje, že v roku 2013 taktiež zaznamenávame rast ekonomickej výkonnosti, avšak v porovnaní s predchádzajúcim obdobím ekonomická výkonnosť rástla pomalším tempom. Útlm v raste ekonomickej aktivity na globálnej úrovni zaznamenávame tak v skupine vyspelých ekonomík, ako aj v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík. V roku 2013 bol útlm ekonomickej aktivity bol zaznamenaný

najmä v členských štátoch eurozóny, aj keď v porovnaní s predchádzajúcim rokom miernejší. Na rozdiel od vyspelých ekonomík, ekonomická aktivita rozvíjajúcich sa ekonomík aj v tomto období rástla rýchlejšie. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2013, 2014)

Slovenská ekonomika zaznamenala v roku 2013 pokles dynamiky ekonomického rastu. V tomto roku došlo k miernemu medziročnému rastu HDP o 0,9%. Napriek uvedenému však slovenská ekonomika v porovnaní s ekonomikami ostatných štátov eurozóny zaznamenala najdynamickejšiu rast. Podobne ako v predchádzajúcich obdobiach, aj v roku 2013 bol rast ekonomiky výrazne ovplyvnený zahraničným dopytom. Z odvetvového hľadiska najvýraznejšou mierou prispeli k rastu HDP poľnohospodárstvo, priemysel a vybrané služby. Nižšia úroveň dynamiky ekonomického rastu slovenskej ekonomiky sa v roku 2013 premietla aj do oblasti zamestnanosti a trhu práce. Miera zamestnanosti poklesla o 0,8%. Pokles miery zamestnanosti celkom logicky vyústil do nárastu miery nezamestnanosti a zvýšenia počtu osôb hľadajúcich si zamestnanie. V danej oblasti došlo k poklesu počtu odpracovaných hodín. Rast nominálnych miezd zaznamenal v tomto období stagnáciu. Rast produktivity práce sa spomalil. (Výročná správa NBS 2013, 2014)

Rast globálnej ekonomiky v roku 2014 sa vyznačoval približne rovnakým tempom, zaznamenaným v predchádzajúcom roku. Dynamika rastu ekonomickej aktivity aj naďalej vykazovala rozdiely zaznamenávané v skupine vyspelých ekonomík a v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík. V roku 2014 sa však po prvýkrát od krízového obdobia zaznamenávajú práve vyspelé ekonomiky rýchlejší ekonomický rast. V skupine rozvíjajúcich sa ekonomík zaznamenávame utlmenie rastu. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2011-2014, 2011)

V roku 2014 slovenská ekonomika taktiež zaznamenala zrýchlenie tempa svojho ekonomického rastu. V porovnaní s predchádzajúcim rokom úroveň HDP vzrástla o 2,4%. V tomto roku bola zaznamenaná zmena v oblasti hlavného nositeľa dynamiky ekonomického rastu, pričom v roku 2014 sa na zvýšení dynamiky ekonomického rastu podieľal najmä domáci dopyt. Z odvetvového hľadiska sa na raste HDP najvýraznejšie podieľal

rast priadnej hodnoty v sektore verejnej správy v sektore obchodu a priemyslu. Na základe sledovania vývoja trhu práce môžeme poukázať, že v roku 2014 sa vývoj aj v tejto oblasti zlepšoval, pričom pozitívny vývoj bola zaznamenaný najmä v druhej polovici roka 2014. Miera zamestnanosti vzrástla o 1,4%, pričom rast

bol sprevádzaný aj zrýchľovaním. Z hľadiska odvetvovej skladby sa na raste zamestnanosti najvýraznejšie podieľali služby, priemysel, maloobchod, veľkoobchod a verejná správa. Pokles v oblasti zamestnanosti bol zaznamenaný v oblasti stavebníctva, avšak v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami bol najmiernejší od roku 2011. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2014, 2015)

Pozitívny vývoj bol zaznamenaný aj v oblasti rastu nominálnej mzdy. V roku 2014 bol výrazný rast nominálnej mzdy zaznamenaný v oblasti financií a poisťovníctva, administratívy, ťažby a dobývania a priemyslu. Zaznamenaný bol aj rast v oblasti produktivity práce, avšak tento rast nedosiahol úroveň dosahovanú v roku 2013.

V roku 2015 globálna ekonomika zaznamenala spomalenie tempa ekonomického rastu na úroveň 3,1%, čo predstavovalo najnižšiu zaznamenanú hodnotu za obdobie posledných šiestich rokov. Vývojový trend reprezentovaný rastom ekonomickej aktivity v skupine vyspelých ekonomík a spomaľovaním rastu ekonomickej aktivity rozvíjajúcich sa ekonomík pretrvával aj v roku 2015. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2015, 2016)

V roku 2015 zaznamenala slovenská ekonomika najvýraznejší rast dynamiky ekonomickej aktivity za obdobie posledných piatich rokov. HDP v tomto období dosiahol medziročný rast o 3,6%. Podobne ako v roku 2014, aj v roku 2015 sa najvýraznejšie na posilnení dynamiky ekonomického rastu podieľal domáci dopyt. V roku 2015 sa posilnila aj dynamika zahraničného dopytu. Z odvetvového hľadiska k rastu HDP najvýraznejšie prispel rast pridanej hodnoty v sektore priemyslu, stavebníctva, veľkoobchodu a verejnej správy. Dynamika rastu ekonomiky bola podporená aj využívaním zdrojov Európskej únie, ktorých čerpanie v roku 2015 dosiahlo hranicu 90%. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2015, 2015)

Vývoj v oblasti trhu práce zaznamenával pozitívne smerovanie. Pozitívna vývojová trajektória bola ovplyvnená najmä hospodárskym rastom, ako aj čerpaním finančných prostriedkov z Európskej únie. V oblasti trhu práce a zamestnanosti došlo v roku 2015 k rastu priemernej nominálnej mzdy, ako aj rastu zamestnanosti (o 2,0%) a taktiež aj rastu v oblasti produktivity práce. Vzrástol taktiež počet odpracovaných hodín v národnom hospodárstve. K rastu zamestnanosti najviac prispievali tieto odvetviach: odborné a vedecké činnosti, priemysel a verejná správa. Napriek naznačenému pozitívnemu vývoju zostávala miera nezamestnanosti

pomerne vysoká. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2015, 2015)

Podobne ako v roku 2015 aj v roku 2016 zaznamenávame na úrovni vývoja globálnej ekonomiky spomalenie tempa rastu na úroveň 3,0%. Dosiahnutím hranice 3,0% zaregistrovala globálna ekonomika najnižšiu hodnotu rastu od roku 2009. V priebehu posledných dvoch rokov zaznamenávaný vývojový trend reprezentovaný dynamizovaním ekonomického rastu v skupine vyspelých ekonomík a spomaľovaním úrovne ekonomického rastu v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík sa postupne mení. V skupine vyspelých ekonomík v roku 2016 registrujeme stagnáciu v oblasti hospodárskeho rastu, pre skupinu rozvíjajúcich sa ekonomík je v tomto období charakteristické, že dynamika ich ekonomickej aktivity rastie rovnakým tempom ako v prechádzajúcom roku. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2016, 2017)

V rámci slovenskej ekonomiky pozorujeme v roku 2016 nasledovný vývoj. Došlo ku spomaleniu ekonomického rastu. HDP v roku 2016 vzrástol o 3,3%. Spomalenie ekonomického rastu bolo zapríčinené najmä poklesom úrovne domáceho dopytu. Na podpore ekonomického rastu sa podieľala prevažne spotreba domácností a výnosy z čistého exportu.

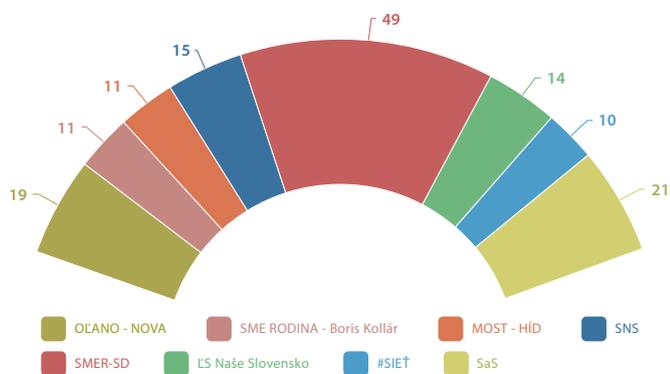
Vývoj vo sfére zamestnanosti a trhu práce sa v roku 2016 vyznačoval pozitívnymi výhľadmi. V tomto období bol v porovnaní s predchádzajúcim rokom zaznamenaný rast zamestnanosti o 2,4%. Zároveň došlo k poklesu miery nezamestnanosti, ktorá dosiahla úroveň 9,7%. Rastúcu tendenciu zaznamenala aj priemerná mesačná nominálna mzda, pričom za pozitívum je možné považovať aj rast jej medziročnej dynamiky. Rast miezd bol pozorovaný takmer vo všetkých odvetviach hospodárstva s výnimkou informačných a telekomunikačných technológií. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2016, 2017)

Politický vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2016 – 2020

Dňa 5. marca 2016 sa na Slovensku konali v poradí siedme parlamentné voľby od získania samostatnosti v roku 1993. Volebná účasť dosiahla 59,8 % (počet voličov, ktorí sa zúčastnili na hlasovaní 2 648 184). V týchto parlamentných voľbách sa o priazeň voličov uchádzalo

spolu 23 politických strán. Na základe počtu získaných hlasov získali potrebné kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky získali tieto politické subjekty: SMER-SD s počtom mandátov 49, Sloboda a solidarita (SaS) s počtom mandátov 21, Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLANO – NOVA) s počtom mandátov 19, Slovenská národná strana (SNS) s počtom mandátov 15, Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko s počtom mandátov 14, SME Rodina – Boris Kollár s počtom mandátov 11, MOST-HÍD s počtom mandátov 11 a SIEŤ s počtom mandátov 10. Grafické znázornenie rozloženia získaných mandátov jednotlivých politických strán prináša graf 1.

Graf 1: Podiel získaných mandátov politických subjektov v parlamentných voľbách konaných 5. marca 2016

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2016

Po rokovaníach o možnom zložení vlády sa súčasťou vládnej koalície stali strany SMER-SD, SNS, MOST-HÍD a SIEŤ. Vtedajším prezidentom Slovenskej republiky Andrejom Kiskom bol dňa 23. marca 2016 za predsedu vlády vymenovaný Róbert Fico. Spolu s ním boli vymenovaní aj ostatní členovia vlády, ktorí zároveň dostali poverenie na riadenie jednotlivých ministerstiev.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2016 – 2020 ako jeden zo základných dokumentov deklarujúcich strategické priority vlády, tak v oblasti domácej, ako aj zahraničnej politiky vo svojom obsahu deklarovalo odhodlanie vlády zamerať primárnu pozornosť týchto päť základných oblastí:

1. Posilnenie spoločenskej a politickej stability;
2. Pružná reakcia na príležitosti a ohrozenia prichádzajúce z vonkajšieho prostredia;
3. Plynulá podpora hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja štátu;
4. Prehĺbenie hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti;

5. Posilnenie úlohy štátu a ochrana verejného záujmu. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020, 2016)

V kontexte úsilia o naplnenie kľúčových priorít deklarovaných v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2016 – 2020 boli v ďalšej textovej časti tohto dokumentu vymedzené základné východiskové podmienky, v ktorých sa budú vymedzené priority implementovať spolu s identifikáciou možných príležitostí i ohrození ich naplnenia v dynamicky sa vyvíjajúcich podmienkach. V oblasti strategickej priority koncertovanej na posilnenie spoločenskej a politickej stability bol deklarovaný jasný príklon k európskym demokratickým tradíciám, rešpektovaniu princípov slobody, ľudskej dôstojnosti a tolerancie a taktiež zásadné vymedzenie sa voči vyhrocujúcim sa tendenciám ovplyvňovaných najmä pravicovým extrémizmom. Programové vyhlásenie vlády jasne deklaruje, že nastupujúca vláda bude vo všetkých svojich činnostiach a aktivitách rešpektovať princípy demokracie, právneho štátu, ako aj princípy vzájomného porozumenia a rešpektovania práv príslušníkov národnostných menšín. Aj v tomto programovom vyhlásení predstavitelia novokreovanej vlády jasne deklarujú aktívnu proinegračnú politiku a aktivity zamerané na posilňovanie pozície Slovenskej republiky v Európskej únii, a to najmä v kontexte nadchádzajúceho predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie v druhej polovici roka 2016. V ďalších častiach Programového vyhlásenia vlády na obdobie rokov 2016 – 2020 sú nastolené aj témy týkajúce sa podpory rastu a rozvoja slovenskej ekonomiky, čo predstavuje jeden zo základných predpokladov naplňovania kľúčovej úlohy štátu v sociálno-ekonomickej oblasti, ktorou je zvyšovanie životnej úrovne svojho obyvateľstva. Z tohto uhla pohľadu sú v rámci programového vyhlásenia vlády otvorene komunikované témy orientované na zvyšujúcu sa sociálno-ekonomickú stratifikáciu spoločnosti, čo vedie k nevyhnutnosti cielene a systémovo nastavovať rôzne kompenzačné a podporné opatrenia. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 - 2020, 2016)

Priority orientované na posilňovanie akcieschopnosti v oblasti efektívneho využitia prichádzajúcich príležitostí, ako aj odvracanie hrozieb prichádzajúcich z vonkajšieho prostredia, vymedzuje Programové vyhlásenie vlády na obdobie rokov 2016 – 2020 vymedzuje tri kľúčové výzvy. Mali predovšetkým dosah na budúci hospodársky a ekonomický vývoj a to: pozícia Európskej únie v priestore svetového hospodárstva, ako aj

potreba v rámci celoeurópskej hospodárskej stratégie rešpektovať špecifiká a odlišnosti v dynamike ekonomického rastu členských štátov, Parížska klimatická dohoda a ňou determinované zmeny v oblasti kľúčových odvetví hospodárstva, ktorými sú najmä priemysel, doprava, energetika a zásadné technologické zmeny označované ako štvrtá priemyselná revolúcia, ktoré svojou povahou budú mať zásadný vplyv na hospodársku štruktúru Európskej únie i Slovenskej republiky ako jej členského štátu. V tejto časti analyzovaný dokument deklaruje proeurópske a proatlantické orientácie ako kľúčové aspekty zahraničnej politiky Slovenskej republiky. V tejto oblasti vláda jasne deklarovala aktívny príspevok k budovaniu modernej a prosperujúcej Európy, aktívny prístup k rozvoju bilaterálnej i multilaterálnej spolupráce s partnermi tak v politickej, vojensko-bezpečnostnej, ekonomickej i kultúrnej oblasti. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020, 2016)

V ekonomickej oblasti predstavované programové vyhlásenie vlády akcentuje základné dimenzie udržateľného rozvoja (ekonomickú, sociálnu, ekonomickú) a to najmä akcentovaním nutnosti plynulého pokračovania v oblasti podpory hospodárskeho, sociálneho i environmentálneho rozvoja Slovenskej republiky. Z hľadiska vymedzených vývojových tendencií bude zo strany vlády Slovenskej republiky nevyhnutné zamerať pozornosť na tieto kľúčové oblasti: ucelená a koncepcná rozpočtová politika, ucelená a pri reflexii vývojových trendov kreovaná premyslená hospodárska politika, podpora cestovného ruchu, budovanie kvalitnej dopravnej infraštruktúry, podpora výstavby a bývania, ucelená a koncepcná pôdohospodárska politika, strategické investície, podpora vzdelávania, výskumu a vývoja, podpora aplikovaného výskumu, kvalitná a efektívna finančná správa, podpora širšieho a efektívnejšieho využívania eurofondov, efektívna sociálna politika, skvalitňovanie systému poskytovania zdravotnej starostlivosti. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020, 2016)

Ďalšiu z päťice kľúčových strategických priorít programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2016 – 2020 predstavuje prehĺbovanie hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti. V rámci tejto priority sa vláda počas svojho funkčného obdobia bude zameriavať predovšetkým na odstraňovanie medziregionálnych rozdielov a podporu národnostných menšín. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 -2020, 2016)

Poslednú z výpočtu strategických priorít programového vyhlásenia predstavuje posilnenie úlohy štátu a ochrana verejného záujmu. Opatrenia, ktoré by mali byť v rámci tejto oblasti implementované do praxe počas štvorročného obdobia nastupujúcej vládnej koalície boli smerované na široké spektrum oblastí, ako právny štát a legislatívny proces, politika boja proti korupcii, súdnictvo a spravodlivosť, trestná politika a väznenstvo, štátna a verejná služba, vnútorný poriadok a bezpečnosť, informatizácia spoločnosti a jednotný digitálny trh, informačná a kybernetická bezpečnosť, ozbrojené sily, správna štatistika. (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020, 2016)

Vládna koalícia, ktorá vzišla z volieb konaných v marci 2016 sa už od počiatku svojho kreovania potýkala s rôznymi problémami, ktoré sa niesli v znamení rôznych vnútrostraníckych rozporov a pnutí. Taktiež išlo o problémy, ktoré až do súčasnosti majú závažný dosah na celú slovenskú spoločnosť bez ohľadu na stranícku, či názorovú orientáciu. Necelých päť mesiacov od kreovania vládnej štvorkoalície jej predstavitelia stáli pred novou výzvou súvisiacou s vnútrostraníckym vývojom jedného z koalíčných partnerov. V auguste 2016 po sneme strany SIEŤ bol za jej nového predsedu zvolený Roman Bercely - vtedajší minister dopravy. Päť poslancov za stranu SIEŤ následne oznámilo svoje vystúpenie z tejto strany a vstup do poslaneckého klubu strany MOST-HÍT, ktorému sa týmto krokom navýšil počet poslancov a tým aj nároky na nové prerozdelenie jednotlivých postov vo vláde a na jednotlivých ministerstvách. Preskupovanie poslancov v rámci spomenutých poslaneckých klubov viedlo aj k zmene počtu členov vládnej koalície, ktorá sa z pôvodnej štvorkoalície stala trojkoalíciou tvorenou stranami SMER-SD, MOST-HÍT a SNS. Nová koalíčná dohoda medzi predsedami troch spomenutých strán bola podpísaná 1. septembra 2016 na Bratislavskom hrade.

Takmer po uplynutí jedného roka od zmien týkajúcich sa konfigurácie a usporiadania vládnej koalície sa v auguste 2017 objavili nové problémy, s ktorými sa museli vysporiadať predstavitelia koalíčných strán. V tomto prípade, išlo o rozpory týkajúce sa prerozdelenia dotácií z eurofondov na Ministerstve školstva, vedy, výskumu a športu, ktoré mali smerovať na podporu dlhodobého strategického výskumu a vývoja. V dôsledku týchto rozporov z postu ministra školstva odstúpil Peter Plavčan (nominovaný stranou SNS). Zavŕšenie krízy vo vládnej koalícii po odstúpení Petra Plavčana viedlo k obnoveniu dialógu medzi predstaviteľmi koalíčných strán a k podpísaniu dodatku ku koalíčnej zmluve.

Krízové situácie a pnutia v rámci vládnej koalície majú svoj dosah aj na celkovú celospoločenskú klímu a nálady verejnosti sa však v danom období objavovali aj naďalej. Jedna z najzávažnejších kríz prichádza v roku 2018 a je spojená s vraždou investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej. Táto udalosť nachádzala svoj široký odraz nielen v slovenskej spoločnosti, ale aj v zahraničí a to najmä pre podozrenie, že vražda novinára súvisela s jeho činnosťou profesionálneho žurnalistu koncentrujúceho sa na páľčivé spoločenské témy. Táto udalosť odštartovala vážnu vládnu krízu, ktorá viedla k podaniu demisie premiéra Roberta Fica aj celej vlády. Vtedajší prezident Andrej Kiska demisiu prijal a dočasne poveril členov vlády v demisii riadením jednotlivých ministerstiev do času vymenovania novej vlády. Jej zostavením prezident Slovenskej republiky poveril Petra Pellegriniho. Nová vláda bola prezidentom Slovenskej republiky menovaná 22. marca 2018 a bola tvorená trojkoalíciou pozostávajúcou zo strán SMER – SD, SNS a MOST – HÍT (obrázok 17). Programové vyhlásenie novokreovanej vlády bolo v základných rysoch totožné s programovým vyhlásením predchádzajúcej vlády Roberta Fica.

Obrázok 17

Vláda Petra Pellegriniho počas svojho dvojročného funkčného obdobia čelila viacerým zmenám na postoch vedúcich predstaviteľov jednotlivých ministerstiev. Prvá zmena nastala necelý mesiac po vymenovaní novej vlády, keď zo svojej funkcie rezignoval Tomáš Drucker zastávajúci post ministra vnútra. V jeho funkcii ho nahradila Denisa Saková. Ďalšie zmeny v pozíciách ministrov nastali v roku 2019, kedy rezignoval Peter Kažimír, ktorého na poste ministra financií nahradil Ladislav Kamenický a následne aj ministerka zdravotníctva Andrea Kalavská z dôvodu nepodporenia ňou navrhovanej reformy stratifikácie slovenských nemocníc. Po odstúpení ministerky zdravotníctva túto pozíciu zastával premiér Peter Pellegrini. V roku 2020 došlo

k ďalšej zmene v personálnej zostave predstaviteľov jednotlivých ministerstiev. Na post ministra životného prostredia po odstúpení Lászla Sólymosa nastúpil minister dopravy Arpád Ersék.

Obrázok 18

Politický vývoj v roku 2019 ovplyvnila aj ďalšia významná udalosť, ktorou boli voľby prezidenta Slovenskej republiky. Prvé kolo volieb sa uskutočnilo 16. marca 2019 a kandidovalo v ňom spolu 15 kandidátov. Podobne ako v prípade predchádzajúcej voľby prezidenta Slovenskej republiky v roku 2014, aj v tomto prípade bolo potrebné realizovať aj druhé kolo volieb, do ktorého postúpili dvaja kandidáti s najvyšším počtom hlasov – Zuzana Čaputová a Maroš Šefčovič. V druhom kole, konanom 30. marca 2019, sa víťazkou volieb stala Zuzana Čaputová s podielom získaných hlasov 58,40% (obrázok 18). (Štatistický úrad Slovenskej republiky, Voľby prezidenta Slovenskej republiky 2019, 2019)

Vláda pod vedením Petra Pellegriniho bola na konci svojho funkčného obdobia konfrontovaná ešte s jednou zásadnou krízovou situáciou – nastupujúcou vlnou pandémie Covid-19. V tejto situácii bolo potrebné byť pripravený na rýchlu reakciu.

V snahe o zamedzenie šírenia ochorenia Covid-19 prijal Ústredný krízový štáb Slovenskej republiky 12. marca 2020 prísne opatrenia. Tie boli zamerané najmä na obmedzenie mobility obyvateľstva a koncentrácie vyššieho počtu osôb v uzatvorených priestoroch. Konkrétne išlo o zatvorenie medzinárodných letísk,

nariadenie povinnej 14 dňovej karantény pre osoby, ktoré sa vrátili zo zahraničia, zavedenie dočasných hraničných kontrol so susednými štátmi, obmedzenie vlakovej a autobusovej dopravy tak domácej i medzinárodnej, zatvorenie lyžiarskych stredísk, wellness centier, zábavných parkov, aquaparkov, barov, diskoték a kultúrnych zariadení. V obchodných centrách bolo možné nakúpiť len potraviny, drogériu a lieky, otváracie hodiny na úradoch boli obmedzené. Zároveň došlo aj k úprave vyučovania na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému, pričom prezenčná výučba bola v tomto období nahradená online výučbou.

Ekonomický vývoj v období rokov 2017-2020

Rok 2017 sa v priestore globálnej ekonomiky niesol v znamení pozitívnych prorastových trendov. Celkový rast globálnej ekonomiky sa v porovnaní s rokom 2016 zrýchlil a dosiahol úroveň 3,7%. Pozitívny rastový vývoj bol zaznamenaný predovšetkým v skupine vyspelých ekonomík. Zaznamenané vývojové trendy boli ovplyvnené najmä oživením investícií, posilnením priemyselnej produkcie, pozitívnym vývojom v oblasti obchodu s priemyselnými komoditami a taktiež priaznivými finančnými podmienkami, sprevádzanými podporou zo strany hospodárskych politík jednotlivých aktérov. Povzbudenie ekonomického rastu sa v roku 2017 prejavilo na ekonomikách všetkých kľúčových aktérov globálnej ekonomiky (USA, Čína a Európska únia – Eurozóna). (Výročná správa Národnej Banky Slovenska 2017, 2018) V roku 2017 rast globálnej ekonomiky podporili aj štáty eurozóny. Eurozóna ako celok zaznamenala v porovnaní s rokom 2016 (1,8%) rýchlejší rast, ktorý v roku 2017 dosiahol úroveň 2,3%. Rast ekonomiky eurozóny bol podporený všetkými jej kľúčovými zložkami, pričom v najvýraznejšej miere sa na ňom podieľali súkromná spotreba a investície. Podpora spotreby domácností bola determinovaná predovšetkým pozitívnym vývojom na trhu práce. Domácnostiam tak vzrástli príjmy, pričom vyššiu časť z nich mohli vyčleniť na spotrebu. Vyššia miera investícií bola dosiahnutá predovšetkým prostredníctvom nastavenia priaznivých podmienok financovania úverov, ako aj rastom ziskovosti firiem. V roku 2017 dosiahla celková priemerná inflácia úroveň 1,5% a medziročne došlo k jej zrýchleniu o 1,3 percentuálneho bodu. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2017, 2018)

Podobne ako v prípade vývoja globálnej ekonomiky a pozitívneho vývoja v priestore eurozóny zaznamenala ekonomika Slovenskej republiky v roku 2017 rast na úrovni 3,3%. Zrýchlenie dynamiky ekonomického rastu bolo ovplyvnené predovšetkým domácim dopytom a rastom čistého exportu. Pozitívne vývojové trendy sa prejavovali aj v oblasti trhu práce a rastu zamestnanosti. Miera zamestnanosti v Slovenskej republike medziročne vzrástla o 2,2%, pričom rast bol zaznamenaný predovšetkým v priemysle, službách a obchodných spoločnostiach. Miera zamestnanosti sa zvyšovala aj v oblasti verejného sektora a v roku 2017 vzrástla o 0,9%. Tento vývojový trend bol podporený práve rastom zamestnanosti v oblasti vzdelávania. Vývoj v oblasti zamestnanosti v roku 2017 ovplyvnil aj pokles počtu osôb pracujúcich v zahraničí a to o 6,5% (čo predstavuje 10,4 tisíc osôb). Na druhej strane v roku 2017 rástol počet cudzincov zamestnaných v Slovenskej republike, pričom v danom období tento počet medziročne vzrástol o 12,4 tisíc osôb. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2017, 2017)

Sledovanie vývoja globálnej ekonomiky v roku 2018 poukázalo na zachovanie rastovej vývojovej tendencie, aj keď medziročne došlo k miernemu spomaleniu rastu a to 3,7% (2018) z 2,8% (2017). Rok 2018 sa v priestore globálnej ekonomiky niesol v znamení spomaľovania. Spomaľovanie rastu globálnej ekonomiky bolo determinované viacerými faktormi. Za tie s najvýznamnejším vplyvom na formovanie tohto vývojového trendu môžeme považovať: vyostrujúce sa obchodné vzťahy medzi USA a Čínou vedúce k implementácii prekážok vzájomného obchodovania medzi oboma aktérmi v podobe colných taríf a ďalších obmedzení v obchodovaní, perspektíva formovania budúcich obchodných vzťahov medzi Európskou úniou a Veľkou Britániou v kontexte aktivovania procesu vystúpenia Veľkej Británie z Európskej únie (Brexit) a hľadanie optimálneho modelu vzájomných obchodných a hospodárskych vzťahov po ukončení tohto procesu, špecifiká geopolitického vývoja zaznamenané v priestore rozvíjajúcich sa ekonomík a z nich plynúca neistota ich budúceho politického a ekonomického vývoja, ako aj zväčšujúce sa rozdiely v dynamike ekonomického rastu vyspelých a rozvíjajúcich sa ekonomík. V druhej polovici roka 2018 sa spomaľovanie dynamiky globálnej ekonomiky začalo postupne prejavovať u vybranej skupiny jej kľúčových aktérov. Výrazné spomalenie v dynamike ekonomického rastu zaznamenalo Japonsko. Komplikácie zaznamenala taktiež ekonomika Číny. V roku 2018 najpomalším tempom od obdobia globálnej finančnej

krízy rástla ekonomika Veľkej Británie. Ako už bolo spomenuté, spomalenie ekonomického rastu bolo spojené s neistotou súvisiacou s aktiváciou procesu vystúpenia Veľkej Británie z Európskej únie a pomerne dlhodobou nevyjasneným model budúcej, vzájomnej obchodnej spolupráce týchto aktérov. Na druhej strane sa USA v tomto období darilo udržiavať vývoj v ekonomickej oblasti na primeranej úrovni. Uvedený vývojový trend bol posilňovaný najmä pozitívnym vývojom na trhu práce, dôverou spotrebiteľov a implementovanými fiškálnymi stimulmi. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2017, 2017)

Spomalenie dynamiky ekonomického rastu zaznamenala v roku 2018 aj eurozóna. V porovnaní s rokom 2017 (2,4%) registrovala výraznejšie spomalenie na úrovni 1,8%. Spomalenie hospodárskej aktivity sa prejavilo najmä vo vývoji ukazovateľa čistého exportu. Exportné aktivity štátov eurozóny v roku 2018 zaznamenali výraznejšie spomalenie a to v dôsledku utlmenia globálneho obchodu spôsobeného zavádzaním protekcionistických opatrení. Dynamika importov taktiež zaznamenala určité spomalenie, ktoré však bolo menej výrazné. Znížila sa aj súkromná spotreba domácností. Aj napriek tomu však tento ukazovateľ vo výraznejšej miere prispel k podpore dynamiky ekonomiky. Spotreba domácností bola ovplyvnená najmä pozitívnym vývojom na trhu práce. Vývoj v oblasti ekonomického rastu v rámci eurozóny bol formovaný aj zavádzaním nových emisných noriem, ktoré regulovali najmä automobilový priemysel. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2018, 2019)

V priestore eurozóny v roku 2018 bolo zaznamenané zníženie miery zamestnanosti, ktorá v decembri dosiahla úroveň 7,8%, čo predstavuje pokles o 0,8 percentuálneho bodu oproti januáru toho istého roku, kedy dosahovala úroveň 8,6%. Priemerná inflácia dosiahla v roku 2018 úroveň 1,8%, pričom v porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo k jej zrýchleniu o 0,3 percentuálneho bodu. Vývoj v oblasti celkovej inflácie bol ovplyvnený najmä cenami energetických komodít, ktoré rástli prvých desať mesiacov roka 2018 a v posledných dvoch mesiacoch roka 2018 došlo k spomaleniu ich rastu. Do novembra 2018 sa rast cien pohyboval na úrovni 2%, pričom v decembri došlo k jeho miernemu poklesu na úroveň 1,5%. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2018, 2019)

Dynamika rastu ekonomiky Slovenskej republiky sa v porovnaní s rokom 2017 v roku 2018 zrýchľovala a dosiahla úroveň 4,1% (v roku 2017 dosahovala úroveň

3,2 %). K podpore dynamiky ekonomického rastu prispel predovšetkým pozitívny vývoj na trhu práce. V roku 2018 sme registrovali rast miery zamestnanosti o 2,0%, pričom tento pozitívny vývojový trend sa prejavoval najmä v oblasti priemyslu a v obchodných činnostiach. Medziročný pokles bol zaznamenaný v súvislosti s mierou nezamestnanosti, ktorá v roku 2018 dosiahla úroveň 6,5% (v roku 2017 bola miera nezamestnanosti na Slovensku 8,1 %). Pozitívny vývoj bol zaznamenaný aj v kontexte medziročného zrýchlenia rastu priemernej nominálnej mzdy, ktoré v roku 2018 dosahovalo úroveň 6,2% (v roku 2017 to bolo 4,6 %). Najrýchlejší rast miezd dosiahli sektory: verejná správa a obrana, obchodné činnosti, priemysel, zdravotníctvo a stavebníctvo. V roku 2018 výraznejšie vzrástli spotrebiteľské ceny a to o 2,5%, pričom v roku 2017 dosiahli rast na úrovni 1,4%. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2018, 2018)

Podobne ako v predchádzajúcom roku 2018 aj v roku 2019 sa priestor globálnej ekonomiky vyznačoval spomaľovaním dynamiky ekonomického rastu. V roku 2019 toto spomalenie dosiahlo úroveň 2,9%. Oslabovanie dynamiky ekonomického rastu bolo v roku 2019 ovplyvnené najmä poklesom priemyselnej výroby, ako aj ďalšími faktormi: výrazné zvýšenie colných taríf medzi USA a Čínou, pretrvávajúce geopolitické napätie, ako aj problematika brexitu, jeho načasovania a vytvorenia efektívneho rámca vzájomnej obchodnej spolupráce medzi Veľkou Britániou a Európskou úniou. Globálny vývoj cien v roku 2019 bol ovplyvnený najmä cenami energetických komodít. Zníženie cien ropy na svetových trhoch viedlo k spomaleniu rastu cien energií. Ceny potravín sa udržali na primeranej úrovni. V skupine vyspelých ekonomík došlo medziročne k miernemu spomaleniu v oblasti dynamiky spotrebiteľských cien. V skupine rozvíjajúcich ekonomík naopak došlo k miernemu zrýchleniu dynamiky v oblasti spotrebiteľských cien. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2019, 2020)

V roku 2019 sa priestor eurozóny vyznačoval miernym spomaľovaním dynamiky ekonomického rastu, pričom v prípade tohto ukazovateľa bol zaznamenaný medziročný pokles na úrovni 1,2% (v roku 2018 dosahoval úroveň 1,9 %). Spomalenie ekonomického rastu bolo ovplyvnené najmä utlmením dynamiky vývoja globálnej ekonomiky a medzinárodného obchodu. Tento vývoj prispel k poklesu priemyselnej výroby, pričom pokles priemyselnej výroby bol v roku 2019 zaznamenaný po prvýkrát od roku 2013. Postupná implementácia opatrení zameraných na zmierňovanie negatívnych

dosahov znečisťovania životného prostredia, prejavujúcich sa najmä v zmene klímy, ktoré boli zamerané na zníženie emisií automobilovej dopravy, zásadne ovplyvnila automobilový priemysel. Ekonomiku eurozóny v tomto období posilňovali najmä uvoľnené menové podmienky, ako aj pretrvávajúci pozitívny vývojový trend v oblasti zamestnanosti a rastu miezd. Pozitívny vývoj na trhu práce sa prejavil na raste miery zamestnanosti, ktorá v roku 2019 vzrástla o 1,1%, pričom miera nezamestnanosti klesla na úroveň 7,6%. V priestore eurozóny došlo k poklesu priemernej miery inflácie na úroveň 1,2% (v roku 2018 tento ukazovateľ dosahoval hodnotu 1,8 %). V prípade miery inflácie očistenej od cien energií a potravín sa táto pohybovala pod svojimi historickými úrovňami. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2019, 2020)

Dynamika rastu ekonomiky Slovenskej republiky sa v roku 2019 spomalila na úroveň 2,3%, čo v porovnaní s rokom 2018 predstavovalo spomalenie o 1,3 percentuálneho bodu. Spomalenie dynamiky vývoja slovenskej ekonomiky bolo ovplyvnené predovšetkým oslabovaním zahraničného dopytu, čo sa postupne negatívne prejavilo v oblasti exportnej výkonnosti. Rastové podnety pre slovenskú ekonomiku v tomto období nachádzame najmä vo vnútornom ekonomickom prostredí a to najmä v oblasti rastu spotreby domácností a rastu investícií. V tejto súvislosti je však potrebné poznamenať, že obe tieto rastové zložky v porovnaní s rokom 2018 zaznamenávali miernejšie tempo rastu. Ako už bolo v predchádzajúcich častiach textu spomenuté, vývoj ukazovateľa odzrkadľujúceho tendencie v oblasti spotreby domácností je bezprostredne prepojený s vývojom na trhu práce. Vývoj spotreby domácností v roku 2019 naznačuje, že spotreba domácností aj v tomto roku vzrástla a to o 2,2%. Uvedená vývojová tendencia bola ovplyvnená rastom miezd, ktoré v roku 2019 zaznamenali svoj rast a zároveň predstavovali hlavný zdroj príjmov obyvateľstva Slovenskej republiky. Rast príjmovej stránky rozpočtov slovenských domácností sa následne prejavil aj v oblasti rastu spotreby. Výraznejšie výdavky domácností sa prejavili najmä v sektore služieb a to hlavne reštauračných a ubytovacích služieb. Túto stránku rastu domácej spotreby podporili aj opatrenia realizované zo strany vlády, ktorá zaviedla tzv. rekreačné poukazy. Rast príjmovej stránky domácností sa prejavil aj v oblasti obstarávania luxusnejších statkov s výraznejšou finančnou nákladovosťou. Zaujímavosťou v tejto oblasti je, že došlo k spomaleniu rastu výdavkov na tovary každodennej potreby, ako aj potravín. Rast príjmov domácností sa prejavil aj vo

zvýšení miery úspor, ktorá v roku 2019 dosiahla úroveň nad 10%. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2019, 2020)

Dynamika rastu slovenskej ekonomiky bola v roku 2019 primárne podporovaná domácimi, vnútornými zdrojmi. V tomto období exportná výkonnosť slovenskej ekonomiky zaznamenávala postupné spomaľovanie. Spomaľovanie exportnej výkonnosti bola ovplyvnená najmä poklesom globálneho dopytu po niektorých komoditách. V tomto smere môžeme poukázať, že zníženie dopytu v kontexte zahraničnoobchodnej spolupráce zaznamenal automobilový priemysel, výroba kovov a petrochemický priemysel. Import tovarov naďalej dosahoval pozitívny vývoj. Rast HDP sa v roku 2019 spomalil a to najmä v dôsledku poklesu pridanej hodnoty v priemysle. Dynamiku ekonomického rastu podporovali predovšetkým služby a stavebníctvo. V sektore služieb bolo v roku 2019 registrované zvýšenie miery pridanej hodnoty a to najmä v oblasti verejných služieb. K rastu HDP prispel aj efektívnejší výber daní. (Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2019)

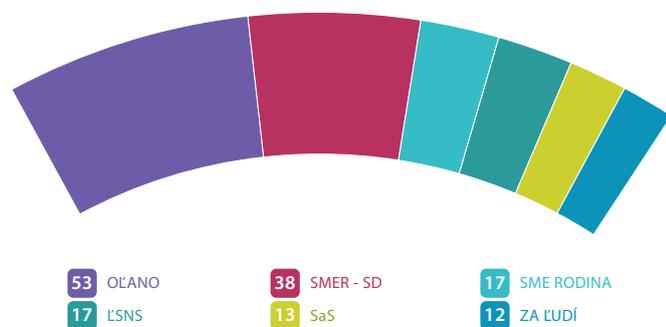
Vývoj miery zamestnanosti naznačuje, že v roku 2019 medziročne vzrástla o 1,2%. Vývoj miery zamestnanosti v jednotlivých odvetviach dokazuje, že miera zamestnanosti klesala najmä v priemysle a to z hľadiska medziročného porovnania o 0,3%, ako aj v oblasti obchodných činností. Spomaľovanie vývoja zamestnanosti zaregistrovali aj služby. Zaznamenané spomaľovanie zmierňovalo najmä rast zamestnanosti v sektore informačných a komunikačných technológií. Miera nezamestnanosti v medziročnom porovnaní v roku 2019 klesla o 0,8 percentuálneho bodu a dosiahla hranicu 5,8%. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2019, 2019)

V roku 2019 sa miera inflácie vyvíjala zrýchľujúcim sa tempom. V medziročnom porovnaní vzrástla na 2,8%. Zrýchľovanie rastu inflácie bolo ovplyvnené pôsobením viacerých faktorov, v množine ktorých sa premietali tak faktory externého i interného prostredia. Faktory interného prostredia boli prepojené najmä na pozitívny vývoj v oblasti na trhu práce naznačujúceho jeho postupné prehrievanie. Faktory externého prostredia súviseli najmä s rastom cien energetických, poľnohospodárskych komodít a taktiež nižšou zahraničnou infláciou. Zostatky v oblasti príjmov domácností boli ovplyvnené rastom cien potravín a služieb a následne aj cenami plynu a elektrickej energie. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2019, 2019)

Politický vývoj Slovenskej republiky v období 2020 - prvá polovica roka 2023

Dňa 29. februára 2020 sa konali v poradí ôsme voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v ére samostatnej Slovenskej republiky. Volebná účasť dosiahla hranicu 65,80%, čo predstavovalo 2 916 840 zúčastnených voličov. V týchto parlamentných voľbách sa o priazeň voličov uchádzalo 24 politických subjektov, teda o jeden politický subjekt viac ako v prípade parlamentných volieb v roku 2016. Na základe počtu získaných hlasov od voličov, potrebné kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky získali tieto politické subjekty: Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLANO), NOVA, Kresťanská únia (KÚ) a Zmena zdola, ktorého volebný výsledok bol 25,02% a na základe neho získal 53 mandátov, Smer – sociálna demokracia, ktorého volebný výsledok dosiahol úroveň 18,29% a na základe neho získal 38 mandátov, Sme rodina, ktorého volebný výsledok dosiahol hodnotu 8,24% a na základe neho získala 17 mandátov, Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, ktorého volebný výsledok bol 7,97% a na základe neho získali 17 mandátov, Sloboda a solidarita (SaS), ktorá dosiahla výsledok na úrovni 6,22%, ktorá získala v Národnej rade Slovenskej republiky 13 mandátov a Za ľudí, ktoré dosiahlo volebný výsledok na úrovni 5,77% a v parlamente získali 12 mandátov. Grafické znázornenie rozloženia získaných mandátov jednotlivých politických strán predstavuje graf 2.

Graf 2: Podiel získaných mandátov politických subjektov v parlamentných voľbách konaných 29. februára 2020

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2020

Po rokovaníach o možnom zložení vládnej koalície prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová 21. marca 2020 vymenovala vládu Slovenskej republiky

pod vedením Igora Matoviča (obrázok 19). Vládna koalícia bola kreovaná z týchto politických subjektov: OLANO, Sme rodina, SaS a Za ľudí.

Programové vyhlásenie vlády na obdobie rokov 2021 – 2024 predstavovalo pomerne rozsiahly dokument akcentujúci potrebu zásadných zmien v politickej i ekonomickej oblasti. V tomto kontexte je potrebné poukázať, že nová vláda sa svojej funkcie ujíma v zložitej situácii, ktorá bola poznačená vraždou investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej, pričom jej vyšetrowanie a jeho čiastkové výsledky boli vnímané veľmi citlivo naprieč celou spoločnosťou. Zložitosť vnútropolitického vývoja bola v čase nástupu novej vlády znásobovaná aj šíriacou sa pandémiou ochorenia Covid-19, pričom prijímané opatrenia súvisiace s obmedzovaním mobility a priestorovej koncentrácie obyvateľstva boli zo strany verejnosti mnohokrát prijímané rozporuplne a vytvárali v spoločnosti i naprieč politickými stranami pnutia. Napriek týmto pomerne negatívnym faktorom ovplyvňujúcim spoločensko-politický vývoj v priestore Slovenskej republiky, programové vyhlásenie novej vlády akcentuje nutnosť zmien a potrebu realizácie celého spektra štrukturálnych a systémových reforiem v jednotlivých oblastiach života vtedajšej slovenskej spoločnosti. V Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024 ako kľúčové rezonujú témy zamerané na boj proti korupcii a posilnenie vyššej miery transparentnosti v spoločenskej i ekonomickej oblasti, zaistenie bezpečnosti a stability spoločnosti, zlepšenie kvality a úrovne zdravotnej starostlivosti a jej dostupnosti, ochrana pracovných miest a zvýšenie sociálnych istôt, zvýšenie miery dosahovanej konkurencieschopnosti Slovenskej republiky, stabilizácia verejných financií zasiahnutých prebiehajúcou krízou, efektívne a transparentné využívanie alokovaných finančných prostriedkov z eurofondov, zvyšovanie miery informatizácie spoločnosti, podpora vzdelávania, kreovanie udržateľných systémov verejnej dopravy, ochrana životného prostredia, posilňovanie potravinovej bezpečnosti Slovenskej republiky, posilňovanie dôveryhodnosti Slovenskej republiky na medzinárodnej scéne, ako aj posilnenie kultúry a kultúrneho aspektu života spoločnosti tak, aby tieto aktivity viedli k podpore kreatívneho a ekonomického potenciálu. Ako je možné z výpočtu jednotlivých prioritných oblastí programového vyhlásenia, nová vláda si stanovila pomerne veľké množstvo ambiciózných cieľov v celom spektre oblastí. Z programového vyhlásenia je zrejmé, že išlo o snahu implementovať počas celého jej funkčného obdobia

Obrázok 19

sériu reforiem zasahujúcich oblast hospodárstva, súdnictva, manažovania rozvojových projektov a stratégií využívajúcich podporu z európskych zdrojov, ako aj v oblasti školstva, zdravotníctva, odvodového systému, dôchodkového zabezpečenia a mnohých ďalších. V tomto kontexte je potrebné poukázať, že séria tak zásadných reformných krokov nie je reálne naplniteľná v rozsahu jedného funkčného obdobia, pričom mnohé z reformných krokov na seba nadväzujú, prípadne sa v určitých oblastiach môžu prelínať a preto je potrebné realizovať ich prezieravo a v patričnom časovom slede a nadväznosti. (Programové vyhlásenie vlády na obdobie rokov 2021 – 2024, 2021)

Vláda Igora Matoviča sa od svojho kreovania potýkala s mnohými problémami. Na jednej strane môžeme poukázať na určitú neistotu vyplývajúcu z obáv o stabilitu vládnej koalície a jej schopnosti dosahovať konsenzus v zásadných otázkach budúceho vnútropolitického vývoja. Na druhej strane stála vláda Slovenskej republiky pred zásadnou úlohou spočívajúcou v efektívnom manažovaní prekonávania krízového stavu súvisiaceho so šírením pandémie Covid-19. V období rokov 2020 – 2021 bola vláda Slovenskej republiky konfrontovaná s jednou z najzávažnejších kríz, ktoré mali zásadný dosah na celú spoločnosť a to nielen z hľadiska zdravia a zdravotnej starostlivosti, ale jej dosah bol omnoho širší a prejavoval sa v celom spektre sociálnych a najmä ekonomických dôsledkov, či v oblasti výchovy

a vzdelávania. Vzhľadom ku skutočnosti, že v novodobých dejinách sme ako ľudstvo neboli konfrontovaní s tak geograficky rozsiahlou a svojou závažnosťou páľčivou krízou, bolo zo strany vlády, jej poradných orgánov, hlavného hygienika SR a konzília odborníkov potrebné prijímať širokú škálu opatrení, ktoré reagovali na postup a najmä dôsledky šírenia ochorenia Covid-19. Prakticky z týždňa na týždeň bol vývoj ochorenia a jeho geografické rozširovanie priebežne monitorované a vyhodnocované a na základe zistení boli prijímané nové opatrenia, prípadne bola rozšírená platnosť pôvodných opatrení na dlhšie časové obdobie. Rozpory v spoločnosti, ale aj v samotnej vládnej koalícii vyvolali opatrenia zamerané na zavedenie plošného testovania obyvateľstva, povinnej vládou nariadenej karantény pre osoby vracajúce sa na územie Slovenskej republiky zo zahraničia, ako aj následné opatrenia súvisiace so zabezpečením dostatočného počtu vakcín a iniciovania masívnej provakcinačnej kampane.

Spomínané krízové javy, ako aj krehká súdržnosť vládnej koalície viedli k vládnej kríze, ktorá vyvrcholila podaním demisie predsedu vlády Igora Matoviča, ku ktorej došlo 30. marca 2021. Ten istý deň bol zostavením novej vlády prezidentkou Slovenskej republiky Zuzanou Čaputovou poverený vtedajší podpredseda strany OĽANO a minister financií Eduard Heger. Nová vláda bola vymenovaná 1. apríla 2021, pričom jej predsedom sa stal Eduard Heger (obrázok 20). Vládna koalícia

Obrázok 20

bola aj v tomto prípade tvorená tými istými politickými subjektami, ktoré tvorili predchádzajúcu vládnu koalíciu pod vedením Igora Matoviča. V novokreovanej vláde Igor Matovič zastával funkciu podpredsedu vlády a ministra financií. Vláda pod vedením Eduarda Hegera bola od počiatku svojho kreovania ovplyvnená mnohými vnútornými rozpormi a krízami. Mnohé z nich mali svoj počiatok v čase pôsobenia predchádzajúcej vlády, pričom boli znásobované novými vnútornými pnutiami a štiepeniami, ktoré novokreovaná vláda napriek úsiliu zameranému na rokovanie a vyjasňovanie si pozícií nebola schopná úspešne zvládať a tým napredovať v prijímaní potrebných opatrení. Výrazné rozpory a problémy vo vnútri vládnej koalície sa následne prenášali aj na pôdu Národnej rady Slovenskej republiky a mali dosah na celý legislatívny proces. Pomerne zásadné nezhody vo vládnej koalícii rozpútal návrh prorodinného balíčka navrhnutého vtedajším ministrom financií Igorom Matovičom, voči ktorému mal jeden z koalíčných partnerov, strana SaS, pomerne zásadné výhrady. Vládna kríza v nasledujúcom období bola znásobovaná novými rozpormi súvisiacimi s prijímaním návrhov predkladaných v Národnej rade Slovenskej republiky tak koalíčnými, ako aj opozičnými poslancami. Vnútorné rozpory vyostrovalo pôsobenie viacerých faktorov: vzniknutý spor pri prijímaní návrhu štátneho rozpočtu, kríza v zdravotníctve, kontroverzie

týkajúce sa paragrafu 363 a jeho uplatňovania v konkrétnych súdnych kauzách a pod.

Funkčné obdobie vlády premiéra Eduarda Hegera však bolo poznačené aj ďalšími problémami súvisiacimi s rozpútaním ozbrojeného konfliktu na Ukrajine a to tak v rozmere poskytnutia vojenskej pomoci, ako aj v rozmere prijímania opatrení na zabezpečenie pomoci pre čoraz zvyšujúci sa počet osôb prekračujúcich hranice Slovenskej republiky, ktorí na našom území hľadali dočasné útočisko. Konflikt na Ukrajine viedol členské štáty Európskej únie k postupnému zavádzaniu viacerých opatrení v podobe uvalenia sankcií na Ruskú federáciu, čo malo zásadný vplyv na ekonomiku najmä tých členských štátov, ktorých hospodárstvo bola naviazané na dodávky ruskej ropy a zemného plynu. Zmeny v konfigurácii a geografickom rozložení budúcich potenciálnych dodávateľov, ako aj objemov dodávok týchto strategických surovín, viedli k tomu, že ich ceny výraznejšie vzrástli, čo malo dosah tak na priemyselnú výrobu, i na rozpočty domácností a celkové zabezpečenie energetickej bezpečnosti. V tejto oblasti sa preto vláda usilovala prijať opatrenia, ktoré by čiastočne zmierňovali dosahy vzniknutej situácie.

Nahromadenie problémov, ako aj obmedzená akciovosť vtedajšej vládnej koalície pri ich riešení viedla k tomu, že 1. decembra 2022 zástupcovia strany

SaS podali v Národnej rade Slovenskej republiky návrh na vyslovenie nedôvery vláde Slovenskej republiky. Rokovanie o danom návrhu sa v Národnej rade Slovenskej republiky začalo 8. decembra 2022 a bolo ukončené 15. decembra 2022, kedy zo strany poslancov Národnej rady Slovenskej republiky bola vláde Eduarda Hegera vyslovená nedôvera. Prezidentka Slovenskej republiky vládu odvolala 16. decembra 2022 a zároveň ju poverila dočasným vykonávaním jej funkcie s obmedzenými právomocami až do obdobia vymenovania novej vlády. Prezidentka Slovenskej republiky následne vyzvala predsedu Národnej rady Slovenskej republiky Borisa Kollára, aby zabezpečil všetky potrebné kroky k vyhláseniu predčasných parlamentných volieb, pričom akcentovala, že predčasné voľby by sa mohli uskutočniť v prvej polovici roka 2023.

Napriek hľadaniu iných možných riešení, ktoré by nevedli k predčasným parlamentným voľbám sa stranám tvoriacich súčasť predchádzajúcich dvoch vládnych koalícií nepodarilo dosiahnuť potrebný konsenzus a tým potrebnú podporu v parlamente. Pretrvávajúce problémy vo vládnej koalícii sa prejavovali aj v priebehu tohto obdobia, čo viedlo k žiadosti viacerých poverených ministrov spravujúcich jednotlivé rezorty, aby im prezidentka Slovenskej republiky odobrala poverenie viesť príslušný rezort. V dôsledku tohto vývoja následne prezidentka Slovenskej republiky po rokovaní s povereným predsedom vlády Eduardom Hegerom a predsedom Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré sa uskutočnilo 7. mája 2023, vyhlásila, že v polovici mesiaca máj vymenuje vládu odborníkov pod vedením vtedajšieho viceguvernéra Národnej banky Slovenskej republiky Ľudovíta Ódora. Vládu odborníkov prezidentka Slovenskej republiky vymenovala 15. mája 2023.

Po sérii rokovaní a mnohopočetných vyhlásení bol termín predčasných parlamentných volieb schválený na deň 30. september 2023.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2020 – 2022

Dynamika rastu a celkový vývoj globálnej ekonomiky bol v roku 2020 poznačený najmä opatreniami vyplývajúcimi zo snahy o zamedzenie šírenia pandémie Covid-19 (obrázok 21), tak na globálnej i regionálnej

úrovni. Opatrenia spojené s pandemiou Covid-19 výrazne zasiahli sektor služieb (predovšetkým verejné stravovanie, ubytovacie služby a hotelierstvo), ale zároveň ovplyvnili aj ostatné hospodárske sektory a to najmä v kontexte narušenia dodávateľsko-odberateľských vzťahov a dočasného výpadku niektorých kľúčových medzinárodne obchodovaných komodít. Pokles dynamiky ekonomického rastu bol najvýraznejší v mesiacoch február až apríl 2020. Pokles ekonomickej aktivity spôsobenej pandemiou Covid-19 sa prejavil na zaznamenanej hospodárskej výkonnosti všetkých kľúčových aktérov svetovej ekonomiky. Dosahy pandémie však aj v tejto oblasti boli pri skupinách jednotlivých aktérov diferencované. Hospodárske oživenie Číny, ktorá bola ako prvá zasiahnutá pandemiou a jej dôsledkami, napredovalo rýchlejšie, avšak u ostatných aktérov bolo oživenie pomalšie a len postupne nadobúdalo hodnoty dosahované v predpandemickom období. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2020, 2021)

Obrázok 21

Nepriaznivá situácia súvisiaca s pandemiou Covid-19 sa prejavila aj v priestore eurozóny. Dynamika ekonomického rastu poklesla o 6,6%. K spomaleniu dynamiky ekonomického rastu významnou mierou prispela domáca spotreba a to najmä v dôsledku obmedzení, ako aj rastúcej neistoty z budúceho vývoja. Pokles dynamiky ekonomického rastu sa prejavil aj na ukazovateli investičného dopytu. Rast bol zaznamenaný len v oblasti spotreby verejnej správy, čo bolo podmienené najmä vládou implementovanými opatreniami. Tendencia spomaľovania ekonomickej aktivity sa zákonite premietla aj do vývoja na trhu práce. Miera zamestnanosti v eurozóne klesla o 1,6%. Znižovanie zamestnanosti sa prejavovalo najmä v sektoroch najvýraznejšie postihnutých protipandemickými opatreniami (reštauračné a stravovacie služby, hotely, ubytovacie zariadenia a pod.). Negatívny vývoj v oblasti zamestnanosti

bol v tomto období sčasti kompenzovaný opatreniami implementovanými zo strany vlády so zámerom udržať zamestnanosť na optimálnej úrovni. Pandémia Covid-19 sa prejavila aj v oblasti zníženia inflácie. Pokles bol spôsobený spomalením ekonomickej aktivity, poklesom dopytu a celkovou zmenou v spotrebiteľskom správaní obyvateľstva. Z hľadiska medziročného porovnania ceny klesali pri zájazdoch, hotelierstve a reštauračných službách, ako aj v oblasti dopravy. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2020, 2021)

Podobne ako v prípade ostatných štátov, aj ekonomiku Slovenskej republiky výrazne ovplyvnila pandémia Covid-19. Zavádzanie protipandemických opatrení viedlo k poklesu dynamiky ekonomickej aktivity o 5,2%. Firmy výraznejšie obmedzili svoje investičné aktivity. Zavádzané opatrenia viedli k zníženej spotrebe domácností, keďže v časoch prvých, masívnych vln pandémie boli otvorené len prevádzky ponúkajúce sortiment potravín, drogerie a lekárne. V dôsledku využívania alternatívnej tzv. práce z domu však rástli výdavky na bývanie a potraviny. Exportná výkonnosť Slovenskej republiky taktiež poklesla takmer o tretinu. (Národný program reforiem 2020, 2020)

Miera zamestnanosti v tomto období poklesla (o 1,9%) a naopak miera nezamestnanosti vzrástla. Výraznejšiemu poklesu miery nezamestnanosti predišli aj opatrenia zamerané na udržanie zamestnanosti. Miera zamestnanosti vzrástla najmä v priemysle a v sektore služieb, naopak na primeranej úrovni sa zamestnanosť udržala vo verejnom sektore a v informáciách a komunikáciách. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2020, 2020)

Inflácia sa v roku 2020 spomalila. Napriek tomu patrila Slovenská republika s úrovňou 2,0% ku krajinám eurozóny s najvyššou mierou inflácie. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2020, 2020)

Rok 2021 sa v priestore globálnej ekonomiky niesol v znamení postupného oživovania, ktoré však bolo výrazne asymetrické a výrazne determinované jednotlivými vlnami pandémie ochorenia Covid-19. Rast ekonomickej aktivity bol podporený najmä postupným uvoľňovaním protipandemických opatrení, ktoré čo sa prejavilo na revitalizácii spotreby domácností. Na báze sledovania ukazovateľov oživovania ekonomickej aktivity u kľúčových aktérov globálnej ekonomiky môžeme konštatovať, že Čína a USA napredovali o niečo rýchlejšie než štáty eurozóny. V globálnej ekonomike sa začali prejavovať dôsledky utlmenia niektorých priemyselných odvetví, čo sa odzrkadlilo na nedostatku

vybraných obchodovaných komponentov a zvýšenom dopyte po nich. Vo vybraných odvetviach hospodárstva bol v pandemickom období zaznamenaný hraničný pokles pracovnej sily, čo sa v období postupného oživovania ekonomickej aktivity aj v týchto sektorov prejavovalo jej nedostatkom. Nedostatok pracovnej sily vo vybraných odvetviach bol znásobovaný aj neistotou a obavou z nástupu ďalších pandemických vln spojených s ich opätovným a opakovaným utlmením. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2021, 2022)

Postupný rast ekonomickej aktivity bol sprevádzaný aj zvýšeným dopytom po energetických surovinách. Krajiny integrované do zoskupenia štátov vyvážajúcich ropu zvýšili objem ťažby tejto energetickej suroviny, ale pri zvýšenom dopyte po nej nevedeli pokryť celkový dopyt. Rástli taktiež ceny za dodávky zemného plynu, čo sa prejavilo v raste výdavkovej zložky tak v prípade priemyslu, ako aj v prípade domácností. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2021, 2022)

Obdobný vývoj ako bol zaznamenaný v priestore globálnej ekonomiky sa prejavil aj v prípade slovenskej ekonomiky. V jej prípade bol v roku 2021 zaznamenaný len pomalý návrat k predpandemickému vývoju. Priemyselná produkcia sa síce postupne oživovala a naberala na potrebnej dynamike, tento vývoj bol však do značnej miery ovplyvnený dostupnosťou potrebných komponentov. Nedostatok komponentov sa výrazne prejavil napríklad v oblasti automobilového priemyslu, pričom výpadok dodávok čipov u producentov áut spôsobil zvyšovanie skladových zásob a zvyšovanie podielu nedokončených výrobkov. Uvedený vývoj sa najviac prejavil v období letných mesiacov roku 2021. Ku koncu roka sa však situácia mierne zlepšila, čo viedlo k zvýšeniu ekonomickej aktivity priemyselných producentov, ktorá však nedosiahla hodnoty z obdobia pred pandemiou. V roku 2021 poklesla taktiež investičná aktivita podnikov, ktorá aj v tomto období bola poznačená značnou mierou neistoty budúceho vývoja. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2022, 2022)

Nárast spotreby domácností sa odvíjal predovšetkým od uvoľňovania zavedených opatrení. Po uvoľnení opatrení sa domácnosti vrátili k svojej pôvodnej spotrebe, pričom v tejto vývojovej etape dochádzalo aj k realizácii odložených nákupov.

Oblasť trhu práce do určitej miery odolávala silným protipandemickým opatreniam, avšak výraznú pomoc v tejto oblasti predstavovali vládou realizované opatrenia zamerané na zachovanie pracovných miest.

Postupné uvoľňovanie opatrení a s tým spojené aj oživenie vybraných sektorov služieb, ktoré boli nimi najviac postihnuté, viedlo k rastu zamestnanosti a taktiež postupnému rastu miezd. Aj napriek pozitívnemu vývoju v danej oblasti boli zaznamenané výrazné rozdiely v medziročnom raste zamestnanosti v predpandemickom a postpandemickom období. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2021, 2022)

V roku 2021 bol zaznamenaný rast inflácie na úrovni 5,1%. Rast cien v priebehu roka 2021 postupne naberal na svojej dynamike. Rast cien sa prejavoval najmä v oblasti dopravy a takmer všetkých vstupných komodít, postupne rástli aj ceny energetických komodít a ceny potravín. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2021, 2021)

Vývoj v priestore globálnej ekonomiky v roku 2022 determinovali faktory súvisiace s konfliktom na Ukrajine a rastom šírenia ochorenia Covid-19 v Číne. V globálnej ekonomike sa tieto faktory podpísali pod rast cien energetických i neenergetických komodít. Kľúčoví aktéri globálnej ekonomiky sa relatívne dobre vysporiadali s dosahmi uvedeného vývoja. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2022, 2023)

Vnútorň ekonomický priestor eurozóny výrazne ovplyvnila energetická kríza. Tento negatívny vývojový trend sa darilo zvládať prostredníctvom rôznych typov vládnych opatrení, ktoré mali za cieľ zmierňovať dosahy rastúcich cien energií tak pre podniky, ako aj pre domácnosti. Napriek tomu domácnosti výraznejšie pocítili rast inflácie a to najmä v znížení ich disponibilných príjmov. Znižovanie dodávok zemného plynu z Ruskej federácie viedlo k postupnému rastu cien tejto strategickú komoditu a tým aj k rastu cien elektrickej energie. Rast cien kulminoval koncom leta 2022. Európskej únii sa však podarilo znížovanie dodávok plynu z Ruskej federácie nahradiť dodávkami skvapalneného plynu z iných zdrojov. Bolo ale potrebné dobudovať sieť terminálov zabezpečujúcich jeho splyňovanie. Ku koncu roka 2022 bolo zaznamenané postupné znižovanie cien u viacerých komodít a postupné znižovanie

inflačných tlakov v globálnej ekonomike. (Výročná správa Národnej banky Slovenska 2022, 2023)

Dynamika ekonomického rastu bola v priestore Slovenskej republiky výrazne ovplyvňovaná vojnou na Ukrajine. Oživenie ekonomickej aktivity bolo v dôsledku pôsobenia tohto faktora prerušené, pričom rast ekonomickej aktivity sa spomalil na 1,7%. V priebehu roka 2022 sa na ekonomickom vývoji prejavila aj výrazná neistota súvisiace s dodávkami energetických surovín. Ceny energetických surovín prudko vzrástli a mnohé aj etablované podniky museli bojovať s prudkým rastom cien energetických surovín, čo malo v niektorých prípadoch likvidačné následky. Postupne teda dochádzalo k utlmovaniu energeticky náročnej produkcie. Za mnohé môžeme spomenúť príklad podniku Slovenco v Žiari nad Hronom. (Národný program reforiem 2022, 2022)

Rast ekonomiky bol v našich podmienkach podporovaný domácou spotrebou. Po uvoľnení pandemických opatrení a pominutí časov tvrdých lockdownov spotreba domácností rástla. Časť úspor domácnosti investovali do spotreby aj z dôvodu obáv z rastúcej inflácie. Prílev osôb hľadajúcich na Slovensku dočasné útočisko pred vojnou na Ukrajine prispel k doriešeniu nedostatku pracovnej sily na trhu práce a to práve v odvetviach, na ktorých sa najvýraznejšie podpísali dôsledky protipandemických opatrení. Na trh práce sa zaradilo viac ako 42 tisíc pracujúcich. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2022, 2023) V roku 2022 rástla aj úroveň mzdového ohodnotenia. Práve výpadok pracovnej sily v sektore postihnutých zavádzaním protipandemických opatrení viedol k zvýšenému dopytu po pracovnej sile, pričom jedným z motivačných faktorov malo byť aj mzdové ohodnotenie. (Národný program reforiem 2022, 2022)

V roku 2022 dosiahla inflácia úroveň 12,1%, čo predstavuje najvyššiu hodnotu od roku 2000. Rast inflácie bol ovplyvnený predovšetkým rastom cien energetických a poľnohospodárskych produktov. (Národný program reforiem 2022, 2022)

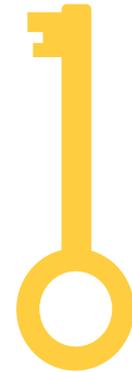
Zhrnutie kapitoly

Ako bolo v predchádzajúco texte naznačené, politický vývoj Slovenskej republiky sa v období od jej vstupu do štruktúr Európskej únie až po súčasnosť vyznačoval pomerne výraznou dynamikou. Funkčné obdobia jednotlivých vládnych koalícií boli poznačené mnohými krízami a vnútornými pnutiami, ktoré boli determinované tak vnútrostraníckym vývojom politických strán tvoriacich v tom ktorom čase vládnú koalíciu, ako aj odlišnými názorovými pozíciami politických strán, či ich kľúčových predstaviteľov na riešenie zásadných otázok súvisiacich s politickým a ekonomickým vývojom Slovenskej republiky. Už viackrát v novodobej histórii Slovenskej republiky sme preto boli svedkami predčasných parlamentných volieb. Ani vývoj v poslednom období nebol iný. Vládne koalície a ich vnútorná stabilita a súdržnosť boli viackrát vystavené vnútorným krízam, z ktorých bolo potrebné hľadať také východiská, na ktorých by bolo možné dosiahnuť potrebný stranícky i celospoločenský konsenzus.

Základný strategický dokument každej vlády, v rámci ktorého vymedzuje hlavné priority svojej činnosti v oblasti vnútornej a zahraničnej politiky na nasledujúce funkčné obdobie, predstavuje programové vyhlásenie vlády. Do skupiny základných strategických priorít jednotlivých vlád v sledovanom období môžeme zaradiť najmä zabezpečenie mieru, stability a bezpečnosti a to nielen v európskom priestore, ale aj na globálnej úrovni, proeurópska orientácia, aktívna participácia v štruktúrach NATO, podpora dobrých susedských vzťahov, podpora všestranného rozvoja jednotlivca, občana i celej spoločnosti, rešpektovanie princípov demokracie a právneho štátu, rešpektovanie a garantovanie základných ľudských práv a slobôd, rešpektovanie a garantovanie práv príslušníkov národnostných menšín, podpora a zvyšovanie ekonomickej aktivity v jednotlivých sektoroch hospodárstva, skvalitnenie zdravotnej starostlivosti, reforma systémov dôchodkového zabezpečenia, efektívne fungovanie verejnej správy, digitalizácia verejnej správy, skvalitňovanie systémov výchovy a vzdelávania na všetkých úrovniach a stupňoch vzdelávania, podpora budovania znalostnej spoločnosti, efektívne vynakladanie verejných zdrojov, dosiahnutie vyššej miery transparentnosti v oblasti využívania verejných zdrojov, rešpektovanie a implementácia princípov zelenej ekonomiky, podpora využívania obnoviteľných zdrojov energie a pod.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v sledovanom období bol taktiež pomerne dynamický, pričom obdobia rastu boli striedané obdobiami utlmenia ekonomickej aktivity a jej následného znovuoživenia. V tejto súvislosti môžeme poukázať, že vývoj ekonomickej aktivity v rámci Slovenskej republiky bol ovplyvnený najmä tým, že slovenská ekonomika sa postupne plne zapája do štruktúr globálnej ekonomiky, ktorej vývoj je v poslednom období turbulentný. Globálna finančná kríza svojimi dosahmi negatívne ovplyvnila aj vývoj slovenskej ekonomiky, avšak po prekonaní tejto fázy vývoja došlo nielen na globálnej, ale aj regionálnej úrovni ku znovuoživeniu ekonomickej aktivity a s tým spojenou potrebou dynamiky ekonomickeho vývoja. Dynamiku ekonomickej aktivity na globálnej i regionálnej úrovni v poslednom období zásadne ovplyvnilo a ovplyvňuje viacero faktorov. Z tých najzásadnejších, ktoré boli výrazne akcentované aj v predchádzajúcom texte, môžeme spomenúť najmä opatrenia súvisiace s prekonávaním negatívnych dôsledkov globálnej finančnej krízy a vytvorenia efektívnych mechanizmov predchádzania vzniku obdobných krízových situácií, pandémie ochorenia Covid-19 a s ňou spojené opatrenia, ktoré mali výrazné hospodárske i socio-ekonomické dosahy, ozbrojený konflikt na Ukrajine, výrazné migračné vlny, energetickú krízu.

Kľúčové pojmy:

Vládna koalícia – zoskupenie politických strán, ktoré po voľbách dosiahli dohodu o vytvorení vlády na nasledujúce funkčné obdobie.

Hrubý domáci produkt – makroekonomický ukazovateľ. Predstavuje súhrn všetkých statkov a služieb vyprodukovaných danou ekonomikou za určité obdobie (spravidla za jeden rok).

Produktivita práce – predstavuje účinnosť vynaloženej práce, meranej pomerom medzi objemom produkcie a časom potrebným na jej vyprodukovanie. Čím väčší objem produkcie dosiahneme za určitú časovú jednotku, prípadne čím menej času potrebujeme na vyprodukovanie určitého objemu produkcie, tým produktivita práce rastie.

Globálna ekonomika – komplexný a zložitými väzbami previazaný celok, ktorého aktérmi sú okrem národných ekonomík aj iné skupiny aktérov, ako napr. nadnárodné korporácie, či medzinárodné organizácie ekonomickej a finančnej povahy.

Globálna finančná kríza – porucha vo vývoji globálnej ekonomiky, ktorá bola iniciovaná hypotekárnou krízou v USA, avšak v dôsledku výraznej vzájomnej závislosti jednotlivých geoeconomických jednotiek jej negatívne dosahy prenikli aj na globálnu úroveň a šírili sa v celom priestore svetového hospodárstva.

Nominálna mzda – predstavuje objem finančných prostriedkov, ktoré dostáva zamestnanec v národnom hospodárstve mesačne, ako odmenu za vykonanú prácu.

Reálna mzda – predstavuje objem tovarov a služieb, ktoré si jednotlivec môže obstarieť za vyplatenú mzdu.

Otázky a úlohy:

- 1 Charakterizujte význam dokumentu programové vyhlásenie vlády.
- 2 Charakterizujte základné východiská Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2012 – 2016.
- 3 Objasnite pojem hrubý domáci produkt (HDP).
- 4 V ktorom roku vstúpila Slovenská republika do Európskej únie?
- 5 V ktorom roku bola v rámci Slovenskej republiky zavedená spoločná mena euro?
- 6 Uved'te presné názvy týchto politických subjektov: SDKÚ-DS, OĽANO, SaS.
- 7 Charakterizujte vývoj slovenskej ekonomiky v rokoch 2009 – 2014.
- 8 Vymenujte politické subjekty, ktoré tvorili vládnu koalíciu v rokoch 2014 - 2020.
- 9 Porovnajzte štruktúru a obsah jednotlivých priorit deklarovaných v programových vyhláseniach vlád. Pokúste sa zhodnotiť mieru ich naplnenia v jednotlivých oblastiach.
- 10 Ktoré faktory ovplyvnili vnútorné pnutia vo vládnej koalícii Igora Matoviča.
- 11 Stručne charakterizujte základné faktory ovplyvňujúce hospodársky vývoj na globálnej úrovni v období rokov 2020 – 2022.
- 12 Zhodnoťte, ako sa dôsledky opatrení súvisiacich s pandemiou Covid-19 prejavili na dynamike ekonomiky Slovenskej republiky.

Aktivity:

- Pokúste sa uskutočniť krátky prieskum volebných preferencií obyvateľov z Vášho mesta. Zosumarizujte svoje zistenia a vhodne ich skomentujte.
- Zistite názory obyvateľov vo Vašom blízkom okolí na zavedenie spoločnej meny euro.
- Rozdeľte sa na dve skupiny a prezentujte názorové pozície na členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii (identifikujte pozitíva a negatíva).

Odporúčané linky:

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2016-2020. <https://www.mosr.sk/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky/>

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024. https://www.vlada.gov.sk/share/uvsr/pvvsr_2020-2024.pdf

Výročná správa NBS 2020. https://nbs.sk/_img/documents/_publikacie/vyrocnasprava/protected/vsnbs20.pdf

Výročná správa NBS 2021. <https://nbs.sk/dokument/9e098430-0201-43b0-ae6c-d05f64ec90fa/stiahnut?force=false>

Výročná správa NBS 2022. <https://nbs.sk/dokument/34a5a261-1f3f-4237-a747-b6198917486f/stiahnut?force=false>

Národný program reforiem Slovenskej republiky 2020. <https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforier/npr-2020.pdf>

Národný program reforiem Slovenskej republiky 2022. <https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforier/npr-2022.pdf>

Inštitúcie Európskej únie

06

Kto vlastne prijíma rozhodnutia v Európskej únii? Brusel? Štrasburg? Luxemburg? Európska únia je združením viacerých štátov, a preto je jej fungovanie komplikovanejšie ako v prípade iba jedného štátu.

Európska únia bola vytvorená v období po druhej svetovej vojne ako iniciatíva Francúzska, západného Nemecka, Talianska a štátov BENELUXu na podporu ekonomickej spolupráce s politickými cieľmi. Základnou ideou bolo, aby spolupracou v oblasti obchodu s uhlím a oceľou a neskôr vytvorením spoločného trhu pre tovary a služby sa zabránilo štátom viesť medzi sebou vojny. Európska integrácia prešla počas celého obdobia studenej vojny zložitým vývojom hľadajúc efektívny spôsob svojho fungovania. Snahy o hlbšiu integráciu sa podarilo zrealizovať až v období po 80. rokoch. Zakladajúcou zmluvou Európskej únie, ako ju poznáme v súčasnosti, sa stala Maastrichtská zmluva prijatá v roku 1992. Posledná reformná úprava fungovania EÚ bola prijatá v roku 2009 Lisabonskou zmluvou.

Samotné fungovanie Európskej únie je založené na inštitucionálnom rámci, ktorý sa skladá z nasledujúcich inštitúcií: Európsky parlament, Európska rada, Rada Európskej únie, Európska komisia, Súdny dvor Európskej únie, Európska centrálna banka, Dvor audítorov.

Európsky parlament

Európsky parlament patrí medzi kľúčové inštitúcie Európskej únie. Je jedinou priamo volenou inštitúciou

Obr. č. 22

Európskej únie. Voľby sa opakujú každých päť rokov. Využíva sa systém pomerného zastúpenia v tajnej voľbe. Prvé voľby do Európskeho parlamentu sa konali v roku 1979. Voliť môžu všetci občania Európskej únie, pričom volebný vek sa líši podľa jednotlivých štátov. Na Slovensku je to 18 rokov. Od roku 2024 má Európsky parlament **720 poslancov**. V Belgicku, Grécku, na Cypre a v Luxembursku je účasť na voľbách povinná.

Počet poslancov je v zásade prerozdelený podľa veľkosti populácie (čím väčšia populácia, tým viac

poslancov v Európskom parlamente). Platia však aj zásady, podľa ktorých krajina nemôže mať menej ako 6 poslancov a viac ako 96 poslancov (ako aj celkový počet poslancov nemôže byť vyšší ako 751 poslancov). Najviac poslaneckých kresiel má Nemecko, Francúzsko a Taliansko. **Slovensko má 15 poslancov v Európskom parlamente**. Poslanci v Európskom parlamente nie sú rozdelení na základe štátnej príslušnosti, ale na základe ich členstva v politickej skupine (frakcii). Takmer každá politická strana v štáte (aj na Slovensku) je členom celoeurópskej skupiny politických strán, ktoré následne spoločne presadzujú svoje riešenia rôznych problémov. Poslanci Európskeho parlamentu primárne presadzujú záujmy a riešenia svojej politickej skupiny a svojich voličov (t.j. podľa svojej strany poslankyňa/poslanec presadzuje ľavicovú/pravicovú/zelenú... politiku). Poslanci nemajú mnoho možností presadzovať záujmy svojho štátu. Na to slúži Rada EÚ.

Európsky parlament má tri základné úlohy: **1. legislatívnu, 2. kontrolnú, 3. rozpočtovú**. Do legislatívnych kompetencií zaraďujeme najmä prijímanie legislatívnych aktov spolu s Radou Európskej únie (na základe návrhov Európskej komisie). Ďalej rozhoduje o medzinárodných dohodách, o rozširovaní o nových členov a kontroluje program Európskej komisie. V rámci kontrolných kompetencií sa Európsky parlament venuje demokratickej kontrole všetkých inštitúcií, volí predsedu Európskej komisie, pozoruje priebeh volieb a spravuje petície od občanov. Rozpočtové právomoci obsahujú schvaľovanie celkového rozpočtu (spolu s Radou Európskej únie) a jeho kontrola. Rozpočet nemôže vstúpiť do platnosti pokiaľ nie je schválený v pléne Európskeho parlamentu.

Európska rada

Európska rada taktiež patrí medzi inštitúcie Európskej únie. Vznikla už v roku 1975 ako neformálny samit. Inštitúciou Európskej únie sa však stala až v roku 2009. Neformálne ju stále nazývajú samitom Európskej únie. **Európska rada predstavuje stretnutie najvyšších predstaviteľov členských štátov** (prezidentov a predsedov vlád členských štátov). Rovnako sa ich zúčastňuje predseda Európskej komisie a zvyčajne aj Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Nemajú však právo hlasovať. Európska rada **nemá legislatívne právomoci. Prijíma len širšie politické ciele a priority Európskej únie na nasledujúce obdobie**.

Lídri sa stretávajú podľa stanoveného harmonogramu, avšak v období krízy sa stretávajú aj na mimoriadnych stretnutiach. Zasadnutie vedie **predseda Európskej rady**. Táto pozícia bola vytvorená v roku 2010 a niekedy sa neformálne nazýva aj prezident Európskej únie. Predseda je volený na dva a pol roka s možnosťou dvoch funkčných období a súčasne nesmie zastávať žiadnu inú vnútroštátnu pozíciu. Za Slovensko sa týchto stretnutí zúčastňuje predseda vlády SR.

Rada Európskej únie

Rada Európskej únie sa častokrát neformálne označuje ako Rada ministrov, alebo jednoducho Rada. Spolu s Európskym parlamentom predstavujú zákonodarné orgány Európskej únie. Rada bola založená v roku 1952 už v rámci Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. V rámci rady sa ministri členských štátov stretávajú pri negotáciách, prijímaní legislatívnych aktov a koordinovaní rozhodnutí.

V rámci Rady zasadá taký počet ministrov (alebo ich zástupcov), koľko je členských štátov EÚ. Rada sa stretáva v 10 rôznych konfiguráciách v závislosti od diskutovanej témy (napr. ak sa diskutuje otázka zahraničnej politiky, zasadajú ministri zahraničných vecí členských krajín).

Rade pre zahraničné veci predsedá vždy iba jedna osoba, a to Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. V ostatných konfiguráciách Rady predsedá ten minister, ktorého krajina drží aktuálne predsedníctvo v Rade Európskej únie. V tejto inštitúcii sa využíva tzv. **rotujúce predsedníctvo**. Každých 6 mesiacov predsedá Rade iná členská

Obr. č. 23

Obr. č. 24

krajina (Slovensko predsedalo Rade Európskej únii od júla do decembra 2016). V praxi to znamená, že Rade pre hospodárske a finančné záležitosti v tomto období predsedal slovenský minister financií.

Agendu a podklady pre ministrov vždy pripravuje Výbor stálych predstaviteľov (tzv. COREPER), ktorý sa skladá zo stálych predstaviteľov členských krajín pri Európskej únii v Bruseli na úrovni veľvyslancov (COREPER II.) alebo ich zástupcov (COREPER I.).

Hlavnou úlohou Rady Európskej únie je reprezentovať **záujmy členských štátov** (t.j. slovenský minister presadzuje slovenské záujmy a postoje, švédsky naopak švédske...). Medzi dôležité úlohy Rady patria negotácie a prijímanie legislatívnych aktov a rozpočtu Európskej únie (spoločne s Európskym parlamentom na základe návrhu Európskej komisie), koordinácia aktivity členských štátov, vytváranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie, uzatváranie dohôd medzi Európskou úniou a tretími krajinami alebo medzinárodnými organizáciami.

Európska komisia

Európska komisia je **najvyšší výkonný orgán Európskej únie**, ktorý má v niektorých prípadoch rozhodovaciu právomoc. Táto inštitúcia má ako jediná právo navrhovať legislatívne akty Európskej únie (má jediná **právo zákonodarnej iniciatívy**). Európska komisia rovnako implementuje rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie. Medzi základné právomoci Európskej komisie patrí zákonodarná iniciatíva, kontrola využívania rozpočtu, kontrola implementácie legislatívnych aktov Európskej únie v jednotlivých členských štátoch a reprezentácia Európskej únie smerom k vonkajšiemu prostrediu.

Európska komisia sa skladá z tímu **27 komisárov** (tzv. kolégium komisárov), pričom každý členský štát má jedného zástupcu. Kolégium komisárov sa skladá z predsedu Európskej komisie, viacerých podpredsedov (vrátane Vysokého predstaviteľa Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku) a komisárov (každý s vlastným portfóliom). Každodenná agenda a príprava dokumentov prebieha v tzv. generálnych riaditeľstvách (DGs - Directorates-General), pričom každý DG je zodpovedný za jednu špecifickú oblasť. Pri vykonávaní svojich kompetencií komisári vždy vystupujú ako jeden celok (platí tzv. kolektívna zodpovednosť, t.j. v právnych dokumentoch sa nikdy nestretnete s tým, že by dokument navrhol niektorý konkrétny komisár – vždy tam bude uvedené Európska komisia). Takmer vždy rozhodujú spoločne a konsenzuálne. Ich úlohou je hľadiť **na záujmy EÚ ako celku** a navrhovať politiky, ktoré budú čo najvhodnejšie pre všetky členské štáty spoločne a v dlhodobej perspektíve. Komisári sú braní ako európski politici a **nemôžu otvorene presadzovať záujmy svojho štátu**.

Tieto štyri inštitúcie EÚ sú v médiách najviditeľnejšie vzhľadom na ich významné postavenie takmer vo všetkých politických oblastiach a pri tvorbe nových pravidiel. Proces prijímania pravidiel a legislatívnych aktov je zložitý, no kľúčové je vedieť, že návrhy nových pravidiel navrhuje vždy Európska komisia, ktorá ich zvyčajne formuluje podľa priorit daných Európskou radou. Následne o nich rokuje Európsky parlament a Rada Európskej únie. Tieto inštitúcie navrhujú rôzne zmeny a rokujú o finálnej podobe návrhu. Pre nadobudnutie účinnosti musí byť návrh schválený oboma inštitúciami v rovnakom znení.

Súdny dvor Európskej únie

Súdny dvor Európskej únie vykladá právo Európskej únie, aby zaistil rovnaké aplikovanie práva vo všetkých členských štátoch a urovnáva legálne spory medzi národnými vládami členských štátov a inštitúciami Európskej únie. V niektorých prípadoch môže byť využité aj jednotlivcami, spoločnosťami či organizáciami, ak majú spor s inštitúciami Európskej únie. Súdny dvor Európskej únie sa rozdeľuje na dva sudy: **Súdny dvor** (primárne sa zaoberá spormi národných štátov) a **Všeobecný súd** (rieši prípady jednotlivcov, spoločností a organizácií a len veľmi zriedkavo vládami členských štátov). Všetci sudcovia sú menovaní na 6 rokov

národnými štátmi. Medzi základné právomoci Súdneho dvoru Európskej únie patrí: výklad práva, presadzovanie práva, anulovanie legislatívnych aktov a sankcionovanie inštitúcií Európskej únie.

Európska centrálna banka

Európska centrálna banka spravuje euro, zostavuje a implementuje hospodársku a menovú politiku Európskej únie. Jej hlavnou úlohou je udržať stabilné ceny, a tým podporiť ekonomický rast a vytváranie pracovných miest. Európska centrálna banka bola založená v roku 1998, kedy nahradila Európsky menový inštitút. Základným reprezentantom Európskej centrálnej banky je jej prezident. V rámci vnútornej štruktúry disponuje Európska centrálna banka tromi rozhodujúcimi orgánmi: Rada guvernérov (ako hlavný rozhodovací orgán), Výkonná rada (každodenná agenda), a Generálna rada (ako poradný orgán). Medzi hlavné kompetencie Európskej centrálnej banky patrí najmä stanovovanie úrokovej miery, za ktoré následne požičiava peniaze komerčným bankám, riadi devízové rezervy (rezervy iných mien ako euro), zabezpečuje dohľad nad finančnými trhmi a inštitúciami, schvaľuje výrobu eurobankoviek a hodnotí riziká pre cenovú stabilitu.

Európsky dvor audítorov

Európsky dvor audítorov je jedna z nezávislých inštitúcií Európskej únie, ktorá sa stará o záujmy európskych daňových poplatníkov. Cieľom Európskeho dvoru audítorov je zlepšenie spravovania rozpočtu Európskej únie zo strany Európskej komisie. Zároveň podáva správy o stave finančných prostriedkov Európskej únie. Funguje už od roku 1977 a disponuje 27 členmi (z každého členského štátu).

Zhrnutie kapitoly

Európsky parlament (legislatíva)

- 720 europoslancov volených v priamych voľbách v členských štátoch
- Spolu s Radou Európskej únie predstavujú legislatívne orgány
- Má rozpočtové právomoci
- Vykonáva demokratickú kontrolu všetkých inštitúcií Európskej únie
- Plenárne zasadnutia (12xročne) má v Štrasburgu, inak zasadá v Bruseli

Európska rada

- Stretnutie hláv štátov a predsedov vlád členských štátov, prezidenta Európskej rady, Európskej komisie a Vysokého predstaviteľa únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku
- Stanovuje ciele a priority Európskej únie na nasledujúce obdobie
- Nemá legislatívne právomoci
- Sídlo má v Bruseli

Rada Európskej únie (legislatíva)

- 10 rôznych konfigurácií v závislosti od oblasti, o ktorej sa rokuje
- Spolu s Európskym parlamentom predstavujú zákonodarné orgány
- Zdieľa rozpočtové právomoci s Európskym parlamentom
- Zabezpečuje koordináciu širšej ekonomickej, zahraničnej a sociálnej politiky
- Uzatvára medzinárodné dohody
- Sídlo má v Bruseli

Európska komisia (exekutíva)

- Skladá sa z 27 komisárov
- Predstavuje exekutívny orgán
- Predkladá návrhy nových legislatívnych aktov Európskemu parlamentu a rade
- Implementuje akty
- Administruje rozpočet
- Negociuje medzinárodné dohody
- Má sídlo v Bruseli

Súdny dvor Európskej únie (jurisdikcia)

- Zabezpečuje jednotnú aplikáciu a výklad práva Európskej únie
- Má právo rozhodovať právne spory medzi členskými štátmi, inštitúciami, obchodnými spoločnosťami a jednotlivcami
- Má sídlo v Luxemburgu

Európska centrálna banka

- Vytvára spolu s národnými centrálnymi bankami Európsky systém centrálnych bánk
- Určuje menovú politiku štátov eurozóny
- Zabezpečuje cenovú stabilitu
- Má sídlo vo Frankfurtu

Európsky dvor audítorov

- Kontroluje správnu implementáciu rozpočtu
- Má sídlo v Luxemburgu

Otázky a úlohy:

- 1** Predstavte si, že Európska únia je štátom. Ktoré inštitúcie by boli zákonodarnými, výkonnými a súdnymi. Viete nájsť paralely?
- 2** Ktorá krajina v súčasnosti predsedá Rade Európskej únie?
- 3** Ktoré inštitúcie sú priamo volené občanmi?
- 4** S pomocou internetu vysvetlite rozdiel medzi Radou Európskej únie, Európskou radou a Radou Európy.

Aktivity:

Na internete vyhľadajte mená a štátnu príslušnosť ľudí, ktorí v súčasnosti zastávajú nasledovné funkcie: predseda Európskeho parlamentu, predseda Európskej komisie, predseda Európskej rady, Vysoký predstaviteľ EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku.

Predstavte si, že kandidujete za poslanca do Európskeho parlamentu. Skúste svojim spolužiakom vysvetliť štruktúru a úlohy Európskeho parlamentu a presvedčiť ich, prečo by sa volieb mali zúčastniť.

Odporúčané linky:

Inštitúcie EÚ

<https://www.mzv.sk/diplomacia/slovensko-v-europskej-unii/institucie-eu>

Kvízy o Európskej únii

https://learning-corner.learning.europa.eu/play-games/quiz_sk#/dashboard

Profily všetkých inštitúcií a orgánov EÚ

https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_sk

Vypracované materiály na simuláciu Rady EÚ (komplexné materiály pre učiteľa v anglickom jazyku)

https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/council-simulation-game_sk

Pôsobenie Slovenskej republiky v súčasnej inštitucionálnej štruktúre Európskej únie

07

Slovenská republika sa stala členskou krajinou Európskej únie 1. mája 2004. Je rovnocenným partnerom všetkým členským krajinám a podieľa sa na rozhodovaní. V ktorých inštitúciách pôsobia zástupcovia Slovenskej republiky a čo presne robia?

Postavenie Slovenskej republiky v medzinárodnej politike je vo veľkej miere ovplyvnené členstvom v euroatlantických a európskych štruktúrach. Slovenská republika je vďaka tomu schopná presadzovať svoje záujmy a pôsobiť na medzinárodné rozhodnutia a procesy. Ak by SR nebola takýmto spôsobom integrovaná v Európskej únii, tak by jej možnosti ako samotného štátu boli omnoho menšie. Vďaka členstvu v EÚ postoje SR počujú nielen členské štáty EÚ, ale aj štáty na iných kontinentoch. Keďže SR je malým štátom, ktorý nemá ani veľkú populáciu, ani najsilnejšiu ekonomiku a ani najsilnejšiu armádu, svoje postavenie môže obhájiť jedine prostredníctvom medzinárodnej spolupráce. Slovenská republika je členom politickej, economickej, bezpečnostnej a sociálnej európskej integrácie a aktívne sa podieľa na rozhodovacích procesoch vo všetkých inštitúciách Európskej únie – Európskom parlamente, Európskej komisii, Rade Európskej únie, Európskej rade, Súdnom dvore Európskej únie a v iných orgánoch.

Európsky parlament

Slovenskí členovia Európskeho parlamentu sa do funkcie dostávajú prostredníctvom priamych, tajných volieb, ktoré sa vo všetkých štátoch EÚ konajú každých 5 rokov. Vždy v rokoch, ktoré sa končia číslom 4 alebo 9. Počet miest v Európskom parlamente je v zásade odvodený od počtu obyvateľov národného štátu. Slovenská republika má od roku 2024 v Európskom parlamente **15 zástupcov**. V roku 2022 sa ako prvý Slováč v histórii stal Michal Šimečka podpredsedom Európskeho parlamentu. Charakteristickým znakom všetkých doterajších volieb do Európskeho parlamentu na Slovensku je **najnižšia volebná účasť zo všetkých štátov EÚ**. Ide o negatívny jav, ktorý čiastočne oslabuje zvolených slovenských poslancov a poslankyne (keďže dostali málo hlasov voličov, ich pozícia býva niekedy v neformálnej rovine slabšia ako poslancov zo zahraničia, ktorí sú zvolení vysokým počtom hlasov). Aj preto by bolo vhodné, aby sa slovenská populácia zúčastňovala volieb do EP vo väčšej miere.

Európska komisia

V Európskej komisii má každý členský štát svojho zástupcu, ale ako sme si vysvetlili v predošlej kapitole, komisári nesmú hájiť záujmy svojho štátu. Za Slovenskú

republiku sme do roku 2024 mali dvoch komisárov. Prvým bol **Ján Figel**, ktorý pôsobil v Európskej komisii v rokoch 2004 - 2010 ako komisár pre podnikanie a informačnú spoločnosť a následne ako komisár pre vzdelanie, tréning a kultúru. Druhým komisárom bol **Maroš Šefčovič**, ktorý od roku 2010 pôsobil ako komisár pre vnútroinštitucionálne vzťahy a administratívu, potom ako komisár pre energetickú úniu a následne ako komisár pre medziinštitucionálne vzťahy. Maroš Šefčovič počas viacerých období zároveň zastával funkciu **podpredsedu Európskej komisie** a v období po odchode Spojeného kráľovstva z EÚ (tzv. brexite) koordinoval vzťahy Európskej únie a Spojeného kráľovstva.

Rada Európskej únie

Rada Európskej únie nemá stále zloženie. Funguje v desiatich rôznych konfiguráciách v závislosti od prejednávanej oblasti. V prípade, že sa rokuje o záležitostiach týkajúcich sa zahraničnej politiky, za Slovenskú republiku sa rokovania zúčastní náš minister zahraničných vecí. V prípade finančných záležitostí je to minister financií atď. Veľmi dôležitú úlohu zohrávajú naši veľvyslanci pri EÚ, ktorí sú vždy traja a pracujú v Bruseli. Pripravujú zasadnutia ministrov tak, aby rokovania prebiehali efektívne, účelne a aby ministri riešili aktuálne páľčivé problémy a nezdržovali sa inou, menej podstatnou agendou (problémov je stále veľmi veľa a ministri aj napriek pomoci veľvyslancov majú stále mimoriadne náročné zasadnutia).

Pôsobenie Slovenskej republiky v Rade Európskej únie bolo výraznejšie viditeľné najmä v období **júl 2016 – december 2016**, kedy sme jej predsedali. **Počas tohto obdobia sme ako predsedajúca krajina viedli zasadnutia**

na všetkých úrovniach. Každá krajina organizuje formálne a neformálne zasadnutia v Bruseli, Luxemburgu a vo svojej krajine. Radu Európskej únie vedú vždy spoločne tri členské krajiny počas 18 mesiacov. Predsednícke trio tak zachováva kontinuitu a efektivitu. Slovenská republika bola súčasťou predsedníckeho tria spoločne s Holandskom a Maltou. Slovenská republika vtedy predsedala Rade Európskej únie po prvýkrát a snažila sa naplniť spoločné dlhodobé ciele nášho predsedníckeho tria. Spoločný program nášho predsedníckeho tria na 18 mesiacov obsahoval nasledovné oblasti: zamestnanosť, rast a konkurencieschopnosť; Európska únia chrániaca všetkých občanov; energetická únia; sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť; Európska únia ako silný globálny hráč (viac informácií v kapitole 14).

Európska rada

Európska rada, neformálne označovaná aj ako samit, je stretnutie najvyšších hláv štátov a predsedov vlád členských krajín. Za Slovenskú republiku sa týchto stretnutí zúčastňuje **predseda vlády**. V mnohých prípadoch ho sprevádza aj minister zahraničných vecí. V krajinách, kde na čele exekutívy stojí prezident, sa práve on zúčastňuje týchto stretnutí. Príkladom je práve prezident Francúzskej republiky, ktorý sa zúčastňuje na zasadnutiach Európskej rady ako zástupca Francúzska. Často sa práve v rámci Európskej

rady diskutuje o ťažkých témach a vtedy bývajú rokovania mimoriadne dlhé (niekedy aj celú noc a bez mobilných telefónov) a mimoriadne náročné (všetci musia súhlasiť).

Súdny dvor Európskej únie

Súdny dvor Európskej únie kontroluje legalitu všetkých aktov inštitúcií Európskej únie. Zabezpečuje, aby všetky členské štáty dodržiavali záväzky vyplývajúce zo zmlúv Európskej únie a takisto poskytuje výklad legislatívnych aktov na žiadosť národných súdov. Súdny dvor Európskej únie sa skladá z dvoch súdov: **Súdny dvor a Všeobecný súd**. V rámci nich pôsobia aj sudcovia zo Slovenska. V prípade Súdneho dvora je to **jeden sudca** z celkového počtu 28 a v prípade Všeobecného súdu je to **jeden alebo dvaja sudcovia**. Všetci sudcovia musia byť absolútne nestranní, nesmú v žiadnom prípade rozhodovať podľa svojej štátnej príslušnosti a musia sa striktne držať iba práva Európskej únie.

Typickým problémom charakteristickým pre SR je **nízka informovanosť občanov** o tom, ako EÚ funguje a ako je v nej možné hájiť slovenské záujmy. V rámci EÚ je častokrát nutné dosiahnuť kompromis a hľadať skupiny štátov alebo poslancov s rovnakým postojom. Nie je to tak, že o politike rozhoduje nejaký „Brusel“. Slovensko je súčasťou všetkých rozhodovacích procesov v Európskej únii.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika je členom Európskej únie už viac ako 20 rokov. Za toto obdobie sa jej podarilo plne etablovať v inštitúciách Európskej únie. Predstavitelia SR v EÚ sú si plne vedomí výhod, povinností a aj niektorých problémov, s ktorými je členstvo v EÚ späté. Keďže Slovenská republika je malým štátom, nemôže svoje nápady a záujmy presadzovať samostatne. Preto potrebuje aj v rámci EÚ hľadať názorovo blízke štáty a predkladať nápady, ktoré sú dostatočne odborné a kvalitné na to, aby boli akceptovateľné pre všetkých. Európska únia nefunguje spôsobom, že najväčší štát rozhoduje. Aj ten najväčší štát môže byť prehlasovaný. Pre Slovenskú republiku bude dôležité zvyšovať volebnú účasť vo voľbách do Európskeho parlamentu a takisto zlepšovať celkovú informovanosť o tom, ako EÚ funguje. Je potrebné, aby všetci občania rozumeli krokom, ktoré vykonávajú slovenskí reprezentanti v inštitúciách EÚ.

Otázky a úlohy:

1 Prečo má Slovenská republika najnižšiu účasť občanov na voľbách do Európskeho parlamentu? Svoje tvrdenie odôvodnite.

2 Na internete vyhľadajte ľubovoľnú správu alebo vyhlásenie predsedu vlády týkajúcu sa samitu Európskej rady. V čom a ako sa téma samitu dotýkala Slovenskej republiky?

3 Na internete vyhľadajte mená a špecializáciu slovenských reprezentantov v Európskej únii: slovenského zástupcu v Európskej komisii, troch veľvyslancov na Stálom zastúpení SR, troch ľubovoľných slovenských poslancov Európskeho parlamentu a slovenských sudcov Súdneho dvora EÚ.

Aktivity:

Navrhňte vhodný spôsob, ako by ste upravili informovanosť občanov Slovenska o daniach v Európskej únii (viac informácií o EÚ, menej informácií o EÚ?, televízne noviny, rozhlas, sociálne siete?). Ako by sa k tomuto problému mali postaviť politici?

Odporúčané linky:

Digitálna simulácia zasadnutia Rady EÚ (možnosť vyskúšať si aj pozíciu SR na rokovaníach)
https://eucraft.consilium.europa.eu/launch_screen

Súbor nástrojov pre školy „Demokracia EÚ v praxi“
https://europa.eu/citizens-initiative/schools/eci-educational-toolkit_sk

Vonkajšia činnosť Európskej únie

08

Európska únia je integračným zoskupením, ktoré v súčasnosti tvorí 27 členských krajín. Pre väčšinu veľkých štátov a politicko-ekonomických integračných zoskupení je typické práve to, že títo aktéri majú značné zahraničnopolitické ambície. Zjednodušene, čím väčší aktér, tým väčšie sú spravidla aj jeho ambície v zahraničnej politike, aj keď toto tvrdenie nemusí nevyhnutne platiť vo všetkých prípadoch. Pozícia Európskej únie je v tomto smere do určitej miery paradoxná. Na jednej strane ide o ekonomického giganta (EÚ predstavuje druhý najvýkonnejší ekonomický priestor na svete), na strane druhej je EÚ v zahraničnopolitickom zmysle akoby „ľahkou váhou“. Zahraničná politika EÚ, inak nazývaná aj vonkajšia činnosť EÚ, je v prvom rade výrazom toho, čo samotnej Únii dovoľia jej členské štáty, respektíve ktoré kompetencie presunú na spoločnú unijnú úroveň. V tomto zmysle politický život v Európskej únii do istej miery komplikuje aj skutočnosť, že svoje ambície v oblasti zahraničnej politiky chcú presadzovať nielen členské štáty, ale aj samotná Únia.

Obr. č. 27

V jednom integračnom zoskupení dochádza k čias-
točnému pnutiu medzi Úniou a členskými štátmi. Na-
pätie vzniká najmä v súvislosti s delbou kompetencií
medzi členskými štátmi a samotnou Európskou úniou
v kontexte výkonu zahraničnej politiky. Navyše, pokiaľ
nejde o presne vymedzené kompetencie Únie v oblasti
realizácie zahraničnej politiky, zahraničná politika EÚ
je výrazom medzivládneho prístupu a teda vo väčšine
prípadoch založená na princípe jednomyselnosti. Veľmi
dobrým ilustračným príkladom z nedávnej minulosti je
otázka zavádzania reštriktívnych opatrení, najmä eko-
nomických sankcií, voči Ruskej federácii. Na ich prijatí
sa museli zhodnúť všetky členské štáty EÚ.

Aby pri výkone jednotlivých kompetencií neprichá-
dzalo k zbytočným nedorozumeniam medzi člen-
skými štátmi a Európskou úniou, došlo k ich jasnému
zadefinovaniu v Lisabonskej zmluve v článkoch 3 až
6. Na základe tohto rozdelenia delíme jednotlivé kom-
petencie EÚ do troch nasledovných oblastí (delenie
a jednotlivé príklady vymedzené podľa zdroja Právo-
moci EÚ, 2017):

- A) Výlučné kompetencie EÚ
- B) Zdieľané kompetencie EÚ
- C) Podporné, koordinačné a doplnkové činnosti EÚ

A) Za **výlučné kompetencie** považujeme kompetencie,
ktoré prináležia výlučne Európskej únii. To znamená, že
v týchto oblastiach nemôžu členské štáty konať takmer
vôbec. Ide o kompetencie v nasledovných oblastiach:

- colná únia,
- ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže
potrebných na fungovanie vnútorného trhu,
- menová politika pre členské štáty, ktorých menou
je euro,

- ochrana morských biologických zdrojov v rámci
spoločnej politiky rybného hospodárstva,
- spoločná obchodná politika;

B) Za **zdieľané kompetencie** považujeme kompetencie,
ktoré si medzi sebou zdieľa Európska únia s členskými
štátmi. V týchto prípadoch je teda potrebný súhlas me-
dzi členskými štátmi a Európskou úniou (t.j. jej vybra-
nými inštitúciami):

- vnútorný trh,
- sociálna politika, pokiaľ ide o aspekty vymedzené
v tejto zmluve,
- hospodárska, sociálna a územná súdržnosť,
- poľnohospodárstvo a rybné hospodárstvo
s výnimkou ochrany morských biologických zdrojov,
- životné prostredie,
- ochrana spotrebiteľa,
- doprava,
- transeurópske siete,
- energetika,
- priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti,
- spoločné otázky bezpečnosti v záležitostiach
verejného zdravia, pokiaľ ide o aspekty vymedzené
v tejto zmluve;

Sem zaraďujeme aj tie zdieľané kompetencie, ktorých
výkon na úrovni EÚ nesmie viesť k situácii, že ich ne-
budú môcť vykonávať aj členské štáty:

- výskumu, technického rozvoja a kozmického priestoru,
- rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci;

C) Za **podporné, koordinačné a doplnkové činnosti**
považujeme oblasti, v ktorých Únia vykonáva len pod-
porné, respektíve doplňujúce aktivity. Ide o oblasti:

- ochrana a zlepšovanie zdravia ľudí,
- priemysel,
- kultúra a cestovný ruch,
- vzdelávanie, odborné vzdelávanie, mládež a šport,
- civilná ochrana,
- administratívna spolupráca;

Uvedené spektrum kompetencií zahŕňa veľké množ-
stvo oblastí, z ktorých nie všetky primárne spadajú
do oblasti zahraničnej politiky. Ako už bolo spomenuté
v predchádzajúcom delení, niektoré oblasti spadajú
výlučne do kompetencií Európskej únie, v iných ob-
lastiach musí dôjsť k dohode medzi Európskou úniou
a členskými štátmi. Pri realizácii zahraničnej politiky,
respektíve vonkajších vzťahov Európskej únie tak mô-
žeme vytýčiť nasledovné oblasti:

Obr. č. 28

- **spoločná obchodná politika** (článok 207 ZFEÚ) - ide najmä o to, že Európska únia uzatvára obchodné dohody. Veľmi dobrým príkladom bolo v tomto smere prijatie obchodnej dohody medzi EÚ a Kanadou, alebo EÚ a Japonskom.
 - **dohody o pridružení alebo asociačné dohody** (článok 217 ZFEÚ) - ide o špecifický typ dohôd, ktorý sa spravidla podpisuje s krajinami nachádzajúcimi sa v blízkom susedstve samotnej Európskej únie. Pri dohodách o pridružení sa niekedy predpokladá, že krajina, s ktorou sa dohoda podpisuje, sa v blízkej budúcnosti stane členom Európskej únie. Takéto dohody mali v minulosti podpísané napríklad Česká i Slovenská republika. Pri Asociačných dohodách nemusí asociácia respektíve podpis dohody nevyhnutne vyústiť do členstva v Európskej únii. Výsledkom môže byť ekonomická konvergencia a politické priblíženie podobne ako je to momentálne v prípade asociačných dohôd medzi EÚ a Egyptom alebo Marokom. EÚ však má podpísané dohody aj s inými krajinami ako Švajčiarsko či Nórsko.
 - **udržiavanie vzťahov medzi EÚ a medzinárodnými organizáciami** (článok 220 ZFEÚ) – ide najmä o vzájomnú komunikáciu medzi integračnými zoskupeniami, za ktoré môžeme napríklad považovať Organizáciu Severoatlantickej aliancie, Organizáciu spojených národov, Organizáciu šanghajskej spolupráce a ďalšie.
 - **rozvojová politika** (článok 208, článok 209 ods. 2, článok 212 ods. 3 ZFEÚ) - ide najmä o poskytovanie rozvojovej pomoci, najmä materiálnej a finančnej pomoci, rozvojovým krajinám, pomoc pri riešení
- kritických situácií v rozvojových krajinách aj prostredníctvom podpory rôznych projektov.
- **humanitárna pomoc** (článok 214 ZFEÚ) – takýto typ pomoci je zo strany Európskej únie poskytovaný jednotlivcom, krajinám alebo regiónom, ktoré boli zasiahnuté nepredvídateľnou prírodnou katastrofou alebo krízovou situáciou, aká napríklad vznikla v dôsledku vypuknutia občianskej vojny v Sýrii alebo konfliktu na Ukrajine, kedy veľké množstvo utečencov žilo v nehostinných podmienkach v utečeneckých táboroch v okolitých krajinách, alebo sa vydali na cestu do Európskej únie.
 - **reštriktívne opatrenia voči jednotlivcom** (článok 215 ZFEÚ) – tento typ opatrení bol zo strany EÚ aplikovaný voči jednotlivcom napríklad v prípade zhoršujúcich sa vzťahov s Ruskou federáciou. Zahŕňali napríklad zmrazenie účtov fyzických osôb, zákaz disponovania s ich majetkom nachádzajúcim sa v Európskej únii, alebo zákaz vycestovania do členských štátov EÚ.
 - **pristúpenie k Európskemu súdu pre ľudské práva** (článok 6 Zmluvy o EÚ).
 - **susedská politika** (článok 8 Zmluvy o EÚ) – ide najmä o rozvíjanie vzťahov s krajinami nachádzajúcimi sa v susedstve EÚ, hlavne na južnej a východnej periférii EÚ. Takéto vzájomné rozvíjanie vzťahov sa uskutočňuje prostredníctvom multilaterálnych stretnutí – samitov alebo na bilaterálnej úrovni.
 - **spoločná zahraničná a bezpečnostná politika** (článok 2 ods. 4 ZEÚ) a spoločná bezpečnostná a obranná politika (článok 42 ods. 1 ZEÚ) – tú realizuje Európska únia po dohode s členskými štátmi Európskej únie so zreteľom na to, aby vonkajšia činnosť EÚ bola čo najviac jednotná, konzistentná a efektívna. Štáty v tejto oblasti diskutujú o aktuálnych otázkach zahraničnej politiky a prijímajú spoločné stratégie, jednotné akcie a zaujímajú spoločné pozície k vybraným problémom medzinárodných vzťahov (napr. k otázke Brexitu, konfliktu v Sýrii, v Afganistane, v Iraku, exportu konvenčných zbraní, nešíreniu zbraní hromadného ničenia, rozširovaniu EÚ, blízkovýchodnému mierovému procesu či transatlantickým vzťahom). Hlavné zásady a línie SZBP a SBOP určujú lídri členských štátov EÚ na zasadnutiach Európskej rady.

Obr. č. 29

Ústredným rozhodovacím orgánom pre oblasť SZBP a EBOP je Rada pre zahraničné veci (FAC). Na zasadnutiach FAC sa stretávajú ministri zahraničných vecí členských štátov EÚ. Avšak, v prípade rokovania o iných témach (napríklad rozvoja, obchodu alebo obrany) sa jej môžu zúčastniť aj ministri pre rozvoj, ministri obchodu alebo ministri obrany. Už spomínaným oblastiam medzinárodných vzťahov sa v prípade materiálov pre prácu ministrov vo formáte FAC zaoberajú príslušné pracovné skupiny.

- **environmentálna politika** (článok 191 ZFEÚ) – základným cieľom v oblasti klímy a energetiky EÚ je vytvorenie tlaku a základných právne záväzných rámcov ochrany životného prostredia. Platí to nie len v rámci Európskej únie, ale aj v rámci tlaku na vytvorenie spoločného globálneho záväzku všetkých štátov sveta k ochrane životného prostredia a vytvoreniu zodpovedného a nízkouhlíkového hospodárstva. Výrazom globálnej snahy, ale aj úspešnej zahraničnej politiky EÚ, bolo prijatie tzv. Parížskej klimatickej dohody. Tá má znížiť emisie skleníkových plynov a predísť zásadnému otepľovaniu planéty. Pokiaľ ide o ciele EÚ v oblasti klímy a energetiky, jedným z najvýraznejších záväzkov štátov EÚ je do roku 2030

znížiť emisie skleníkových plynov o 55% v porovnaní s úrovňou v roku 1990 a dosiahnutie uhlíkovej neutrality do roku 2050.

- **monetárna politika** (článok 219 ZFEÚ) – hlavným zámerom je udržiavať cenovú stabilitu prostredníctvom viacerých štandardných nástrojov, pričom úlohu kľúčovej inštitúcie v tomto smere plní Európska centrálna banka.
- **ekonomická, finančná a technická spolupráca s tretími krajinami** (článok 212 ZFEÚ) – existuje skutočne veľa oblastí, v ktorých EÚ môže nadviazať spoluprácu s tretími krajinami. V poslednom období, najmä v dôsledku utečeneckej krízy, boli s tretími krajinami uzavreté dohody v oblasti migrácie (napríklad s Tureckom, krajinami severnej Afriky). Medzi ďalšie sektorové oblasti možnej spolupráce patrí aj spolupráca pri riešení problémov týkajúcich sa napríklad pri podvodoch na DPH, či boji proti terorizmu.
- **výskum a technológie** (článok 186 ZFEÚ)
- **vzdelávanie, odborná príprava, kultúra, zdravotníctvo a transeurópske siete** (články 165-168 ZFEÚ)
- **podpis medzinárodnej dohody**

Obr. č. 30

Kľúčovú úlohu v oblasti vonkajšej činnosti vykonávajú aj hlavné inštitúcie Európskej únie ako napríklad Európska rada, Rada EÚ, Európska komisia či Európsky parlament. Pre konzistentnú realizáciu zahraničnej

politiky EÚ je veľmi dôležitý post Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Jeho úlohou je predsedáť Rade EÚ vo formáte ministrov zahraničných vecí, zabezpečovať koordináciu jednotlivých politik medzi aktérmi a inštitúciami, zastupovať Úniu navonok, najmä v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky na svetovom fóre, udržiavať politický dialóg s tretími krajinami v mene Únie, tlmočiť stanovisko Únie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách, spolu so všetkými členskými štátmi EÚ vykonávať spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a tiež manažovať chod Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (založenej v roku 2010), čo je vlastne tzv. Európske ministerstvo zahraničných vecí, ktoré má po celom svete aj svoje zastupiteľské úrady.

Zhrnutie kapitoly

Zahraničná politika EÚ, respektíve jej vonkajšia činnosť, zahŕňa relatívne veľké spektrum oblastí, v ktorých môže svoje aktivity rozvíjať samotná Únia a zastupovať tak všetky členské štáty jednotným hlasom. V kapitole vymenovávame viacero oblastí, z nich za najdôležitejšie považujeme právomoci EÚ konať v oblastiach uzatvárania obchodných dohôd, asociačných dohôd, dohôd o pridružení, komunikácie s inými medzinárodnými organizáciami, rozvojovej a humanitárnej pomoci a mnohých ďalších. Významnú úlohu v procese realizácie vonkajšej činnosti EÚ zohráva Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ktorý stojí na čele niekoľkotisícového úradu – Európskej služby pre vonkajšiu činnosť.

Kľúčové pojmy:

Asociačná dohoda - špecifický typ politickej a ekonomickej dohody, ktorý spravidla podpisuje Európska únia s krajinami nachádzajúcimi sa v jej blízkom susedstve

Obchodná politika EÚ - rozvoj hospodárskych vzťahov medzi Európskou úniou a nečlenskými štátmi, ktorej výsledkom je spravidla podpis medzinárodnej dohody a prehĺbená ekonomická spolupráca

Rozvojová politika EÚ - poskytovanie rozvojovej pomoci, najmä materiálnej a finančnej, rozvojovým krajinám zo strany EÚ a jej členských štátov

Vonkajšia činnosť EÚ - zahraničná politika Európskej únie

Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku - vrcholný predstaviteľ Európskej únie, ktorý koordinuje a vykonáva vonkajšiu činnosť Európskej únie

Otázky a úlohy:

1 Ktoré oblasti patria do výlučných a ktoré do zdieľaných kompetencií Únie? (vymenujte aspoň tri pre každú z nich)

2 Vymenujte aspoň päť oblastí, v ktorých je realizovaná vonkajšia činnosť EÚ.

3 Aké činnosť vykonáva EÚ v prípade rozvojovej a humanitárnej pomoci?

4 Aké úlohy plní Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku?

5 Ako správne nazývame tzv. Európske ministerstvo zahraničných vecí?

Aktivity:

Predstavte si situáciu, v ktorej zasadá Rada Európskej únie vo formáte ministrov zahraničných vecí (Rada pre všeobecné veci) a hlavnou témou jej rokovania je rozšírenie Európskej únie o nového člena susediaceho s EU na východe, Ukrajinu. Pokúste sa simulovať dané rozhodovanie tak, že si v triede spomedzi seba zvolíte predsedu zasadnutia (Vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku). Zvyšok skupiny bude zastupovať jednotlivé členské štáty Európskej únie. V prípade, že je Vás menej ako nevyhnutný počet (27+1), môže jeden žiak zastupovať aj dve krajiny. V diskusii sa snažte zamyslieť nad skutočným postojom danej krajiny, ktorú zastupujete, k riešenej problematike vstupu Ukrajiny do EÚ. Prezentujte ho Vaším spolužiakom ako zástupcom iných krajín a na záver hlasujte o vstupe Ukrajiny do EÚ. Pokiaľ sa medzi Vami nájde čo i len jeden zástupca krajiny, ktorý s prijatím novej členskej krajiny nebude súhlasiť, táto krajina sa nemôže stať členom Európskej únie. Na záver reflektujte kvalitu diskusie, ako aj spôsob, akým Európska únia rozhoduje o dôležitých otázkach. Považujete tento spôsob za efektívny? Mal by byť podľa Vás pri rokovaníach o podobných záležitostiach uplatňovaný princíp jednomyselnosti (súhlasu všetkých členských štátov)?

Odporúčané linky:

Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ)

https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/eeas_sk

EU Global Strategy - Foreign policy matters to you

<https://www.youtube.com/watch?v=JcHHI9KHSXk>

The EU as a global actor - What is the EEAS?

<https://www.youtube.com/watch?v=vkeYeeN2bA>

The Council's EU quiz

https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/councils-eu-quiz_en

Zahraničná politika SR v rámci vonkajšej činnosti EÚ

09

Za najvýraznejší medzník pri nastavení základnej hodnotovej orientácie zahraničnej politiky Slovenskej republiky by sme mohli, ako už bolo naznačené v predchádzajúcich kapitolách, jednoznačne označiť rok 1998. Pokiaľ však ide o samotnú realizáciu zahraničnej politiky, Slovenskej republiky za prelomový považujeme skôr rok 2004, a to práve preto, že v danom roku sa Slovenská republika definitívne stáva členom Európskej únie. Vstup nášho štátu do klubu najvyspelejších európskych krajín mal pre našu zahraničnú politiku implikácie prinajmenšom v dvoch základných rovinách.

Obr. č. 31

Po prvé, členstvo v Európskej únii niekoľkonásobne zvýšilo váhu hlasu Slovenka na medzinárodno-politickej úrovni aj vzhľadom na princíp jednotnosti uplatňovaní pri realizácii spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie. Slovenská republika tak musela zaujať stanovisko a koordinovať pozíciu k témam a problémom, ktoré často presahujú regionálny rámec európskej politiky. Aspekt jednotnosti, teda tvorby spoločnej pozície s ostatnými dvadsiatimi siedmimi členskými štátmi Európskej únie, navyše zvýšil dôležitosť slovenskej pozície.

Druhou rovinou dôsledku vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie bola nová politická situácia tzv. budovania koalícií pri dosahovaní národnoštátnych záujmov v prostredí Európskej únie. Slovensko si muselo pri snahe o presadenie vlastných cieľov hľadať nových spojencov, budovať ad hoc koalície. V tomto zmysle však najužšiu formu spolupráce stále predstavoval koaličný potenciál v podobe koordinácie s tromi ďalšími partnerskými štátmi zoskupenými vo Vyšehradskej skupine.

Pre identifikáciu hlavných oblastí pôsobenia Slovenska vo vonkajšej činnosti budeme vychádzať z analýzy šiestich vybraných oblastí v rámci Vonkajšej činnosti Európskej únie.

1. Spoločná obchodná politika

Spoločná obchodná politika Európskej únie predstavuje jednu z najstarších, najlepšie prepracovanejších a najúčinnějších politík európskeho integračného procesu, ktorej základom je predovšetkým colná politika. Slovenská republika v oblasti spoločnej obchodnej politiky podporuje prijatie veľkých obchodných dohôd s tretími krajinami. O takýchto dohodách rokuje

Európska komisia na základe mandátu od jednotlivých členských krajín, ktoré majú možnosť spolu s Európskym parlamentom priebeh rokovaní monitorovať.

Veľmi dobrým príkladom v tomto ohľade bola obchodná dohoda CETA (Canada-EU Trade Agreement) medzi EÚ a Kanadou, ktorá sa začala v praxi predbežne uplatňovať 21. septembra 2017. Dohoda bola dosiahnutá počas slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie v druhom polroku 2016 a prináša uľahčenie obchodovania a odstránenie ciel a obchodných bariér. Podpis podobnej dohody TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership) medzi EÚ a USA sa ale v dôsledku rozličných problémov a nevhôle na oboch stranách Atlantického oceánu robí ústupky, nakoniec neuskutočnil.

2. Dohody o pridružení alebo asociačné dohody

Slovenská republika podporuje podpis asociačných dohôd, prostredníctvom ktorých dochádza k nadviazaniu a rozvoju hospodárskych, politických a spoločenských vzťahov s tretími (nečlenskými) štátmi EÚ. V minulosti boli takéto dohody uzatvorené s Egyptom, Jordánskom, Izraelom, Tureckom, Marokom a mnohými ďalšími krajinami v blízkom susedstve, častokrát ešte v čase, kedy Slovenská republika nebola členom EÚ. Relatívne nedávno, v roku 2014, však boli podpísané tri veľké asociačné dohody medzi EÚ a Ukrajinou, EÚ a Gruzínskom a EÚ a Moldavskom. Pokiaľ ide o dohodu EÚ – Ukrajina, slovenský parlament schválil asociačnú dohodu medzi EÚ a Ukrajinou už v septembri 2014. Účinná v plnom rozsahu však začala byť až od 1. 9. 2017.

Obr. č. 32

3. Rozvojová politika

Európska únia poskytuje v celosvetovom meradle viac ako polovicu zo všetkej oficiálnej rozvojovej pomoci. Slovenská republika si takisto uvedomuje, že tento aspekt spolupráce s rozvojovými krajinami je dôležitou súčasťou potrebnou k vytvoreniu globálnej sociálnej spravodlivosti. Za týmto účelom Slovenská republika dokonca vypracovala Strednodobú stratégiu oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky na roky 2014 - 2018. Jej výrazom je stanovenie 10 teritoriálnych priorít slovenskej rozvojovej pomoci, ktoré určujú, ktorým rozvojovým krajinám má byť primárne určená rozvojová pomoc zo strany Slovenska. Hlavnými, alebo inak povedané programovými krajinami sú Afganistan, Keňa, Moldavsko. Za projektové krajiny boli vybrané Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo, Ukrajina. Za krajiny s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami boli vybrané Južný Sudán a Sýria a okolité krajiny regiónu Blízkeho a Stredného Východu.

4. Humanitárna pomoc

Primárnym cieľom humanitárnej pomoci je poskytnutie finančnej, personálnej a technicko-logistickej podpory ľuďom nachádzajúcim sa v nebezpečenstve alebo v krízových a konfliktných regiónoch. V poslednom období ide najmä o utečencov z Ukrajiny, ktorí utekali z napadnutých území po invázii Ruskej federácie. Na úrovni EÚ sa takisto prejavila snaha riešiť zložitú situáciu v spojitosti s utečeneckou a migračnou krízou (a takisto humanitárnou krízou v Turecku, Jordánsku

a Libanone v dôsledku prijatia veľkého množstva utečencov utekajúcich pred občianskou vojnou v Sýrii) do prijatia readmisnej dohody medzi EÚ a Tureckom, ktorej súčasťou sa stala aj Slovenská republika.

5. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Slovenská republika sa podieľa na vytváraní spoločných pozícií, stanovísk, rozhodnutí a deklarácií prostredníctvom svojej účasti na vonkajšej činnosti EÚ. Na množstvo otázok zdieľa názor s ostatnými členskými štátmi EÚ (vzťahy s Ukrajinou, Ruskom, Sýriou, USA) a spoluvytvára tak spoločnú politiku EÚ. Existujú však zahraničnopolitické otázky (napríklad naša pozícia ku Kosovu a jeho neuznanie), kde Slovenská republika nezdieľa názor s väčšinou ostatných členských štátov EÚ.

6. Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ)

ESVČ predstavuje jeden z najdôležitejších orgánov v Európskej únii, ktorý je zodpovedný za výkon zahraničnej politiky. Je to v podstate niečo ako európske ministerstvo zahraničných vecí. Existencia ESVČ prináša pre Slovensko príležitosti, ale aj riziká. Pozitívom aspektom je najmä možnosť prostredníctvom kapacít ESVČ byť

viac informovaní o aktuálnom vývoji situácie v mnohých štátoch sveta, ako aj pri medzinárodných organizáciách, v ktorých SR nemá diplomatické zastúpenie, zároveň aj možnosť profesionálneho rastu a získavania cenných skúseností zo strany slovenských diplomatov prostredníctvom ich dočasného vyslania do ESVČ. Isté riziká vyplývajúce z existencie ESVČ pre diplomatickú službu SR spočívajú v hrozbe odchodu vysokokvalifikovaných slovenských diplomatov do ESVČ.

Aj z uvedeného je možno vidieť, že Slovenská republika aktívne spoluformuje a spoluvytvára zahraničnú politiku EÚ nielen prostredníctvom spoločných aktivít a pozícií, ale aj prostredníctvom vlastných aktivít, ktoré koordinuje s ostatnými členskými štátmi EÚ.

Obr. č. 35

© European Committee of the Regions, licencia CC BY-NC-SA 2.0.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika sa vstupom do Európskej únie v roku 2004 začala podieľať na výkone vonkajšej činnosti Európskej únie. Vstup nášho štátu do klubu najvyspelejších európskych krajín mal pre našu zahraničnú politiku niekoľko implikácií. Jednak sa zvýšila váha hlasu Slovenska, ktoré sa začalo podieľať na globálnych zahraničnopolitických rozhodnutiach spolu s ostatnými členskými štátmi EÚ a hlavnými inštitúciami EÚ. Po druhé sa Slovensko muselo začať koordinovať s ostatnými členskými štátmi v Európskej únii pri snahe presadzovať svoje záujmy. V oblasti vonkajšej činnosti EÚ sme sa v rámci tohto príspevku snažili priblížiť šesť vybraných oblastí, na ktorých sa podieľa aj Slovenská republika, a to: spoločná obchodná politika, dohody o pridružení alebo asociačné dohody, rozvojová politika, humanitárna pomoc, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a spoločná bezpečnostná a obranná politiku a Európska služba pre vonkajšiu činnosť.

Otázky a úlohy:

- 1 Čo sa zmenilo pre zahraničnú politiku SR vstupom do EÚ v roku 2004?
- 2 Vymenujte aspoň 5 vybraných oblastí vonkajšej činnosti EÚ, na ktorých sa spolupodieľa Slovenská republika?
- 3 Uved'te dva príklady obchodných dohôd, o ktorých rokovala, resp. ešte stále rokuje EÚ v súčasnom období.
- 4 S ktorými štátmi podpísala EÚ Asociačné dohody v roku 2014?
- 5 Ktoré krajiny považujeme za programové krajiny v oblasti rozvojovej pomoci EÚ?
- 6 Je dôležité, aby SR podporovala humanitárnu a rozvojovú politiku EÚ? Prečo?
- 7 Aké príležitosti/pozitíva a riziká sú spojené s činnosťou ESVC pre Slovenskú republiku?
- 8 Akú úlohu plní Zastúpenie Európskej komisie v Slovenskej republike?

Kľúčové pojmy:

Európska služba pre vonkajšiu činnosť - takzvané európske ministerstvo zahraničných vecí realizujúce zahraničnú politiku Európskej únie

Humanitárna pomoc - technická, logistická, materiálna a finančná pomoc štátu v reakcii na mimoriadnu udalosť, ktorú spravidla nie je možné predvídať

Aktivity:

Prečítajte si krátky text o súčasných globálnych problémoch ľudstva a problémoch rozvojových krajín vo svete (nápomocný môže byť tento text: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/macroeconomics/international-economics/developing-countries/>

alebo táto mapa: [https://en.wikipedia.org/wiki/Developing_country#/media/File:2021-22_UN_Human_Development_Report_\(multicolor\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Developing_country#/media/File:2021-22_UN_Human_Development_Report_(multicolor).svg)).

Na základe oboznámenia sa s vypočítanými informáciami, uskutočnite v triede hlasovanie všetkých študentov. Počas tohto hlasovania každý študent zahlasuje za jeden štát, ktorému by mala Slovenská republika poskytnúť rozvojovú pomoc. Svoje rozhodnutie zdôvodní. Nakoniec porovnajte výsledky hlasovania v triede a vyberte tri štáty s najväčším počtom hlasov, ktoré by mali reprezentovať nové teritoriálne priority slovenskej rozvojovej spolupráce.

Odporúčané linky:

Spoločná obchodná politika EÚ

<https://www.economy.gov.sk/obchod/obchodne-vztahy-s-tretimi-krajunami/spolocna-obchodna-politika-eu/vykonavanie-spolocnej-obchodnej-politiky?csrt=14177875765417531667>

Humanitárna pomoc SR

<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/rozvojova-spolupraca-a-humanitarna-pomoc/humanitarna-pomoc>

Rozvojová spolupráca SR

<https://www.mzv.sk/diplomacia/rozvojova-spolupraca-a-humanitarna-pomoc/rozvojova-spolupraca>

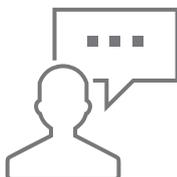
Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie

10

Existuje taký veľmi známy vtip: Keď prezident Spojených štátov amerických volá na linku Európskej únie, aby zistil jej postoj napr. ku kríze na Ukrajine, na druhej strane sa mu ozve hlásenie: „Dobrý deň, dovolali ste sa do Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, pre postoj Nemecka ku danej situácii stlačte 1, pre postoj Slovenska ku danej situácii stlačte 2...“

Práve tento vtíp trefne naznačuje, aká je podstata zahraničnej politiky Európskej únie. V súčasnosti je to politika 27 členských štátov. Európska únia je organizáciou, ktorá vznikla na základe medzivládnej dohody (čiže dohody medzi členskými krajinami Európskej únie) jej členských štátov za účelom hospodárskej, politickej a kultúrnej spolupráce a ako nástroj na riešenie spoločných problémov v oblasti vnútornej, ako aj zahraničnej politiky. V prípade, že by tieto štáty s vytvorením danej organizácie nesúhlasili, Európska únia by nikdy nemohla vzniknúť. *Členské štáty preto musíme vnímať ako nevyhnuté stavebné kamene európskeho spoločenstva. Európska únia nie je ani superštátom, ani medzinárodnou organizáciou. Z pohľadu svojej existencie je špecifickým integračným projektom jedinečným svojho druhu, aký vo svete nemá obdobu.*

Európska únia sa počas svojho vývoja od roku 1951 veľmi zmenila. Všetky zásadné zmeny vznikali na základe zmlúv, ktoré boli podpísané členskými štátmi. Príkladom je napr. Maastrichtská zmluva alebo Lisabonská zmluva.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) bola založená v roku 1992 Maastrichtskou zmluvou a tvorí tzv. druhý pilier³ Európskej únie. Koordinovaná zahraničná politika Európskej únie je založená na **medzivládnej spolupráci**. Rozhodnutie 27 členských štátov dokáže vo väčšej miere ovplyvniť svetovú politiku, ako rozhodnutie každého členského štátu individuálne. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika bola bližšie definovaná a rozšírená v roku 1997 v Amsterdamskej zmluve a potom v roku 2009 v Lisabonskej zmluve.

Základné ciele SZBP

Maastrichtská zmluva stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd.

Inštitúcie podieľajúca sa na tvorbe SZBP

Formovanie SZBP ovplyvňujú takmer všetky inštitúcie Európskej únie, či už vo väčšej alebo menšej miere.

Obr. č. 36

³ Pilierová štruktúru zaviedla Maastrichtská zmluva v roku 1992. Prvý pilier, nazývaný Európske spoločenstvo, obsahoval politiky hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho charakteru. Zdržoval Európske spoločenstvo, Európske spoločenstvo uhlia a ocele, a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu. Druhý pilier obsahoval Spoločnú zahraničnú a bezpečnú politiku a tretí pilier policajnú a súdnu spoluprácu. Pilierová štruktúra bola zrušená v roku 2009.

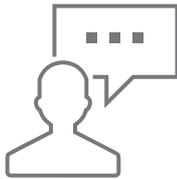
Tabuľka č. 1

Európska rada	Európska rada sa skladá zo stretnutia hláv štátov a predsedov vlád členských štátov, kde 4-krát ročne schvaľujú základné princípy a smernice na nasledujúce obdobie aj v otázkach zahraničnej politiky. Lisabonskou zmluvou sa vytvára pozícia stáleho predsedu Európskej rady
Rada Európskej únie (Rada ministrov)	Rada pre zahraničné veci, skladajúca sa z ministrov zahraničných vecí, prijíma spoločné postoje a akcie a predstavuje hlavný rozhodovací orgán. V rámci Rady pôsobí aj <u>Politický a bezpečnostný výbor</u> , ktorý tvoria vysokí diplomatickí zástupcovia členských štátov. Tento výbor priebežne sleduje medzinárodnú situáciu a upozorňuje na možné krízy. Rovnako pripravuje podklady pre rokovania Rady pre zahraničné veci.
Európska komisia	Európska komisia je plne zapojená do tvorby SZBP a jej zástupca sa zúčastňuje zasadnutí Rady pre zahraničné veci. Rada Európskej únie môže požiadať o expertnú podporu, prípadne o iniciatívu v tejto oblasti.
Európska parlament	Európsky parlament má právo byť pravidelne informovaný o vývoji SZBP. V rámci Európskeho parlamentu funguje niekoľko výborov zaoberajúcich sa čiastkovo otázkami zahraničnej politiky – napr. Výbor pre ľudské práva.
Európsky súdny dvor	Európsky súdny dvor nemá právomoci v rámci SZBP.
Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku	Pozícia Vysokého predstaviteľa bola predstavená v Amsterdamskej zmluve. Lisabonskou zmluvou došlo k posilneniu tejto pozície a tzv. „sedí na troch stoličkách“ – predsedá Rade pre zahraničné veci, je viceprezidentkou Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jej agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky. V súčasnosti túto pozíciu zastáva Josep Borrell.
Európska služba pre vonkajšiu činnosť	Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ) vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVČ je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti Vysokého predstaviteľa Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami. Na jej čele stojí Vysoká predstaviteľka únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Personálnu podporu tvoria experti z Rady Európskej únie, Európskej komisie a diplomatických služieb členských štátov. Súčasťou ESVČ je aj sieť veľvyslanectiev Európskej únie.

Hlavným dôvodom, prečo sa zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie označuje ako spoločná, je jej medzivládny charakter. Prijatie spoločného rozhodnutia vyžaduje **jednomyseľný súhlas** všetkých členských štátov. *Môže dôjsť aj ku konštruktívnemu zdržaniu sa hlasovania. V tomto prípade členský štát neblokuje rozhodnutie a uzná ho pre seba záväzným. Lisabonská zmluva určuje aj tri výnimky, kedy členské štáty môžu rozhodnúť*

kvalifikovanou väčšinou⁴: prijatie spoločnej stratégie bolo predtým zaručené Európskou radou, realizácia spoločných akcií alebo stanovísk bola predtým prijatá Európskou radou, prípadne ich realizácia spoločných akcií bez vojenských a obranno-politických následkov.

⁴ Kvalifikovaná väčšina je dosiahnutá vtedy, ak v prospech návrhu hlasuje najmenej 55% členov Rady. Zastupovať musia najmenej 15 členských štátov a aspoň 65% obyvateľov Európskej únie.

Ktorá inštitúcia zohráva podľa teba najdôležitejšiu úlohu z hľadiska SZBP? Vytvor poradovník, kde číslo 1 bude inštitúcia s najväčšími právomocami v rámci SZBP a číslo 7 inštitúcia s najmenšími právomocami.

Novinky v Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike (SZBP) po Lisabonskej zmluve

Lisabonská zmluva vstúpila do platnosti 1. decembra 2009. Jedným z cieľov Lisabonskej zmluvy je inštitucionálna reforma, vrátane reformy SZBP. Podľa Lisabonskej zmluvy si SZBP zachováva princíp založený na medzivládnom prístupe. Konkrétne zmeny sa týkajú reorganizácie postavenia, či vznikom vedúcich pozícií v rámci nových inštitúcií:

- **Európska rada (ER):** V rámci fungovania ER Lisabonská zmluva zavádza vytvorenie postu jej **stáleho predsedu**. Ten je volený Európskou radou kvalifikovanou väčšinou na funkčné obdobie dva a pol roka s možnosťou opätovného zvolenia. Vytvorenie postu stáleho predsedu ER má za cieľ dosiahnutie lepšej viditeľnosti a kontinuity práce Európskej rady na zastupovaní Únie navonok v rámci SZBP.

V súčasnosti túto funkciu vykonáva bývalý belgický predseda vlády Charles Michel.

- **Rada Európskej únie:** Popri Stálom predsedovi Európskej rady dochádza k vytvoreniu ďalšieho postu, a to postu tzv. „ministra zahraničných vecí“, ktorý bude vykonávať **Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku**. Jeho úlohou je zabezpečovať vykonávanie rozhodnutí prijatých Európskou radou a Radou EÚ, zastupovať Úniu v záležitostiach týkajúcich sa SZBP, viesť politický dialóg s tretími stranami v mene Únie a vyjadrovať pozíciu Únie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách.
- **Tímové predsedníctva:** Lisabonská zmluva taktiež zavádza pojem tímových predsedníctiev, ktoré majú byť tvorené tromi štátmi po dobu osemnástich mesiacov.
- **Hlasovanie:** Od roku 2014 sa zaviedol nový systém hlasovania kvalifikovanou väčšinou v Rade EÚ, ktorý je sprevádzaný rozšírením hlasovania kvalifikovanou väčšinou na väčšie množstvo prípadov. Kvalifikovaná väčšina je vymedzená ako väčšina rovnajúca sa najmenej 55% členov Rady, ktorí zostávajú najmenej z pätnástich členov a zastupujú členské štáty zahŕňajúce najmenej 65% obyvateľstva EÚ. Blokujúcu menšinu musia tvoriť najmenej štyria členovia Rady zastupujúci 35% obyvateľstva EÚ (v opačnom prípade sa kvalifikovaná väčšina považuje za dosiahnutú).
- **Európska služba pre vonkajšiu činnosť:** Jej prioritnou úlohou je poskytovanie pomoci Vysokému predstaviteľovi Únie pre ZV a BP pri výkone jeho funkcie. Táto služba pri svojej činnosti spolupracuje

Obr. č. 37

Obr. č. 38

s diplomatickými službami členských štátov a pozostáva z úradníkov z príslušných útvarov generálneho sekretariátu Rady a Komisie, ako aj z personálu dočasne vyslaného diplomatickými službami členských štátov.

Súčasťou SZBP je od roku 1999 aj Európska bezpečnostná a obranná politika, od prijatia Lisabonskej zmluvy Spoločná bezpečnostná a obranná politika, ktorá zahŕňa vojenské a civilné misie Európskej únie. Je dôležité poznamenať, že Európska únia nedisponuje stálou armádou. Členské štáty môžu poskytnúť vlastné vojenské kapacity na konkrétne účely, ako sú napríklad humanitárne a záchranné misie, prevencia konfliktov, spoločné operácie na odzbrojovanie. Ako príklad môžeme uviesť boj proti pirátom na brehoch Somálska a Afrického rohu, pomoc po cunami v Indonézie a iné.

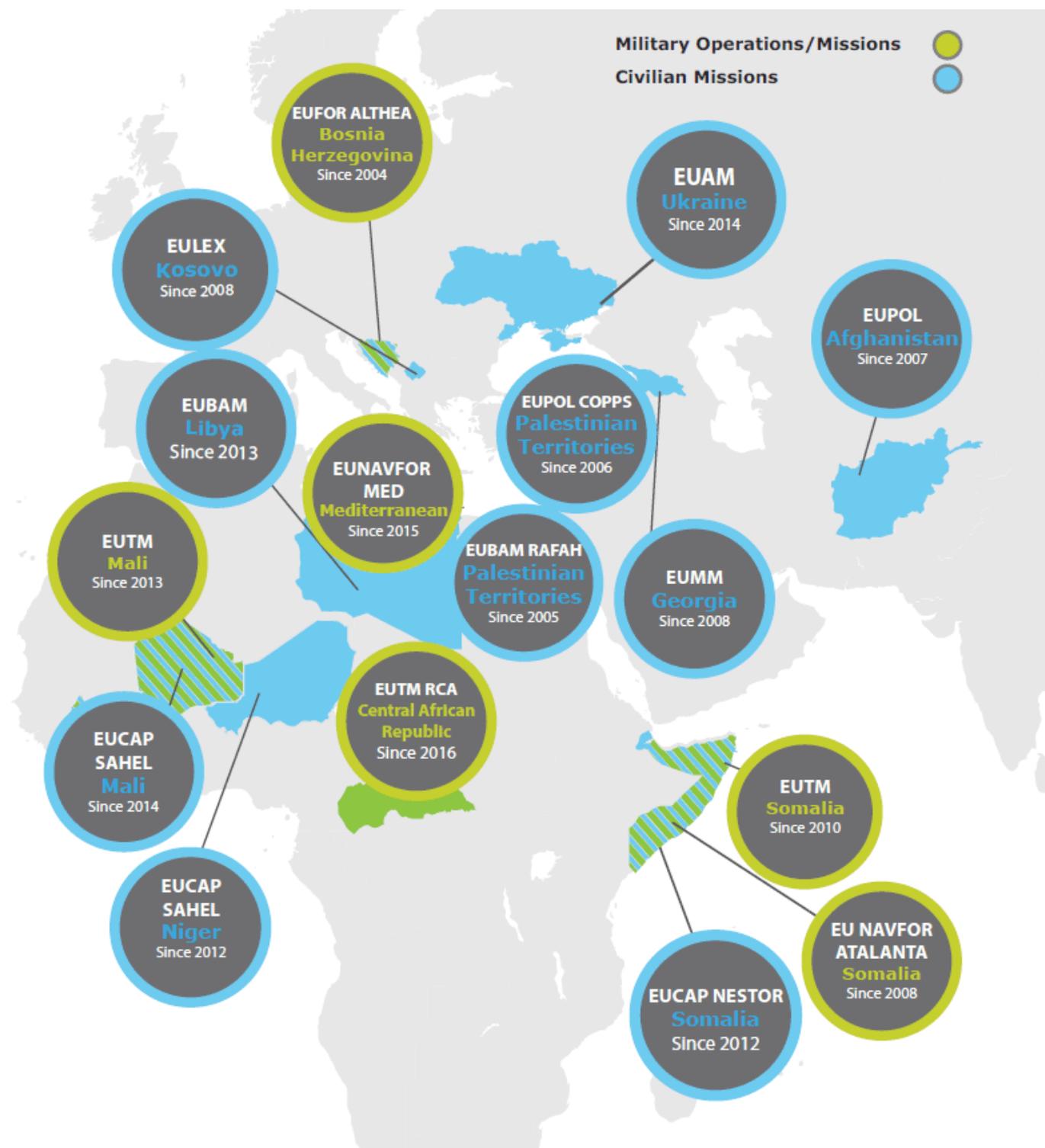
V súčasnosti zohráva Európska únia dôležitú úlohu najmä ako prostredník a mediátor pri rôznych zahranično-politických otázkach. Ako príklad môžeme uviesť Catherine Ashtonovú, vtedajšiu Vysokú predstaviteľku Únie, v úlohe nezávislého mediátora pri rokovaní o iránskom jadrovom programe. Hlavným nástrojom pre Vysokého predstaviteľa ostáva diplomacia, obchod a humanitárna pomoc.

Slovensko a Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Pre Slovenskú republiku má členstvo v Európskej únii dôsledky v kontexte participácie na tvorbe Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Základným cieľom úsilia Slovenskej republiky v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ je pôsobiť v prospech takého zahraničnopolitického postavenia štátu, ktoré bude zárukou stabilného politického vývoja primárne na európskom kontinente a prosperity našej krajiny a jej občanov. Účasť na spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike umožňuje Slovensku efektívnejšie uplatňovať svoje predstavy o riešení zahraničnopolitických problémov a presadzovať svoje záujmy, ktoré by bez členstva v Európskej únii v mnohých prípadoch ďaleko presahovali naše možnosti.

V praxi to teda reálne znamená, že Slovenská republika sa podieľa na riešení problémov globálneho charakteru. Často sa tak musí vyjadrovať a formulovať svoje pozície k problémom, ktoré presahujú bežný obsahový zámer našej zahraničnej politiky. Členstvo v Európskej únii tak nepochybne posilňuje hlas Slovenskej

Mapa č. 3: Vojenské a civilné misie EÚ.

republiky vo svete, s čím je však pochopiteľne spojená aj patričná miera zodpovednosti pri samotnom výkone zahraničnej politiky. Pre dennodennú realizáciu našej zahraničnej politiky, ako aj prácu Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR to v zásade znamená, že naše ministerstvo musí komunikovať a koordinovať slovenské pozície s ostatnými členskými štátmi EÚ. V zmysle reálnych priorit a zamerania

slovenskej zahraničnej politiky v oblasti vonkajšej činnosti EÚ sa Slovenská republika zameriava predovšetkým na riešenie otázok spojených s implementáciou európskej politiky voči krajinám Západného Balkánu a Východného partnerstva. Sú to oblasti, kde má zahraničná politika SR bohaté skúsenosti. Tie môže pochopiteľne predať nielen štátom s kandidátskym statusom v týchto geograficky blízkych regiónoch SR.

Zhrnutie kapitoly

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika vznikla podpísaním Maastrichtskej zmluvy v roku 1992 a stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd. SZBP funguje na **medzivládnom princípe**, takže rozhodnutia sú prijímané **jednomyselne** členskými krajinami Európskej únie. Medzi najvýznamnejšie inštitúcie zasahujúce do tvorby SZBP patrí **Rada Európskej únie**, **Európska služba pre vonkajšiu činnosť** a **Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku**. Poslednú úpravu SZBP nájdeme v Lisabonskej zmluve, ktorá bola prijatá v roku 2009.

Kľúčové pojmy

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika – politika Európskej únie, ktorá určuje činnosť inštitúcií Európskej únie vo vzťahu k vonkajším partnerom

Medzivládny princíp – rozhodnutia sú prijímané predstaviteľmi členských krajín (bez jednomyselného súhlasu, nie je možné prijať rozhodnutie)

Jednomyselné hlasovanie – všetci aktéri musia súhlasiť (v prípade, že jedna krajina nesúhlasí alebo sa zdrží hlasovania, nie je možné prijať rozhodnutie)

Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku – predseda Rade pre zahraničné veci, je viceprezident Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jeho agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť – vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVC je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti Vysokéj predstaviteľky Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami.

Otázky a úlohy:

- 1 Aké sú hlavné ciele SZBP a prečo vznikla?
- 2 Je Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku typickým ministrom zahraničných vecí?
- 3 Ktorá krajina sa v referende v júni 2016 rozhodla vystúpiť z Európskej únie?
- 4 Ktoré mesto sa považuje za hlavné mesto Európskej únie?
- 5 Čo pre Slovensko znamená, že je súčasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky? Akým spôsobom sa zvyšuje hlas Slovenska na medzinárodnej politickej scéne?

Aktivity:

Na základe prečítaného textu sa zamyslite, ktorá inštitúcia Európskej únie zohráva najdôležitejšiu úlohu pri formovaní zahraničnej politiky Európskej únie a uveďte dôvod prečo.

Odporúčané linky:

http://eu.euroiduris.sk/pre_studentov/eu_vo_sвете

http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/Vybrane-pojmy-europskej_integracie_2_.pdf

Zahraničná politika Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ – strategické priority

11

Slovenská republika je v podmienkach globálnej ekonomiky malým štátom, ktorý charakterizuje nedostatok vlastných surovinových zdrojov, no zároveň silný proexportný charakter ekonomiky. Aj z tohto dôvodu je kľúčové, aby štáty ako Slovensko realizovali silnú zahraničnú politiku, ktorá je charakteristická predovšetkým tým, že v rámci štátu existuje vnútorný konsenzus o zahraničnopolitickom smerovaní, prioritách a stratégii štátu. Na koordinovanom výkone zahraničnej politiky sa musia podieľať jej hlavní aktéri ako Prezident SR, Úrad vlády SR, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Zahraničný výbor NR SR a ostatné inštitúcie štátnej správy (najmä ministerstvá).

Obr. č. 39

Súčasná vláda definuje charakter slovenskej zahraničnej politiky predovšetkým prostredníctvom Programového vyhlásenia vlády na roky 2021 – 2024. Podľa znenia tohto dokumentu má byť zahraničná politika Slovenskej republiky čitateľná a dôveryhodná, reflektujúca hodnoty vyznávané Slovenskom a zdieľané s našimi partnermi v rámci euroatlantického spoločenstva. Jej výkon musí byť proaktívne zameraný na presadzovanie záujmov Slovenska, pričom musí byť dostatočne dobre komunikovaná smerom k slovenskej verejnosti. Takisto zdôrazňuje, že individuálny vplyv Slovenska na dianie v medzinárodných vzťahoch je limitovaný. O to viac je preto podčiarknutý význam členstva v Európskej únii a Organizácii Severoatlantickej zmluvy, ktoré sú najlepšie alternatívy v kontexte presadzovania zahraničnopolitických záujmov Slovenska.

V danom kontexte je nevyhnutné zdôrazniť, že kvalitná zahraničná politika má predovšetkým slúžiť občanom Slovenskej republiky, ochrane ich záujmov a podpore ich ekonomických aktivít v zahraničí. Pri definovaní jednotlivých strategických priorít by sme mohli vymedziť šesť nasledovných oblastí:

- **ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie,**
- **zabezpečovanie bezpečnosti štátu v spolupráci s Organizáciou Severoatlantickej zmluvy,**
- **mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva,**
- **dobré susedské vzťahy a regionálna spolupráca,**
- **rozvojová pomoc,**
- **aktualizácia strategických dokumentov SR a strategická komunikácia;**

A) Ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie

Slovenská republika napĺňa ciele svojej zahraničnej politiky predovšetkým vďaka intenzívnej zahraničnej politike v európskom priestore, najmä však vo vzťahu k Európskej únii. Priestor Európskej únie, jej členských štátov, je prirodzeným prostredím slobody, demokracie a liberálno-demokratických hodnôt, v ktorom Slovenská republika rozvíja svoj štát, vytvára kvalitné

priateľstvá s ostatnými členskými štátmi Európskej únie a taktiež presadzuje svoje národnoštátne záujmy. Naše členstvo v Európskej únii je základnou a hlavnou strategickou prioritou zahraničnej politiky Slovenskej republiky. Neexistuje žiadny iný priestor, ktorý by pri súčasnej politickej konštelácii dokázal lepšie rozvíjať demokratický, hodnotový, spoločenský, ale aj ekonomický potenciál našej krajiny. Naše členstvo v tomto klube však nemožno zužovať len na otázku ekonomických benefitov. V jadre snáh o budovanie a ukotvenie úspešnej a sebavedomej spoločnosti musí stáť jej hodnotová výbava, ako aj hodnotové zameranie našej zahraničnej politiky. Všetci predsa chceme žiť v štáte, ktorý má úctu k základným ľudským právam a slobodám, ochraňuje menšiny, ctí si právo a poriadok, buduje nezávislé súdnictvo a vychováva občiansku spoločnosť a politické elity, ktoré slúžia spoločnosti.

Pokiaľ ide o angažovanie sa Slovenskej republiky v EÚ, je potrebné podotknúť, že SR v plnom rozsahu využíva možnosti, ktoré jej na jej participáciu vyplývajú z ustanovení tzv. Lisabonskej zmluvy. Predseda vlády sa zúčastňuje na pravidelných zasadnutiach Európskej rady. Príslušní ministri slovenskej vlády zas participujú na rokovaní Rady EÚ v jej príslušnom formáte. Svojho zástupcu má SR aj v Európskej komisii. Navyše,

Slovenská republika je reprezentovaná aj v iných základných inštitúciách Európskej únie, akou je napríklad Európsky parlament, kde Slovenskú republiku zastupuje celkovo 14 zvolených poslancov. Európsky parlament však v septembri 2023 schválil navýšenie počtu europoslancov z pôvodného počtu 705 na 720, aby reflektoval demografické zmeny v jednotlivých členských štátoch, čoho výsledkom je, že Slovensku sa od júna 2024 navýši počet poslancov na 15.

B) Zabezpečovanie bezpečnosti štátu v spolupráci s NATO

Napĺňanie tohto piliera Slovenská republika zabezpečuje nielen svojimi vlastnými vojenskými kapacitami, ale predovšetkým svojim členstvom v Organizácii Severoatlantickej zmluvy (NATO). Základné bezpečnostné garancie zaručuje Slovenskej republike článok 5 Severoatlantickej zmluvy, ktorý hovorí o tom, že útok voči jednej krajine (v tomto prípade Slovensku) alebo viacerým krajinám je zároveň útok voči všetkým členom NATO, ktorí sú v takomto prípade povinní napadnutú

Obr. č. 40

krajinu (napadnuté krajiny) chrániť a postaviť sa na jej obranu. Práve článok 5 spomínanej zmluvy poskytuje SR bezpečnostné garancie zo strany spojencov v prípade napadnutia našej krajiny.

Vstupom do NATO sa SR stala súčasťou klubu, kde v postavení rovnocenného partnera môže diskutovať a spoločne so spojencami rozhodovať o akýchkoľvek otázkach ovplyvňujúcich životné záujmy členov

aliancie, vrátane vývoja, ktorý môže ohrozovať ich bezpečnosť. Niektoré bezpečnostné úlohy plní SR v rámci spolupráce s NATO. Iné (ochrana štátnej hranice) však plní z vlastných kapacít, alebo komplementárne v spolupráci s Európskou úniou (vojenské misie EÚ mimo územia Únie). Dané aktivity sú výrazom Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ a v týchto bezpečnostných aspektoch je potrebná vyššia miera koordinácie medzi EÚ a NATO. Posledné trendy v oblasti posilňovania bezpečnostnej spolupráce členských krajín EÚ možno považovať za pozitívne.

Členstvo v NATO však od februára 2022 nadobudlo ešte silnejší význam a to v dôsledku invázie Ruskej federácie na Ukrajinu. Vojna na Ukrajine, ako najväčší a najhorší vojenský konflikt od čias druhej svetovej vojny, predstavuje veľkú zmenu v oblasti geopolitických pomerov nielen v strednej a východnej Európe, ale v Európe ako takej. Strach z toho, že sa vojna potenciálne dostane aj cez hranice Ukrajiny do ďalších (nielen) susedných štátov spôsobuje, že aj doteraz neutrálne štáty ako Švédsko a Fínsko požiadali o vstup do NATO, členské štáty zvyšujú svoje výdavky na obranu a kolektívna obrana sa stáva bezpečnostnou prioritou. Nielen pre malé štáty ako Slovensko, ale takpovediac pre všetky štáty, ktoré nedisponujú jadrovými zbraňami, vojna na Ukrajine ukazuje, že neexistuje iná bezpečnostná alternatíva ako byť súčasťou NATO.

Obr. č. 43

C) Mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva

Slovenská republika podporuje vytváranie priateľských vzťahov medzi štátmi v globálnom prostredí a efektívnu multilaterálnu spoluprácu. K riešeniu globálnych problémov a výziev sa však Slovenská republika snaží prístupíť nielen z pohľadu svojho členstva v EÚ a NATO, ale predovšetkým prostredníctvom svojho členstva v OSN. Ďalším výrazom reflektovania významu medzinárodného práva v kontexte nášho členstva v OSN je aj principiálny postoj Slovenskej republiky k otázke dodržiavania medzinárodného práva. Ten sa prejavil napríklad v neuznaní samostatnosti Kosova, anexie Krymu zo strany Ruskej federácie, odsúdení ruskej invázie na Ukrajinu, označení ruského režimu za teroristický a Ruskej federácie za štát podporujúci terorizmus.

V rokoch 2006-2007 bola Slovenská republika dokonca nestálym členom Bezpečnostnej rady OSN. Aktivity Slovenskej republiky

v OSN zahŕňajú aj účasť na mierových operáciách OSN na Cypre, Blízkom východe, ale aj Haiti, v Bosne a Hercegovine či v Afganistane.

D) Dobré susedské vzťahy a regionálna spolupráca

Slovenská republika sa v rámci svojej zahraničnej politiky zameriava predovšetkým na kvalitné susedské vzťahy so svojimi bezprostrednými susedmi. Už tradične nadštandardné vzťahy pestuje predovšetkým s Českou republikou. Budovanie dobrých susedských vzťahov je však zamerané aj vo vzťahu k iným krajinám regiónu, a to predovšetkým Poľskom a Rakúskom. Nemožno však zabúdať ani na Maďarsko a Ukrajinu, ktorej od začiatku vojny Slovenská republika poskytuje vojenskú aj humanitárnu pomoc. V oblasti susedských vzťahov je potrebné zdôrazniť, že dobrá susedská spolupráca je nevyhnutným predpokladom ďalšieho rozvoja, predovšetkým v oblastiach ako infraštruktúra či energetika.

Obr. č. 44

Obr. č. 45

E) Rozvojová pomoc

Slovenská republika sa hlási k princípom medzinárodnej solidarity a vynakladá časť svojich finančných prostriedkov na pomoc rozvojovým štátom. Nakoľko finančné prostriedky Slovenskej republiky sú v tomto zmysle obmedzené, je nutné si určiť teritoriálne priority. V kľúčovom dokumente Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky – Strednodobá stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky na roky 2019 - 2023 – sú za programové krajiny zvolené Gruzínsko, Keňa, Moldavsko a za projektové krajiny Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo, Ukrajina. Za krajiny s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami boli vybrané Južný Sudán a Sýria a okolité krajiny regiónu Blízkeho a Stredného východu.

F) Aktualizácia strategických dokumentov SR a strategická komunikácia

V rámci pripravenosti štátu čeliť strategickým a bezpečnostným výzvam je potrebné udržiavať strategické bezpečnostné dokumenty aktuálnymi. Ide konkrétne o Obrannú stratégiu SR a Bezpečnostnú stratégiu SR. Vypracovaniu návrhov spomínaných dokumentov na príslušných rezortoch Ministerstva obrany SR a MZVaEZ SR

predchádzala odborná diskusia na rezortných ministerstvách či s príslušníkmi akademickej a mimovládnej obce. Príprava, aktualizácia a vypracovanie týchto dokumentov je nevyhnutnou reflexiou na prebiehajúce vnútroštátne, regionálne, európske, ale aj globálne politické, bezpečnostné, spoločenské a ekonomické procesy.

Bezpečnostná stratégia SR identifikuje viacero **vonkajších procesov** (oslabovanie schopnosti OSN a OBSE v oblasti predchádzania kríz a konfliktov, porušovaniu základných princípov

a noriem medzinárodného práva – Ukrajina, zhoršenie vzťahov štátov EÚ a NATO s Ruskou federáciou, šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov, nárast nelegálnej, nekontrolovateľnej migrácie z regiónov Blízkeho východu, Ázie a Afriky, krízy v našom tesnom susedstve a ďalšie) a **vnútorných procesov** (zraniteľnosť v dôsledku kybernetických útokov, pôsobenia cudzích spravodajských služieb v SR, šírenie intolerancie, nenášanlivosti, extrémizmu a nárast prejavov radikalizácie a násillia v spoločnosti, šírenie protizápadnej propagandy a ďalšie), ktoré zásadným spôsobom vplývajú na bezpečnosť Slovenskej republiky, a ktoré musia pri svojej dennodennej činnosti zohľadňovať aj štátne inštitúcie Slovenskej republiky.

V súvislosti s mnohými bezpečnostnými a spoločenskými procesmi odohrávajúcimi sa v priestore Slovenskej republiky, ale aj širšom regionálnom priestore, najmä v súvislosti so snahou niektorých štátnych a neštátnych aktérov medzinárodných vzťahov úmyselne podsúvať nepravdivé informácie občanom SR, manipulovať ich verejnú mienku, uplatňovať prvky tzv. hybridnej vojny aj s cieľom podpory skupín, ktoré chcú deštruovať liberálno-demokratický systém našej spoločnosti, si MZVaEZ SR za jeden z hlavných cieľov stanovilo potrebu efektívnej a strategickú komunikáciu smerom k slovenskej verejnosti. Jej cieľom je posilňovanie odolnosti štátu a jeho inštitúcií, dôvery a podpory občanov vo vlastné inštitúcie, ako aj medzinárodné integračné zoskupenia, ktorých je SR členom.

Zhrnutie kapitoly:

Pri celkovom pohľade na aktivity zahraničnej politiky Slovenskej republiky je možné zhodnotiť, že Slovenská republika výraznou mierou naplňa svoje základné zahraničnopolitické ciele a aktívne sa angažuje či už na európskej, alebo aj na iných úrovniach (pokiaľ ide o bezpečnostné či globálne otázky). Aj vzhľadom na veľkosť svojho územia Slovenská republika pochopiteľne nemôže riešiť všetky globálne problémy. Preto sa predovšetkým sústreďuje na pomoc krajinám Západného Balkánu či Ukrajiny. To je základný geografický priestor, do ktorého smeruje podstatné množstvo aktivít slovenskej zahraničnej politiky a Slovenská republika v ňom získava značne pozitívne renomé. Celkovo však za základné strategické priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky môžeme považovať ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie a Severoatlantickej aliancie, zabezpečovanie bezpečnosti štátu, mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva, dobré susedské vzťahy a regionálnu spoluprácu, rozvojovú pomoc, aktualizáciu strategických dokumentov SR a potrebu strategickej komunikácie.

Otázky a úlohy:

- 1** Charakterizujte zahraničnú politiku malého štátu.
- 2** Vymenujte základné strategické priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky.
- 3** Kto sú kľúčoví spojenci Slovenskej republiky v rámci EÚ a NATO?
- 4** Vymenujte aspoň tri aktivity, ktorým sa SR venuje v rámci svojho pôsobenia v OSN.
- 5** Ktorých aktivít pod hlavičkou OSN sa zúčastňuje Slovenská republika?
- 6** S ktorým štátom má Slovenská republika najlepšie susedské vzťahy?
- 7** Prečo SR pomáha ostatným krajinám v rámci vlastnej rozvojovej pomoci?

Kľúčové pojmy:

Mierové riešenie globálnych problémov – riešenie hlavných svetových výziev a problémov nevojenskými prostriedkami.

OSN – medzinárodná organizácia združujúca väčšinu štátov na svete, ktoré sa zaviazali rešpektovať princípy a zásady uvedené v Charte OSN.

Susedské vzťahy – vzťahy medzi štátmi, ktoré spolu zdieľajú spoločnú hranicu.

Strategické dokumenty SR – dokumenty zásadného charakteru, ktoré určujú základné politické smerovanie SR vo vybraných oblastiach.

Aktivity:

Rozvíjajte diskusiu na nasledovné otázky. Keby si bol predsedom vlády Slovenskej republiky, aké prvé zahraničnopolitické rozhodnutie by si urobil (vyberte jedno rozhodnutie)? Ktorým konkrétnym štátom by mala Slovenská republika pomáhať najviac v rámci svojej rozvojovej pomoci? Vyberte minimálne tri krajiny a zdôvodnite ich výber.

Odporúčané linky:

XVII. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky SR za rok 2016

<https://www.youtube.com/watch?v=1Vlnj0yHkOc>

Európska susedská politika a aktivity Slovenskej republiky

12

Za susedov v bežnom živote považujeme ľudí, ktorých miesta bydliska sa geograficky nachádzajú blízko seba. Spoločne obývané priestory potom označujeme ako susedstvá. EÚ sa o to svoje intenzívne zaujíma a zveľaďuje ho. Slúži jej na to nástroj s názvom Európska susedská politika. Prostredníctvom neho susedné krajiny zapája do spolupráce, a to takým spôsobom, aby sa spolupodieľali na vytváraní priestoru politickej stability, ekonomickej prosperity a bezpečnosti. Je však potrebné si uvedomiť, že do tejto politiky nie sú zahrnuté úplne všetky krajiny, ktoré s EÚ susedia.

Európska susedská politika (ESP) bola oficiálne spustená v roku 2004. Odvtedy sa stala hlavným pilierom zahraničnej politiky EÚ. Upravuje jej vzťahy so 16 krajinami, s ktorými už mala alebo práve nadobudla nové spoločné námorné alebo pozemné hranice. Patria sem: Alžírsko, Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Egypt, Gruzínsko, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbya, Moldavsko, Maroko, Palestínska samospráva, Sýria, Tunisko a Ukrajina.

Cieľom tejto politiky je posilňovať prosperitu, stabilitu a bezpečnosť vo všetkých krajinách tohto regiónu. Ponúka im zvýhodnený vzťah založený na spoločnom záväzku vyznávať rovnaké hodnoty, akými sú demokracia a ľudské práva, právny štát, dobrá správa vecí verejných, zásady trhového hospodárstva a udržateľný rozvoj. Súčasťou ESP je aj politická koordinácia a hospodárska integrácia, zvýšená mobilita a kontakty medzi obyvateľmi. Hĺbka tohto vzťahu závisí od toho, do akej miery sú tieto hodnoty spoločné pre obe strany.

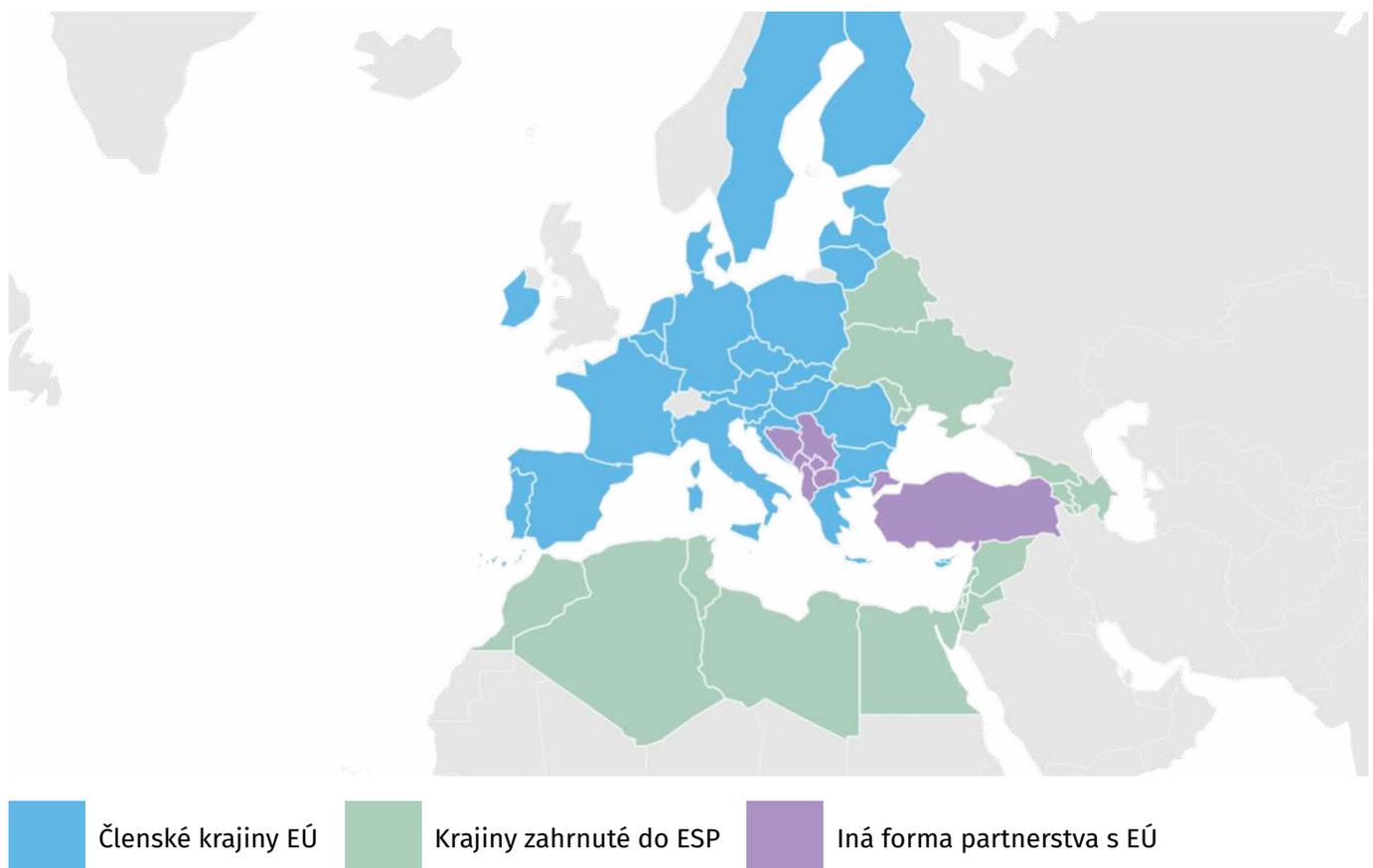
S EÚ susedí aj Ruská federácia, ktorá napriek tomu do tejto formy spolupráce nebola zahrnutá. Jej vzťahy s EÚ sú riadené na princípe strategického partnerstva. V prípade Turecka alebo krajín západného Balkánu ide zase o kandidátov alebo potenciálnych

kandidátov na členstvo v EÚ, teda opäť sú súčasťou inej formy partnerskej spolupráce s EÚ.

V akom kontexte ESP vznikla?

ESP sa zrodila v roku 2003 z potreby prehodnotiť vzťahy EÚ so susednými krajinami v dôsledku jej najväčšieho rozšírenia, ktoré sa uskutočnilo v rokoch 2004 a 2007. Vonkajšia hranica EÚ sa totiž posunula ďalej na východ, čím rozdelila krajiny bývalého sovietskeho bloku na dve časti: tie, ktoré práve vstúpili do EÚ a tie, ktoré zostali za jej bránami. ESP nadviazala na *Európsku bezpečnostnú stratégiu* z decembra 2003, ktorá sa usilovala „vyhnúť vzniku nového štiepenia v Európe“. Tento bezpečnostný aspekt súvisel s tým, že sa EÚ geograficky priblížila ku krajinám s viditeľným ekonomickým zaostávaním a značnou politickou nestabilitou. Mnohé z týchto krajín boli a stále sú zapojené do rôznych regionálnych konfliktov (napr. pohraničné konflikty, konflikty na južnom Kaukaze, v Moldavsku, izraelsko-palestínsky konflikt, konflikt o Západnú Saharu). Často majú dočinenia s nelegálnou migráciou, organizovaným zločinom, prípadmi environmentálnych problémov a pod.

Mapa 4: Geografická pôsobnosť Európskej susedskej politiky.

Aký je spôsob fungovania a financovania ESP?

Dosahovanie cieľov tejto politiky EÚ podporuje prostredníctvom finančnej pomoci a politickej a technickej spolupráce. Realizovaná je predovšetkým na bilaterálnej (t. j. dvojstrannej) úrovni prostredníctvom *dohôd o partnerstve a spolupráci* alebo novších *asociačných dohôd* (t. j. *dohôd o pridružení*). Na ne nadväzujú bilaterálne *akčné plány* vypracované a odsúhlasené EÚ a každou z dotknutých partnerských krajín samostatne. Stanovujú programy politických a ekonomických reforiem s krátkodobými (tri roky) a strednodobými prioritami (päť rokov).

V období 2014 – 2020 bol hlavným finančným nástrojom tejto politiky *Nástroj európskeho susedstva (ENI)*, na ktorý bolo vyčlenených 15,4 miliardy eur. Pre obdobie 2021 – 2027 bol vytvorený nový *Nástroj susedstva, rozvoje a medzinárodnej spolupráce (NDICI)*, ktorý dosahuje 79,5 miliardy eur, z čoho je pre krajiny susedstva vyčlenených 19,3 miliardy eur.

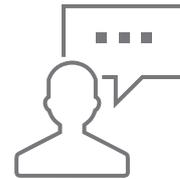
Potreba regionálnej spolupráce

Na regionálnej úrovni sa EÚ opiera o multilaterálne (t. j. viacstranné) rámce spolupráce, ktoré boli vytvorené až po spustení ESP. Prvým je *Únia pre Stredomorie* (2008), ktorá je určená partnerským krajinám južného a východného Stredomorja. Druhým je *Východné partnerstvo* (2009) vytvorené pre krajiny za východnou hranicou EÚ: Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko, Moldavsko, Ukrajinu a Bielorusko, pričom posledná menovaná krajina svoju účasť vo VP pozastavila 28. júna 2021 v reakcii na sankcie zo strany EÚ.

EÚ voči Bielorusku posilnila zavedené sankcie z dôvodu potlačania rozsiahleho protestného hnutia, ktoré vyvolalo znovuzvolenie prezidenta Alexandra Lukašenka v auguste 2020 na základe podozrenia z manipulácie volebných výsledkov. Odvtedy EÚ uvalila už niekoľko kôl sankcií v reakcii na neprijateľné násilie použité bieloruskými orgánmi proti pokojným demonštrantom, zneužívanie migrantov na politické účely a hybridné útoky na hraniciach s EÚ. Od vypuknutia vojny na Ukrajine vo februári 2022 boli reštriktívne opatrenia voči Bielorusku už dvakrát predĺžené o jeden rok. Prvýkrát boli sankcie

na túto krajinu uvalené v roku 2004 v reakcii na nevyriešené zmiznutie štyroch osôb: dvoch opozičných politikov, podnikateľa a novinára (1999 – 2000).

*Únia pre Stredomorie (ÚPS) nadväzuje na predchádzajúcu spoluprácu medzi EÚ a stredomorskými krajinami, ktorá je známa pod označením *Euro-stredomorské partnerstvo (Euromed)*, resp. *barcelonský proces* vzhľadom*

Čo si predstavíte, keď počujete výraz sankcie EÚ? Sú to reštriktívne opatrenia zamerané na dosiahnutie zmeny v politike alebo v správaní subjektov nerešpektujúcich hlavné zásady právneho štátu, porušujúcich ľudské práva, medzinárodné právo alebo ohrozujúcich bezpečnosť. Môžu byť namierené proti vládam nečlenských krajín EÚ v dôsledku ich politiky, ďalej spoločnostiam, ktoré na realizáciu uvedených politík poskytujú (finančné) prostriedky, organizáciám alebo skupinám (napr. teroristickým) a osobám, ktoré podporujú takéto politiky, príp. vykonávajú teroristické aktivity a pod. Uvalovaním sankcií EÚ sleduje aj udržiavanie svojich vlastných hodnôt, zabezpečenie svojich hlavných záujmov a bezpečnosti.

na miesto podpisu spoločného vyhlásenia v roku 1995. V Barcelone sa partnerské krajiny dohodli, že sa budú usilovať o stabilizovanie regiónu Stredozemného mora posilnením vzájomných vzťahov. Ide o Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbyu, Maroko, Palestínsku samosprávu, Tunisko a Sýriu, avšak bilaterálnu spoluprácu so sýrskou vládou (ako aj svoju účasť na regionálnych programoch v tejto krajine) EÚ v roku 2011 v dôsledku občianskej vojny v Sýrii pozastavila.

Konflikt v Sýrii bol a stále zostáva veľkou hrozbou pre EÚ. Séria utečeneckých vln označovaná ako „migračná kríza“, ktoré zasiahli Európu spolu s nárastom radikalizácie a teroristických útokov, predstavujú veľké politické a bezpečnostné výzvy. Napriek uvaleniu sankcií na sýrsky režim zo strany EÚ a jej politickej a diplomatickej činnosti nebolo úsilie EÚ dostatočné na to, aby prinieslo zmenu v postavení režimu sýrskeho prezidenta Bašára Asada, ktorý sa stal podnecovateľom násilných represálií ústiach do krvavej občianskej vojny s veľkými dopadmi pre región a celú Európu.

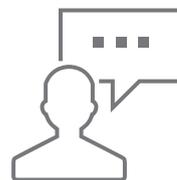
Hlavný prínos ESP

Asociačné dohody predstavujú dôležitý krok v ďalšom prehľbovaní partnerstva. Od roku 2014 sú tri krajiny za východnou hranicou, Ukrajina, Gruzínsko a Moldavsko prepojené s EÚ prostredníctvom *Prehľbenej a komplexnej dohody o zóne voľného obchodu (DCFTA)*, ktorá im umožňuje určitú integráciu do európskeho hospodárskeho priestoru. 28. februára 2022 Ukrajina podala žiadosť o členstvo v EÚ a ďalšie dve krajiny ju nasledovali 3. marca. Ich konanie urýchlila najmä ruská invázia na Ukrajinu, ktorá začala vo februári 2022. V júni 2022 bol Ukrajine a Moldavsku udelený štatút kandidátskej krajiny, Gruzínsko je považované za potenciálneho kandidáta podobne ako Kosovo. V severnej Afrike ťažia z pokročilého štatútu vo vzťahoch s EÚ Maroko a Tunisko, a to na princípe tzv. privilegovaného partnerstva.

Revízie ESP a jej budúcnosť

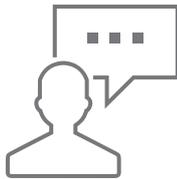
Za posledných viac ako desať rokov Európu a jej susedstvo zasiahli viaceré politické krízy, napr. revolučné udalosti z roku 2011 známe pod názvom arabská jar, migračná kríza z roku 2015 alebo radikalizmus

a islamský terorizmus, a preto musela byť ESP preskúmaná. V reakcii na vývoj udalostí v arabských krajinách v roku 2011 EÚ posilnila jej zameranie na podporu skutočnej a udržateľnej demokracie (podporovaním slobodných a spravodlivých volieb, úsilia v boji proti korupcii, nezávislého súdnictva, slobody vyjadrovania, zhromažďovania a združovania...), ako aj inkluzívneho hospodárskeho rozvoja tak, aby z neho mohli mať prospech široké vrstvy obyvateľstva. Jasne pritom zdôraznila úlohu, ktorú v tomto demokratickom procese zohráva občianska spoločnosť. Do EPS zaviedla zásadu *viac za viac*, čo v praxi znamená, že tie krajiny, ktoré dosiahnu väčší pokrok v demokratických reformách, budú viac finančne odmeňované zo strany EÚ.

Čo sa skrýva za výrazom občianska spoločnosť? Dobre fungujúca občianska spoločnosť predpokladá vysokú účasť občanov na správe vecí verejných. Je to zabezpečené napr. prostredníctvom mimovládnych organizácií, ktoré pôsobia ako nátlakové skupiny na obranu záujmov jednotlivcov a skupín, ktoré zastupujú. Prostredníctvom svojich zástupcov a činnosti svojich združení poskytujú aktérov nezávislých od štátu, čo je nevyhnutné pre riadne fungovanie demokracie. Môžu mať napríklad vplyv na dodržiavanie ľudských práv, transformáciu sociálnych vzťahov, charakter územného plánovania alebo environmentálne otázky.

Pojmom **arabská jar** býva označovaný súbor protestov rôzneho rozsahu a intenzity, ktoré v roku 2011 otriasli mnohými krajinami arabského sveta. Občianske protesty boli prejavom nesúhlasu s autoritárskymi vládami, ktorým sú obyvatelia týchto krajín vystavení už celé desaťročia. Z Tuniska sa toto hnutie rýchlo rozšírilo do Egypta a potom do ďalších krajín severnej Afriky a Blízkeho východu. Demonstranti požadovali odstúpenie diktátorov z postov a nastolenie demokracie, ale aj spravodlivejšie pre rozdelenia bohatstva krajiny, ktoré by im zaručilo lepšie podmienky na život, vhodné pracovné miesta a dôstojnosť.

Počuli ste už niekedy v súvislosti s európskou politikou slovo odolnosť? Tento koncept je v európskom slovníku nový. Označuje schopnosť jednotlivcov, štátov, regiónov a pod. reformovať sa, odolávať vonkajším a vnútorným krízam a zotavovať sa z nich. EÚ pociťuje naliehavú potrebu pomáhať obyvateľom a komunitám zotaviť sa z čoraz výraznejších otrasov, čím posilňuje ich odolnosť, a to nielen doma, ale aj za svojimi hranicami.

V 2015 EÚ vykonala rozsiahly konzultačný proces z dôvodu potreby opätovného preskúmania ESP. Cieľom bolo prispôbiť nástroje tejto politiky tak, aby lepšie zohľadňovali špecifické ambície partnerských krajín čeliace mnohým politickým, ekonomickým a bezpečnostným výzvam. Odvtedy proces revidovania stále pokračuje. V posledných rokoch sa pozornosť EÚ sústredila na nasledujúce tri kľúčové priority: *selektívnosť* (resp. *diferenciácia*), ktorá sa prejavuje v definovaní agendy spolupráce a vo výbere krajín ochotných spolupracovať, *stabilita* (predovšetkým politická) a *odolnosť* všetkých zapojených krajín. EÚ si totiž uvedomila, že svoje susedstvo nedokáže transformovať naraz v rovnakom rozsahu a rovnakou rýchlosťou. Zavedenými úpravami sa ESP postupne stala významným a účinným nástrojom na posilňovanie vzťahov s krajinami svojho susedstva. Vo februári 2022 však do jej vývoja zasiahla ruská vojenská agresia na Ukrajine, ktorá nastolila legitímnu otázku týkajúca sa budúcnosti VP, ale aj otázky typu, kto je alebo by sa mohol stať kandidátom na vstup do EÚ a za akých podmienok.

Aktivity Slovenskej republiky v rámci ESP

Slovenská republika sa ako členský štát EÚ spolupodieľa na vytváraní a realizovaní ESP. Je logické, že svoju pozornosť obracia najmä za východnú hranicu. Má tam rôzne záujmy a ambície, ktoré realizuje prostredníctvom tradičných diplomatických prostriedkov. To, čím môže SR v rámci VP prispieť, sú najmä skúsenosti a vedomosti v oblasti európskej a euroatlantickej integrácie, ako aj v oblasti transformačného procesu a reforiem.

SR považuje VP za jednu zo svojich zahraničnopolitických priorít už od jeho spustenia v roku 2009. Dialo sa tak bez ohľadu na zmeny vlád, hoci je potrebné pripustiť, že rozvoj vzťahov s krajinami partnerstva bol realizovaný v rôznej intenzite a rôznym spôsobom. Špecifický význam má pre SR hlavne Ukrajina ako geograficky najbližší štát, s ktorým nemá iba spoločnú hranicu, ale aj spoločnú históriu. SR dlhodobo podporuje integráciu Ukrajiny do EÚ a NATO, presadzovala aj čo najrýchlejšie podpísanie asociačnej dohody EÚ s Ukrajinou a od vypuknutia vojny s Ruskom svojmu susedovi vyjadruje bezprecedentnú politickú, vojenskú a humanitárnu podporu.

Zhrnutie kapitoly

Európska susedská politika (ESP) vstúpila do platnosti v roku 2004. Upravuje vzťahy medzi EÚ a 16 krajinami na základe geografickej blízkosti: Alžírskom, Arménskom, Azerbajdžanom, Bieloruskom, Egyptom, Gruzínskom, Izraelom, Jordánskom, Libanom, Líbyou, Moldavskom, Marokom, Palestínskou samosprávou, Sýriou, Tuniskom a Ukrajinou. Má za cieľ vytvoriť spoločnú oblasť mieru, stability, bezpečnosti a prosperity. Jej hlavnými politickými nástrojmi sú asociačné dohody a akčné plány. Dosahovanie stanovených cieľov financuje prostredníctvom *Nástroja susedstva, rozvojevej a medzinárodnej spolupráce (NDICI)*. Pri realizácii spolupráce sa opiera o dva regionálne projekty: *Úniu pre Stredomorie* a *Východné partnerstvo*.

Kľúčové pojmy

Európska susedská politika – spustená v roku 2004 ako ambiciózny rámec pre spoluprácu EÚ s jej 16 najbližšími východnými a južnými partnermi.

Partnerská krajina - tretia krajina, s ktorou EÚ spolupracuje bez priameho poskytnutia perspektívy členstva.

Asociačná dohoda - právny dokument medzi EÚ a tretími krajinami vytvárajúci rámec pre posilňovanie politických, obchodných, sociálnych, kultúrnych a bezpečnostných vzťahov.

Akčný plán – dokument, ktorý stanovuje program politických a ekonomických reforiem s krátkodobými a strednodobými prioritami.

Prehĺbená a komplexná dohoda o zóne voľného obchodu (DCFTA) – dohoda umožňujúca hlbšiu integráciu tretích krajín do európskeho hospodárskeho priestoru.

Únia pre Stredomorie (Ups) – regionálny projekt, ktorý vznikol v roku 2008 v úsilí prepojiť krajiny EÚ s krajinami južného a východného Stredomorja za účelom prehĺbenia dialógu a spolupráce.

Východné partnerstvo (VP) - regionálny projekt založený v roku 2009 pre posilnenie dobrých susedských vzťahov medzi EÚ a šiestimi krajinami v post-sovietskom priestore.

Otázky a úlohy:

- 1** Uved'te dôvody, pre ktoré sa EÚ snaží udržiavať dobré vzťahy vo svojom susedstve.
- 2** Je podľa Vás ESP zaujímavá aj pre partnerské krajiny? Čo ňou tieto krajiny môžu získať?
- 3** ESP predstavuje neustále sa vyvíjajúci rámec spolupráce. Uved'te hlavné dôvody revízií tejto politiky.
- 4** EÚ sa v poslednom období zameriava na občiansku spoločnosť v susedných krajinách. Čo tým podľa Vás sleduje?
- 5** Uved'te príklady krajín, ktoré s EÚ susedia, ale nie sú do jej susedskej politiky zahrnuté. Vysvetlite dôvody. Vychádzajte z mapy č. 1, využite pritom rôzne dostupné zdroje.

Aktivity:

Opravte nasledujúce tvrdenia. V každom z nich je uvedená jedna nesprávna informácia:

- a) Ústredným prvkom ESP sú bilaterálne akčné plány a priority spolupráce, ktoré pre partnerské krajiny vypracovala EÚ.
- b) EÚ v júni 2021 Bielorusku pozastavila účasť na Východnom partnerstve a postupne zaviedla nové reštriktívne opatrenia v reakcii na vývoj v tejto krajine.
- c) Vlna protivládnych protestov v arabskom svete, takzvaná arabská jar, sa začala v Egypte a postupne sa rozšírila do ostatných krajín regiónu.
- d) Ukrajina požiadala o členstvo v EÚ necelý týždeň po tom, ako ju napadlo Rusko. Lídri EÚ prijali Ukrajinu ako kandidáta na vstup v máji toho istého roku.

a) akčné plány sú vypracované spoločne EÚ na jednej strane a partnerskou krajinou na druhej; b) Bielorusko sa samé rozhodlo pozastaviť svoju účasť na VP v reakcii na uvalené sankcie zo strany EÚ; c) arabská jar vypukla v Tunisku, odkiaľ sa postupne rozšírila do ostatných krajín regiónu; d) Ukrajina získala štatút kandidátskej krajiny v júni 2022.

Správne odpovede:

Odporúčané linky

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/european-neighbourhood-policy_sk

https://european-union.europa.eu/index_sk

<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eastern-partnership/>

<https://eur-lex.europa.eu/>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/170/europska-susedska-politika>

Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky ako členského štátu Európskej únie

13

Rozvojová spolupráca patrí v rámci medzinárodných vzťahov k pomerne kontroverzným témam, pričom dôvodom sú najmä rôzne pohľady na motívy poskytovania zahraničnej pomoci. Či už sú tieto motívy viac či menej zištné alebo úplne nezištné, stále platí známe príslovie, že reťaz je taká silná, ako jej najslabší článok. Medzinárodné spoločenstvo je tvorené štátmi s rozdielnou hospodárskou úrovňou, pričom v súčasnosti (rok 2023) je až 46 štátov sveta zaradených na zoznam najmenej rozvinutých štátov (angl. Least developed countries, LDCs). Organizácia Spojených národov naň zaraduje štáty s najnižšou úrovňou sociálno-ekonomického rozvoja, v ktorých veľký počet obyvateľov trpí chudobou a s ňou súvisiacimi problémami. V zmysle príslovia o reťazi je v záujme celého medzinárodného spoločenstva pomáhať týmto štátom odstrániť chudobu a dosiahnuť udržateľný rozvoj. Rozvojová spolupráca je tak zároveň vyjadrením spoluzodpovednosti za vývoj medzinárodného spoločenstva a našej planéty. Preto všetky hospodársky rozvinuté štáty, vrátane Slovenskej republiky, prevzali na seba záväzok prispievať svojím dielom k rozvoju menej rozvinutých štátov a regiónov.

Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky

Budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Začiatkom 90. rokov 20. storočia sa Slovensko, ešte ako súčasť bývalého Československa, zaradilo na stranu prijímateľov zahraničnej pomoci na podporu prebiehajúcich reforiem. Bezprostredne po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 systém poskytovania oficiálnej rozvojovej pomoci, tak, ako ho poznáme dnes, ešte neexistoval a poskytovanie rozvojovej pomoci spočiatku ani nepatrilo medzi priority slovenskej zahraničnej politiky. Výnimkou bolo poskytovanie štipendií zahraničným študentom študujúcim na Slovensku, ktoré možno považovať za bilaterálnu formu pomoci; a Slovenská republika tiež prispievala na dobrovoľnej báze na pomoc poskytovanú v multilaterálnej forme. Systém poskytovania oficiálnej rozvojovej pomoci sa začal budovať postupne a v úzkej spolupráci s medzinárodnými organizáciami, ktoré mali s rozvojovou spolupracou väčšie skúsenosti (napr. od roku 1997 spolupracuje Slovenská republika s Rozvojovým fondom Organizácie Spojených národov, UNDP, a na formovanie slovenského systému rozvojovej spolupráce mala významný vplyv aj Kanadská medzinárodná rozvojová agentúra, CIDA). Impulzom pre budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce bol, okrem snahy pomáhať, cieľ byť zodpovednou súčasťou medzinárodného spoločenstva. Slovenská republika mala o. i. záujem stať sa členským štátom Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, OECD. (Oficiálnu žiadosť o členstvo v OECD podala vláda Slovenskej republiky 28. februára 1994 a členským štátom OECD sa SR stala 14. decembra 2000. Od roku 2013 je SR aj členom Výboru pre rozvojovú pomoc, DAC OECD.) V neposlednom rade mal vplyv na budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky aj záujem stať sa členským štátom Európskej únie.

Doplňujúci text:

Rozvojová pomoc/spolupráca

Jeden z nástrojov boja proti chudobe (ktorá v súčasnosti stále patrí k najzávažnejším – globálnym problémom ľudstva) je rozvojová pomoc, resp. rozvojová spolupráca. Všeobecne môžeme povedať, že rozvojovú pomoc poskytujú hospodársky

vyspelejšie štáty štátom hospodársky menej vyspelým, s cieľom pomôcť naštartovať rozvoj v prijímajúcom štáte tak, aby rozvoj pokračoval, aj keď pomoc do prijímajúceho štátu prestane prúdiť. Sektormi, do ktorých najčastejšie prúdi rozvojová pomoc, sú výživa, pitná voda a hygiena, vzdelávanie, zdravotníctvo, bývanie, infraštruktúra, poľnohospodárska a priemyselná produkcia. Štáty poskytujú pomoc priamo – **dvojstranná (bilaterálna) spolupráca** prebieha medzi donatorom a prijímajúcim štátom, alebo prostredníctvom príspevkov do medzinárodných organizácií, najmä špecializovaných organizácií Organizácie Spojených národov – **mnohostranná (multilaterálna) spolupráca** znamená, že viaceré štáty prispievajú do medzinárodnej organizácie a medzinárodná organizácia potom realizuje rozvojové projekty prostredníctvom svojich mechanizmov). V súčasnosti sa už takmer výlučne používa označenie rozvojová spolupráca, aby sa zdôraznilo, že štáty prijímajúce pomoc sú v tomto procese aktívnymi a rovnocennými partnermi. Rozvojová spolupráca tvorí významnú súčasť medzinárodných vzťahov – prakticky všetky štáty sveta sú do nej nejakým spôsobom zapojené (či už na strane donorov, prijímateľov, alebo aj na oboch stranách súčasne).

Oficiálna rozvojová pomoc/spolupráca (z angl. Official development aid/cooperation, ODA) označuje výlučne pomoc z „oficiálnych“ – vládnych zdrojov. Oficiálnu rozvojovú spoluprácu rozvíjajú štáty, resp. štátne orgány a inštitúcie na to určené, a teda **nezahŕňa súkromné zdroje** (ktoré tiež môžu byť poskytnuté na rozvoj, napr. prostredníctvom súkromných nadácií alebo mimovládnych organizácií. Mimovládne organizácie však môžu realizovať aj oficiálnu rozvojovú pomoc, keď sa úspešne uchádzali o podporu na svoj projekt zo štátnych zdrojov). Od rozvojovej pomoci je potrebné odlišovať humanitárnu pomoc. **Humanitárna pomoc je poskytovaná v krízových situáciách, ktoré vznikli náhle a nepredvídateľne.** Štát prijímajúci zahraničnú humanitárnu pomoc nedokáže sám zabezpečiť pomoc svojmu obyvateľstvu. Príčinou humanitárnych kríz je najčastejšie prírodná katastrofa, ale aj zlyhanie ľudského faktora. Je dôležité zdôrazniť, že oba typy zahraničnej pomoci – tak rozvojová, ako aj humanitárna, sú poskytované so súhlasom prijímajúceho štátu, t. j. štát môže ponúknutú pomoc odmietnuť.

Mechanizmus oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Pôvodne bola oficiálna rozvojová pomoc Slovenskej republiky, ODA SR, plánovaná a realizovaná samostatne jednotlivými ministerstvami. Tento systém sa však ukázal ako neefektívny, preto v roku 2001 vláda Slovenskej republiky rozhodla svojím uznesením s názvom Mechanizmus poskytovania vládnej rozvojovej pomoci o jeho reforme. Od roku 2003 hovoríme o komplexnom mechanizme rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky pod značkou SlovakAid.

Obr. č. 46: Logo oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Zdroj: <http://www.slovakaid.sk/sk/novinkyinformacie/loga-slovakaid>

Na základe uznesenie vlády sa gestorom a koordinátorom oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky stalo Ministerstvo zahraničných vecí SR, MZV SR (dnes Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, MZVaEZ SR), Odbor rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci, ORPO. Pri MZV SR začal pracovať Koordinačný výbor pre poskytovanie ODA SR. V súčinnosti s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí oficiálnu rozvojovú spoluprácu SR zastrešuje Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu, SAMRS. Slovenská republika každoročne vyčleňuje časť svojho štátneho rozpočtu na projekty, ktoré majú napomôcť rozvoju pomalšie sa rozvíjajúcich štátov, resp. štátov, v ktorých veľká časť obyvateľov trpí chudobou a s ňou súvisiacimi problémami; a tiež za týmto účelom prispieva do medzinárodných organizácií.

Určujúcim dokumentom, ktorým sa od roku 2007 riadila oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky, bol Zákon o oficiálnej rozvojovej pomoci (Zákon č. 617/2007 Z. z.), v ktorom boli o. i. deklarované princípy, stanovené ciele a popísané formy ODA SR: Slovenská republika rešpektuje princípy medzinárodnej rozvojovej politiky, vrátane rozvojovej politiky Európskej únie, oficiálnu rozvojovú spoluprácu rozvíja v súlade so zahraničnopolitickými a ekonomickými prioritami SR, pričom sa riadi záväzkami vyplývajúcimi z medzinárodných dohôd. Ako hlavné ciele oficiálnej rozvojovej spolupráce boli stanovené zmiernenie chudoby a hladu; podpora udržateľného rozvoja; zabezpečovanie mieru a bezpečnosti vo svete; podpora univerzálneho prístupu k vzdelaniu; zvyšovanie úrovne základnej zdravotnej starostlivosti; podpora hospodárskej spolupráce. (Zákon z roku 2006 nahradil od roku 2016 Zákon o rozvojovej spolupráci a aj na tomto príklade môžeme pozorovať príklon k používaniu výrazu rozvojová spolupráca.) Dôležitými nástrojmi plánovania ODA SR sú strednodobé stratégie prijímané na obdobie 5 rokov (aktuálne Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023). Sektorové a geografické priority dvojstrannej oficiálnej rozvojovej spolupráce, t. j. do ktorých oblastí a do ktorých štátov bude Slovenská republika v danom období prioritne smerovať svoju pomoc, sú následne každoročne špecifikované v dokumente Zameranie dvojstrannej rozvojovej spolupráce SR. Súčasťou poskytovania oficiálnej rozvojovej spolupráce je aj poskytovanie slovenskej humanitárnej pomoci v zahraničí. Poskytovanie humanitárnej pomoci sa riadi dokumentom s názvom Mechanizmus poskytovania humanitárnej pomoci Slovenskej republiky do zahraničia z roku 2006, pričom v rámci rozpočtovej kapitoly MZVaEZ SR je vytvorený podprogram pre humanitárnu pomoc a technickú stránku humanitárnej pomoci zabezpečuje Ministerstvo vnútra SR.

Rozvojová spolupráca Európskej únie a záväzky Slovenskej republiky

Európska únia ako celok spolu s jej členskými štátmi sú najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci na svete. Rozvojová spolupráca tvorí dôležitú súčasť tzv. vonkajších vzťahov Európskej únie. Hlavným cieľom európskej rozvojovej politiky je odstránenie chudoby.

Európska únia sa opätovne prihlásila k záväzku vyčleňovať na rozvojovú pomoc 0,7% hrubého národného dôchodku, HND.

Štáty Európskej únie, ktoré sú členmi od roku 2004 (tzv. nové členské štáty) prijali záväzok prispievať na rozvojovú spoluprácu do roku 2010 vo výške aspoň 0,17% svojho hrubého národného dôchodku a do roku 2015 aspoň 0,33% HND. Slovenskej republike sa tieto záväzky, žiaľ, splniť nepodarilo, hoci objem prostriedkov na oficiálnu rozvojovú spoluprácu má v ostatných rokoch opäť mierne stúpajúcu tendenciu.

V septembri 2015 bol na pôde Organizácie Spojených národov schválený program 2030 – Premena nášho sveta: Agenda pre udržateľný rozvoj, ktorý nadviazal na miléniové rozvojové ciele a vytýčil nový súbor cieľov udržateľného rozvoja. Európska únia sa podieľala na vypracovaní tohto programu a prihlásila sa k jeho plneniu. Európska komisia navrhla prijať nový Európsky konsenzus o rozvoji, zohľadňujúci zmenený globálny rámec. (Pôvodný Európsky konsenzus o rozvojovej politike EÚ bol z roku 2005.) Za rozvojovú politiku v rámci Európskej komisie zodpovedá generálne riaditeľstvo (DG) Medzinárodná spolupráca a rozvoj.

Obr. č. 47: Ciele udržateľného rozvoja (SDGs)

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Zdroj: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/news/communications-material/>

Zhrnutie kapitoly

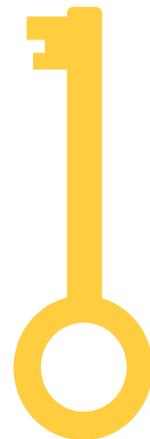
Rozvojová spolupráca je dôležitou súčasťou medzinárodných vzťahov a ako taká aj súčasťou slovenskej zahraničnej politiky. Slovenská republika budovala svoj mechanizmus rozvojovej spolupráce postupne a v súčasnosti poskytuje rozvojovú pomoc pod značkou SlovakAid jednak bilaterálne, ako aj prostredníctvom príspevkov do rozpočtu Európskej únie a medzinárodných organizácií, najmä Organizácie Spojených národov. Hlavným koordinátorom slovenskej rozvojovej spolupráce je Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.

Kľúčové pojmy

Chudoba – jeden z globálnych problémov ľudstva. Stav označujúci absenciu zdrojov na zabezpečenie dôstojného života: absolútna chudoba označuje nedostatok zdrojov na uspokojenie základných životných potrieb; relatívna chudoba nedostatok zdrojov na zabezpečenie priemernej životnej úrovne v štáte, v ktorej človek (rodina, skupina osôb) žije.

Rozvojová spolupráca – aktivity aktérov rozvojovej spolupráce (najčastejšie štáty, medzinárodné medzivládne a mimovládne organizácie) s cieľom zmierňovať dôsledky chudoby a zlepšiť situáciu – napomôcť rozvoju, v najchudobnejších oblastiach sveta.

Humanitárna pomoc – aktivity aktérov humanitárnej pomoci (najčastejšie štáty, medzinárodné medzivládne a mimovládne organizácie) s cieľom bezprostredne riešiť dôsledky krízových udalostí a situácií (prírodných aj človekom zapríčinených), najmä chrániť život, zdravie a zabezpečiť uspokojenie základných životných potrieb osôb postihnutých krízovou udalosťou/situáciou.

Otázky a úlohy:

1

Zvážte a uveďte výhody bilaterálnej pomoci oproti multilaterálnej a opačne.

2

O akom type zahraničnej pomoci hovoríme v prípade vojnových konfliktov – rozvojovej, alebo humanitárnej?

Aktivity:

- Naštudujte si dokumenty spomínané v texte, ktorými sa riadi oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky a identifikujte štáty, na ktoré sa aktuálne orientuje slovenská rozvojová spolupráca.
- Vyberte si jednu z programových alebo projektových krajín slovenskej ODA a snažte sa o nej zistiť čo najviac informácií. Neprezradte ale, ktorú krajinu ste si vybrali.
- Spolužiaci Vám budú klást otázky, na ktoré budete odpovedať. Na základe otázok a odpovedí majú identifikovať, ktorú krajinu máte na mysli. (Otázka „Ktoré mesto je hlavné mesto danej krajiny?“ nie je prípustná.) Po uhádnutí správnej odpovede vyznačte uhádnutý štát na mape.

Odporúčané linky:

<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/rozvojova-spolupraca-a-humanitarna-pomoc/rozvojova-spolupraca>

<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/rozvojova-spolupraca-a-humanitarna-pomoc/humanitarna-pomoc>

<http://www.slovakaid.sk/>

<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/slovenska-rozvojova-spolupraca/rozvojova-spolupraca-eu>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/163/vseobecny-prehľad-rozvojovej-politiky>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/164/humanitarna-pomoc>

Predsedníctvo Slovenskej republiky v Rade Európskej únie

14

Spôsob fungovania Rady Európskej únie ako jednej zo základných inštitúcií Európskej únie je charakteristický tým, že každých 6 mesiacov predsedá tejto inštitúcii iný členský štát. To znamená, že predsedníctvo medzi členskými štátmi rotuje na šesťmesačnom princípe a predsednícka krajina je zodpovedná za koordináciu práce práve tejto inštitúcie. Slovenská republika sa tejto historickej príležitosti ujala 12 rokov po svojom vstupe do Európskej únie v druhom polroku 2016, kedy sa na 6 mesiacov stala historicky po prvýkrát predsedajúcou krajinou v rámci Rady Európskej únie. Slovensko pristúpilo k prípravám, ale aj výkonu svojho predsedníctva veľmi zodpovedne, vypracovalo program a počas tohto pol roka sa snažilo upriamiť pozornosť spoločenstva vtedy ešte 28 členských krajín Európskej únie na svoje politické priority. Veľkú energiu vložilo aj do prípravy Bratislavského samitu.

Obr. č. 48

Realizovať predsedníctvo v Rade EÚ znamená predsaď inštitúciu, v ktorej formulujú svoje pozície členské štáty EÚ. To znamená predsaď týmto fóram, stanovovať ich agendu a aktívne hľadať možnosti dosiahnutia konsenzu pre účely schválenia spoločných pozícií a rozhodnutí členských štátov EÚ. Rada EÚ zasadá v desiatich rôznych formátoch v závislosti od konkrétnej prerokovávanej témy (napr. hospodárske a finančné záležitosti, zahraničné veci, spravodlivosť a vnútorné veci, poľnohospodárstvo, doprava, životné prostredie a iné.) Zasadnutí Rady EÚ sa zúčastňujú príslušní ministri členských štátov v závislosti od prerokovávanej témy. Predsedajúca krajina vedie rokovania v každom z týchto formátov s výnimkou formácie Rady pre zahraničné veci, ktorú vedie vysoký predstaviteľ EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (v tom období to bola Federica Mogherini).

Od predsedníckej krajiny sa v tomto smere očakáva zabezpečiť najmä to, aby sa členské štáty dohodli na jednotnej pozícii a dohoda bola dosiahnutá aj s Európskym parlamentom. Okrem Európskeho parlamentu musí predsednícka krajina úzko spolupracovať aj ostatnými inštitúciami Európskej únie, a to najmä s Európskou komisiou, predsedom Európskej rady (vtedy

Donald Tusk) a vysokou predstaviteľkou únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (vtedy Federica Mogherini).

Slovenská republika prebrala svoje historicky prvé predsedníctvo v Rade EÚ 1. júla 2016 po Holandsku a vykonávala ho až do konca roku 2016, kedy predsedníctvo po Slovenskej republike prevzala Malta. Počas týchto šiestich mesiacov sa Slovensko zhostilo jednej z najdôležitejších úloh, ktoré členskému štátu vyplývajú z jeho členstva v Európskej únii. Za prípravu a výkon slovenského predsedníctva v Rade EÚ bolo rezortne zodpovedné Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (MZVaEZ SR), ktoré počas tohto obdobia riadil minister zahraničných vecí Miroslav Lajčák. Vláda slovenskej republiky na čele s jej predsedom Róbertom Ficom vytvorili pre lepšiu koordináciu prípravy, ako aj samotného výkonu predsedníctva aj špecifický post splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre predsedníctvo SR v Rade EÚ, ktorý zastával štátny tajomník MZVaEZ SR Ivan Korčok.

Ako už bolo spomínané, pre Slovensko to bolo historicky prvé predsedníctvo v ére samostatnosti Slovenskej republiky a v tomto smere je poslednou krajinou

republika pracovala vo formáte tria už so spomínaným Holandskom a Maltou. O celospoločenskom význame slovenského predsedníctva v Rade EÚ svedčí aj fakt, že jeho príprave sa Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky ako hlavný koordinátor prípravy predsedníctva venovalo už niekoľko rokov dopredu. Zodpovednej príprave predsedníctva sa venovala už osobitne aj vláda Slovenskej republiky v rokoch 2012-16. Slovenská vláda vníma predsedníctvo v Rade EÚ

z Vyšehradskej skupiny, ktorá sa posadila na predsednícku stoličku v Rade EÚ. Naši ostatní susedia predsedali Rade EÚ už skôr – Česká republika v roku 2009, Maďarsko a Poľsko v roku 2011. Slovenská republika sa opätovného predsedníctva v Rade EÚ ujme znovu v roku 2030 (teda v prípade ak nedôjde k ďalšiemu rozšíreniu EÚ alebo inej zmene), pričom predchádzať by mu malo rovnako ako teraz predsedníctvo holandské a nasledovať po ňom predsedníctvo Malty. Len pre porovnanie, Holandsko vykonávalo svoje posledné predsedníctvo už po 11-krát. To je samozrejme spôsobené tým, že kým Holandsko bolo zakladajúcim členom Európskeho hospodárskeho spoločenstva (predchodcu Európskej únie) v roku 1957, tak Slovensko vstúpilo do samotnej Európskej únie až 1. mája 2004. V porovnaní so Slovenskom tak Holandsko malo prirodzene oveľa viac príležitostí nazbierať skúsenosti pri výkone viacerých predsedníctiev.

Aj z tohto vyplýva, že predsednícky štát môže lepšie koordinovať svoju prácu, prípravu na predsedníctvo v spolupráci so štátmi, ktoré vykonávajú predsedníctvo pred a po danej krajine. V praxi to znamená, že štáty, ktoré predsedajú Rade EÚ, úzko navzájom spolupracujú v trojčlenných skupinách nazývajúcich sa „trojice“ alebo „triá“. V rámci jednotlivých trio predsedníctiev sa stanovujú dlhodobé ciele, témy a hlavné otázky sformulované v programe, ktorým sa jednotlivé štáty budú počas 18-tich mesiacov venovať. Na základe tohto programu potom každá z krajín vypracuje ešte podrobnejší vlastný 6-mesačný program. Slovenská

predovšetkým ako príležitosť v kontexte 4 nasledujúcich bodov:

- budovať konsenzus medzi členmi EÚ,
- rozšíriť vedomosti o fungovaní politik EÚ,
- predstaviť históriu a kultúru Slovenska,
- a otvoriť domácu slovenskú diskusiu o európskych záležitostiach a ich prínose pre slovenského občana a slovenskú spoločnosť.

Aj z týchto priorit je zrejme, že slovenské predsedníctvo kladie dôraz najmä na samotnú úlohu Slovenska ako tzv. „čestného sprostredkovateľa“, ktorý má v procese rôznorodých záujmov, názorov a pozícií členských štátov hľadať prieniky pre spoločné postoje. Popri tejto funkcii však samotné predsedníctvo plní aj iné úlohy. Pre našu krajinu predstavovalo obrovskú medzinárodnú pozornosť, ktorej bola naša republika po dobu 6 mesiacov vystavená, čo viedlo k pozitívnej propagácii

slovenskej kultúry, histórie, prírodných a architektonických pamiatok v zahraničí. Navyše, predsedníctvo plnilo aj dôležitú komunikačnú úlohu ako zdroj informovanosti o európskych témach pre bežných občanov a ako prostriedok pre obnovenie dôvery občanov v samotný európsky projekt.

Politický program slovenského predsedníctva v Rade EÚ

Samotná vízia slovenského predsedníctva bola postavená na dvoch pilieroch, a to jednak na ekonomických témach a po druhé na snahe ponúknuť Únii v zložitej situácii po britskom referende udržateľné a konštruktívne riešenia pre zvládanie vtedajších výziev. Konkrétne témy, ktoré si Slovensko vytýčilo ako kľúčové v rámci svojho programu sú jasne vytýčené vo finálnom programe slovenského predsedníctva. V rámci konkrétnych priorít sa Slovenská republika rozhodla zamerať na štyri konkrétne zadané oblasti, a to **hospodársky silná Európa, modernizácia jednotného trhu, udržateľná migračná a azylová politika a globálne angažovaná Európa**.

Okrem silného ekonomického rozmeru program predsedníctva reflektoval aj potrebu riešiť vtedajší stav migračnej a azylovej politiky, nakoľko plne fungujúci

Obr. č. 51

Schengen je jedným zo životných záujmov Slovenska ako otvorenej ekonomiky. Ambicióznosť programu predsedníctva dokumentuje dôraz kladený na zahraničnú politiku európskeho spoločenstva a snahu stať sa silným spolutvorcom globálnej politickej agendy.

Kultúrny program slovenského predsedníctva v Rade EÚ

Obr. č. 52

Slovenské predsedníctvo bolo obrovskou príležitosťou zviditeľniť nielen samotnú slovenskú diplomáciu, jej kvalitný a profesionálny prístup, ale najmä Slovensko ako také, nakoľko Bratislava sa na toto obdobie stáva akoby ďalším hlavným mestom Európskej únie. Je preto vynikajúce, že súčasťou prezentácie našej krajiny a hlavného mesta mohol byť celý rad expertných, ale aj kultúrnych podujatí. Slovenské predsedníctvo predstavilo ucelenú stratégiu prezentácie nielen slovenskej kultúry, ale aj úspechov slovenských firiem v rôznych oblastiach. Tradične

najviditeľnejším prvkom predsedníctva bolo samotné logo či prezentačné predmety, medzi ktorými boli poštová známka či 2-eurová minca s logom predsedníctva, bošácka slivovica alebo aj tokajské víno. Vizuálna prezentácia slovenského predsedníctva v inštitúciách EÚ v Bruseli bola založená na predstavení 4 elementov slovenských inovácií. Medzi vystavovanými predmetmi nechýbali Ecocapsuly od firmy Nice Architects (zem), kajaky a kanoe od firmy Vajda Group (voda), plazmový systém vŕtania od firmy GA Drilling (ohň) či populárny AeroMobil (vzduch). Súčasťou prezentácie slovenského predsedníctva boli aj slávnostný otvárací koncert slovenského predsedníctva či mnohé koncerty špičkových slovenských umelcov, sólistov a umeleckých súborov. Hlavnými priestormi, kde sa prezentovalo Slovensko, boli Budovy slovenskej filharmónie, Reduta, Historická budova Národnej rady Slovenskej republiky, Bratislavský hrad, Nová budova SND či MZVaEZ SR.

Bratislavský samit a budúcnosť Európskej únie

Jedno z najvýznamnejších podujatí, ktoré sa slovenskej diplomacii podarilo zorganizovať pri príležitosti

predsedníctva v Rade Európskej únie bolo stretnutie 27 európskych lídrov na **neformálnom zasadnutí Európskej rady konajúcom sa v Bratislave** 16. septembra 2016 bez účasti Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Tento samit bol v prvom rade reakciou na výsledky britského referenda o zotrvaní v Európskej únii, ktoré sa uskutočnilo 23. júna 2016 a znamenalo rozhodnutie britských občanov opustiť EÚ. Toto vystúpenie bude prebiehať v postupnom niekoľkoročnom procese. Pre lídrov EÚ sa Bratislava ako hlavné mesto predsedníckej krajiny javila byť ideálnym miestom na nevyhnutné stretnutie, na ktorom by sa zreflekovali dopady britského rozhodnutia.

Stav, v ktorom sa Európska únia nachádza, však signalizuje, že aj toto spoločenstvo je vystavené veľkému počtu problémov. V tomto kontexte bolo bratislavské stretnutie európskych lídrov veľmi potrebným signálom smerom k európskym občanom o tom, že politickí predstavitelia jednotlivých krajín si veľmi dobre uvedomujú vážnosť situácie, ktorá vznikla v dôsledku britského odchodu. Zároveň vyslali silný signál, že urobia všetko preto, aby obnovili kontrolu nad situáciou a začali hľadať riešenia aj tam, kde sa jednotlivé krajiny nevedeli dohodnúť. Ak má byť Únia rešpektovaným a vplyvným hráčom vo svetovej politike, jedinečným projektom pre svojich

občanov, ktorí jej majú dôverovať, musí byť v prvom rade schopná riešiť problémy vlastných občanov. Bratislavský samit však bol unikátnym podujatím hneď z niekoľkých dôvodov. Po prvé, pomohol lídrom otvoriť témy, na ktoré v Bruseli jednoducho nebol čas alebo politická vôľa. To znamená najmä triezvo zhodnotiť vtedajší stav, obnoviť kontrolu v oblasti niektorých politík (bezpečnosť, migrácia), ale najmä dôveru občanov v európsky projekt. Po druhé, samit bol významný tým, že jeho výsledkom bolo prijatie nielen Bratislavskej deklarácie, ale aj Bratislavskej cestovnej mapy, ktorá vymedzuje konkrétne priority v oblastiach migrácie, dlhodobu udržateľných politík v mnohých sektorových oblastiach, ochrany vonkajšej hranice, vnútornej a vonkajšej bezpečnosti, ekonomiky a podpory mládeže.

Organizáciou takéhoto významného podujatia slovenské predsedníctvo prinieslo určite viac ako sa od neho čakalo. Bratislavský samit bol obrovskou reklamou a bez pochyby najdôležitejším podujatím, ktoré Slovenská republika zastrešovala počas svojho predsedníctva v Rade Európskej únie v druhom polroku 2016. To, že do nášho hlavného mesta prišlo 26 prezidentov či premiérov iných členských krajín EÚ, ako aj šéfov európskych inštitúcií, spravilo z Bratislavy centrum nielen európskeho, ale aj globálneho politického diania. Bratislava v tomto smere nezlyhala ani po technicko-organizačnej, ako aj obsahovej stránke. Toto stretnutie bolo významné aj tým, že po dlhej dobe to bolo v zásade prvé stretnutie lídrov mimo Bruselu. Slovenskej republike, aj vzhľadom na bezproblémový priebeh podujatia, sa nemohlo dostať lepšieho medzinárodného uznania.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika úspešne pripravila a zrealizovala svoje historicky prvé predsedníctvo v Rade EÚ v druhom polroku 2016. Jej politický program spočíval v presadzovaní štyroch hlavných politických priorít, a to hospodársky silnej Európy, modernizácie jednotného trhu, udržateľnej migračnej a azylovej politiky a globálne angažovanej Európy. Významnou súčasťou predsedníckych aktivít bola pozitívna prezentácia slovenskej histórie, kultúry, tradícií, ale aj inovačného a hospodárskeho potenciálu. Navyše počas tohto krátkeho 6-mesačného obdobia sa Slovensku podarilo zorganizovať neformálne stretnutie 27 predstaviteľov členských krajín EÚ na samite v Bratislave. Jeho realizácia je skvelým dôkazom toho, že aj vďaka iniciatíve, ktorá prišla z Bratislavy, začal veľmi potrebný proces vnútornej sebareflexie európskej Únie. To len dokazuje, že aj nové a menšie členské štáty môžu byť hýbateľmi európskych politík a tvorcami jej kľúčových iniciatív.

Otázky a úlohy:

1 Ktoej inštitúcii EÚ predsedalo Slovensko v druhom polroku 2016?

2 Čo znamená, že členská krajina EÚ vykonáva predsedníctvo v Rade EÚ?

3 Čo vieš o programe slovenského predsedníctva? Ktoré hlavné priority si Slovensko vytýčilo vo svojom programe?

4 Aký význam má predsedníctvo v Rade EÚ pre Slovensko?

5 Na akých produktoch bola založená kultúrna prezentácia Slovenska počas predsedníctva v Rade EÚ? Ktoré výrobky sú súčasťou vizuálnej prezentácie slovenského predsedníctva v zahraničí?

6 Čo vieš o Bratislavskom summite? Prečo sa toto stretnutie konalo práve v Bratislave?

Kľúčové pojmy

Predsedníctvo v Rade EÚ - šesť mesačné obdobie, počas ktorého určený členský štát EÚ na rotujúcom princípe predsedá Rade EÚ

Program predsedníctva - politické priority predsedníckeho štátu, na ktoré sa zameriava počas svojho predsedníctva v Rade EÚ

Prezentácia Slovenska - súbor politických, kultúrnych a spoločenských aktivít a podujatí zameraných na propagáciu Slovenska

Bratislavský samit - vrcholná schôdza čelných politických predstaviteľov členských štátov Európskej únie bez účasti Veľkej Británie, ktorá sa uskutočnila 16. septembra 2016 v Bratislave

Aktivity:

Predstavte si situáciu, v ktorej by ste boli Ministrom zahraničných vecí Slovenskej republiky. Ktoré priority by ste zahrnuli do programu slovenského predsedníctva v súčasnej situácii v Rade EÚ vy?

Aké problémy slovenských občanov by mala EÚ podľa teba riešiť?

Definujte minimálne tri vlastné priority a priradte im bodovú hodnotu (3 body pre najvýznamnejšiu prioritu, 2 body pre strednú prioritu a 1 bod pre najmenšiu prioritu). Úlohu vypracuje každý žiak samostatne a na záver si žiaci svoje výsledky porovnajú. Učiteľ priebežne zapisuje na tabuli jednotlivé priority a priradzuje im príslušné body od jednotlivých žiakov. Učiteľ body pri jednotlivých prioritách sčíta a vyhodnotí tri najvýraznejšie priority u všetkých žiakov. Na záver reflektujte výsledky vo vzájomnej diskusii

Odporúčané linky:

Café Európa BA: Predsedáme Európe - Slovensko na čele EÚ

<https://www.youtube.com/watch?v=OdS7dgfl7Nc>

Café Európa: Bratislavský samit a budúcnosť EÚ

<https://www.youtube.com/watch?v=B1UMRb0ZyLY>

Miroslav Lajčák - V Bratislave chceme stanoviť diagnózu a liečbu EU

<https://www.youtube.com/watch?v=hJeGDgZl8jg>

Demokracia, mier a ľudské práva

15

Rešpektovanie ľudských práv, ich garantovanie zo strany štátu, dodržiavanie ľudských práv a existencia efektívneho mechanizmu nápravy v prípade ich porušenia sú považované za jeden zo základných znakov demokratickej spoločnosti. Je však potrebné si uvedomiť, že vysoká úroveň ochrany ľudských práv, ktorá je dnes už samozrejmosťou takmer všade v Európe, nemusí byť rovnaká v iných častiach sveta. Takisto nie je samozrejmé, že úroveň ochrany ľudských práv, na ktorú sme si už zvykli, ostane taká naveky. Nie je možné uplatňovať svoje práva bez toho, aby sme ich poznali, a aby sme poznali aspoň základné mechanizmy ich ochrany. Nasledujúca kapitola stručne predstaví piliere ochrany ľudských práv na európskom kontinente a osobitosti ochrany ľudských práv v Európskej únii.

Ochrana ľudských práv v Európskej únii

Úcta k **ľudským právam** (1) je neodmysliteľnou súčasťou európskych hodnôt. Na začiatku projektu, ktorý dnes poznáme pod názvom **Európska únia** (2), však ochrana ľudských práv nestála v centre záujmu jeho tvorcov. S cieľom chrániť ľudské práva vznikla na európskom kontinente iná medzinárodná organizácia - **Rada Európy** (3). Všetky členské štáty Európskej únie boli a zároveň sú členskými štátmi Rady Európy, a teda ochrana ľudských práv v členských štátoch Európskej únie bola a je zabezpečená aj **systémom ochrany ľudských práv** (4) Rady Európy, ktorý je považovaný za jeden z najvyspelejších regionálnych systémov ochrany ľudských práv na svete.

Doplňujúci text:

(1) Ľudské práva

Pojem ľudské práva nie je možné jednoznačne definovať. Ako najvýstižnejšia sa nám javí definícia ľudských práv ako súboru oprávnených nárokov človeka voči štátu a voči ostatným ľuďom (Krejčí, 2021). V súvislosti s pôvodom ľudských práv totiž bývajú uvádzané pravidla dve, do značnej miery protichodné, teórie: prirodzenoprávna a pozitívoprávna. Podľa prvej z teórií je človek jedinečná bytosť a ako taká sa rodí s určitými prirodzenými právami univerzálneho charakteru, ktoré sú neodňateľné, neporušiteľné, nescudziteľné a nepremlčateľné. Tieto práva nie sú človeku dané štátom, ale štát ich má deklarovať a chrániť. Na rozdiel od prirodzenoprávnej teórie, podľa pozitívoprávnej teórie štát zohráva vo vzťahu k ľudským právam konštitutívnu úlohu, t. j. rozhoduje o tom, či konkrétne práva bude garantovať alebo nie. A tak hoci odkaz na prirodzený pôvod ľudských práv je súčasťou každého významného ľudskoprávneho dokumentu, prax svedčí o tom, že bez pozitívnej vôle štátnej moci chrániť ľudské práva o efektívnej ochrane ľudských práv hovoriť nemožno. Formovanie katalógu ľudských práv je proces, ktorý nie je ukončený, pretože odráža vývoj ľudskej spoločnosti a tá sa stále mení. Ľudské práva majú zabezpečiť dôstojný život človeka a jeho účasť na živote spoločnosti. Množinu ľudských práv dnes už tvorí pomerne veľké množstvo práv a slobôd, ktoré bývajú rozdeľované podľa rôznych kritérií. Azda najznámejšie delenie triedi ľudské práva do troch generácií: prvú generáciu tvoria občianske a politické práva (ale sú do nej zaradené aj osobné práva, ktoré patria každému človeku bez ohľadu na občianstvo);

druhú generáciu tvoria hospodárske, sociálne a kultúrne práva; tretiu generáciu tvoria novo sa formujúce, tzv. moderné práva.

(2) Zmluvy Európskej únie

Zmluvami Európskej únie máme na mysli súbor medzinárodných zmlúv, ktoré postupne uzatvorili členské štáty od roku 1951, a ktoré sú priebežne upravované a dopĺňané. Najdôležitejšími zmluvami sú (v chronologickom poradí od najstaršej, zvýraznené sú zakladajúce zmluvy):

- Zmluva o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (ESUO) (prijatá v roku 1951, platná od roku 1952)
- Rímske zmluvy: Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (EURATOM) (prijaté v roku 1957, platné od roku 1958)
- Bruselská zmluva - Zmluva o zriadení spoločnej Rady a spoločnej Komisie Európskych spoločenstiev (prijatá v roku 1965, platná od roku 1967) - názov Európske spoločenstvá
- Jednotný európsky akt (prijatý v roku 1986, platný od roku 1987)
- Maastrichtská zmluva - Zmluva o Európskej únii (prijatá v roku 1992, platná od roku 1993) - názov Európska únia
- Amsterdamská zmluva, ktorá mení zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (prijatá v roku 1997, platná od roku 1999)
- Zmluva z Nice, ktorá mení zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (prijatá v roku 2001, platná od roku 2003)

Lisabonská zmluva, ktorá mení zmluvu o Európskej únii a zmluvu o založení Európskeho spoločenstva (prijatá v roku 2007, platná od roku 2009)

(3) Rada Európy

Medzinárodná (medzivládna) organizácia, ktorá vznikla v roku 1949 s cieľom chrániť a rozvíjať ľudské práva, demokraciu a právny štát. Sídli v Štrasburgu a v súčasnosti (rok 2023) združuje 46 členských štátov, vrátane všetkých 28 členských štátov Európskej únie. (Radu Európy netreba zamieňať s orgánmi Európskej únie - Európskou radou a Radou Európskej únie.) Podmienkou členstva v Rade Európy je prijatie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950. Tento dohovor býva označovaný

za najdôležitejšiu medzinárodnú ľudskoprávnu zmluvu na európskom kontinente. Na dodržiavanie dohovoru dohliada Európsky súd pre ľudské práva. Po vyčerpaní všetkých právnych prostriedkov nápravy dostupných v domovskom štáte môžu jednotlivci žiadať o nápravu a obrátiť sa sťažnosťou na porušenie ich ľudských práv garantovaných dohovorom na Európskom súde pre ľudské práva.

(4) Úrovne ochrany ľudských práv a systémy ochrany ľudských práv

Ochrana ľudských práv by mala byť predovšetkým zabezpečená **na národnej úrovni**, t. j. každý štát by mal mať vlastný systém ochrany ľudských práv. Kostru takéhoto systému spravidla tvorí ústava daného štátu. Avšak nezriedka sa vo svete vyskytujú situácie, kedy štát nedokáže efektívne zabezpečiť ochranu ľudských práv osôb, ktoré sa nachádzajú na jeho území, pretože povinnosť zabezpečiť ochranu základných ľudských práv sa vzťahuje nielen na občanov daného štátu, ale rovnako aj na cudzincov. Vo svete sa dokonca vyskytujú situácie, kedy štát aktívne prispieva k porušovaniu základných ľudských práv osôb na svojom území. Z dôvodu nedostatočného zabezpečenia ochrany ľudských práv zo strany niektorých štátov sa začala rozvíjať spolupráca štátov v tejto oblasti, z ktorej vzišli garancie ľudských práv a systémy ich ochrany aj **na medzinárodnej úrovni**. Najvýznamnejším impulzom pre rozvoj ochrany ľudských práv na medzinárodnej úrovni boli udalosti, ku ktorým došlo počas druhej svetovej vojny, najmä holokaust. Na medzinárodnej úrovni rozlišujeme **globálny systém ochrany ľudských práv**, vytvorený v rámci Organizácie Spojených národov (OSN) a **regionálne systémy ochrany ľudských práv**: európsky - vytvorený v rámci Rady Európy (RE), americký - vytvorený v rámci Organizácie amerických štátov (OAS) a africký - vytvorený v rámci Organizácie africkej jednoty (OAJ), ktorá sa transformovala na Africkú úniu (AÚ). V Ázii je regionálna ochrana ľudských práv inštitucionalizovaná na najnižšej úrovni. Pri rozsiahlom a systematickom hrubom porušovaní ľudských práv (napr. genocída) má medzinárodné spoločenstvo povinnosť zasiahnuť a zastaviť porušovanie ľudských práv - v takomto prípade hovoríme o humanitárnej intervencii. (S použitím ozbrojenej sily na zastavenie porušovania ľudských práv musí vyjadriť súhlas Bezpečnostná rada - jeden z hlavných orgánov OSN.)

Spolupráca členských štátov dnešnej Európskej únie sa postupne prehĺbovala, a to nielen v hospodárskej oblasti, ale aj v oblasti politickej. Významný medzník v súvislosti s ľudskými právami predstavuje **zavedenie občianstva Európskej únie**. Výraznejšie sa tiež presadzovala myšlienka, že Európska únia by mala prejavovať svoje odhodlanie rešpektovať a chrániť ľudské práva na celom svete, nielen na území svojich členských štátov. Problematike ľudských práv tak bolo na úrovni Európskej únie venovanej čoraz viac pozornosti. Vo formálnej rovine sa to najvýraznejšie prejavilo prijatím osobitného ľudskoprávneho dokumentu s názvom **Charta základných práv Európskej únie**. Všetky hlavné inštitúcie Európskej únie (Európsky parlament, Európska komisia, Európska rada) zohrávajú pri ochrane ľudských práv dôležitú úlohu. Stále však platí, že najdôležitejšiu úlohu pri ochrane ľudských práv zohrávajú samotné členské štáty. Od roku 2007 pôsobí vo Viedni **Agentúra Európskej únie pre základné práva** (FRA), ktorá poskytuje inštitúciám Európskej únie a členským štátom v otázkach ľudských práv pomoc a poradenstvo.

Občianstvo Európskej únie

Každý občan niektorého z členských štátov Európskej únie je zároveň občanom Európskej únie. Občianstvo Európskej únie dopĺňa občianstvo členského štátu, nenahrádza ho. Občianstvo Európskej únie bolo zavedené Zmluvou o Európskej únii, tzv. Maastrichtskou zmluvou. Z občianstva Európskej únie vyplývajú pre občanov Európskej únie tieto práva:

- sloboda pohybu a pobytu v rámci územia členských štátov Európskej únie
- aktívne a pasívne volebné právo (právo voliť a právo byť volený) vo voľbách do Európskeho parlamentu a vo voľbách do orgánov samosprávy v mieste pobytu
- právo na diplomatickú a konzulárnu ochranu ktorýmkoľvek členským štátom Európskej únie v tretích krajinách (tretími krajinami sa myslia štáty, ktoré nie sú členskými štátmi Európskej únie)
- petičné právo vo vzťahu k Európskemu parlamentu a právo obrátiť sa so sťažnosťou na Európskeho ombudsmana (verejného ochrancu alebo ochrankyňu práv)
- právo obrátiť sa na inštitúcie Európskej únie a právo dostať odpoveď v ktoromkoľvek z oficiálnych jazykov Európskej únie právo na prístup k dokumentom Európskeho parlamentu, Európskej komisie a Európskej rady (za určitých podmienok).

Lisabonskou zmluvou bol zavedený nový nástroj priamej demokracie - občianska iniciatíva. Na základe občianskej iniciatívy, t. j. na základe výzvy aspoň jedného milióna občanov Európskej únie z aspoň štvrtiny členských štátov (pričom je stanovený minimálny počet hlasov pre každý členský štát) má Európska komisia povinnosť predložiť požadovaný návrh právneho predpisu v oblasti, v ktorej má Európska únia legislatívnu právomoc.

Charta základných práv Európskej únie

Odhodlanie členských štátov Európskej únie chrániť ľudské práva vyústilo do prijatia samostatného dokumentu venovaného ľudským právam. Charta základných práv Európskej únie bola prvýkrát slávnostne

vyhlásená v roku 2000, ale pre inštitúcie Európskej únie a vlády členských štátov sa stala právne záväzným dokumentom až s platnosťou Lisabonskej zmluvy v roku 2009. Štruktúra charty je v porovnaní s inými ľudskoprávnymi dokumentmi pomerne originálna - práva v nej obsiahnuté sú rozdelené do siedmych hláv s názvami **Dôstojnosť, Slobody, Rovnosť, Solidarita, Občianske práva, Spravodlivosť** a siedma hlava obsahuje všeobecné ustanovenia. Význam charty spočíva najmä v posilnení už existujúcich systémov ochrany ľudských práv, navyše ide o vskutku moderný dokument, pretože svojím obsahom odráža samotnú podstatu ľudských práv, ktoré sú odrazom vývoja spoločnosti: Charta základných práv Európskej únie, ktorá vznikla o polstoročie neskôr ako Všeobecná deklarácia ľudských práv alebo Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, obsahuje aj také práva tretej generácie, ako je napr. ochrana osobných údajov alebo práva v oblasti bioetiky.

Zhrnutie kapitoly

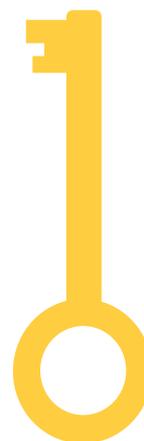
V kapitole sme stručne predstavili vývoj a súčasný stav ochrany ľudských práv v Európskej únii. Najdôležitejší pilier medzinárodnej ochrany ľudských práv v Európe stále predstavuje systém vytvorený v rámci medzinárodnej organizácie Rada Európy, ktorý je rešpektovaný aj zo strany Európskej únie. V roku 2009 vstúpil do platnosti dokument s názvom Charta základných práv Európskej únie, ktorý spečatil odhodlanie členských štátov EÚ, ako aj EÚ ako celku, naďalej udržiavať vysokú úroveň ochrany ľudských práv.

Kľúčové pojmy

Ľudské práva – súbor oprávnených nárokov človeka voči štátu a voči iným ľuďom. (Krejčí, 2007)

Občianstvo Európskej únie – občianstvo vyjadruje príslušnosť jednotlivca k určitej politickej a územnej jednotke. Občianstvo Európskej únie (zavedené Maastrichtskou zmluvou v roku 1992) vyjadruje, že každý občan/občianka členského štátu EÚ je zároveň občanom/občiankou EÚ, z čoho pre neho/pre ňu vyplývajú určité práva.

Charta základných práv Európskej únie – od roku 2009 právne záväzný katalóg základných práv Európskej únie.

Otázky a úlohy:

1 Vyhľadajte aktuálne príklady situácií, kedy štát prispieva k porušovaniu alebo priamo porušuje ľudské práva obyvateľov na svojom území.

2 Dochádza, podľa Vášho názoru, k porušovaniu ľudských práv aj v Európe/na Slovensku? Ak áno, ktoré práva sú porušované?

Aktivity:

Študenti sa rozdelia do dvoch skupín. Jedna skupina vyhledá/dostane k dispozícii na naštvovanie text Všeobecnej deklarácie ľudských práv a druhá skupina text Charty základných práv Európskej únie. Študenti majú za úlohu identifikovať práva deklarované v dokumentoch a rozdeliť ich do troch generácií. Svoje zistenia zapíšu na tabuľu/papier tak, aby bolo možné práva porovnať a nájsť paralely a rozdiely.

Odporúčané linky:

<http://www.radaeuropy.sk/>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/165/ludske-prava>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/145/obciana-unie-a-ich-prava>

<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/?lg=sk>

https://europa.eu/european-union/law/treaties_sk

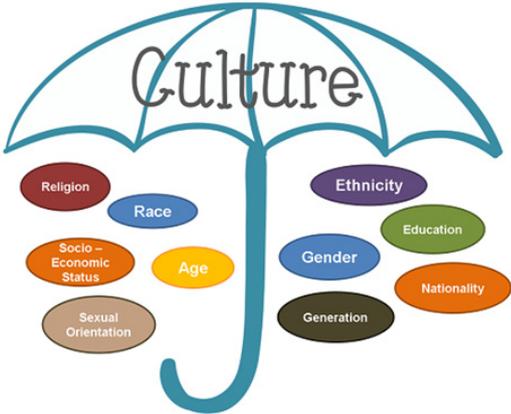
Kultúrna, jazyková a náboženská diverzita Európskej únie

Medzi jednotou a rozmanitosťou

16

Existuje množstvo politických, spoločenských, historických udalostí, momentov, miest, symbolov, ktoré nás spájajú a vytvárajú Európu. Európa kráľovských dynastií. Európa kresťanská. Európa bojujúca. Európa Reného Descartesa. Európa roztrieštená. Európa humanistická. Európa rozdelená. Európa slobodná. Európa zjednotená. Je potrebné uznať spoločnú minulosť európskych národov a hľadať spoločnú budúcnosť v zjednotenej Európskej únii.

Rozlišujeme 5 základných kategórií kultúrnych foriem. Sú to:

- *symbols (prírodné a vyrobené predmety, prostredie, inštitúcie, funkcionári),*
- *jazyk (žargón, slang, gestá, signály, znaky, piesne, humor, vtipy, klebety, povesti, metafora, príslovia, heslá),*
- *histórie (príbehy, legendy, ságy, mýty),*
- *aktivity (rituály, tabu, zvyky, obyčaje, mravné a právne normy, ríty, ceremónie),*
- *hypotézy (zastávané hodnoty, názory a myšlienky, základné predpoklady a vízie sveta).*

Len na základe kultúrnych foriem môžeme poukazovať na ideológiu, ktorú tieto zhmotňujú, t.j. na jednotlivé kultúry.

Kultúra „je celok, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, morálku, právo, zvyky a všetky ostatné schopnosti a návyky, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti.“ Napísal to anglický antropológ Edward Burnett Tylor vo svojej knihe „Primitívna kultúra“ z konca 19. storočia. Aj po 150 rokoch možno s touto definíciou súhlasiť.

Kultúra sa neprenáša gémi. Kultúra je vyjadrením celého spoločenského života človeka, je charakterizovaná kolektívnou dimenziou, neprenáša sa biologicky dedením, ale nadobúda sa nevedome v procese socializácie človeka.

Kultúra však môže mať aj širší význam, kedy zahŕňa celú oblasť či sieť významov, prostredníctvom ktorých ľudia istej spoločnosti rozumejú sebe aj svetu, v ktorom žijú. Patrí sem jazyk a vzdelanosť, skúsenosti a techniky, náboženstvo, umenie aj veda.

Človek sa rodí do určitej kultúry, ktorú vytvorili jeho predkovia. Každý človek bez ohľadu na svoje postavenie, ktoré zaujíma v spoločnosti, istým spôsobom mení prostredie, do ktorého sa narodil. Človek je teda produktom určitej kultúry a súčasne aj jej spoluvytvorcom. Kultúra je prejavom nás samých. Kultúru chápeme ako spôsob bytia, myslenia, cítenia a konania, ktoré sme si osvojili v nejakom spoločensko-lingvistickom prostredí a ktorú zároveň ovplyvňujeme.

„My a oni“ alebo čo je kultúrna rozmanitosť

Zhody a podobnosti medzi kultúrami ľudí zblížujú a uľahčujú im spolužitie a lepšie poznanie sa. Rozdiely,

odlišnosti, aj keď sa nám môžu zdať malé, nás vzdalujú, pretože kvôli ich nesprávnej interpretácii spôsobujú nedorozumenia, nezhody, nepochopenie v komunikácii, prípadne aj následné konflikty.

Na druhej strane, rozmanitosť nie je medzi kultúrami, ale je vlastná samotnej myšlienke kultúry, a teda rozmanitosť buduje jednotlivé kultúry!

- *Kultúrna rozmanitosť ako zdroj výmeny, inovácií a tvorivosti, je pre ľudstvo rovnako nevyhnutná ako je biologická rozmanitosť nevyhnutná pre prírodu. (Unesco, 2000, čl. 1)*
- *„Európska únia rešpektuje kultúrnu, náboženskú a jazykovú rôznorodosť.“ (Zmluva o Fungovaní Európskej únie, 2012, čl. 3)*

Európska únia
27 členských štátov EÚ
448 miliónov občanov
3 abecedy
24 oficiálnych jazykov
60 regionálnych a lokálnych jazykov

Obr. č. 54

Harmonická koexistencia mnohých jazykov v Európe je silným symbolom jednoty v rôznorodosti Európskej únie. Ak jazyky determinujú identitu každého, sú súčasťou spoločného dedičstva. Jazyky sú mostom k ostatným a otvárajú dvere do iných krajín, do iných kultúr. Znalosť jazyka podporuje vzájomné porozumenie sa. Multilinguizmus má pozitívny vplyv na život občanov: zlepšuje zamestnateľnosť, uľahčuje prístup k službám, k právam, prispieva k solidarite, posilňuje interkultúrny dialóg a sociálnu kohéziu.

Aby nás v tej ktorej krajine prijali, nestačí ovládať len jej jazyk, ale je potrebné mať určité poznatky, vedomosti, a vôľu načúvať danej kultúre a tolerovať prípadné odlišnosti od kultúry, v ktorej sme vyrastali.

Kultúrna rozmanitosť sa prejavuje uznaním a rešpektovaním rozličných jazykov, náboženstiev, tradícií, spôsobov života ako aj iných partikularít vlastných rozličným kultúram. Týmto spôsobom si každý vytvára svoju vlastnú kultúrnu identitu.

V našich stále diverzifikovanejších spoločnostiach je nevyhnutné zabezpečiť harmonické spolunažívanie medzi jednotlivcami a skupinami vzájomne sa líšiacich pluralitou, rozmanitosťou a dynamikou svojich kultúrnych identít, ako aj ochotou vzájomne spolunažívať. (...) Kultúrny pluralizmus je neoddeliteľný od demokratického rámca, priaznivo vplýva na kultúrne výmeny a rozvoj tvorivých schopností, ktoré rozvíjajú verejný život. (Unesco, 2000, čl.2)

- *Keď hovoríme o jednote, nemôžeme zabudnúť na to, čo nás rozdeľuje.*
- *Keď hovoríme o rôznorodosti, nemôžeme zabudnúť na to, čo nás spája.*

Kultúrne dedičstvo, ktoré Európania zdieľajú, je ovocím spoločnej histórie. Možno identifikovať niekoľko **jednotiacich prvkov spoločného vývoja európskych národov:**

- Grécka civilizácia a filozofia.
- Rímska ríša a vznik písaného práva.
- Kresťanstvo ako štrukturujúci faktor v Európe v stredoveku.
- Vznik univerzít od 12. storočia so silnou mobilitou učiteľov a študentov po celej Európe, čo pokračuje humanizmom a hnutím renesancie.
- Filozofia osvietenstva, nositeľa demokratického pokroku a ideálu individuálnej slobody.
- Priemyselná revolúcia s rozvojom kapitalizmu a sociálnej ochrany.
- Dva svetové konflikty 20. storočia, ktoré zvýšili požiadavku trvalého mieru a podnietili myšlienku európskeho zjednotenia.

Toto spoločné dedičstvo bolo zakotvené v Lisabonskej zmluve, ktorá uvádza „kultúrne, náboženské a humanistické dedičstvo Európy“ ako zdroj inšpirácie pre budovanie európskeho projektu (preambula Zmluvy o EÚ).

Napriek spoločnému kultúrnemu dedičstvu členských štátov je Európska únia popretkávaná veľkou rozmanitosťou, ktorá sa prejavuje v rôznych oblastiach. **Rozmanitosť je prvkom identity Únie**, pretože je prítomná v jej hesle: „zjednotení v rozmanitosti“.

MOTTO :

(EN) United in diversity

(BG) Обединен в многообразието

(DA) Forenet i mangfoldighed

(ET) Ühinenud mitmekesisuses

(ES) Unida en la diversidad

(GA) Aontaithe san éagsúlacht

(LV) Vienota dažādībā

(HU) Egység a sokféleségben

(PL) Zjednoczona w różnorodności

(SK) Zjednotení v rozmanitosti

(FI) Moninaisuudessaan yhtenäinen

(HR) Ujedinjeni u različitosti

(RO) Unită în diversitate

(CS) Jednotná v rozmanitosti

(DE) In Vielfalt geeint

(EL) Ενωμένη στην πολυμορφία

(FR) Unie dans la diversité

(IT) Unita nella diversità

(LT) Suvienijusi įvairovę

(NL) In verscheidenheid verenigd

(PT) Unida na diversidade

(SL) Združena v raznolikosti

(SV) Förenade i mångfalden

„Zjednotení v rozmanitosti“ – motto Európskej únie

Motto symbolizuje spojenie Európanov združených v Európskej únii s cieľom žiť v mieri a prosperite a využívať výhody rozličnosti kultúr, tradícií a jazykov európskeho kontinentu. Je to pilier, hlavný princíp európskeho projektu. Je to naša najväčšia sila.

- Jazyková rozmanitosť: germánsky a anglosasky hovoriace krajiny severnej Európy, latinské a románske jazyky na juhu a slovanské jazyky v strede a na východe kontinentu.
- Náboženská rozmanitosť: hoci je EÚ prevažne kresťanská, je rozdelená na katolíkov, protestantov, pravoslávnych a zahŕňa aj mnoho Židov a moslimov. Táto kultúrna a jazyková rozmanitosť bola zakotvená v Lisabonskej zmluve, ktorá stanovuje, že EÚ musí rešpektovať svoje bohatstvo (článok 3 ZEÚ).
- Rozmanitosť politického dedičstva: krajiny, ktoré vstúpili do Únie v rokoch 2004 a 2007, zažili v 20. storočí odlišnú históriu (45 rokov komunistického režimu) v porovnaní s krajinami na západe európskeho kontinentu. V hlbšej histórii možno uviesť vplyv dynastií a ich politiky. Na jednej strane uplatňovanie rôznych právnych, ekonomických a spoločenských noriem v európskych monarchiách pôsobilo vo vývoji Európy divergenčne (iné normy vo švédskom kráľovstve ako u Bourbonovcov), na druhej strane pôsobili ako jednotiaci element, lebo spojili viaceré národy Európy do jedného politicko-právneho celku (napr. Habsburgovci).
- Rozmanitosť ekonomickej kultúry: liberálne krajiny so silnou tradíciou voľného obchodu (Nemecko, Holandsko atď.) sa odlišujú od tých, ktoré sú viac protekcionistické (najmä Francúzsko). Potom sú tu krajiny, ktoré sú verné rozpočtovej ortodoxii (Nemecko, Rakúsko, Fínsko, Holandsko, ale tiež pobaltské štáty) a krajiny, ktoré sú priaznivejšie voči verejným výdavkom (ako Grécko, Taliansko, ale aj Francúzsko atď.).
- Spoločenská rozmanitosť: Identifikujeme krajiny s liberálnou tradíciou z hľadiska spoločnosti (homosexuálne manželstvá od začiatku 21. storočia v Holandsku a Belgicku, voľne predajné ľahké drogy v Holandsku, dekriminalizovaná eutanázia v Holandsku a v Belgicku od roku 2001 a 2002) a konzervatívnejšie krajiny (zákaz interrupcií na Malte, podliehajúce reštriktívnym podmienkam v Poľsku a dekriminalizované až v máji 2018 v Írsku). Navyše, vplyvom odlišného politicko-historického vývoja sú spoločnosti v západnej Európe z hľadiska pôvodu zmiešanějšíe ako v strednej a východnej Európe.

Z právneho hľadiska sa však oficiálne kritériá pre členstvo v Únii definované v Kodani v júni 1993 netýkajú ani tak spoločného dedičstva, ako skôr túžby po zjednotenej budúcnosti a zdieľaní určitých pravidiel práva.

Európske občianstvo vs európska identita?

Maastrichtská zmluva z roku 1992 zavádza pojem **európske občianstvo**, čo znamená, že automaticky sa všetci občania členského štátu stávajú občanmi Európskej únie a teda získavajú tzv. „európske“ občianstvo. Občianstvo Európskej únie nenahrádza občianstvo členského štátu, iba ho dopĺňa.

Obr. č. 55

Čo to znamená mať európske občianstvo? Ide o priblíženie európskeho projektu občanom prostredníctvom pocitu spolupatričnosti a priestoru pre politickú participáciu. Je potrebné si uvedomiť, že občianstvo nám dáva práva, no zároveň ukladá povinnosti súvisiace s účasťou na verejnom živote. Na základe tohto uvedomenia sa vzniká **identita Európskej únie**, ktorá je postavená na vzťahu medzi občanom a európskym projektom. Je nemožné až iluzórne získať presné geografické, historické, kultúrne či náboženské vymedzenie Európy. To znamená, že vzťah medzi občianstvami (štátnou príslušnosťou), identitami (uvedomením sa) a kultúrami je potrebné vnímať, či hľadať na základe konceptu, projektu, ktorý spočíva na rovnakých hodnotách – slobody, demokracie, rešpektovania ľudských práv a základných slobôd, ako aj právneho štátu.

Byť Európan dnes znamená zdieľať projekt postavený na politickom budovaní Európskej únie, pričom rešpektujeme kultúrnu rozmanitosť, historické skúsenosti (národov), politické zvyklosti.

Keďže neexistuje európska národnosť, byť Európan je predovšetkým uvedomenie si projektu Európskej únie a s ním spojených hodnôt.

Obr. č. 56

Európska identita vs národná identita?

Kultúrna globalizácia ovplyvňuje aj mechanizmus budovania národnej či európskej identity. Jej budovanie spočíva na inakosti a zhode. Umožňuje diferenciaciu (voči „ním“) a spoločenské začlenenie (voči „nám“).

Snaha o vybudovanie európskej identity siaha až do roku 1973, kedy predstavitelia Európskeho hospodárskeho spoločenstva prijali „Deklaráciu o európskej identite“. Napriek tejto snahe ostala európska identita dlhé obdobie iba umelým skeletom pre politikov a idea „budovania identity“ si nenašla väčšinovú podporu občanov členských krajín spoločenstva či neskôr únie.

Čo je európska identita v dnešnej realite? Európska identita je, že ako Slovak môžem študovať v Štokholme, ísť bývať do Bruselu, dochádzať za prácou do Lille, ísť na koncert do Viedne, zaľúbiť sa na dovolenke v Taliansku a navštevovať svoju rodinu v Španielsku. Ak sa mi na dovolenke v Afrike prihodí niečo nemilé, môžem ako občan Európskej únie požiadať o pomoc Francúzske veľvyslanectvo, lebo Slovenská republika tam nemá veľa zastúpení. Aj tak možno vnímať európsku identitu v praxi. Znamená to žiť slobodne v Európe. Identita sa rovnako ako kultúra vytvára prirodzene - spoločnosťou, občanmi.

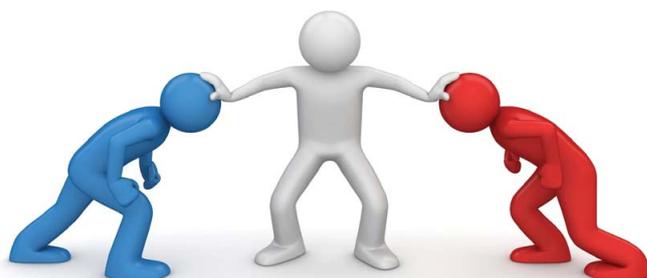
Národná identita existuje súčasne po boku identity európskej. Národná identita je pocit, vďaka ktorému môžeme dokázať svoje začlenenie k nejakému národu. Tento pocit je vlastný každej osobe. Sociológovia však národnú identitu vidia komplikovanejšie. Ide o viacero súvisiacich elementov, ktoré vyplývajú z jasne

identifikovateľných „spoločných znakov“ národa a tieto môžu nadobudnúť formu symbolov. Identifikovanie a následné uvedenie si týchto symbolov je vo všeobecnosti organizované dobrovoľne štátom a tieto sú členom národa vštepované od detstva.

Kým EÚ je v podstate novou štruktúrou, myšlienka jednotnej Európy sa rodila už v stredoveku, ba dokonca ešte skôr. Ako napísal Marc Bloch, „Európa vznikla v období po zániku Rímskej ríše.“ Na základe tejto myšlienky môžeme formulovať hypotézu, že Európa existovala už dávno predtým, ako vzniklo Európske spoločenstvo uhlia a ocele (ESUO), i keď túto Európu ďalej nedefinujeme. V skutočnosti sa európska jednota budovala počas vojen, v ktorých bojovali európske národy či už pred vznikom alebo po zániku Rímskej ríše, napr. v tzv. moderných vojnách, ako bola aj vojna v bývalej Juhoslávii v období 1991 až 2001. Osudy národov Európy boli neustále spájané prostredníctvom konfliktov, ktoré mali posilniť pocity národnej spolupatričnosti v období neustálej snahy o jej zadefnovanie. Avšak európske kultúry sa neviažu iba s národným priestorom (napr. Alsasko-Lotrínsko, Kosovo, Katalánsko, atď.). Jednotlivé národné identity vznikali tak na kultúrnych a jazykových základoch ako i prostredníctvom súperenia národov. Ako príklad uvedieme bitku pri Bouvines (r. 1214), kedy sa po prvýkrát prejavil pocit francúzskej národnej identity, ktorý sa počas nasledujúcich vojen iba posilňoval a rástol. Podobné udalosti možno pozorovať aj v iných častiach Európy a u iných národov, ako napr. u Srbov v bitke na Kosovom Poli v roku 1389.

Európa teda vznikla dávno pred Európskou úniou. Prostredníctvom vojen boli európske národy spojené do spoločného symbolického priestoru, čo prispelo nielen k vzniku národných identít, ale aj spoločných transnárodných znakov. Ťažkosti, ktoré sa objavujú v súvislosti s rodiacou sa európskou identitou v očiach občanov Európskej únie, by sme mohli odstrániť identifikovaním týchto spoločných znakov, ktoré každému umožnia stotožniť sa s ostatnými.

Obr. č. 57

Kľúčové pojmy

Kultúra – celok, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, morálku, právo, zvyky a všetky ostatné schopnosti a návyky, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti. Je to súbor hodnôt, zásad, ktoré členovia určitej skupiny uznávajú, prispôsobujú sa im a zároveň ich dotvárajú, menia, prispôsobujú.

Kultúrna rozmanitosť – sa prejavuje uznaním a rešpektovaním rozličných jazykov, náboženstiev, tradícií, spôsobov života, ako aj iných partikularít vlastných rozličným kultúram.

Identita Európskej únie – pocit, je vôľa zdieľať projekt budovania Európskej únie, pričom rešpektujeme kultúrnu rozmanitosť, historické skúsenosti národov a ich politické zvyklosti.

Otázky a úlohy:

1 Čo znamená byť Európanom?

6 Je európska identita a identita Európskej únie to isté?

2 Cítiš sa byť Európan? Vysvetli!

7 Čo sú symboly európskej identity? Identifikujte niektoré!

3 Prečo si občan Európskej únie a tiež občan Slovenskej republiky?

8 Ktoré sú naše spoločné „európske“ znaky? Kresťanstvo? Osvietenstvo? Humanizmus? Racionalizmus? Ľudské práva? Demokracia? Sloboda? Sú tieto znaky odlišné pri identite Európskej únie?

4 Ako vnímate identitu Vy?

5 Čo pre Vás znamená mať európsku identitu?

Aktivity:

- **Vyberte dve alebo tri európske krajiny a identifikujte ich spoločné symboly (historické momenty, miesta, pamätníky, legendy, príbehy, sviatky či iné kultúrne prejavy).**
- **Hľadajte v dejinách európskych krajín styčné body, jednotiace momenty pre viaceré európske národy, ktoré pre ne predstavujú špecifický význam – moment jednoty.**

Odporúčané linky

Deklarácia o európskej identite, 1973.

https://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html

Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov, UNESCO, 2005.

<http://mkcrsr.gov.sk/zahranicna-spolupraca-/unesco/unesco-dohovory>

Všeobecná deklarácia Unesco o kultúrnej rozmanitosti, UNESCO, 2001.

http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_sk.pdf

EÚ ako svetový aktér

17

Všetci chceme žiť slobodne a v mierových podmienkach, vzdelávať sa, pracovať, mať kvalitnú zdravotnú starostlivosť, venovať sa svojim záujmom, tešiť sa z dôstojných životných podmienok, pestrej skladby tovarov na pulloch obchodov, nízkych cien pohonných hmôt, kvalitného životného prostredia, využívať kvalitnú dopravnú sieť atď. Náš každodenný život na Slovensku je však prepojený s udalosťami, ktorým dnes svet čelí. Chaos, konflikty a vojny v bezprostrednom i vzdialenejšom susedstve ohrozujú našu stabilitu a prosperitu. Posilnenie postavenia EÚ ako významného svetového aktéra je nevyhnutným predpokladom pre posilnenie slobody, mieru, demokracie, bezpečnosti a prosperity na Slovensku, v Európe aj vo svete.

Študijným cieľom kapitoly je poukázať na úlohy, ktoré musí EÚ riešiť, aby zabezpečila svoju bezpečnosť, stabilitu a prosperitu, ako aj na význam EÚ pre mier, slobodu a demokraciu vo svete. Spoznáme, aké sú charakteristické znaky EÚ ako svetového aktéra, aké stratégie vytvárame v záujme riešenia politických, ekonomických a sociálnych problémov na regionálnej i globálnej úrovni (vojny, konflikty, autoritatívne režimy, chudoba, klimatické zmeny). Priblížime si úsilie o spoločný postup EÚ v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky, mocenský potenciál EÚ, výzvy, ktorým čelí a oblasti, na ktoré sa chce v budúcnosti zameriavať.

Emancipácia EÚ ako svetového aktéra

Romano Prodi, predseda Európskej komisie v rokoch 1999-2004, napísal: „My, Európania, zdieľame averziu voči našej vlastnej minulosti plnej vojen a národných nevraživosti, a preto chceme budúcnosť postaviť na mieri, ktorý spočíva na dialógu a na zdieľaných hodnotách. Európania si uvedomujú, že vojna je najhorším zo všetkých možných riešení a že vždy musí byť vnímaná až ako to posledné riešenie.“

Ekonomická pomoc v podobe Marshallovho plánu, založenie NATO, spoločná podpora projektu európskej integrácie predstavujú kľúčové predpoklady, ktoré umožnili západnej Európe rozvíjať slobodné a demokratické pomery a zároveň po boku USA prispieť k zadržaniu expanzívnej politiky Sovietskeho zväzu v období studenej vojny.

Kolaps totalitných komunistických režimov v strednej a východnej Európe, zjednotenie Nemecka a rozpad ZSSR vytvoril koncom 80. a zač. 90. rokov 20. storočia zásadne novú situáciu nie len v Európe, ale aj na globálnej úrovni. Výrazne sa mení charakter európskeho usporiadania. Obyvatelia bývalých krajín sovietskeho bloku žijúci pod útlakom totalitných režimov riadenými Moskvou, medzi nimi aj Slováci, prejavili slobodnú vôľu po demokratickej budúcnosti a členstve svojich krajín v EÚ a NATO.

Európska integrácia dostáva v dvoch dekádach po skončení studenej vojny nové impulzy:

a) prehĺbenie integrácie - Maastrichtská zmluva, menová únia, Lisabonská zmluva;

b) rozširovanie – z 12 členov na súčasných 27.

Po skončení studenej vojny pozorujeme zvýšené úsilie o emancipáciu EÚ ako samostatnej entity a globálneho aktéra so svojimi záujmami. Vojna v Perzskom zálive v roku 1991 a regionálny konflikt na území bývalej Juhoslávie ukázali, ako je potrebná spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ. **V roku 2003 bola prijatá Európska bezpečnostná stratégia**, ktorá predstavovala hlavný koncepčný dokument pre európsku bezpečnostnú a obrannú politiku. **Stratégia zdôrazňovala, že hrozby ako terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia (jadrových, biologických a chemických), zlyhávajúce štáty, regionálne konflikty a organizovaný**

zločin nie sú hrozbami výhradne vojenského charakteru a preto je potrebné využiť na ich riešenie politický dialóg, diplomatický nátlak, monitorovacie mechanizmy a len v nevyhnutných prípadoch použiť donucovacie opatrenia. EÚ sa orientuje na rokovania a spoluprácu so štátmi a medzinárodnými organizáciami, najmä podčiarkuje nezastupiteľnú úlohu OSN (najmä Rady bezpečnosti), presadzovanie vlády práva. **Jednoznačne uprednostňuje dlhodobé preventívne pôsobenie zamerané na sociálne a ekonomické príčiny bezpečnostných hrozieb a postkonfliktnú mierovú obnovu.**

Dlhodobá vysoká kredibilita EÚ vyplýva zo skutočnosti, že úspešný proces rozšírenia EÚ patrí medzi najkomplikovanejšie mierové procesy v dejinách. Slovensko je súčasťou tohto úspešného projektu. **Prijatie Lisabonskej zmluvy 1.12.2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva.**

Vzhľadom na zásadné zmeny globálneho bezpečnostného prostredia (menej stabilný a nebezpečný vývoj v susedstve EÚ, krízy v zahraničí, ktoré ovplyvňujú život obyvateľov EÚ) bolo potrebné vypracovať novú bezpečnostnú stratégiu EÚ, ktorá bola predstavená v júni 2016 pod názvom **Globálna stratégia EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku**. Dokument zdôrazňuje potrebu posilnenia vojenských kapacít EÚ, upozorňuje na nebezpečenstvo terorizmu, energetickú a kybernetickú bezpečnosť. Prioritou je zvyšovanie odolnosti štátov a spoločností na juh a východ od EÚ. Zameriava sa tiež na susedskú politiku, rozširovanie EÚ a migračnú politiku. Zdôrazňuje integrovaný prístup ku konfliktom a krízam s využitím širokého spektra nástrojov ako aj kooperatívne regionálne usporiadanie. Zároveň upozorňuje na otázku globálneho riadenia založenom na rešpekte k medzinárodnému právu. Časť stratégie uvádza, že EÚ vďaka dostatočným spôsobilostiam musí byť dôveryhodná, súdržná (súladi medzi členskými štátmi a inštitúciami EÚ), lepšie reagujúca a musí vynakladať spoločné úsilie aj v oblastiach energetickej, ekonomickej a kultúrnej diplomacie.

Koncept strategickkej autonómie predstavuje relatívne novú, ale v súčasnosti mimoriadne dôležitú tému diskusie na európskej obrannej a bezpečnostnej scéne, pričom sa rozširuje aj do iných oblastí. Zavedenie európskej strategickkej autonómie (ESA) do Európskej globálnej stratégie ako oficiálneho diskurzu SZBP bolo reakciou na viaceré zmeny v bezpečnostnom prostredí. Viac pozornosti získava vzhľadom na meniace

sa medzinárodné prostredie vyznačujúceho sa zvyšovania nepredvídateľnosti a nestability politického, bezpečnostného a ekonomického vývoja vo svete, rastu mocenských ambícií Ruskej federácie a ČĽR. Strategická autonómia EÚ by nemala smerovať k deštrukcii funkčných a zmysluplných väzieb medzi EÚ a USA, ale zvýšeniu kapacít EÚ jednať nezávisle v oblastiach, ktoré môžu posilniť vonkajšie vzťahy EÚ a jej globálne postavenie.

Strategický kompas EÚ ako dokument politicko-strategického charakteru predstavuje vítanú iniciatívu podporujúcu formovanie „spoločnej strategickkej kultúry“.

Potenciál EÚ

Európska únia je mocnosťou, ktorej sila plynie najmä z ekonomického potenciálu a z legislatívnej koordinácie vo forme nadnárodných štruktúr. Práve prenesenie časti suverenity na nadnárodné inštitúcie je najvýznamnejším špecifikom procesu európskej integrácie.

Charakteristickými znakmi jedného z hlavných aktérov svetovej politiky sú:

- uplatňovanie politiky založenej na rešpektovaní demokratických princípov,
- rešpektovanie medzinárodného práva,
- hľadanie multilaterálnych riešení a využívať k tomu multilaterálne inštitúcie (OSN, WTO a pod.),
- rešpektovanie ľudských práv.

Ekonomický potenciál, vrátane ľudského potenciálu, technológií, exportného potenciálu, **robí z EÚ významného globálneho aktéra.** EÚ má tretiu najväčšiu ekonomiku sveta po USA a Číne. EÚ generuje 14,85% svetového HDP v prepočte podľa parity kúpnej sily, najvyšší HDP na svete, má 16% podiel na svetovom exporte a svetovom importe.

Populácia EÚ (EÚ-27 k 1.1.2023 mala 448,4 milióna obyvateľov) **je tretia najväčšia po Číne a Indii.** Jej 27 členských štátov vytvára 18,35% svetovej ekonomickej produkcie (IMF, 2023), je najväčším nákupcom tovaru z rozvojových krajín a najväčším prispievateľom darovskej pomoci.

EÚ zohráva dlhodobu konštruktívnu úlohu v medzinárodných inštitúciách. V otázkach obchodu v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO) zohráva EÚ rovnakú

úlohu ako USA. Vďaka objemu svojho HDP – 14,5 biliónov EUR (EK, 2021) a 14% podiele na svetovom obchode s tovarmi a otvorenosti svojho vnútorného trhu s vývozom tovarov v hodnote 2,5 mld. EUR a dovozom tovarov v hodnote vyše 3,02 mld. EUR (EK, 2022) zohráva EÚ ústrednú úlohu pri formovaní globálneho obchodného systému. Podobne významnú pozíciu majú Európania aj v Medzinárodnom menovom fonde.

Významným potenciálom disponuje EÚ v oblasti vzdelávania, vedy, výskumu a kultúry. V prvej stovke uznávaného Šanghajského rebríčka najlepších univerzít za rok 2022 nájdeme 19 v EÚ (ďalšie 4 vo Švajčiarsku a jednu v Nórsku a 8 v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska), v prvej stovke sa umiestnilo 39 univerzít z USA. Podľa rebríčka, ktorý zostavuje Times Higher Education máme v EÚ 20 univerzít v prvej stovke. Rýchlo stúpa význam kreatívneho priemyslu na HDP EÚ (hudba, dizajn, architektúra, reklama, remeslá a pod.). Vyspelé európske kultúry majú široký vplyv vo viacerých častiach sveta a zjednotená Európa s politickým centrom v Bruseli má silnú atraktivitu.

Vzhľadom na tlak verejnej mienky EÚ vynakladá len polovicu finančných prostriedkov na zbrojenie v porovnaní s USA. Veľká Británia a Francúzsko disponujú jadrovými zbraňami a určitými kapacitami na intervencie v Afrike a Blízkom východe. Skutočnosť, že len **1,56% HDP je v EÚ v roku 2022 vynakladaných na obranu** obmedzuje vojenské ambície EÚ vo svete. Od roku 1999 do roku 2021 sa kombinované výdavky EÚ na obranu zvýšili o 20% v porovnaní s nárastom o 66% v USA, 292% v Rusku, 592% v Číne. Účasť na bojových akciách je považovaná za poslednú možnosť, ktorá prichádza až po vyčerpaní ostatných možností: ekonomických, politických, diplomatických.

EÚ vedie početné mierové operácie (civilný krízový manažment), ktoré kladú dôraz na formovanie policajných síl, právneho štátu, verejnej správy a ochranu civilného obyvateľstva.

Reprezentácia EÚ

Napriek pozitívnemu úsiliu súvisiaceho s vytvorením pozície prezidenta a pozície vysokého predstaviteľa pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku, faktická **integrácia zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky je stále výrazne obmedzená.**

Obr. č. 58

Súvisí to s viacvrstvou štruktúrou zahraničnopolitickej agendy EÚ, ktorej jednotlivé vrstvy predstavujú:

1. vrstva – zahraničné politiky jednotlivých členských štátov;
2. vrstva – spoločné aktivity členských štátov v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky;
3. vrstva – vonkajšie vzťahy inštitúcií EÚ.

Objednávka na externú reprezentáciu Európskych spoločenstiev sa zrodila v roku 1951 pri založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. Otvorenie Informačných kancelárií ES vo Washingtone a Londýne boli prvými krokmi na diplomatické zastúpenie Európskych spoločenstiev. Od vtedy bolo vybudovaných viac ako 140 zastúpení Európskej komisie. Ide o **diplomatickú sieť**, ktorá **je kľúčová pre hodnoty a záujmy EÚ po celom svete a je prvou líniou pre aktivity v rámci politiky vonkajších vzťahov od spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky cez obchod a rozvojovú spoluprácu až k vzťahom v oblasti vedy a techniky.**

Zriadenie postu Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku a jeho konfigurovanie

ako podpredsedu Európskej komisie bolo uskutočnené v záujme lepšej koordinácie medzi inštitúciami.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť pracuje pre vysokú predstaviteľku, ktorá reprezentuje Úniu vo vonkajších vzťahoch. Táto úloha zároveň prislúcha aj predsedovi EK, stálemu predsedovi Rady EÚ, predsedovi vlády členského štátu predsedajúcemu Rade EÚ.

V pôsobnosti EK je presadzovať vonkajšie záujmy EÚ v oblasti spoločného trhu, susedská politika, rozvojová pomoc aj agenda rozširovania.

Rada EÚ je zodpovedná za rozhodnutia v rámci SZBP. Reprezentovať EÚ navonok vo vzťahu k tretím krajinám a medzinárodným organizáciám môže aj predsedníctvo Rady. Zahraničné politiky členských štátov sú ďalším významným segmentom v uvedenej štruktúre. Tieto skutočnosti vyvolávajú množstvo otázok a dotýkajú sa nie len reprezentácie, ale aj formulovania záujmov, suverenity, stierania rozdielov medzi domácou a zahraničnou politikou. Konceptualizácia EÚ ako medzinárodného aktéra sa tým dostáva do zásadných problémov.

Strategická spolupráca

Európska únia podporuje, iniciuje a realizuje rôzne modifikácie strategickej spolupráce. Takáto spolupráca nemusí byť založená na predpoklade členstva v krátkodobom alebo strednodobom horizonte. Niekedy sa o členstve vôbec nehovorí. Niekedy však môže ísť aj o integráciu nižšej úrovne, než je medzi členskými štátmi existujúceho integračného zoskupenia. Takéto situácie môžu nastať najmä v prípadoch, ak veľké rozdiely v ekonomickej úrovni, legislatívnych a spoločenských štandardoch partnerských krajín bránia plnohodnotne sa zúčastňovať na integračnom procese.

Pre európsko-stredomorské partnerstvo a strategické partnerstvo EÚ s krajinami SNŠ sa v období 2003-2004 skonštitovala osobitná **Európska politika susedstva** (European Neighbourhood Policy - ENP). **Jej hlavným cieľom je vyhnúť sa vytvoreniu nových deliacich línií medzi rozšírenou Úniou a jej susedmi, etablovať osobitné vzťahy v záujme šírenia politickej a ekonomickej stability.** EÚ v rámci nej ponúka svojim susedom privilegované obchodné vzťahy, ako aj vyššie formy integrácie, vrátane prístupu k vnútornému trhu EÚ za predpokladu, že sa krajina zaviazá k demokracii a reformám. **Kondicionalita je kľúčovým elementom,** ktorý umožňuje obmedzenie výhod zo spolupráce s EÚ v prípade porušovania hodnôt, ktoré EÚ vyznáva. Únia ponúka partnerom dohody o voľnom obchode (Free Trade Agreements - FTA), bilaterálne dohody v oblasti energetiky, má záujem zaviesť privilegované vízové postupy pre svojich susedov a posilniť tak legálnu imigráciu na úkor ilegálnej a poskytuje finančnú pomoc určenú na reformy riadenia a spravovania štátov.

V roku 2003 bola prezentovaná nová podoba strategickej spolupráce – projekt Spoločného európskeho hospodárskeho priestoru s Ruskom. **EÚ dnes čelí intenzívnemu ofenzívnemu pôsobeniu Ruskej federácie v širšom regióne, ktoré ohrozuje vnútornú stabilitu v členských štátoch EÚ a vyvoláva geopolitické napätie.** Najmarkantnejšie sa prejavuje na dramatickom vývoji udalostí na Ukrajine. Anexia Krymu a vojenská podpora separatistických síl na východnej Ukrajine zo strany Ruska v roku 2014 viedla k zavedeniu ekonomických sankcií voči Rusku a oslabeniu dosiahnutej úrovne spolupráce. Rusko bolo pritom v roku 2014 pre EÚ z pohľadu importu tretím (po Číne a USA) a z pohľadu exportu štvrtým (po USA, Číne a Švajčiarsku) najvýznamnejším obchodným partnerom.

Ruská vojenská agresia voči Ukrajine, ktorá začala 24. februára 2022, viedla k zavedeniu ďalších prísnych sankcií zo strany EÚ, ktoré znížili rozsah vzájomného obchodu na historické minimum. Podiel Ruska na exporte EÚ dosahoval začiatkom roka 2022 3,8%, do júna 2023 klesol na 1,4%. Podiel Ruska na importe do EÚ klesol za rovnaké obdobie z 9,6% na 1,7% (Eurostat, 2023)

Posilnenie pozície EÚ na svetovej scéne by nebolo možné, ak by sme zostali plne závislí od dovozu ropy a zemného plynu z problémových krajín. Zhoršenie vzťahov s Ruskom a rast nestability na Blízkom východe prinášajú pre EÚ aj **riziká v oblasti energetickej bezpečnosti,** ktoré sa premietli do vytvorenia **energetickej únie** potvrdenej Európskou radou v marci 2015. Jej formovanie na piatich pilieroch (energetická bezpečnosť a solidarita a dôvera medzi členskými štátmi; plne integrovaný európsky trh s energiou; energetická efektívnosť; dekarbonizácia hospodárstva; výskum, inovácie a konkurencieschopnosť) bude zložitým procesom z dôvodu značne odlišných záujmov členských štátov.

Európska únia je z celosvetového hľadiska najaktívnejším aktérom v oblasti ochrany životného prostredia (znečistenie svetových morí, rybolov apod.). Silná diplomatická aktivita je viditeľná najmä v otázke ochrany našej planéty pred globálnym otepľovaním. Do týchto iniciatív (Kjótsky protokol, Parížska klimatická dohoda) sa usiluje vtažiť čo najviac krajín v záujme dosiahnutia kľúčového cieľa, ktorým je zníženie emisií a tým zachovanie prijateľných podmienok pre život ľudí na Zemi.

Vnútorné napätia

Európska únia sa v súčasnosti snaží vyriešiť svoje vnútorné napätia s cieľom presadiť zásady a ciele, ktorými je vedená. Vnútorné rozpory môžu oslabiť jej potenciál. Rozšírenie na 27 členských štátov a zároveň prehĺbenie integrácie posilnilo vnútorné pnutia týkajúce sa témy hraníc, nákladov na členstvo, kompetencie nadnárodných štruktúr, národnej suverenity. Zintenzívňujú sa politické nezhody, najmä v otázkach ekonomických stratégií, energetike, prílivu utečencov, politiky voči Rusku. Diskusie týkajúce sa stability eurozóny vo vzťahu k riešeniu finančných a ekonomických problémov Grécka hlboko rozdelili európske krajiny vo vzťahu k budúcnosti EÚ. Zároveň nárast nesúhlasu s doterajším vývojom EÚ vo Veľkej Británii doviedol

krajinu k referendu, v ktorom sa Briti vyjadrili za odchod s EÚ. Hrozbou pre budúcnosť EÚ je, že za najväčšie problémy budú považované vlastné problémy. Obrala by sa tým o možnosť spoluplytvárania nového svetového poriadku.

Smerovania pre EÚ

So zreteľom na vyhodnotenie doterajších kľúčových tendencií môžeme identifikovať niekoľko smerovaní pre Európsku úniu. Jednu alternatívu predstavuje smerovanie k vyššej miere integrácie, ktorá by vytvorila väčšiu koherentnosť jej zahraničnopolitického a bezpečnostného rozmeru a jednotná EÚ by bola priaznivo naklonená voči USA. Druhú alternatívu predstavuje tiež pozitívny scenár integrácie, avšak s viac autonómnou pozíciou voči USA. Tretia alternatíva pripúšťa nedostatočné prehĺbenie integrácie EÚ v zahraničnej politike alebo jej prípadné oslabenie. Slovensko môže zasiahnuť do všetkých troch variantov s konkrétnymi dôsledkami pre budúcnosť EÚ. Proces smerujúci k prvým dvom alternatívam je ovplyvňovaný európskymi mocnosťami, najmä Nemeckom a Francúzskom, smerovanie k väčšej rozdrobenosti môže ovplyvniť v podstate každý štát.

Prevzatie väčšej zodpovednosti za zvládanie globálnych hrozieb predpokladá odstránenie nedostatkov v dvoch hlavných oblastiach:

1. **Strategická oblasť** – európska politika sa často definuje iba vo vzťahu k tomu, čo robí alebo nerobí USA, absentuje definícia vonkajších geografických hraníc a pod.
2. **Inštitucionálna oblasť** – vidíme ťažko sa rodiacu európsku zahraničnú politiku, ťažko sa rodiace rozhodnutia v dôsledku prudkého nárastu diverzity (veľkého počtu členských štátov).

V súvislosti s postupom integrácie sa postupne začali dostávať do popredia úvahy o tom, že proces nepriháša do vzťahov medzi štátmi len pozitívne aspekty, ale môže byť aj zdrojom napätia medzi nimi. Napätie vychádza z postupného zasahovania a prenosu kompetencií z národných štátov na nadnárodné centrum. Prenos kompetencií predstavuje možnosť vzniku diskusií a sporov, a to tak vo vnútri samotných štátov, ako aj medzi nimi navzájom.

Základným nedostatkom EÚ je, že ani pri vyhodnocovaní hrozieb, ani pri uplatňovaní politik nie je súdržným celkom.

Biela kniha o budúcnosti EÚ, ktorú predstavila Európska komisia s načrtáva niekoľko scenárov:

- a) pokračovanie v súčasnom smerovaní a presadzovanie programu reforiem;
- b) iba jednotný trh – EÚ sa postupne zameria iba na jednotný trh;
- c) tí, ktorí chcú, robia viac – EÚ bude pokračovať ako dnes, ale umožní členským štátom, ktoré si to želajú, aby spoločne konali viac vo vybraných oblastiach;
- d) menej, ale efektívnejšie – EÚ bude vo vybraných oblastiach politiky in iniciatívnejšia a rýchlejšia, kým v iných oblastiach bude menej aktívna;
- e) oveľa viac spoločne – členské štáty sa rozhodnú zdieľať viac právomocí, zdrojov a robiť spoločné rozhodnutia na všetkých úrovniach.

Príklady pôsobenia EÚ:

Sýrsky konflikt:

EÚ nedokázala zabezpečiť vplyv EÚ na vývoj udalostí v Sýrii, a to ani z úrovne EÚ, ani z úrovne členských štátov. Vojna v Sýrii ukazuje, že EÚ je stále nedostatočne pripravená na riešenie kríz takéhoto rozsahu.

Na rozdiel od mnohých krajín v oblasti Stredozemného mora, EÚ nepodpísala so Sýriou asociačnú dohodu. Predstavitelia EÚ preto nevenovali adekvátnu pozornosť udalostiam v priebehu roku 2011, ktoré viedli k stupňovaniu násillia a vstupu viacerých externých aktérov do konfliktu. EÚ zaujala pozíciu odsudzujúcu násillie a spojila ju s požiadavkou na odstúpenie Bašára al Asada založenú na predstave, že jeho režim sa v krátkom čase rozpadne. Táto pozícia však nebola transformovaná do konkrétnejších aktivít vo vojenskej alebo diplomatickej oblasti.

Od začiatku konfliktu v roku 2011 poskytla EÚ a jej členské štáty 30 miliárd EUR ako pomoc tým, ktorí sú dotknutí krízou v Sýrii. EÚ je tak najväčším poskytovateľom medzinárodnej pomoci vo vzťahu ku kríze v Sýrii, zahŕňajúc humanitárnu asistenciu, stabilizačnú pomoc a zvyšovanie odolnosti spoločnosti v Sýrii

a v susedných štátoch. Schopnosť využiť nástroje diplomacie EÚ, ktoré sú v kompetencii Európskej komisie - humanitárna asistencia, rozvojová pomoc, podpora reforiem, financovanie mimovládnych organizácií, koordinačných aktivít, obchodné sankcie, dohody s tretími krajinami, ruka v ruke s podporou širších politických iniciatív, bola značne obmedzená. Skúsenosť zo sýrskej krízy ukazuje, že tri najväčšie členské štáty (Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko) nedokázali postupovať jednotne. Výsledkom bola absencia vplyvu na udalosti

v Sýrii ako z úrovne EÚ, tak z úrovne členských krajín. Dôsledky nečinnosti EÚ sa prejavili v politickej, socioekonomickej i bezpečnostnej oblasti v podobe utečeneckej krízy. Ak bude aj v budúcnosti absentovať silnejšie politické stanovisko v krízach podobného typu, EÚ riskuje stratu dôvery a úlohy doplňujúceho aktéra v moderných konfliktoch ako poskytovateľa humanitárnej pomoci, rozvojovej pomoci, rekonštrukcie, technickej asistencie, podporovateľa obchodu.

Zhrnutie kapitoly

Úspech integračného procesu s rozpracovanými mierovými mechanizmami na riešenie vnútorných sporov vedúci k jednotnej, slobodnej a demokratickej Európe je základným predpokladom silného globálneho postavenia. Koncentrácia na **efektívnejšie fungovanie vnútorného trhu EÚ a lepšia súčinnosť orgánov EÚ s národnými vládami a parlamentmi by mala priniesť** doteraz najúspešnejšiemu integračnému zoskupeniu **posilnenie pozície na svetovej scéne. Táto pozícia si však bude vyžadovať ďalšie úspechy v prehlbovaní politickej, ekonomickej, vojenskej, kultúrnej a výskumno-vzdelávacej oblasti.** Európska únia bude musieť efektívnejšie využívať svoj potenciál. Problémy, ktoré prekračujú hranice štátov, ako organizovaný zločin, ekonomická kriminalita, masová migrácia, predstavujú externality vnútorného vývoja EÚ a poukazujú na dôležitosť jednotnej politiky vo vonkajších vzťahoch EÚ od obchodnej politiky, cez rozvojovú pomoc, zahraničnú a bezpečnostnú politiku.

Ciele, ktoré sleduje EÚ vo svete, môžeme zhrnúť nasledovne:

- a) aktívne pristupovať k mieru, rozvoju slobody, demokracie a právneho štátu v jednotlivých častiach sveta;
- b) rozvíjať ekonomickú spoluprácu;
- c) pomáhať riešiť problémy chudoby, infraštruktúry, šírenia chorôb, nedostatočného rozvoja, slabých a zlyhávajúcich štátov;
- d) chrániť bezpečnosť EÚ, bojovať proti terorizmu, šíreniu zbraní hromadného ničenia, organizovanému zločinu, nelegálnej migrácii;
- e) chrániť a zvelaďovať kultúru a životné prostredie na globálnej úrovni.

Kľúčové pojmy

Marshallov plán – prednesený ministrom zahraničných vecí Georgom Marshallom 5. júna 1947 na Harvardskej univerzite. Pôvodným zámerom bolo, aby celá Európa, vrátane Sovietskeho zväzu, spolupracovala na obnove kontinentu z príspevím amerických peňazí. J. V. Stalin návrh odmietol a nepripustil jeho prijatie Československom, Poľskom a Juhosláviou, ktoré mali o program záujem. 16 krajín západnej, severnej a južnej Európy prejavilo záujem o Marshallov plán. H. Truman predložil Kongresu 19. decembra 1947 návrh Programu európskej hospodárskej obnovy, ktorý počítal s výdavkami vo výške 17 mld dolárov. Kongres návrh na zahraničnú pomoc schválil. Do roku 1952, kedy program skončil, poskytli USA európskym štátom vyše 13 mld USD.

Studená vojna – O rozsiahlu publicitu pojmu studená vojna sa zaslúžil americký publicista W. Lippman v knihe *The Cold War* (Studená vojna), ako aj v ďalšej publikačnej činnosti. Tento termín, vyjadrujúci stav napätia a súperenia medzi dvoma supervelmocami (ZSSR a USA) bez jeho vyústenia do „horúceho“, ustavične hroziaceho vojnového konfliktu, začali bežne používať politici, ale aj laická verejnosť.

Totalitný režim – politický režim založený na násilnej, neprirodzenej jednote, režim s jediným centrom moci, ktorým je spravidla jedna masová politická strana vyznávajúca ideológiu, ktorá je základom pre realizáciu politiky a manipulácie obyvateľstva

Terorizmus – opakované násilné akcie zamerané na vyvolanie strachu umožňujúce dosahovanie predovšetkým politických cieľov

Zlyhávajúci štát – štát, ktorý nie je schopný zabezpečiť vládnutie, bezpečnosť, ochranu a príležitosti pre svoje obyvateľstvo, ktorý tým môže vyvolať agresívne správanie voči susedným štátom alebo etnickým, náboženským alebo iným skupinám obyvateľstva, medzinárodný konflikt, migrácie, hladomor, pandémie

Zbrane hromadného ničenia – Bojové prostriedky vyznačujúce sa mimoriadne smrtiacim a/alebo deštruktívnym účinkom spôsobeným jediným zásahom.

Kybernetická bezpečnosť – súhrn právnych, organizačných a technických prostriedkov na zaistenie ochrany kybernetického priestoru

Multilaterálny – mnohostranný

Bilaterálny – dvojstranný

Etablovať – zariaďovať, zriaďovať, usporiadať

Privilegovaný – zvýhodnený

Kondicionalita – podmieňovanie

Konceptualizácia – fáza výskumného procesu, v ktorej sa definujú teoretické pojmy spôsobom, ktorý by umožnil ich následnú operacionalizáciu, t.j. stanovenie vhodných indikátorov. Tvorenie systémov, hodnôt, pojmov a ich vzťahov, integrovanie informácií do nových celkov.

Koherentný – súvislý, vzájomne pospájaný celok

Otázky a úlohy:

- 1** Prečo je potrebné, aby sme v EÚ nezatvárali oči pred problémami v iných regiónoch sveta?
- 1** Ktoré kľúčové predpoklady umožnili rozvoj slobodnej a demokratickej Európy po druhej svetovej vojne?
- 2** Prečo sme my na Slovensku neboli súčasťou demokratickej a prosperujúcej Európy do roku 1989?
- 3** Aké udalosti priniesli nové impulzy pre posilnenie európskej integrácie po skončení studenej vojny?
- 4** Ktoré impulzy dostala európska integrácia v posledných troch dekádach?
- 5** Aké hrozby pre EÚ definoval dokument z roku 2003 pod názvom Európska bezpečnostná stratégia EÚ?
- 6** Na čo sa zameriava dokument Globálna stratégia EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku predstavený v roku 2016?
- 7** Prečo je dôležité posilňovať strategickú autonómiu EÚ?
- 8** Vymenuj štyri charakteristické znaky EÚ ako kľúčového aktéra svetovej politiky!
- 9** Charakterizuj ekonomický potenciál EÚ?
- 10** Aký je vojenský potenciál EÚ?
- 11** Aké sú príčiny zhoršenia vzťahov EÚ s Ruskom?
- 12** Vymenuj oblasti, témy, v ktorých je EÚ významným aktérom z celosvetového hľadiska!
- 13** Kto môže reprezentovať Európsku úniu vo vonkajších vzťahoch?
- 14** V ktorých dvoch oblastiach je potrebné odstrániť nedostatky v záujme zvýšenia zodpovednosti EÚ v globálnych otázkach?
- 15** Čo ovplyvňuje pozíciu EÚ vo svete?
- 16** Aké sú záujmy EÚ? Aké sú záujmy členských štátov? Aké sú spoločné záujmy?

Aktivity:

- Zo štatistických údajov približ demografické pomery EÚ (vývoj počtu obyvateľov, prirodzený prírastok, pôrodnosť, úmrtnosť, strednú dĺžku života, prírastok obyvateľstva v dôsledku imigrácie)
- Vyhladaj organizácie, ktoré sa na Slovensku angažujú v pomoci utečencom. Pozvite svojich rovesníkov, ktorí prišli z iných častí sveta, aby porozprávali o svojich skúsenostiach z domovských krajín, príčinách ich odchodu a o ich predstavách o živote v Európskej únii.

Odporúčané linky:

Globálna stratégia pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna-politika/globalna-strategia-pre-zahranicnu-a-bezpecnostnu-politiku-europskej-unie

Slovensko a Spoločná bezpečnostná a obranná politika:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-rt_slovensko_a_spolocna_bezpecnostna_a_obranna_politika_eu

Misie krízového manažmentu:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-misie_krizoveho_manazmentu_eu

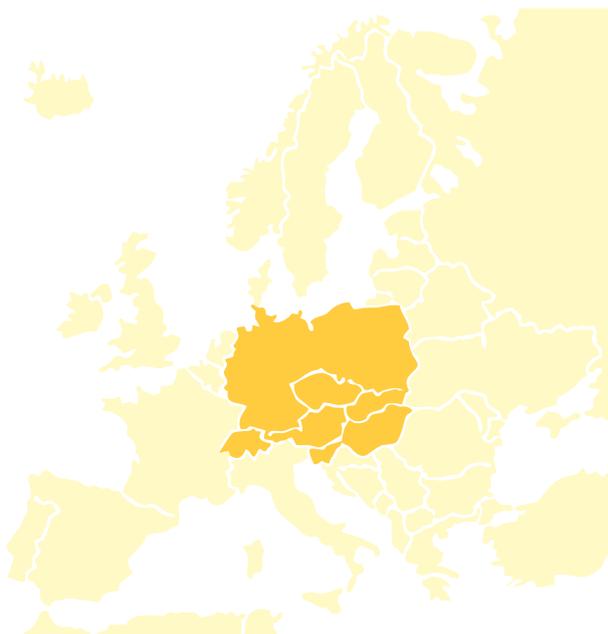
Vzťahy EÚ s krajinami sveta:

http://eeas.europa.eu/index_sk.htm

B. NATO – ochranca a garant slobody a bezpečnosti Slovenskej republiky

Geopolitika strednej Európy

01

Čo ti napadne pri slove stredná Európa? Čo ju charakterizuje a čím sa odlišuje od východnej, južnej, západnej a severnej Európy? Ako geografické podmienky ovplyvnili vývoj územia, na ktorom sa nachádza SR?

Študijným cieľom kapitoly je spoznanie geopolitických súvislostí, tzn. vzájomného vzťahu medzi geografickým prostredím a politickými javmi a procesmi v strednej Európe, ktoré nám pomôžu porozumieť základným princípom správania sa štátov navonok. Dôkladným poznaním regionálnych geopolitických súvislostí môžeme pochopiť, prečo je potrebné, aby sme sa jednoznačne orientovali na spoluprácu v rámci V4, na členstvo v EÚ a v NATO a vyhli sa nezodpovedným zahraničnopolitickým rozhodnutiam, ktoré v prípade malých štátov môžu mať fatálny vplyv na ich budúcnosť. Nasledujúci text ozrejmí, čo je geopolitika a prečo je dôležité poznať strednú Európu z pohľadu mocenských záujmov.

Čo je geopolitika?

Pojem geopolitika patrí medzi značne rozporuplné a nejednoznačne definované a používané pojmy. Geopoliticky myslieť je vlastne schopnosť myslieť v kategóriách priestoru a tiež konfliktov, aké v ňom prebiehajú. Geopolitika leží na rozhraní geografie, histórie a politických vied, ako aj ekonómie a sociálnych vied. Nové prístupy (v rámci kritickej geopolitiky) nerobia rozdiel medzi geopolitikou a politickou geografiou. Môžeme povedať, že **geopolitika** je interdisciplinárny smer, ktorý využívaním poznatkov viacerých vedných disciplín **analyzuje správanie politických subjektov v priestore. Geopolitika sa zaoberá meniacim sa usporiadaním moci v nezmenenom priestore.** Geopolitické analýzy môžu byť významným a užitočným príspevkom k porozumeniu príčin konfliktov, ale aj podmienok upevňujúcich bezpečnosť a mier v jednotlivých regiónoch.

Pri geopolitických úvahách sa v minulosti kládol dôraz na pochopenie vplyvu stabilných geografických faktorov (hlavne teritórium a jeho fyzicko-geografické podmienky) **na konanie aktérov** (vlád, štátov, zoskupení štátov). **V súčasnosti sa** v čoraz väčšej miere **presadzujú faktory civilizácie a kultúry (tzn. dynamické geografické faktory** - napr. obyvateľstvo, sídla, výroba, infraštruktúra), **ale aj faktory, ktoré nemajú primárne geografickú povahu (napr. médiá, informačné toky, financie).** Médiá, populárna kultúra, sociálne siete výrazne ovplyvňujú naše vnímanie priestoru a politiky. Predstava konkrétneho priestoru potom formuje význam, aký mu prisudzujeme s reálnym vplyvom na náš každodenný život (kto sme, kam chceme patriť, ktoré miesta sú pre nás dôležité).

Geopolitika (resp. politická geografia) ukazuje, ako priestor ovplyvňuje politiku a človeka, ale aj opačne, ako človek prostredníctvom politickej činnosti ovplyvňuje priestor, jeho význam a usporiadanie.

Stredná Európa

Slovenská republika je definovaná ako stredoeurópsky štát. Môžeme dokonca priamo konštatovať, že Slovensko sa nachádza v kontinentálnom a geopolitickom centre Európy. Vnímanie a vymedzenie strednej Európy bezprostredne vplýva na politické (zahraničnopolitické,

bezpečnostné a pod.) rozhodnutia jednotlivých stredoeurópskych krajín.

So strednou Európou sa viaže svojrázna kultúra a špecifický spôsob života so spoločnými zvykmi. V priebehu historického vývoja sa **tento geopolitický región** ocitol nie len pod západnými, ale aj pod východnými vplyvmi. Napriek svojej geografickej polohe v strede Európy **nezjednocuje prvky Východu a Západu vo svojom priestore v rovnakej miere.** Slovenská spoločnosť, ako aj spoločnosti ostatných stredoeurópskych štátov majú charakteristické črty primárne západných spoločností s niektorými východnými prvkami. To je dôvod, prečo je potrebné podrobnejšie analyzovať vymedzenie regiónu strednej Európy.

Fyzicko-geografický aspekt: Fyzicko-geografické používanie termínu stredná Európa je dlhodobo zaužívané. Dôkazom je štruktúra máp v atlasoch, kde mapové listy strednej Európy boli vždy ich integrálnou súčasťou. Geografické útvary, ktoré zvyknú byť často považované za nositeľov jej špecifik, tzn. Dunaj či Karpaty, región neohraničujú, ale ním prechádzajú. Fyzická geografia tak nedáva jednoznačnú odpoveď na otázku vymedzenia strednej Európy. **Strednú Európu môžeme považovať za súbor troch veľkých prírodných jednotiek: Stredoeurópskej nížiny, Stredoeurópskych hercýnskych hornatín a Alpsko-himalájskej horskej sústavy.** Prírodné hranice strednej Európy sú väčšinou položené na riekou Rýn na západe, na hrebene Álp na juhu

Mapa č. 5: Fyzicko-geografická mapa strednej Európy.

Zdroj: <http://www.freeworldmaps.net/europe/central/centraleurope-physical-map.jpg>

a na pobrežie severného a Baltského mora na severe. Na východe však prirodzená horská bariéra chýba. Evidujeme „prechodné pásmo“ (Sedmohradsko, Halič) medzi strednou Európou, východnými a juhovýchodnými regiónmi Európy.

Politicko-geografický aspekt: Dôležité je vymedzenie stredoeurópskeho priestoru na báze príslušnosti štátov k tomuto priestoru. Ukazuje sa, že priestorový rozptyl jej vymedzenia je veľmi široký. Za jednoznačnú súčasť strednej Európy sú považované štyri štáty: **Poľsko, Česká republika, Slovensko a Maďarsko (krajiny V4)**. Pozícia Nemecka je v tomto kontexte posudzovaná veľmi rozporne. Dnes však napriek dlhodobej izolácii „železnou oponou“ je **Nemecko** považované väčšinou autorov za súčasť strednej Európy. Zohrávalo a zohráva v tomto priestore úlohu nielen kľúčovej mocnosti (pozícia „stredoeurópskej mocnosti“), ale aj významne podporilo vstup štátov strednej Európy do Európskej únie. Do užšieho vymedzenia strednej Európy väčšina autorov zaraďuje aj **Rakúsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko**, širšie politicko-geografické vymedzenie zahŕňa aj štáty Balkánskeho polostrova a pobaltské štáty.

Mocensko-politický aspekt: Tento aspekt ponúka pochopenie zložitosti historického vývoja. Kým geografická stredná Európa pretrvávala nepretržite, **z mocensko-politického aspektu bola jej geopolitická kontinuita prerušená vytvorením železnej opony po roku 1945**. Po druhej svetovej vojne sa stredná Európa (okrem Rakúska) stala súčasťou bloku krajín s totalitnými politickými režimami, ktoré boli pod politickou a vojenskou kontrolou Sovietskeho zväzu. Boli členmi Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) a Varšavskej zmluvy. Ich zahraničnopolitická a bezpečnostná politika bola orientovaná výlučne na Sovietsky zväz. Stredná Európa nerozhodovala o svojom charaktere a partnerov na spoluprácu si nemohla vybrať. Sovietski vojaci kontrolovali vývoj v Československu, Maďarsku, NDR. **V období studenej vojny sa preto hovorilo len o východnej Európe. Po politických zmenách vo východnej Európe a rozpade ZSSR sa stredná Európa vracia do slovníka**, hoci jej kontúry zostávajú nejasné. Všetky **konceptie vychádzajúce z bezpečnostného hľadiska, či z klasickej mocenskej úvahy vidia strednú Európu ako pás malých národov a štátov medzi dvoma gigantmi – Ruskom a Nemeckom**.

Po páde komunistických režimov, po rozklade ZSSR, sa objavil aj termín **stredovýchodná Európa pre celé pásmo štátov medzi Nemeckom a Ruskom**. Bol priznaním vyčlenenia Nemecka a Rakúska zo strednej Európy.

Doplňujúci text:

Pozícia Nemecka je posudzovaná relatívne rozporne. Časť autorov považuje Nemecko za hegemóna strednej Európy, iní poukazujú na skutočnosť, že v druhej polovici 20. storočia prebehla v západnej časti Nemecka taká westernizácia, že Nemecko sa stalo integrálnou súčasťou západnej Európy. S tým možno síce súhlasiť, ale zjednotenie Nemecka a presun hlavného mesta z Bonnu do Berlína opät posúva jeho geopolitické ťažisko viac na východ. Faktom je, že bez Nemecka stredoeurópsky priestor nedisponuje dostatočnými vlastnými zdrojmi na stabilizáciu geopolitickej situácie v regióne.

Nejednoznačnosť geopolitického vymedzenia strednej Európy vyplýva zo subjektivismu prístupov krajín a prameňa z ich polohy a záujmov. Príkladom môže byť Ukrajina, ktorá sa častejšie usiluje etablovať ako stredoeurópska krajina, keďže stredná Európa predstavuje pre tento štát úplne odlišné hodnotové zoskupenie, ako to, v ktorom sa podstatnú časť svojej histórie vyvíjala. V súčasnej geopolitickej situácii, z hľadiska jej politického smerovania a národných záujmov môže byť zdôrazňovanie príslušnosti k strednej Európe veľmi dôležité. Je to príklad toho, že geografické hranice a vymedzenia sú často prispôbované dominantným geopolitickým koncepciam v rámci aktuálnych štátnych doktrín.

Kultúrne aspekty: Mnohí autori používajú a pracujú s kultúrnymi faktormi (náboženskými, etnickými, jazykovými, historickými), ktoré by umožňovali definovať priestor strednej Európy. **Stredná Európa nebola nikdy zjednotená a jej dejiny sú plne fragmentácie, zmien hraníc a prelínajúcich sa identít**. V dôsledku sústavných posunov územných hraníc počas storočí sa takmer vo všetkých stredoeurópskych štátoch nachádzajú národnostné menšiny a niektoré z nich sú štátnymi hranicami aj rozdelené. **Rôznorodá historická skúsenosť sa často podieľa na formulovaní odlišných strategických záujmov** (napr. v období 18. storočia -Rzeczpospolita -poľský zlatý vek, Habsburská monarchia, Rakúske cisárstvo 1804-1867, Rakúsko-Uhorsko 1868-1918, Nemecká ríša a satelitné štáty v období druhej svetovej vojny). História jednotlivých národov, ich skúsenosti, ovplyvňuje odlišné vnímanie strednej Európy a ich postavenie v tomto priestore.

Hľadanie optimálneho variantu usporiadania stredoeurópskeho priestoru výrazne ovplyvňuje aj postavenie Slovenska. V rámci Európy ako celku je pre Slovensko

príznačná poloha medzi dvomi geopolitickými osami – hlavnou (Paríž – Berlín – Varšava – Moskva) a vedľajšou (Porúrie – Mníchov – Viedeň – Budapešť – Belehrad – Sofia – Istanbul). Územie Slovenska je potenciálnym priestorom pre ich severo-južné prepojenie.

Slovensko susedí z piatimi štátmi, pričom každý z nich disponuje väčším ľudským a ekonomickým potenciálom. Preto charakter vzťahov so susedmi bude výrazne ovplyvňovať stabilitu Slovenskej republiky.

Slovensko a Vyšehrádska spolupráca

Vyšehrádska spolupráca bola jednou z prvých kooperatívnych štruktúr v postkomunistickom bloku po roku 1989. V maďarskom Vyšehráde bola 15. februára 1991 podpísaná Deklarácia o spolupráci Českej a Slovenskej federatívnej republiky, Poľskej republiky a Maďarskej republiky na ceste k európskej integrácii. Miesto stretnutia nebolo vybrané náhodou. Takmer pred siedmymi storočiami sa na tomto mieste zišli poľský kráľ Kazimír III, český kráľ Jan Luxemburský a maďarský kráľ Karol I. Róbert a dohodli sa na spolupráci k obmedzeniu napätia a konfliktov v regióne. Aj keď Vyšehrádska dohoda z roku 1335 zlyhala a nezabezpečila dlhodobý mier na tomto území, zjednotila snahy stredoeurópskych vodcov dať na bok rozdiely a upevniť kultúrne zväzky medzi ľuďmi. Stretnutie zač. 90. rokov malo obdobné ciele. **Základnými cieľmi sú podľa vyšehrádskej spolupráce predovšetkým obnova štátnej suverenity, demokracie a slobody, likvidácia pozostatkov totalitného systému, budovanie parlamentnej demokracie a moderného právneho štátu, vybudovanie moderného trhového hospodárstva a úplné zapojenie sa do európskeho politického, hospodárskeho, bezpečnostného a právneho systému.** Vyšehrádske zoskupenie umožnilo komunikáciu medzi stredoeurópskymi štátmi a Európskou úniou v otázke asociačných dohôd a komunikáciu so Severoatlantickou alianciou (NATO). Višegrádsky priestor je so svojou rozlohou takmer 534 tisíc kilometrov štvorcových porovnateľne veľký ako Francúzsko a žije na ňom viac ako 60 miliónov obyvateľov. Toto spoločenstvo **vytvára možnosti pre spoločný postup v rámci EÚ v otázkach, ktoré sú dôležité pre všetky štyri štáty.** Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie vyšehrádskej spolupráce je vôľa jednotlivých krajín spolupracovať. Regionálne i kontinentálne integračné štruktúry môžu chrániť skupinové i národné záujmy štátov a kompenzovať ich upadajúci vplyv.

Stredná Európa prežíva najúspešnejšiu časť svojej doterajšej histórie a má všetky predpoklady, aby sa stala významným elementom celoeurópskych integračných procesov.

Formovanie slovenského národa a štátneho územia – geografické aspekty

Na európske územie postupovali Slovania viacerými smermi: do južnej časti smerom k delte Dunaja a na Balkán, do severnej časti cez územie Halíča (dnes v juhovýchodnom Poľsku a na severozápadnej Ukrajine), teda oblasť na úpätí Karpát od Hornej Visly po Prut, cez karpatské kotliny do strednej Európy. V severnej časti obsadili územia až po Labe a pravdepodobne zo severu potom prenikli na naše územie. Pre vývoj slovenskej štátnej idey je významné, že tento príchod Slovanov predstavuje posledný severný migračný vstup na územie dnešného Slovenska. Potom začína dominovať južný a západný tlak, neskôr i tlak východný.

Časť slovanského superetnika sa zastavila v oblasti, ktorá dnes tvorí územie Českej republiky a Slovenskej republiky – a ich potomkovia tu natrvalo zostali. Príslušníci tejto skupiny sa stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi. Postupne získavali črty svojbytného národa, ktorý zrástol, pokiaľ mu to bolo umožnené, s prírodnými hranicami. Z hľadiska slovenskej histórie a politiky je dôležité, že územie, kde sa usadili predkovia dnešných Slovákov, bolo a je otvorené smerom do Západopanónskej panvy, v širšom chápaní do Panónskej nížiny. Je to oblasť s veľmi výhodnými podmienkami koncentráciu obyvateľstva. Do Panónskej nížiny tiež smerovali nájazdy kočovníkov z východu, ale aj tlak vojsk Osmanskej ríše. Panónska nížina predstavuje hlboký pokles povrchu ohraničujúci stredný Dunaj medzi Alpami, Karpatmi a Dinárskymi horami. Panónska nížina je otvorená len do Čierneho mora, aj to pomerne obtiažne, je teda do značnej miery uzatvorená. To ju robí nedobytnú z mora, zároveň ale aj necitlivú k problematike mora. Rakúsko-uhorská monarchia bola jedinou veľmocou, ktorá sa neusilovala o kolónie a nevybudovala silné vojenské námorníctvo.

Komunikačná uzatvorenosť stredného Podunajska a jeho vnútrozemská orientácia boli prekonané až v druhej polovici 19. storočia výstavbou železníc a následne ciest. Až otvorenie prielavu Rýn-Mohan-Dunaj

v roku 1992 umožnili riečne prepojenie Severného a Čierneho mora cez Panónsku nížinu.

História formovania slovenského národa a štátneho územia najmä na prelome prvého tisícročia, ako aj v prvej polovici druhého tisícročia je **značne determinovaná** nasledovnými **fyzicko-geografickými charakteristikami**:

1. **Z oblasti Panónskej nížiny je územie súčasnej Slovenskej republiky úplne otvorené južnému tlaku.** Táto nížina je svojím rozsahom prirodzeným terénom pre početnejšie národy, než predstavovali slovanskí predkovia dnešných Slovákov. Väčšie etnické skupiny buď ľahko útočili na dnešné južné Slovensko (maďarské kmene), alebo boli na toto územie zatlačované (Maďari zatlačovaní Turkami). To znamená, že **politicky dominujúce sily v oblasti Panónskej nížiny určovali osud štátnosti v priestore dnešného Slovenska, a to po väčšinu z obdobia pobytu Slovanov v strednej Európe.**
2. Strednou a severnou časťou územia dnešného Slovenska prechádza oblúk Západných Karpát. **Západné Karpaty v strednej a severnej časti Slovenska tvoria obtiažne dostupný terén.** Ide o región, ktorý je z dôvodu úrodnosti a klímy pre dobyvateľov málo zaujímavý. **Umiestnenie mimo hlavných komunikačných trás z neho v minulosti vytvorilo kultúrne uzatvorenú oblasť.**
3. **Cez Malé a Biele Karpaty a rieku Moravu je spojené dnešné územie Slovenska s Českou republikou.** Na západe je tak dnešné Slovensko, menej než na juhu, ale viac než na severe, otvorené smerom k Česku. Táto charakteristika sa však po väčšiu časť doby pobytu Slovanov v strednej Európe – vzhľadom k určitej uzatvorenosti českých krajín a južným špecifikám slovenskej štátnosti- ukázala ako druhoradá. **Prepojenie osudov Čechov, Moravanov a Slovákov našlo svoj politický výraz vo Veľkomoravskej ríši a následne až v 20. storočí.**

Koncepcie usporiadania strednej Európy

Procesy národného obrodzenia a národnej emancipácie v strednej Európe umožnili vzniknúť dvom pozoruhodným doktrínam: **pangermánskej a panslovenskej.**

Pangermánsky pohľad na strednú Európu hľadal riešenie troch základných problémov integrácie, ktorými boli **veľkonemecké spojenie Nemecka a Rakúska,** ďalej **zapojenie nenemeckých národov Rakúsko-Uhorska,** ako aj **pripojenie ďalších nenemeckých národov a prípadne štátov,** či už z germánskym jazykovým základom, alebo bez neho. Zrod pangermánskej idey zapadá do obrovského kultúrneho a ekonomického rozmachu nemeckého národa a zároveň jeho politicko-štátnej roztrieštenosti. História ukázala, že spočiatku okrajové šovinistické prúdy postupne získali moc a rozpútali druhú svetovú vojnu. Pre vývoj smerom k nacizmu bolo nutné, aby v rámci vývoja od nemeckého vlastenectva v polovici 19. storočia k hitlerovskému nacizmu vstrebalo pangermánstvo dva dôležité motívy-rasizmus a sociálny darwinizmus. Tieto stáli spolu s geografickým determinizmom pri zrode nemeckej geopolitiky na konci 19. storočia a začiatku 20. storočia.

Osud panslovanstva sa odohrával na ploche vymedzenej dvoma hranicami:

4. **Predstava Slovanstva ako národa s viacerými kmeňmi.** Pre toto chápanie je príznačné riešenie jazykovej otázky, ktorá bola **spájaná s návratom k všeslovanskému jazyku alebo k prechodu na ruštinu,** v tejto pestrej skupine koncepcií bola prítomná tendencia premeny panslovanstva na panrusizmus.
5. **Predstava Slovanstva ako skupiny národov s jedným etnickým spoločným menovateľom, pre ktorý je potrebné nájsť politickú pôdu.** Táto koncepcia rešpektovala jazykové a národné rozdiely jednotlivých skupín Slovanov a hľadala politické zastrešenie v podobe zjednotenia niektorých, prípadne všetkých slovanských národov s cieľom zaistiť obranu ich záujmov.

Slavjanofilské koncepcie nemajú charakter politického panslovanstva. Tieto mali víziu slovanskej vzájomnosti, ktorá nehľadá cesty k zjednoteniu všetkých Slovanov v jednom štátnom celku, ale len predstavy o možnej solidarite.

Slovanské národy majú vzhľadom na dôležité spoločné východiská podobné alebo príbuzné etnické, psychické a jazykové črty, avšak tieto nie sú nositeľmi štátnej idey. Politický potenciál pangermánskej a panslovenskej idey bol odlišný, pretože vízia zjednotenia všetkých slovanských národov v jednom štáte mala menšiu mobilizačnú silu, ako niektoré verzie veľkonemeckých predstáv. Panslovenská myšlienka stroskotala

na bariérach národného štátu. Panslovanstvo postupne v 20. storočí takmer úplne vymizlo a zmenilo sa na etnografiu, porovnávaciu jazykovedu a literárne vedy. Panslovanstvo sa nikdy nestalo vládnuou ideou v niektorom z veľkých slovanských štátov, tzn. predovšetkým v Rusku a Poľsku.

Civilizačná podstata strednej Európy

Priestorové a obsahové vymedzenie strednej Európy má množstvo verzií, nedisponuje preto jednoznačnou, všeobecne platnou definíciou. V súvislosti s pomerne dynamickým procesom integrácie krajín strednej

Európy do NATO a EÚ sa objavovala častejšie téza, že stredná Európa je určitým pohyblivým predpolím západoeurópskej civilizácie s tendenciou sa na jednom (východnom) okraji rozširovať a na západnom ustupovať v prospech plnohodnotnej západnej civilizácie.

Orientácia k Západu patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredoeurópskych štátov. Zo Západu prijímali kľúčové civilizačné podnety. Práve prerušenie väzieb k Západu a príklon k Východu v histórii strednej Európy (záber Poľska Ruskom, Uhorska Osmanskou ríšou, strednej Európy Sovietskym zväzom) pôsobilo retardačne na napĺňanie emancipačných snáh národov a štátov v tomto prostredí. **Vzťah k Západu je aj otázkou kvality demokracie, vzťahu štátu a trhu a štandardov verejného života.**

Zhrnutie kapitoly

Definovať priestor strednej Európy môžeme z hľadiska viacerých faktorov: fyzicko-geografického, politicko-geografického, mocensko-politického, kultúrnych faktorov (náboženského, etnického, historického). Kým geografická stredná Európa pretrvávala nepretržite, potom z mocensko-politického aspektu bola jej geopolitická kontinuita prerušená vytvorením železnej opony po roku 1945. Po roku 1989 sa stredná Európa vracia do slovníka, hoci jej kontúry zostávajú nejasné.

História formovania slovenského národa a štátneho územia najmä na prelome prvého tisícročia, ako aj v prvej polovici druhého tisícročia je značne ovplyvnená fyzicko-geografickými charakteristikami: Dunajom a otvorenosťou územia Slovenska do Panónskej nížiny smerom na juh, oblúkom Západných Karpát na severe, ako aj Malými a Bielymi Karpátmi a riekou Moravou na západe.

Hľadanie optimálneho variantu usporiadania stredoeurópskeho priestoru výrazne ovplyvňuje aj postavenie Slovenska.

Kľúčové civilizačné hodnoty prichádzali do strednej Európy zo Západu. Orientácia k Západu patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredoeurópskych štátov.

Spolupráca V4 vytvára možnosti pre spoločný postup v rámci EÚ v tých otázkach, ktoré sú dôležité pre všetky štyri štáty.

Kľúčové pojmy

Interdisciplinárny – vyskytujúci sa medzi odvetviami, medziodborový, medziodvetvový

Infraštruktúra – materiálno-technické zázemie štátu, v najvšeobecnejšom zmysle slova množina prepojených štruktúrálnych prvkov, ktoré potom udržujú celú štruktúru pohromade. Termín infraštruktúra sa používa v jednotlivých odvetviach, napr. v ekonómii opisuje fyzickú infraštruktúru ako napríklad budovy alebo cesty.

Element – prvok, základná zložka

Otázky a úlohy:

1 Čo je geopolitika?

2 Aký význam majú geopolitické analýzy?

3 Čo odlišuje strednú Európu od ostatných častí Európy?

4 Prečo v období studenej vojny nemohla stredná Európa rozvíjať svoje záujmy?

5 Prečo nebolo možné do roku 1989 voľne prechádzať hranicu pri ceste do Maďarska alebo Poľska napriek tomu, že tieto stredoeurópske krajiny boli v spoločnom bloku krajín RVHP a Varšavskej zmluvy?

6 Prečo je pre nás dôležitá rieka Dunaj?

7 Zamyslite sa nad výhodami kvalitného a moderného dopravného spojenia Krakova s Budapešťou pre rozvoj stredného Slovenska.

8 Z ktorých smerov prichádzali Slovania do strednej Európy?

9 Aké dôsledky má pre históriu Slovenska skutočnosť, že na juhu je naša krajina otvorená smerom do Panónskej nížiny.

10 Aké boli základné ciele na začiatku spolupráce vyšehradských krajín?

11 Prečo je pre nás dôležitá spolupráca v rámci V4? Zistite, či má Vaša škola spoluprácu so školami v niektorých zo štátov V4?

12 Vysvetli príčiny západnej orientácie stredoeurópskych štátov!

13 Akými fyzicko-geografickými charakteristikami je ovplyvnená história formovania slovenského národa a štátneho územia?

Aktivity:

- **Práca s mapou:** Ktoré prírodné celky sú súčasťou strednej Európy? Ktorými štátmi preteká rieka Dunaj? Ktorými štátmi prechádza Karpatský oblúk? Charakterizuj reliéf strednej Európy. Charakterizuj hydrografické pomery strednej Európy. S ktorými časťami Európy je stredná Európa prepojená vodnými cestami? Ako ovplyvňujú geografické podmienky strednej Európy dopravnú sieť? Ako ovplyvňujú rozmiestnenie obyvateľstva?
- **Práca s mapou:** Na základe reliéfu urči hlavné dopravné trasy (cestné, železničné, vodné), ktoré prechádzajú strednou Európou. Čo z toho vyplýva pre Slovensko?
- **Urobte prehľad stretnutí krajín V4 na úrovni prezidentov a na úrovni predsedov vlád za posledné 4 roky. Aké témy dominovali na týchto stretnutiach?**
- **Práca s mapou:** a) Vyznač územia v štátoch V4, na ktorých sa nachádzajú etnické menšiny.
b) Porovnaj náboženskú štruktúru obyvateľstva v krajinách V4
c) Porovnaj národnostnú štruktúru obyvateľstva krajín V4.

Vplyv zmien mocenských pomero v Európe na vývoj Slovenska v 20. storočí

02

História ukazuje, že mocenské zmeny v Európe a následné zmeny na politickej mape kontinentu sa vždy dotkli situácie v strednej Európe.

Študijným cieľom kapitoly je spoznať, ako sa vyvíjalo územie, na ktorom dnes žijeme.

Zistíme, kto to ho ovládal, ako bolo organizované a čo jednotlivé obdobia vývoja priniesli pre obyvateľstvo. Oboznámime sa s charakteristickými črtami územia dnešného Slovenska v jednotlivých štátnych celkoch, ktorých bolo súčasťou. Na tomto základe si vysvetlíme, prečo súčasné členstvo v EÚ a v NATO vytvorilo historicky ojedinelé možnosti na efektívne naplnenie národných záujmov Slovenskej republiky.

Zmeny usporiadania priestoru strednej Európy v prvom tisícročí

V prvých rokoch nášho letopočtu sa územie dnešného Slovenska, obývané Markomanmi a Kvádmi, nachádzalo v kontaktnej zóne s civilizačne vysoko rozvinutou **Rímskou ríšou**. Na prelome letopočtov vytvorili Rimania v oblasti stredného Dunaja provinciu Illyricum, z častí ktorej vznikla provincia Pannonia. Vybudovali sa tábory – Carnuntum (Hainburg), Vindobona (Viedeň), Brigettio (Szony, Komárno), Aquincum (Budapešť) – ktorých úlohou bolo čeliť germánskemu tlaku a zároveň zabezpečiť obchodné kontakty. Rieka Dunaj tvorila súčasť *Limes Romanum* – hranicu Rímskeho impéria. Južná časť Slovenska bola vďaka jantárovej ceste v kontakte s adriatickým regiónom a baltickým regiónom.

Niekoľko storočí sa vyspelá Rímska ríša usilovala ovplyvňovať politický a hospodársky vývoj národov žijúcich severne od Dunaja vojenskými akciami, vytváraním vazalských štátov (Regnum Vannianum), vyvolávaním sporov medzi barbarскими kmeňmi a pod.

Antické pamiatky a rímske sídliská na našom území (Stupava, Devín, Rusovce) dokazujú čulý život na území Slovenska v rímskej dobe.

Tlak barbarických kmeňov na Rímsku ríšu sa začal intenzívne prejavovať od pol. 4. storočia a súvisel s obrovskými pohybmi etník vo vnútri Ázie. Pod tlakom **Hunov** dochádza k odchodu Kvádov z územia Slovenska. Ich vodca Atilla vytvára v strednom Podunajsku ríšu, ktorá sa po jeho smrti rozpadáva (453).

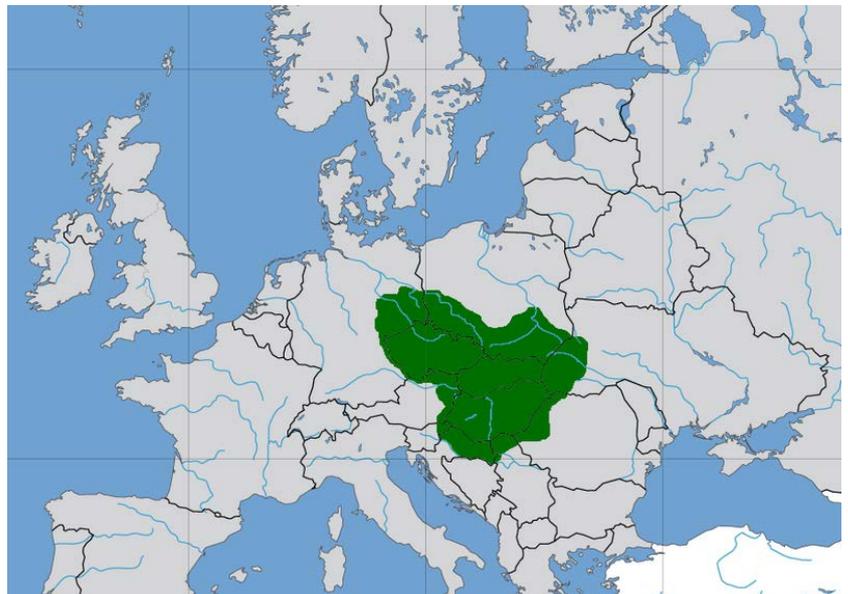
V 6. storočí sa od východu do strednej Európy a na Balkán tlačia **slovanské kmene**. Obsadzujú rozsiahle územia od Baltského až k Jadranskému moru. Časť slovanského superetnika sa zastavila vo vnútornej zóne strednej Európy, v oblasti, ktorá dnes tvorí územie Českej a Slovenskej republiky - a ich potomkovia tu natrvalo zostali. Príslušníci tejto skupiny sa stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi. **Postupne získavali črty svojbytného národa ktorý zrástol, pokiaľ mu to bolo umožnené, s prírodnými hranicami.**

Západní Slovania si v 7. storočí (623-658) pod vedením franského kupca **Sama** založili stredoeurópsku ríšu, ktorá sa však po jeho smrti rozpadla. Jadrom Samovho zväzku bolo územie okolo rieky Ráby, Slovenska, Slovinska, Moravy, ale k zväzku patrili i Srbi, Česi a Polabania. V tomto období Slovania odrazili útoky **Avarov**, ktorí však po rozpade Samovej ríše ovládli Karpatskú kotlinu na nasledujúce dve storočia (566-799), až do zdrvivúcej porážky od Karola Veľkého.

Veľkomoravská ríša, ktorej hranice a rozmach za Rastislava (846 - 870) a Svätopluka I. (870 - 894), znamenali rastúci slovanský vplyv v strednej Európe, bola zrejme výsledkom súperenia byzantskej ríše s pápežom a franským klérom. Ovládla tzv. jantárovú cestu od Jadranského mora k Baltskému moru. Bola to práve **etnická, jazyková a kultúrna príbuznosť česko-moravských a slovensko-panónskych kmeňov**, ktorá **viedla k ich zjednoteniu vo Veľkomoravskej ríši**. Tento proces viedol v centrálnych oblastiach ríše k formovaniu veľkomoravskej národnosti, zjednocovanej okrem štátnej moci aj zavádzaním slovanskej liturgie a zovšeobecňovaním spoločného kultúrneho nárečia, či jazyka.

V 9. storočí prenikajú od východu uralskí **Maďari**, **rozbíjajú Veľkú Moravu a trvalo sa usadzujú v Panónskej panve**. V strednej Európe sa rodia zárodky slovanských štátov – Čiech a Poľska, na Balkáne Chorvátska a Srbska. **Územie Slovenska sa stáva súčasťou uhorského stredovekého štátu**, avšak bez akejkoľvek svojbytnosti, bez administratívneho vymedzenia. **Obdobie 10.-11. storočia definitívne zničilo na dlhé stáročia**

Mapa č. 6: Veľkomoravská ríša.

Zdroj: Rozsah Velkej Moravy - https://sk.wikipedia.org/wiki/Ve%C4%BEk%C3%A1_Morava#/media/File:Great_moravia_svatopluk.png

Mapa č. 7: Etnické skupiny na území Rakúsko-Uhorska v roku 1910.

Zdroj: Etnická mapa Rakúsko-Uhorska - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Austria_Hungary_ethnic.svg

slovenskú štátnosť v oblasti dnešného Slovenska. Vytvárajú sa základné stredoeurópske konštanty determinujúce špecifickú vývoja slovenského národa, odlišné od vývoja českého národa a českého štátu.

Mocenské pomery v strednej Európe v druhom tisícročí

Napriek nepriaznivým vonkajším mocenským tlakom sa Slovensku v druhom tisícročí podarilo dosiahnuť pozoruhodnú harmóniu vlastných tradícií a postupne rozvinúť svoju identitu a národnú kultúru. Kontinuita kompaktného osídlenia pomohla zapustiť obyvateľstvu silné korene na svojom území, ktoré mu nebolo možné odňať ani po zániku Veľkej Moravy.

Okolo roku 1000 končí éra veľkých migrácií vo vnútri Európy a začína sa stabilizovať geopolitická situácia. Vrcholia rozpory vo vnútri kresťanskej cirkvi. Európa sa definitívne delí na dve geokultúrne sféry, pričom hranica prebieha severom Balkánskeho polostrova a potom sa stáča smerom k Pobaltiu, čím sa vymedzuje geokultúrna hranica medzi východnou a strednou Európou.

V čele Svätej ríše rímskej národa nemeckého sa začínajú objavovať príslušníci **dynastie Habsburgovcov**, ktorý si vybudovali mocenskú základňu na východe alpskej oblasti a strednom Podunajsku.

Uhorské kráľovstvo bolo v období medzi 11.-15. storočím jedným z najrozľahlejších a najmocnejších štátov v strednej a juhovýchodnej Európe. Takmer väčšina krajiny pokryla celú Karpatskú kotlinu po viac ako 900 rokov, vynímajúc obdobie 150-tich rokov tureckej okupácie.

Veľká **invázia Otomanov do strednej Európy** bola významnou historickou udalosťou, ktorá **ovplyvnila osud, hranicu a koherentnosť Slovenska**. Porážka uhorskej armády v bitke pri Moháči (1526) otvorila Turkom cestu na sever. Z územia, spadajúceho pod Uhorské kráľovstvo, iba Slovensko (okrem jeho južnej časti), transdunajský región (hraničiaci s Rakúskom) a niektoré regióny Chorvátska zostali mimo otomanskej okupácie. V dôsledku týchto udalostí sa strategická, politická a ekonomická dôležitosť Slovenska podstatne zvýšila. **Bratislava sa stala hlavným mestom Uhorského kráľovstva** a sídlom všetkých hlavných inštitúcií na viac ako 300 rokov; Trnava (60 km severovýchodne od Bratislava) bola sídlom cirkevných a kultúrnych inštitúcií.

Do druhej polovice 2. tisícročia vstupuje Európa výrazne politicky polarizovaná, pričom sa začínajú prejavovať i obrovské ekonomické rozdiely. Dlhodobé cirkevné spory celú oblasť veľmi vyčerpali, feudálne výrobné vzťahy zostali zakonzervované a celá oblasť začala za atlantickými štátmi výrazne zaostávať. Navyše, Habsburgovci niesli na svojich bedrách záťaž v podobe zadržiavania tureckej expanzie.

Po rozdelení Poľska v období rokov 1775-1795 Ruskom, Pruskom a Rakúskom dostala východná a stredná časť Európy úplne novú tvár pretože v nej **existovali na zač. 18. storočia len štyri štáty: Rusko, Prusko, Rakúsko (resp. habsburské súštie) a Osmanská ríša**.

Rakúska ríša utrpela vo vojne s Pruskom v roku 1866 porážku, jej medzinárodné postavenie bolo otrasené. Zlá finančná situácia spôsobovala nestabilitu vnútornej situácie v habsburskej monarchii a výraznejšie sa začala vynárať národnostná problematika. Nová ústava **v roku 1867** zabezpečila rakúsko-uhorské vyrovnanie a **vzniká dualistický štát Rakúsko-Uhorsko**. Ústava zakotvila spoločného panovníka, ako aj spoločnú zahraničnú, menovú a obrannú politiku oboch štátov. Všetky ostatné záležitosti si obe krajiny spravovali samostatne.

Úsilie o záchranu slovenskej národnej identity

V mnohonárodnostnej uhorskej časti krajiny **uhorská vláda silno presadzovala politiku tvrdej maďarizácie nemaďarských národov a národností (Slovania, Rumuni, Rusíni)**, ktoré tvorili početnejšiu polovicu obyvateľstva a z počiatku úspešne potláčala akékoľvek

emancipačné pokusy týchto národov. Maďarská vládna elita neoddeľovala jednotlivé národy ani vnútorným administratívnym členením.

Každý slovanský národ prežil obdobie poroby. Smutný rekord medzi Slovanmi drží slovenský národ, ten sa k svojej samostatnosti predieral 900 rokov. Zo všetkých uhorských národov mali najmenej výhodnú pozíciu pre národnú emancipáciu práve Slováci: chýbala šľachta, národne uvedomelé meštianstvo, národná inteligencia. Aj tí Slováci, ktorí dosiahli úspechy napr. na poli vedy, nemali vyhranené národné povedomie: slovenský polyhistor Matej Bel označoval sám seba ako "lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus" (Krejčí, 2000).

Slovensko ako súčasť Uhorska malo dlhodobo charakter výrazne agrárnej krajiny (až do polovice 20. storočia). História priemyslu však siaha ďaleko do minulosti. Ťažba surovín a výroba spotrebných predmetov v stredoveku súvisela s príchodom nemeckých kolonistov (12-14. storočie). Najskôr sa rozširuje remeselná výroba a **od konca 15. storočia dochádza k veľkému rozvoju baníctva a hutníctva**. V 16. a 17. storočí sa v Uhorsku sformovali centrá a regióny baníctva a hutníctva európskeho významu: Banská Bystrica (meď), región Gemer a Spiš (železná ruda), Banská Štiavnica, Kremnica (zlato). V sledovanom období zaznamenávame zakladanie početných sklární a papierní v horských oblastiach stredného a východného Slovenska. Slovensko sa v priebehu 17. a 18. storočia stalo remeselníckou a „priemyselnou“ základňou celého Uhorska. Priaznivé podmienky pre nástup moderného priemyslu sa na Slovensku vytvorili až v 2. pol. 19. storočia, čo je výrazné oneskorenie za európskymi krajinami (vrátane českých krajín).

Pád Bachovho absolutizmu, prijatie novej ústavy (Februárový patent), smerovanie k federatívnemu usporiadaniu štátu, odstránenie policajného systému viedol k oživeniu národných aktivít Slovákov. Poprední slovenskí predstavitelia (Jozef Miloslav Hurban, Daniel Richard, Ján Palárik, Ján Francisci a ďalší) sa pokúšali v nových podmienkach formulovať slovenský národný program. V reakcii na neúspech Slovákov dostať sa do uhorského snemu bolo zvolané Slovenské národné zhromaždenie do Turčianskeho sv. Martina. **Memorandum národa slovenského**, ktorého tvorcom bol autor koncepcie štátoprávneho postavenia Slovákov v Uhorsku Štefan Marko Daxner, bolo prijaté v Turčianskom Svätom Martine v júni 1861. Cieľom malo byť zákonné uznanie slovenského národa a značný rozsah

Obr. č. 59

samosprávy slovenských žúp. Svojbytnosť slovenského národa požadovaná v Memorande mala byť uznaná v priestore nazvanom **hornouhorské slovenské Okolie**. Keďže panovník rozpustil uhorský snem, poslanci o dokumente ani nerokovali. V decembri 1861 predložila slovenská delegácia vedená banskobystrickým katolíckym biskupom Štefanom Moyzesom upravené Memorandum, text známy ako **Viedenské memorandum slovenské**, podľa ktorého sa malo slovenské Okolie (dištrikt) konštituovať ako štátoprávny útvar s vlastným snemom a samosprávou, pre oblasť hospodárskej, sociálnej a kultúrnej politiky z centrom v Banskej Bystrici. **Slovenské okolie bolo prvým, konkrétne definovaným slovenským teritoriálnym programom**, pričom jeho južná hranica bola načrtnutá v podobnej línii, ktorou bola o 80 rokov neskôr vymedzená hranica Slovenského štátu v období druhej svetovej vojny. Viedeň prijala Viedenské memorandum, ale rozhodla sa splniť len niektoré jazykové, školské a kultúrne požiadavky (založenie Matice slovenskej, gymnázií a pod.)

Ďalší vývoj ukázal, že tieto malé ústupky Slovákom boli len taktickým ťahom zo strany rakúskej a maďarskej politiky. **Vznik Rakúsko-Uhorska viedol maďarské vládnuce kruhy k snahe pretvoriť mnohonárodnostné Uhorsko na jednonárodný centralizovaný štát.**

Dôsledkom bolo, že slovenský národ bol vytláčaný na perifériu európskeho diania. Ekonomický a kultúrny rozvoj bol mocensky spomalený. Maďarský jazyk bol vyhlásený za jediný úradný jazyk, nemaďarské, najmä slovenské školy boli zatvorené, boli prijaté zákony, ktorými sa pomadžarčovali názvy miest a dedín, znehodnocovala sa národná kultúra (zatvorenie všetkých troch slovenských gymnázií v roku 1874, zatvorenie Matice slovenskej v roku 1875, vyučovanie náboženstva v maďarčine od roku 1909). Takýto vývoj vyvolal, prirodzene, zo strán nemaďarských národov sebazáchovnú obrannú reakciu. Maďarskí liberáli v tom období (József Eotvos, Ferenc Deák) zdôrazňovali potrebu uspokojiť požiadavky nemaďarských národností, avšak **popierali kolektívne národnostné práva a odmietali administratívne vymedzenie samosprávnych oblastí občanov patriacich k národnostnej menšine**. Argumentovali, že neexistuje žiadna etnická čistá oblasť a že národnostná

autonómia povedie k secesii. Krátkozraká politika vychádzala z predstavy, že ak sa bude znemožňovať používanie nemaďarských jazykov, bude zaručené zachovanie štátu v historických hraniciach. Základom jazykových zákonov bola teda ilúzia, že maďarizáciou všetkých obyvateľov Uhorska bude jazyková hranica zodpovedať hranici štátu.

Geopolitický vývoj v prvých dvoch dekádach 20. storočia bol mimoriadne dynamický a zložitý zároveň. Začiatkom 20. storočia môžeme na mape Európy vymedziť 7 mocností - V. Británia, Francúzsko, Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Taliansko, Turecko. Prvá svetová vojna a jej výsledky sú pre Európu a svet prevratné. **Po prvej svetovej vojne sa všetky štyri mocnosti ovládajúce strednú a východnú časť Európy zrútili**, pričom dve (Rakúsko-Uhorsko a Turecko) úplne strácajú charakter veľmocí a rozpadajú sa na menšie celky. Ostávajúce dve (Nemecko a Rusko) strácajú veľmocenské postavenie i časti územia, no iba dočasne.

Československá republika (1918-1939)

Vojenská porážka nemeckej a rakúsko-uhorskej armády, pád habsburskej monarchie, víťazstvo a mocenská podpora dohodových veľmocí boli kľúčovými predpokladmi pre úspech národnooslobodzovacieho hnutia českého i slovenského národa. **30. októbra 1918 Slováci využili právo na sebaurčenie a Martinskou deklaráciou sa definitívne rozišli s uhorskou štátnosťou a stali sa súčasťou nového československého štátu**. V rokoch **1918 – 1939 sa Československo sformovalo ako plnohodnotný demokratický štát**. V priebehu krátkeho obdobia bola zavedená nová vzdelanostná, kultúrna a technologická infraštruktúra. Všetky tieto skutočnosti znovu obnovili národné povedomie a Slováci si opäť mohli slobodne rozvíjať svoju vlastnú kultúru.

Podobne ako s porazeným Nemeckom a Rakúskom víťazné dohodové veľmoci pripravovali uzavretie mierovej zmluvy aj s povojnovým Maďarskom. Jej podpis sa uskutočnil 4.6. 1920 v zámku Grand Trianon v Paríži. **Trianonská mierová zmluva znamenala medzinárodnoprávne potvrdenie zániku habsburskej monarchie i historického Uhorska**. Trianonská zmluva po prvýkrát vymedzila pojem Slovensko ako určitý historický, geografický a správny celok v medzinárodnoprávnom dokumente prvoradého významu. Rozvoj Československa

však brzdilo niekoľko faktorov. T.G. Masaryk v snahe dokumentovať silu štátotvorného národa, vytvoril doktrínu homogénneho československého národa. Veril vo víziu, že vzájomné splynutie dvoch národov bude mať pokojný priebeh. Na Slovensku však bola historická situácia odlišná; **spoločnosť si už plne uvedomovala národnú identitu a prijal sa a používal slovenský spisovný jazyk.**

Slovensko má v tomto období **charakter poľnohospodárskej, málo rozvinutej krajiny. Pre územie Slovenska je charakteristický nízky stupeň urbanizácie, väčšina jeho obyvateľstva žije na vidieku.** Celý proces vývoja priemyslu na Slovensku v medzivojnovom období sa dá jednoducho charakterizovať ako **útlm priemyselnej výroby** na Slovensku, pričom medzi hlavné dôvody patrili najmä nižšia technologická vyspelosť priemyslu Slovenska, strata trhov v dôsledku rozpadu Uhorska, ekonomická zaostalosť územia, vrátane úrovne dopravnej infraštruktúry a nízka kúpyschopnosť obyvateľstva Slovenska.

Prvá svetová vojna umožnila vznik nových národných štátov, pričom vznikajú i viacnárrodné štáty ako Československo a Juhoslávia. **Mnohé štáty majú hranice vytvorené tak, že na mnohých miestach nezodpovedajú etnickým hraniciam. Stredná a východná Európa tak mala pre ďalší rozvoj separatistických tendencií ideálne podmienky. Po dvadsiatych rokoch prišlo rozbitie Československa a Juhoslávie, iredentizmus sa prejavil výraznými úpravami hraníc medzi stredoeurópskymi a balkánskymi štátmi.**

Slovensko vo sfére vplyvu Nemeckej ríše

Po nástupe Hitlera v Nemecku a Horthyho v Maďarsku obidva štáty deklarovali svoj zámer s revíziou hraníc dohodnutých po 1. svetovej vojne. Krátko po nárokoch Nemecka si nároky na južné územie Slovenska začali uplatňovať Maďari. Druhého novembra 1938 sa na Belvedérskom zámku vo Viedni konala **Viedenská arbitráž** proti Slovensku. Slovensko stratilo územie o rozlohe 10 390 km² s 845 000 obyvateľmi.

Mapa č. 8: Štáty strednej a východnej Európy v období medzi dvomi svetovými vojnami.

Zdroj: Kol. autorov, 2016. VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE BEZPEČNOSŤ SR. Belianum, ISBN 978-80-557-1214-7, str. 69

Dňa 14.3.1939 splnil slovenský snem príkaz Adolfa Hitlera, vyhlásil samostatnosť Slovenského štátu. Rozdelenie Československa bolo bezprostredným dôsledkom predchádzajúcich udalostí v Mníchove (Mníchovská dohoda) a vo Viedni (Viedenská arbitráž). Zničením Československa sa Hitlerovi otvorila cesta do Poľska. Podriadené Slovensko napadlo na podnet Hitlera 1. septembra 1939 Poľsko a v regióne Spiša a Oravy obsadilo obce, ktoré boli po roku 1919 pričlenené k Poľsku. Osud českého národa sa ocitol v kompetencii Nemeckej ríše. Nemecká armáda 15. marca začala okupovať Čechy a Moravu, ktoré Hitler včlenil do Tretej ríše ako „protektorát“. Nemecko-slovenská zmluva z 18. marca 1939 urobila koniec samostatnej zahraničnej a obrannej politike a Slovensko podriadila Nemeckej ríši. Nemecko určovalo aj hospodársku a finančnú politiku. Okrem sudetských Nemcov a slovenských separatistov našiel Hitler v úsilí pri rozbíjaní Československa spojenca v Horthyho Maďarsku. Maďarsko anektovalo časť Podkarpatskej Rusi a intervenovalo vojensky na východe Slovenska, pričom Hitler neposkytol Slovensku ani diplomatickú ani vojenskú pomoc.

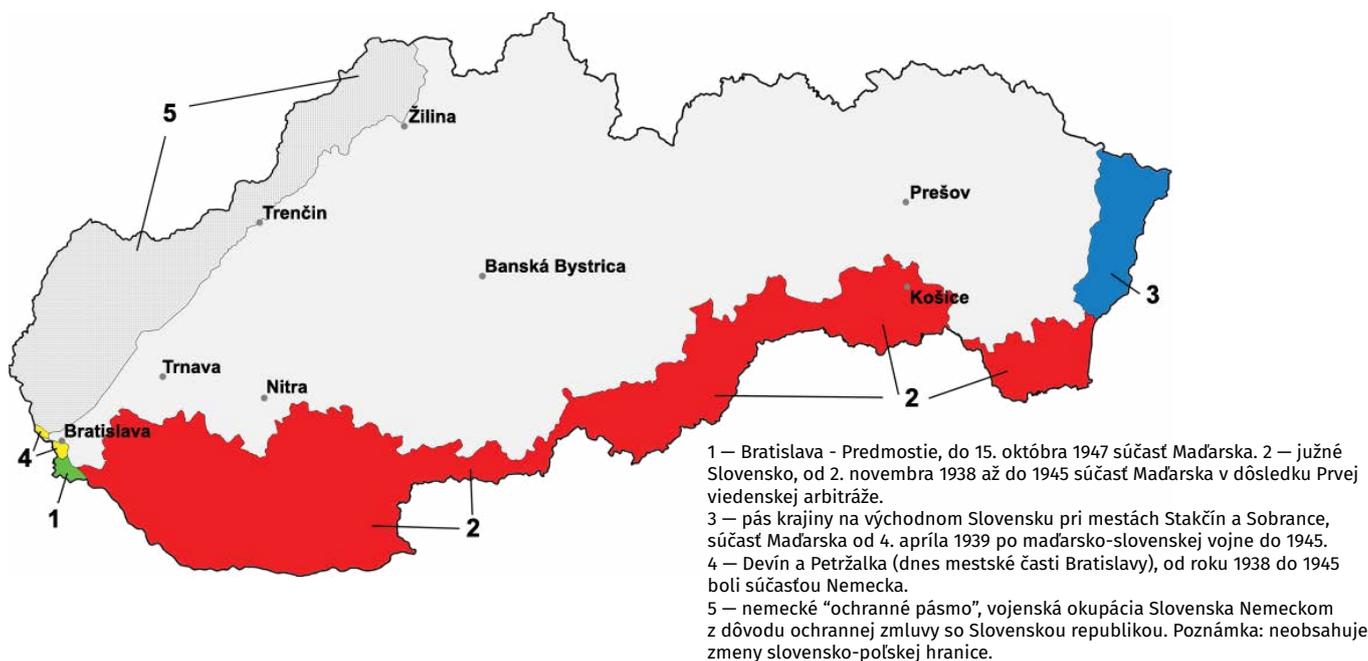
Politický život prestal existovať. Slovenská ľudová strana bola jedinou povolenou stranou, v ktorej platil

vodcovský princíp. **Politická opozícia bola kvalifikovaná ako protištátna, neexistovala sloboda zhromažďovania ani sloboda tlače.** Zákonodarná moc slovenského snemu postupne upadala. **Novou ideológiou sa stal slovenský národný socializmus. Slovenský štát bol ideovým, diplomatickým a politickým vazalom Nemeckej ríše.** Slovenská vláda dala príkaz vojskám zúčastniť sa na útoku Nemecka na Sovietsky zväz. Po útoku na Pearl Harbour bola na žiadosť Berlína 13. decembra 1941 podpísaná prezidentom Jozefom Tisom proklamácia o vyhlásení vojny USA a Veľkej Británii.

Vďaka protifašistickému slovenskému národnému povstaniu v roku 1944 slovenský národ obnovoval novú Československú republiku ako účastník antifašistického odporu. Slovenský ľud povstaním prejavil túžbu po slobode, po obnovení republiky a po zapojení do skupiny demokratických krajín.

Po skončení druhej svetovej vojny sa Československo vrátilo na medzinárodnú scénu, avšak so stratou teritória Podkarpatskej Rusi. Národné výbory odhlasovali v Užhorode pripojenie k ZSSR, čím Československo stratilo 12 745 km² a 725 357 obyvateľov. Tento stav bol formálne potvrdený medzištátnou dohodou 29. júna 1945. Skutočnosť, že Československo bolo z veľkej časti oslobodené Sovietskou armádou mala značný vplyv na formovanie politického a štátneho systému, ktorý bol plne kontrolovaný Sovietskym zväzom.

Mapa č. 9: Územné straty Slovenska v rokoch 1938 – 1939.

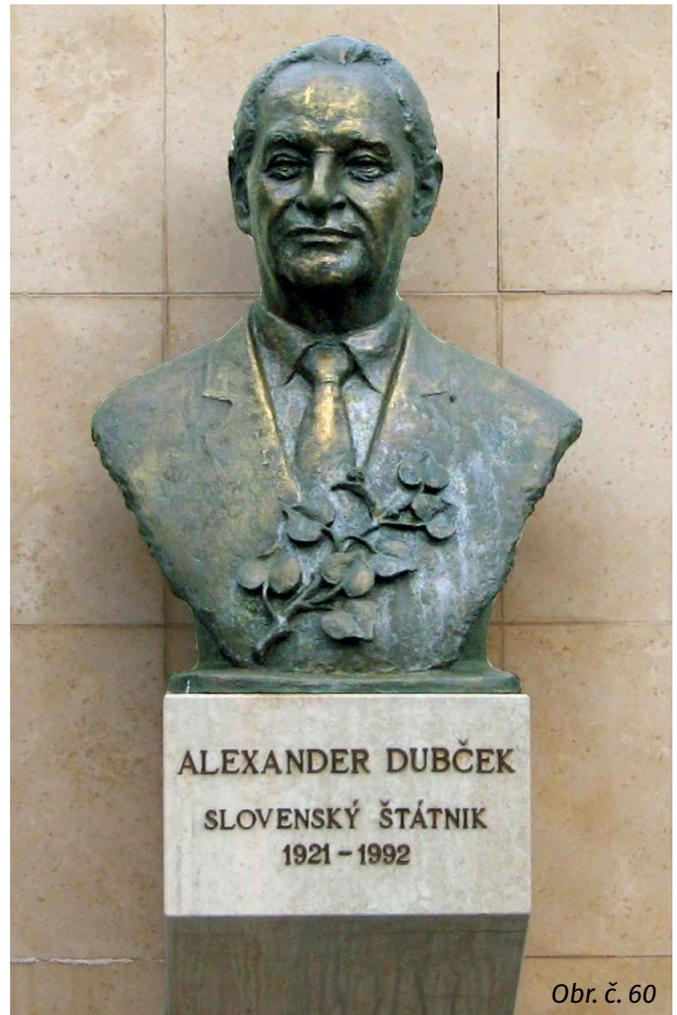
Slovensko ako súčasť socialistického Československa v sovietskej sfére vplyvu

S ukončením druhej svetovej vojny sa geopolitické usporiadanie Európy opäť výrazne zmenilo. **Výsledky druhej svetovej vojny posilnili ZSSR,** ktorý síce utrpel obrovské ekonomické škody, ale zásluhou protifašistických spojencov a vďaka obratnej diplomacii rozšíril výrazne svoju záujmovú sféru. **ZSSR si dlhodobo pripútal niekoľko európskych štátov, pri zachovaní formálnej politickej nezávislosti.**

Zásadný zlom v politickej orientácii Slovenska nastal **vo februári 1948. Československo sa v zmysle „Jaltskej Európy“ stalo súčasťou sovietskej sféry vplyvu a nová vláda Klementa Gottwalda vydala svoje programové vyhlásenie o prechode k socializmu. Prijala sa zahraničná orientácia na Sovietsky zväz bez akejkoľvek verejnej diskusie. Pluralitný politický život bol zlikvidovaný. Totálnu moc získala komunistická strana,** ktorá si svoje postavenie zakotvila aj v ústave formuláciou, že vedúcou úlohou spoločnosti je KSČ. Komunistická strana kontrolovala políciu (VB), armádu (ČSLA) a tajné služby (ŠTB), ktoré boli zneužívané

na zastrašovanie, prenasledovanie a perzekvovanie akejkolvek politickej opozície. **Neexistovala sloboda zhromažďovania, sloboda prejavu alebo sloboda tlače. V domácej politike sa prijal program centrálne riadenej ekonomiky, industrializácie, kolektivizácie a znárodnenia. Socialistická industrializácia Slovenska sa stala jedným z hlavných znakov jeho hospodárskeho rozvoja.** Po druhej svetovej vojne Slovensko zaostávalo za českými krajinami úrovňou rozvoja hospodárstva, ako aj dosiahnutou životnou úrovňou obyvateľstva. Jedným z prvých cieľov bolo vyrovnávanie úrovne hospodárskeho rozvoja Slovenska s českými krajinami a následné vyrovnávanie životnej úrovne. Kým v českých krajinách vzrástol počet pracovníkov v priemysle v rokoch 1962-1988 o 5,8%, na Slovensku až o 46,4%. Hutnícke odvetvia, energetický priemysel a priemysel palív predstavovali v roku 1985 viac ako polovicu priemyslu Slovenska. **Prakticky všetky výroby týchto priemyselných odvetví pracovali na importovaných surovinách, väčšinou zo Sovietskeho zväzu, resp. ostatných štátov socialistického bloku.** Výrazne poklesol podiel tých odvetví, ktoré využívali prevažne domáce suroviny a materiály.

Socialistické Československo (**ČSSR**) sa stalo **zakladajúcim štátom RVHP**. Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) bola založená 23.1.1949 na moskvskej porade predstaviteľov šiestich krajín- Bulharska, Československa, Poľska, Maďarska, Rumunska a Sovietskeho zväzu, vo februári bolo prijaté Albánsko (od roku 1961 sa nezúčastňovalo činnosti Rady), v roku 1950 NDR, v roku 1962 Mongolsko, v roku 1972 Kuba, v 1978 Vietnam. **Vznik RVHP bol podmienený viacerými faktormi ekonomickej, ideologickej a politickej povahy.** Hlavným nástrojom spolupráce bol plánovitý rozvoj vzájomnej výmeny tovaru. Najdôležitejším problémom integrácie v rámci RVHP bolo, že členské štáty po celé povojnové obdobie sledovali tradičné industriálne tendencie a neboli schopné orientovať sa na intenzívny ekonomický rast a zmeniť v potrebnom smere svoju ekonomickú štruktúru. Tým táto integrácia socialistických krajín nevytvárala predpoklady pre zachytenie novodobých tendencií vedecko-technického rozvoja, ktoré sa v rozvinutých krajinách západnej Európy, v USA a v Japonsku presadzovali najmä od polovice 70. rokov. Dôsledkom bolo postupné a rastúce **zaostávanie ekonomík RVHP za ich západnými konkurentmi** – v úrovni produktivity práce, kvalite produkcie, v inovačných trendoch. **Rástla disparita v ekonomickej úrovni, zvyšoval sa rozdiel v úrovni HDP na obyvateľa medzi oboma časťami Európy.** Tieto tendencie najviac poškodili krajiny strednej Európy.

Obr. č. 60

Zač. roku 1968 došlo k výmene vo funkcii generálneho tajomníka KSČ. Komunistického konzervatívca A. Novotného nahradil **komunistický reformátor A. Dubček**. Hoci plánované reformy mali viesť k liberalizácii politického a ekonomického systému, neprekračovali rámec štátu fungujúceho na marxisticko-leninskej ideológii. Zrušenie cenzúry a väčšia otvorenosť komunistov pod Dubčekovým vedením sa stretla s pozitívnou odozvou verejnosti. Pre sovietske vedenie bol takýto vývoj v jednom z jeho satelitov neprijateľný. V obavách, že by reformy v Československu mohli príliš demokratizovať krajinu a tým ohroziť mocenské pozície komunistov, sa ZSSR rozhodol vojensky zasiahnuť. **Sovietska armáda** spolu so svojimi spojeneckými armádami vo Varšavskej zmluve (Maďarsko, Poľsko, NDR, Bulharsko) **vtrhla do Československa v noci z 20. na 21. augusta 1968.** Okupačné vojská získali rýchlo kontrolu nad Prahou, Bratislavou a ďalšími dôležitými mestami, komunikačnými a dopravnými linkami. Kľúčový mocenský obrat nastal v apríli 1969. Pod tlakom udalostí odstúpil z funkcie generálneho tajomníka KSČ A. Dubček a nahradil ho konzervatívca G. Husák, ktorého úlohou bolo zabrániť akýmkoľvek reformám a politickým

a spoločenským pohybom. **V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa Československo stalo poslušným a spoľahlivým satelitom Sovietskeho zväzu.**

Napriek tomu, že úsilie o reformy, známe ako Pražská jar bolo v auguste v roku 1968 zastavené intervenciou vojsk Varšavskej zmluvy, progresívne demokratické myšlienky sa zapísali do mysle ľudí národov žijúcich v Československu. Išlo konflikt medzi „socializmom s ľudskou tvárou“ a autoritatívnym režimom, ktorý bol cudzí slovenským a českým demokratickým tradíciám. Československo sa koncom 60. rokov transformovalo na federálny štát, pozostávajúci z dvoch rovnoprávných republík a český a slovenský národ si riešili svoje vnútorné vzťahy na vysoko kultivovanej úrovni. Totalitný systém riadenia štátu však limitoval naplnenie federatívneho zväzku demokratickým obsahom.

Politické štruktúry „reálneho socializmu“ neboli schopné vyvodit' z roku 1968 trvalé závery. Rastúca kríza totalitných politických režimov vyústila v roku 1989 v krajinách strednej východnej Európy do ich kolapsu. **„Nežná revolúcia“ v roku 1989 ukončila vládu komunistickej strany a viedla k radikálnym politickým, ekonomickým a spoločenským zmenám.**

Medzinárodnopolitické postavenie SR ako samostatného štátu

V druhej polovici 80. rokov dochádza k prehĺbeniu vnútorných rozporov v ZSSR. Nefunkčný ekonomický model nemohol vydržať 40 rokov sovietskej imperiálnej expanzie. Výzvy k reforme ZSSR po nástupe **M. Gorbačova** v podobe „glasnosti“, teda otvorenosti, slobode vyjadrovania a „perestrojke“, teda reštrukturalizácii, vyvolali dezorganizáciu a demoralizáciu celého systému. Nespokojnosť obyvateľstva s komunistickými vládami rástla a pretavila sa do mohutnej vlny protestov, demonštrácií a nepokojov, ktoré viedli k ich zvrhnutiu. Sovietsky zväz, zavalený vlastnými existenčnými problémami, nemal už záujem zasahovať vo svojich satelitoch. **Studená vojna končí na prelome 80.- 90. rokov** zrútením totalitných politických režimov vedených komunistickými stranami v celej strednej a východnej Európe. **Po zrútení totalitných štruktúr v Československu** pod vplyvom študentských protestov, ktoré sa rýchlo rozšírili a participovali na nich všetky spoločenské vrstvy **v novembri 1989, sa začala realizovať nová politická a ekonomická**

transformácia. Transformácia bola zameraná na prechod od totalitného režimu k demokracii a od centrálnej plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku.

Získaná sloboda a naštartovanie demokratických reforiem odkryli mnohé problémy, ktoré boli represívnymi režimami dlhodobo potláčané. V novonadobudnutej slobode dochádza ku kryštalizácii názorov a nastoľovaniu požiadaviek, pričom rastúca polarizácia prináša nové napätia. **Polarizujú sa rozdiely aj medzi jazykovo veľmi blízkymi národmi. Výsledkom je rozpad všetkých troch viacnárrodných štátov – ZSSR, Juhoslávie, Československa.** Stredovýchodný pás Európy sa na národnostnej báze štiepi na malé štáty, z ktorých mnohé majú len pár desiatok tisíc km² a menej než 5 miliónov obyvateľov. Štáty v regióne sú nútené hľadať nové záruky svojej bezpečnosti. Prioritou bolo čo najrýchlejšie získanie záruk bezpečnosti v oblasti mocenského vákua, ktoré vzniklo po stiahnutí sa ZSSR z tohto priestoru. NATO sa potvrdilo ako jediný možný garant tzv. tvrdej bezpečnosti (6. 10. 1991 – Krakow).

Civilizovaný rozpad ČSFR, ako aj skutočnosť, že nezávislá SR sa prihlásila k nástupníctvu po česko-slovenskej federácii a nie po vojnovom Slovenskom štáte **urýchlila proces medzinárodného uznania nového štátu.** Od prvého dňa svojej existencie sa Slovensko stalo účastníckym štátom KBSE (OBSE), dňa 19. 1. členom OSN, od júna 1993 členom rady Európy a 4. 10. 1993 podpísala Európsku dohodu o pridružení medzi ES a ich členskými krajinami (tzv. asociačná dohoda), ktorá vstúpila do platnosti 1. 2. 1995. Slovensko sa stalo definitívne subjektom medzinárodného práva.

Rozpadom socialistickej sústavy skončilo obdobie definovania zahraničnopolitických cieľov optikou sovietskych záujmov. Samostatná SR musela definovať vlastné koncepcie, ktoré rešpektovali nové postavenie, záujmy a možnosti na medzinárodnej politickej scéne. Slovensko našlo vnútorné sily a prekonalo problémy s porušovaním demokratických princípov v rokoch 1994-1998. Vďaka vytrvalému úsiliu začalo Slovensko po roku 1998 spĺňať kritériá na členstvo v EÚ.

Na základe uvedeného pokroku Európska rada v Helsinkách v decembri 1999 konštatovala, že Slovensko plní kodanské politické kritériá a prizvala ho na rokovania o vstupe. Slovensko v prístupovom procese potvrdilo naplnenie princípu catch-up a v počte uzavretých kapitol sa dostalo na úroveň krajín V4. **V roku 2004 sa Slovensko stáva členskou krajinou EÚ, ako aj členskou krajinou NATO.**

Zahraničnopolitické a bezpečnostné pôsobenie Slovenskej republiky v globálnom rámci je obmedzené jej veľkosťou, limitovanými ľudskými zdrojmi a malým hospodárskym potenciálom. Členstvo SR v globálnych organizáciách ako OSN alebo OECD nezaručuje presadenie štátnych záujmov v adekvátnej miere. Preto je možné konštatovať, že najlepším spôsobom, akým Slovensko môže čeliť tejto situácii, je využívanie jeho členstva v NATO a EÚ. **Členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii a zároveň v Severoatlantickej aliancii vytvára kvalitatívne novú dimenziu nášho postavenia nielen v Európe**, ale aj v rámci globálneho sveta. **Takmer súčasne nadobudlo Slovensko novú vysokú úroveň svojej medzinárodnej bezpečnosti, sociálno – ekonomickú stabilitu a základné predpoklady vyššej dynamiky ekonomického rozvoja a tým aj rast kvality života našich občanov.**

SR spolu s ďalšími krajinami strednej Európy vnímalo vstup do NATO ako poistku proti možným susedským sporom, proti potenciálnemu obnoveniu hrozby zo strany Ruskej federácie, ako aj potenciálnym bezpečnostným hrozbám vyplývajúcich z vývoja vo svete. Prirodzenou súčasťou tohto procesu bolo približovanie zahraničnopolitických záujmov so záujmami USA. Vzhľadom na jasne deklarovaný záujem spoločnosti po zmenách v roku 1989 formovať štát vyznávajúci demokratické hodnoty so západnou prointegračnou zahraničnopolitickou orientáciou sa **USA stali prirodzeným spojencom demokratického Slovenska**. Niektorí autori tvrdia, že krajiny môžu byť blízke alebo vzdialené nielen v geografickom zmysle, ale aj iným spôsobom. Stupeň podobnosti alebo rozdielnosti medzi krajinami – „vzdialenosť“ medzi nimi v podmienkach politických, ekonomických, kultúrnych a v iných oblastiach – môže byť kľúčom k obsahu a druhom transakcií medzi nimi. Všeobecne povedané, čím podobnejšie politické, ekonomické a kultúrne črty štáty majú, tým vyššia úroveň obchodu, komunikácií a iných foriem interakcie medzi nimi vznikne. SR spolu s USA pôsobí v mnohých problematických regiónoch sveta, ako vo vojenských, tak v civilných operáciách. Spojenecké väzby posilňuje spolupráca v boji proti terorizmu. Pozitívne sa rozvíja oblasť ekonomickej spolupráce, investícií, transferu technológií. SR je dnes blízky partnerom USA aj v oblastiach vzdelávania, vedy, kultúry a športu.

Slovenská republika má značne limitovaný potenciál na presadenie zásadnejších iniciatív smerujúcich k výraznejšiemu posunu v kvalite transatlantických vzťahov medzi EÚ a USA. Dohoda o spolupráci v oblasti obrany medzi vládou SR a vládou USA (DCA), ktorá bola schválená NR SR a ratifikovaná prezidentkou republiky

9.2.2022 predstavuje v kontexte národných záujmov (ochrana nezávislosti, teritoriálnej integrity, stability a prosperity), v kontexte aktuálnych bezpečnostných výziev (ruská vojenská invázia na Ukrajinu 24.2.2022), ale aj v kontexte posilňovania spoluúčasti EÚ na rozširovaní priestoru demokracie, stability a prosperity v úzkej spolupráci s USA konkrétny príklad rozvážneho, zodpovedného a významného príspevku Slovenska k prehĺbeniu bezpečnosti východného krídla NATO a k prehĺbovaniu transatlantických väzieb .

Súčasnú postavenie SR na európskej úrovni

Ideály novembra 1989 už vyše dvadsaťpäť rokov determinujú na slovenskej politickej scéne dôraz na dodržiavanie demokratických princípov, na rozširovanie priestoru slobody a demokracie, rešpektovanie a dodržiavanie ľudských práv, vlády zákona a dôslednejšie odmietanie nacionalizmu, extrémizmu a rasizmu. **Členstvo SR v NATO a v EÚ nám vytvorilo historicky výnimočný priestor pre formulovanie vlastných záujmov a stanovísk k medzinárodnému vývoju.**

V našom záujme je vyvážené a stabilné pôsobenie SR vo svete. **Aktívne podporujeme partnerstvo európskych krajín s USA**, ktoré v troch kľúčových obdobiach (prvá svetová vojna, druhá svetová vojna, studená vojna) prinieslo pozitívne výsledky pre budúcnosť zjednotenej Európy, ktorej je SR súčasťou.

Zahraničná politika Slovenskej republiky sa zásadným spôsobom zaslúžila o významné zlepšenie medzinárodnopolitického postavenia SR ako dôveryhodného demokratického štátu s nespochybniteľnou západnou prointegračnou zahraničnopolitickou orientáciou.

Ako členský štát EÚ a NATO chceme aktívne spolupôsobiť na formovanie sveta, v ktorom sa aj malé štáty môžu cítiť bezpečne, v ktorom sa môžu odvolávať na normy medzinárodného práva a ich dodržiavanie, ktoré im zabezpečí stabilitu, územnú suverenitu a prosperitu. Členstvo v EÚ pre nás znamená účasť v klube, v ktorom sa podarilo odstrániť vo vzťahoch medzi jednotlivými štátmi hrozbu a použitie násilia. **Ide o naše spoločenstvo, v ktorom existujú skutočné záruky, že vzájomné spory nebudú riešené násilím.** Je v našom záujme nepripustiť oslabenie dosiahnutej úrovne integrácie a zároveň rozširovať priestor mieru, stability a prosperity aj na perifériu Európy.

Zhrnutie kapitoly

V prvých storočiach nášho letopočtu sa vyspelá Rímska ríša usilovala ovplyvňovať politický a hospodársky vývoj národov žijúcich severne od Dunaja.

Pod tlakom Hunov dochádza k odchodu Kvádov z územia Slovenska.

V 6. storočí slovanské kmene obsadzujú rozsiahle územia od Baltského až k Jadranskému moru. Na území dnešnej Slovenskej republiky sa ich potomkovia stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi.

Veľkomoravská ríša znamenala rastúci slovanský vplyv v strednej Európe.

Po príchode Maďarov do strednej Európy sa územie Slovenska stáva súčasťou uhorského stredovekého štátu, avšak bez akejkoľvek svojbytnosti, bez administratívneho vymedzenia.

V dôsledku invázie Osmanskej ríše do Uhorska sa strategická, politická a ekonomická dôležitosť Slovenska podstatne zvýšila. Bratislava sa stala hlavným mestom Uhorského kráľovstva na viac ako 300 rokov.

V roku 1867 vzniká dualistický štát Rakúsko-Uhorsko. Maďarské vládnuce kruhy popierali kolektívne národnostné práva Slovákov a odmietali administratívne vymedzenie samosprávnych oblastí občanov patriacich k národnostnej menšine.

30. októbra 1918 Slováci využili právo na sebaurčenie a Martinskou deklaráciou sa stali súčasťou novej Československej republiky.

Zhoršujúca sa medzinárodná situácia v predvečer druhej svetovej vojny viedla k rozbitiu Československa. Dňa 14.3.1939 bola vyhlásená samostatnosť Slovenského štátu. Slovenský štát bol politickým vazalom Nemeckej ríše. Slovenským národným povstaním v roku 1944 prejavil slovenský národ, ako účastník antifašistického odporu, túžbu po slobode, po obnovení Československej republiky a po zapojení do skupiny demokratických krajín.

Zásadný zlom nastal vo februári 1948, kedy sa Československo stalo súčasťou sovietskej sféry vplyvu. Prijala sa zahraničná orientácia na Sovietsky zväz, totálnu moc získala komunistická strana.

Úsilie reformných komunistov v druhej pol. 60. rokov vtlačiť socializmu ľudskejšiu tvár bolo zastavené zo strany ZSSR. Sovietska armáda spolu s armádami štyroch ďalších krajín Varšavskej zmluvy vtrhla do Československa v noci z 20. na 21. augusta 1968. V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa Československo stalo poslušným a spoľahlivým satelitom Sovietskeho zväzu.

Studená vojna končí na prelome 80.- 90. rokov zrútením totalitných politických režimov vedených komunistickými stranami v celej strednej a východnej Európe. Po tzv. nežnej revolúcii v novembri 1989 sa začala realizovať nová politická a ekonomická transformácia. Formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti SR bolo vo významnej miere podpožené externými aktérmi, predovšetkým EÚ a NATO.

EÚ pozitívne ovplyvnila politickú diskusiu na Slovensku a napomohla k vytvoreniu vnútropolitického konsenzu ohľadom zahraničnopolitického smerovania krajiny a prispela k vytvoreniu nástrojov politickej kontroly.

Slovensko sa zaviazalo k rešpektovaniu základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zmluve zakladajúcej NATO, k ochrane slobody, spoločného dedičstva a hodnôt všetkých členov Aliancie.

Členstvom v EÚ a v NATO Slovensko získalo novú vysokú úroveň svojej medzinárodnej bezpečnosti, sociálno – ekonomickú stabilitu a základné predpoklady vyššej dynamiky ekonomického rozvoja a tým aj rastu kvality života občanov.

Slovenská republika ako člen EÚ a NATO môže aktívne spolupôsobiť na formovanie sveta, v ktorom sa aj malé štáty môžu cítiť bezpečne, v ktorom sa môžu odvolávať na normy medzinárodného práva a ich dodržiavanie, ktoré im zabezpečí stabilitu, územnú suverenitu Slovensko prežíva najúspešnejšiu časť svojej doterajšej histórie a má všetky predpoklady, aby sa stalo rešpektovaným aktérom celoeurópskych integračných procesov. Je v našom záujme ďalej rozširovať priestor mieru, stability a prosperity aj na perifériu Európy.

Kľúčové pojmy

Nacionalizmus – označenie nekritického povyšovania záujmov vlastného národa nad ostatné

Separatizmus – sa chápe ako hnutie pôsobiace s cieľom separácie časti územia a jeho obyvateľstva od určitého štátu, a to buď s úmyslom vzniku nového štátu alebo pripojenia k susednému štátu. Jeho umiernené formy môžu viesť k požiadavke federalizácie krajiny, resp. k udeleniu autonómneho štatútu pre územia etnicky alebo konfesiónálne odlišné.

Iredentizmus – snaha o oddelenie určitého územia od existujúceho štátu s cieľom pripojiť ho k štátu inému (najčastejšie susednému).

Koherentný – súvislý, spojený

Otázky a úlohy:

- 1** Čo bolo úlohou rímskych vojenských táborov na území dnešného Slovenska?
- 2** Prečo sa Rimanom nepodarilo vytvoriť provinciu Markománia na území dnešného Slovenska?
- 3** Aké skupiny obyvateľstva prichádzali do strednej Európy v období 4-6. storočia?
- 4** Čo vieš o príchode Slovanov na naše územie?
- 5** Aký význam malo pre predkov dnešných Slovákov obdobie existencie Veľkomoravskej ríše?
- 6** Uved' príčiny rozdielneho vývoja štátnosti na území Slovenska a dnešnej Českej republiky v prvej polovici druhého tisícročia.
- 7** Aké dôsledky mala invázia Turkov do strednej Európy pre územie dnešného Slovenska?
- 8** Aký charakter mal hospodársky vývoj územia Slovenska v Uhorsku?
- 9** Aké boli dôsledky rakúsko-uhorského vyrovnania pre Slovákov?
- 10** Vysvetli prístupy maďarských vládnucích vrstiev k nemaďarským národom v Uhorsku.
- 11** Aký bol osud slovenských iniciatív zameraných na rešpektovanie práv Slovákov a územnú samosprávu?
- 12** Vďaka ktorým medzinárodným predpokladom sa otvoril priestor pre národný rozvoj Slovákov?
- 13** Aký význam má pre Slovensko Trianonská mierová zmluva?
- 14** Aké faktory brzdili rozvoj Československa v medzivojnovom období?
- 15** Vysvetli medzinárodnú situáciu v predvečer druhej svetovej vojny. Ktoré udalosti mali kľúčový vplyv na rozpad Československa?
- 16** Aké bolo medzinárodné postavenie Slovenského štátu v rokoch 1939-1945? Kto boli spojenci a kto nepriatelia?
- 17** Charakterizuj politický a spoločenský život počas existencie Slovenského štátu!
- 18** Aké boli vonkajšie a vnútorné príčiny nástupu komunistickej moci v Československu v druhej pol. 40. rokov?
- 19** Charakterizuj obdobie socialistickej industrializácie na území Slovenska.

20 Aké boli dôsledky členstva ČSSR v RVHP pre vývoj hospodárstva?

21 Prečo sovietske komunistické vedenie považovalo reformy československých komunistov známe ako Pražská jar za ohrozenie sovietskych záujmov?

22 Aké politické a spoločenské dôsledky malo pre ďalší vývoj v ČSSR obsadenie sovietskou armádou?

23 Vysvetli príčiny rozpadu socialistickej sústavy na konci 80. rokov. Aké boli dôsledky pre vývoj v Československu?

24 Uved' dôvody, ktoré viedli po roku 1989 k rozhodnutiu o smerovaní Slovenska do EÚ a NATO.

25 Ako ovplyvnila snaha Slovenska o členstvo v EÚ a v NATO politický a ekonomický vývoj v rokoch 1993-2004?

26 Prečo sú USA prirodzeným spojencom demokratického Slovenska? Uved' konkrétne príklady slovensko-americkej spolupráce.

27 Ako sa odrazilo členstvo SR v EÚ a v NATO na našom postavení vo svete?

28 Aké principiálne ciele má Slovensko v EÚ a v NATO?

Aktivity:

- Zorganizujte exkurziu po pamiatkach z obdobia Rímskej ríše. Načrtnite plán cesty. Ktoré lokality odporúčate navštíviť? Zhodnoťte význam pôsobenia Rímskej ríše v strednej Európe a osobitne na území dnešného Slovenska.
- Zorganizujte návštevu múzea SNP v Banskej Bystrici a zoznámte sa bližšie s pomermi, ktoré panovali na Slovensku v období druhej svetovej vojny. Zhodnoťte v diskusii význam SNP pre povojnový vývoj.
- Porozprávaj sa so svojimi starými rodičmi o živote v socialistickom Československu.
- Zorganizujte diskusiu s pamätníkmi invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa 21. augusta 1968.
- Vypracujte mapu sovietskych vojenských základní na území SR v období 1968-1991.
- Navštívte pamätník odchodu sovietskych vojakov z Československa v meste Sliač.
- Napíš úvahu na tému „Čím by mohlo Slovensko prispieť k mieru, spolupráci a bezpečnosti v Európe a vo svete?“

Odporúčané linky

Situácia v Slovenskom štáte:

<http://www.muzeumsnp.sk/historia/slovensko-v-rokoch-1938-1945/>

Slovenské národné povstanie:

<http://www.muzeumsnp.sk/historia/odboj-a-snp/>

Seriál České století o intervencii v roku 1968:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21251212056-musime-se-dohodnout-1968/>

SR a NATO:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-co_sme_ziskali_vstupom_do_nato

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato

Učebný materiál VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE
BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

<http://www.fpvmv.umb.sk/vplyv-eu-a-nato-na-europsku-a-globalnu-stabilitu-a-ich-vyznam-pre-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Integrácia Slovenskej republiky do NATO

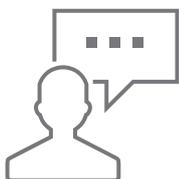
03

V krátkom období po skončení studenej vojny až po naše plné členstvo v Severoatlantickej Aliancii (NATO) prešla Slovenská republika mnohými zmenami, ktoré výrazne ovplyvnili medzinárodné vzťahy a bezpečnosť nielen na Slovensku. Aj keď tento časový úsek trval len približne 15 rokov, Slovensko zažilo rozpad blokov, rozdelenie štátu, odmietnutie západnej integrácie a nakoniec prijatie medzi štáty, ktoré si cenia demokratické hodnoty a liberálne pravidlá spoločného života. Nasledujúci text sa pokúsi vysvetliť históriu tohto obdobia, hlavné mílniky vo vývoji našej spoločnosti a zrozumiteľne vám predstaví kľúčové pojmy súvisiace s touto érou.

Cesta za slobodou

Koncom 80. rokov a začiatkom 90. rokov 20. storočia došlo v dôsledku postupného uvoľňovania vzťahov medzi východom a západom k rozpadu bipolárnej štruktúry sveta a ukončeniu studenej vojny. Vtedy sa proti sebe stáli na jednej strane komunistický blok pod vedením Sovietskeho zväzu a na strane druhej kapitalistický blok na čele so Spojenými štátmi americkými.

Štáty sovietskeho bloku, vrátane Československej socialistickej republiky, boli viac ako pol storočia politicky, bezpečnostne, ekonomicky a kultúrne riadené priamo z Moskvy, teda Sovietskym zväzom.

V Československej socialistickej republike sa začala šíriť nespokojnosť s nedemokratickým režimom, ktorý obmedzoval ľudské práva a občianske slobody. V novembri 1989 to vyvrcholilo nekrvavými protestmi proti režimu, známymi ako Nežná revolúcia. Prezident Gustáv Husák podal demisiu a bol nahradený Václavom Havlom. V apríli 1990 došlo k zmene názvu štátu na Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku (ČSFR). Rozlúčka s komunizmom bola definitívne potvrdená vo voľbách v júni 1990, kde Občianske fórum v Česku a Verejnost proti násiliu na Slovensku dosiahli významné víťazstvo.

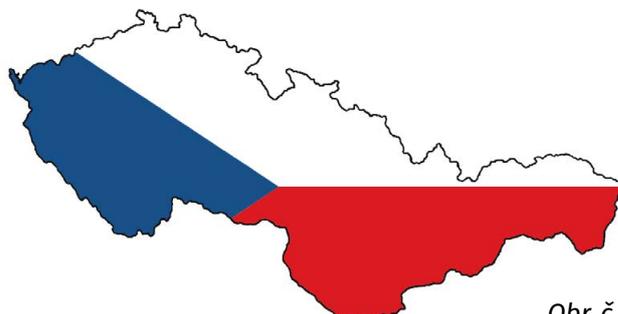

Obr. č. 61

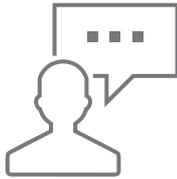
Krátke obdobie spoločného štátu Čechov a Slovákov

Počas existencie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky došlo k významným zmenám v oblasti bezpečnosti. V roku 1991 sa zanikla Varšavská zmluva a sovietske vojská, ktoré boli prítomné na území ČSFR od invázie v roku 1968, boli stiahnuté. Taktiež dochádzalo k rozpadu Sovietskeho zväzu a vzniku nových štátov. Nová vláda sa musela v nových geopolitických a bezpečnostných podmienkach rozhodnúť, akým smerom povedie bezpečnostnú politiku štátu. Okrem úpravy existujúcich noriem a zákonov a odstránenia vplyvu komunistickej strany bolo nevyhnutné prijať nový smer. Vojenská doktrína Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa nepridala k žiadnemu vojenskému bloku a preferovala možnosť neutrality. V tom čase však bolo potrebné nájsť odpoveď na otázku, akým smerom by sa mala nová bezpečnostná politika uberať. V úvahách sa zvažovali tri možné scenáre.

Potreba neutrality, integrácie do západných štruktúr a vytvorenia novej bezpečnostnej organizácie viedla k rozhodovaciemu procesu. No zachovanie neutrality si vyžadovalo silnú ekonomiku a veľké vojenské výdavky, čo bolo pre novú krajinu, ktorá sa práve začína budovať

Obr. č. 62

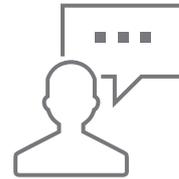
Neutralita znamená, že štát nie je súčasťou žiadneho vojenského bloku. Bezpečnosť neutrálneho štátu môže byť garantovaná veľmocami alebo si ju štát zabezpečuje vlastným vojenským potenciálom. Týmto štátom môže byť aj prostredníkom medzi východom a západom.

Integrácia do západných štruktúr znamená snahu štátu o postupné zapojenie sa do Európskych spoločenstiev a Organizácie severoatlantickej zmluvy.

Nová bezpečnostná organizácia bola alternatívou k existujúcej integrácii a združovala by štáty strednej a východnej Európy s cieľom zabrániť vzniku nového rozdelenia Európy.

nemysliteľné. Existovala aj obava z ďalšej organizácie kolektívnej bezpečnosti na základe negatívnych skúseností s Varšavskou zmluvou. Preto sa druhá možnosť javila ako najvhodnejšia - transformovať sa tak, aby sa splnili kritériá vstupu do západných organizácií.

Nakoniec sa ČSFR rozhodla integrovať do euroatlantického priestoru, ktorú si zvolila ako najlepšiu alternatívu pre posilnenie prosperity, zlepšenie bezpečnosti a životnej úrovne. Politici sa museli zamerať na záujmy štátu a jeho prežitie, ochranu suverenity a vlastné záujmy. Preto vstup do európskych a transatlantických štruktúr bol vnímaný ako jediné racionálne riešenie pre ČSFR, ktorá sa snažila vyplniť bezpečnostné vákuum v strednej Európe po rozpade bipolárnej štruktúry. Ekonomická liberalizácia, otvorený trh a prozápadná integrácia sa považovali za kľúčové prvky tejto integrácie.

„Ak sa budeme do Európy integrovať cez Česko-Slovensko a nevybudujeme systém zaručujúci účasť Slovenska za rokovacím stolom ako rovnocennému partnerovi, odsúdime sa do úlohy regiónu a etnickej skupiny, ktorá bude postupne asimilovaná. Zabránim tomu len vtedy, keď získame priestor v medzinárodných vzťahoch a medzinárodných inštitúciách – to bez medzinárodnej právnej subjektivity nie je možné.“

- Vladimír Mečiar po víťazných voľbách na Slovensku v roku 1992 (in Leško, 1998)

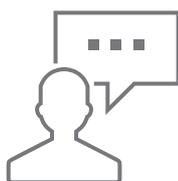
Vznik samostatnej Slovenskej republiky

V roku 1992 nastal významný zlomový bod, keď sa začalo hlasne diskutovať o potrebe reformy politického systému. Na oboch stranách republiky sa ozývali hlasné názory. V Českej republike viedla politickú reprezentáciu Občianska demokratická strana pod vedením Václava Klauza a presadzovala federálne usporiadanie. Na Slovensku sa Hnutie za demokratické Slovensko pod vedením Vladimíra Mečiara zasadzovalo za konfederáciu, ktorá by Slovensku poskytla väčšie práva a samostatnosť. Nakoniec sa česká a slovenská politická reprezentácia nezhodli v otázke budúcej podoby spoločného štátu a v novembri 1992 prijalo Federálne zhromaždenie zákon o zániku ČSFR, čím oficiálne vznikli dva samostatné

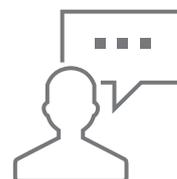
štáty, Slovenská republika a Česká republika. Vtedy Slovenská republika, ako nový štát, vyjadrila záujem pokračovať v smerovaní, ktoré bolo nastolené predchádzajúcou federatívnou republikou. To znamenalo integrovať sa do európskych a transatlantických štruktúr.

Čierna diera na mape Európy

Prvé vyhlásenia slovenskej politickej reprezentácie naznačovali záujem o zapojenie sa do Severoatlantickej aliancie (NATO) a Európskej únie (EÚ). Vláda ešte v roku 1994 vo svojom programovom vyhlásení stanovila členstvo Slovenska v európskych a transatlantických štruktúrach za svoj hlavný cieľ zahranično-bezpečnostnej politiky krajiny.

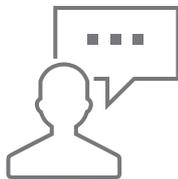
Obranná doktrína SR z roku 1994 deklarovala, že „Slovenská republika považuje NATO za rozhodujúcu, najefektívnejšie fungujúcu bezpečnostnú štruktúru na európskom kontinente, ktorá má aj transatlantickú dimenziu“ a stanovuje, že „základnou orientáciou bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky je orientácia na získanie plnohodnotného členstva v NATO“.

Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti z roku 1996 už uvádzali aj iné možnosti, akým smerom sa bezpečnostná politika štátu môže uberať, pričom je zdôrazňovaná najmä potreba vybudovania nového modelu európskej bezpečnosti.

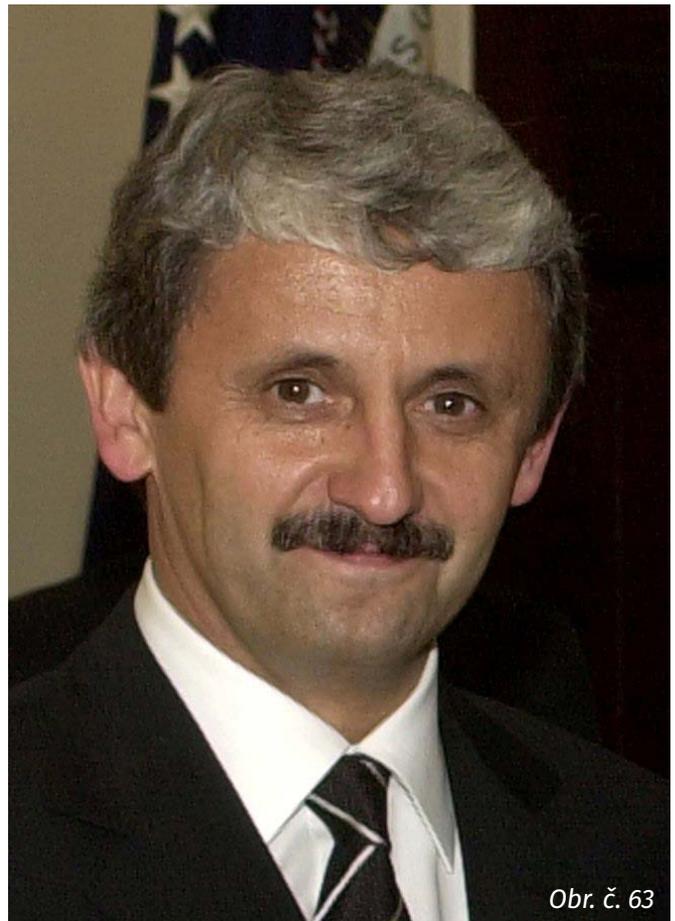
Jedným zo spôsobov dosiahnutia členstva bola podľa doktríny účasť v programe Partnerstvo pre mier. No už po voľbách v roku 1994 a vzniku vládnej koalície sa začali objavovať prvotné nesúlady, ktoré nakoniec úplne zastavili plánovaný cieľ zahraničnej politiky. Niekoľko členov Slovenskej národnej strany a Združenia robotníkov Slovenska, ktoré boli v rokoch 1994 až 1998 súčasťou vlády spolu s HZDS, verejne nesúhlasili s vstupom do NATO. Tvrdili, že rozširovanie NATO môže viesť k destabilizácii kontinentu a Slovensko by preto malo zachovať neutralitu.

Uvedený rozpor v prijatom dokumente odráža situáciu na domácej politickej scéne, ktorá počas vlády V. Mečiara často odporovala vyhlásenému transatlantickému smerovaniu zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Okrem toho, Mečiarova vláda usilovala o obnovenie vzťahov s Ruskou federáciou, čo viedlo k trvajúcim sporom medzi centrálnymi orgánmi štátnej moci, ako sú prezident, parlament a vláda. Kritika zaznela aj kvôli nedostatočnej mierke demokracie a spôsobu vyšetrovania únosu prezidentovho syna Michala Kováča

Otázky referenda z roku 1997:

- Ste za vstup SR do NATO?
- Ste za rozmiestnenie jadrových zbraní na území SR?
- Ste za rozmiestnenie vojenských základní na území SR?
- Súhlasíte, aby prezidenta SR volili občania SR podľa priloženého návrhu ústavného zákona priamo?

Obr. č. 63

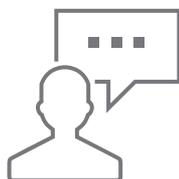
mladšieho a vraždy Róberta Remiáša, čo spôsobilo diskreditáciu Slovenska. Aby sa diskreditačným krokom pridal aj referendum z roku 1997, na ktorom boli schválené kontroverzné otázky a opozičný návrh o priamych voľbách prezidenta sa nedostal na program. Ústredná komisia pre referendum vyhlásila toto referendum za nezákonné a zmarilo ho. Táto udalosť predstavovala posledný kameň úrazu, ktorý spôsobil, že Slovensko stratilo šance na integráciu v prvej vlny rozširovania, čo bolo potvrdené na Madridskom summite v júli 1997. Na tomto summite boli do NATO pozvané iba tri stredoeurópske krajiny: Česko, Poľsko a Maďarsko. Negatívna reakcia prišla aj zo strany Európskej komisie a Slovensko bolo dočasne vylúčené z prvej vlny rozširovania EÚ. Blížiacie sa parlamentné voľby v roku 1998 predstavovali nádej na zmenu smerovania krajiny.

Úspešný vstup Slovenska do NATO

Voľby v roku 1998 sa stali pre Slovensko zlomovým momentom vzhľadom na jeho budúcnosť v európskych

Obr. č. 64

Novelou ústavy SR z roku 2001 sa v článku 7, odseku 3 zmenilo: „Slovenská republika sa môže s cieľom zachovať mier, bezpečnosť a demokratický poriadok za podmienok ustanovených medzinárodnou zmluvou zaradiť do organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti.“

a transatlantických štruktúrach. Výsledkom týchto voľieb bolo vedenie krajiny Mikulášom Dzurindom, ktorý si stanovil ako svoju prioritnú úlohu stabilizovať vnútropolitickú situáciu a obnoviť dôveru zahraničných partnerov v smerovaní Slovenska k plnému členstvu v transatlantických štruktúrach. V roku 1999 sa ako prvý krok v tejto snahe objavila kríza v Kosove, v ktorej Slovensko umožnilo svojim partnerom využívať svoj vzdušný priestor. Aj keď to bolo kontroverzné v očiach slovenskej spoločnosti, táto krok sa ukázal ako nevyhnutný pre presvedčenie partnerov, že Slovensko to myslí vážne so svojimi integračnými snahami a je ochotné prevziať zodpovednosť za kolektívnu bezpečnosť. V roku 1999 sa Slovensko tiež rozhodlo vyslať vojakov do misie SFOR v Bosne a Hercegovine. Tieto kroky boli v zahraničí pozitívne hodnotené a na Washingtonskom summite v roku 1999 sa Slovensko opäť zaradilo medzi kandidátov na členstvo v transatlantických štruktúrach.

Slovenská republika však čakali aj štrukturálne zmeny v oblasti bezpečnosti, najmä v reforme svojich ozbrojených síl a bezpečnostného a obranného systému, ktoré boli podmienkami pre vstup do NATO. Bolo tiež nevyhnutné uskutočniť systémové zmeny v spoločnosti, ako napríklad novelou ústavy a prijatím nových bezpečnostných dokumentov v roku 2001: Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR a Vojenská stratégia SR, ktoré jednoznačne deklarovali záujem Slovenska vstúpiť

do transatlantických štruktúr. V Bezpečnostnej stratégii je jasne vyjadrený zámer Slovenska pripraviť sa na členstvo v NATO a uskutočniť reformu ozbrojených síl.

Zahranční partneri pozitívne vnímali voľby, zapojenie Slovenska do medzinárodných krízových operácií a transformáciu Armády SR, čo viedlo k tomu, že Slovensko bolo pozvané na Pražskom summite v novembri 2002, aby sa stalo členom NATO. Okrem Slovenska sa začali prístupové rokovania aj s Bulharskom, Rumunskom, Slovinskom, Litvou, Lotyšskom a Estónskom. V roku 2003 Slovensko čelilo ďalšej bezpečnostnej výzve v podobe irackej krízy. V súlade s rozhodnutím Bezpečnostnej rady OSN Slovensko rozhodlo poslať do Kuvajtu jednotku radiačnej, chemickej a biologickej ochrany pozostávajúcu z 75 vojakov, ktorí by mohli

vstúpiť na územie Iraku v prípade použitia zbraní hromadného ničenia alebo existencie dôvodných podozrení na ich použitie. Týmto krokom Slovensko preukázalo svoju schopnosť aktívne sa podieľať na kolektívnej bezpečnosti a dodržiavať záväzky členských štátov Aliancie.

V roku 2003 vláda a Národná rada Slovenskej republiky schválili prístupenie Slovenska do NATO a prezident Rudolf Schuster následne podpísal prístupovú listinu. Posledným krokom na ceste k vstupu Slovenska do NATO bolo ratifikovať Prístupový protokol všetkými členskými štátmi. Ratifikačný proces sa začal v roku 2003 a úspešne sa skončil 29. marca 2004, keď sa Slovenská republika stala plnoprávnym členom Severoatlantickej aliancie.

Zhrnutie kapitoly

Z predchádzajúceho textu vyplýva, že v rokoch 1989 až 1993 bola pozornosť zameraná na hľadanie slovenskej a vtedy ešte spoločnej českej reprezentácie a na to, ako bude krajina postupovať v oblasti bezpečnosti. V období rokov 1994 až 1998 to však pre Slovenskú republiku nebolo priaznivé z hľadiska jej snahy o integráciu do európskych a transatlantických štruktúr. Vnútropolitické problémy a negatívne konanie slovenských politikov spôsobili, že krajina sa dostala do medzinárodnej izolácie. Zmena nastala až po roku 1998, kedy sa obnovili snahy o ďalší vývoj. Najťažšie bolo obnoviť dôveru zahraničných partnerov, ale vláde M. Dzurindu sa to podarilo. Okrem transformácie ekonomiky a stabilizácie krajiny sa podarilo presvedčiť partnerov a vykonať dostatočné reformy aj v oblasti Armády SR, čím sa krajina pripravila na vstup do NATO a EÚ. Ale výrazné zmeny v bezpečnostnej politike Slovenskej republiky nastali až po jej vstupe do týchto dvoch organizácií. V tomto období muselo Slovensko prezentovať svoje názory na procesy v oboch medzinárodných organizáciách, ako aj na zmeny v bezpečnostnej a obrannej politike EÚ (EBOP) a vyjadriť sa k rôznym nesúhlasom medzi jednotlivými členmi NATO.

Kľúčové pojmy

Studená vojna – historická etapa vývoja spoločnosti v druhej polovici 20. storočia, ktoré predstavovalo bipolárne, antagonistické súperenie dvoch ideologických blokov Východu a Západu s dvoma líderskými štátmi – USA a ZSSR – ktoré okolo seba zoskupovali ďalšie štáty s príbuzným politickým režimom.

Nežná revolúcia – proces, v dôsledku ktorého bol odstránený komunistický režim a v decembri 1989 bola vymenovaná nová vláda. Cieľom tejto revolúcie bolo ustanovenie parlamentnej demokracie a trhového hospodárstva a vyhostenie sovietskych vojsk z československého územia.

Organizácia Varšavskej zmluvy – predstavovala organizáciu kolektívnej bezpečnosti štátov ktorá zahŕňala štáty Sovietskeho bloku a slúžila ako protipól k NATO.

Partnerstvo za mier – iniciatíva umožňujúca kandidujúcim štátom na vstup do NATO transformovať svoje ozbrojené sily podľa noriem Severoatlantickej aliancie, pričom členské štáty poskytujú pomoc kandidátskej krajine pri tejto transformácii.

Bezpečnostná stratégia SR – je základným dokumentom štátu v oblasti bezpečnosti, ktorá určuje hlavné východiská a ciele v oblasti bezpečnosti štátu, popisuje základné nástroje dosahovanie týchto záujmov a cieľov.

Otázky a úlohy:

1 Prezentujte aké existovali alternatívy k vstupu SR do NATO?

2 Uved'te hlavné dôvody prečo bola Slovenská republika vylúčená z rozširovania v roku 1999?

3 Vysvetlite, aké kroky SR podnikla, aby zvýšila svoju dôveryhodnosť na medzinárodnej scéne pred vstupom do NATO.

4

ÚLOHA: V 90. rokoch zazneli v kontexte vývoja na Slovensku nasledujúce vety:

A. *„V Európe nesmie padnúť druhá železná opona.“*

1.1 Objasnite historický kontext tohto výroku. Na aké udalosti reaguje?

1.2 Vysvetlite význam výrazu „železná opona“ v tomto výroku. Na aké obdobie tento výraz odkazuje?

1.3 Vychádzajúc z logického úsudku, kto z uvedených osôb je autorom tohto výroku?

- a) Madeleine Albright ako ministerka zahraničia USA
- b) Vladimír Mečiar ako predseda vlády SR
- c) Vladimír Putin ako predseda vlády Ruskej federácie

B. *„Momentálne je na mape Európy čierna diera, ktorá sa volá Slovensko.“*

1.4 Objasnite historický kontext tohto výroku. Na aké udalosti reaguje?

1.5 Prečo bolo Slovensko nazvané čiernou dierou?

1.6 Vychádzajúc z logického úsudku, kto z uvedených osôb je autorom tohto výroku?

- a) Madeleine Albright ako ministerka zahraničia USA
- b) Vladimír Mečiar ako predseda vlády SR
- c) Vladimír Putin ako predseda vlády Ruskej federácie

5

ÚLOHA: Vyskúšajte sa!

1. Na akú udalosť reagovala SR v roku 2003 vyslaním ozbrojených síl SR?

- a) Kosovská kríza
- b) Kríza v Bosne a Hercegovine
- c) Iracká kríza
- d) Kríza na Ukrajine

2. Ktorý/ktoré zo susedných štátov SR vstúpil/vstúpili do NATO skôr ako SR?

- a) Rakúsko
- b) Česko, Poľsko, Maďarsko
- c) Ukrajina
- d) Česko a Poľsko

3. Ktorý z nasledujúcich dokumentov musela SR novelizovať, aby sme mohli vstúpiť do NATO?

- a) Ústava SR
- b) Vojenská stratégia SR
- c) Obranná stratégia SR
- d) Bezpečnostná stratégia SR

5. Kedy vstúpilo Slovensko do NATO?

- a) 1. 7. 2004
- b) 16. 2. 2004
- c) 1. 5. 2004
- d) 29. 3. 2004

5. Akú časť HDP sa Slovensko ako členský štát NATO zaviazalo vyčleniť na obranu?

- a) 1,3%
- b) 1,5%
- c) 2%
- d) 2,2%

Aktivity:

1. Rozdel'te sa na dve skupiny a pripravte si argumenty zástancov a odporcov reakcie Slovenska na krízu v Kosove v 90-tych rokoch 20. storočia. Simulujte zasadnutie vtedajšej Rady obrany štátu Slovenskej republiky.
2. Rozdel'te sa na dve skupiny a Vyhľadajte argumenty a pripravte prezentáciu pre neutralitu ako možnú alternatívu pre Slovensko?
3. Doplňte nasledujúcu tabuľku. Opierajte sa pritom aj o pojmy: USA – Ruská federácia – neutralita – NATO – referendum – demokracia – integrácia

	Vláda Vladimíra Mečiara	Vláda Mikuláša Dzurindu
Obdobie rokov		
Zahraničná politika		
Vnútoraná politika		

Odporúčané linky

<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/medzinarodne-organizacie/slovensko-v-nato/co-sme-ziskali-vstupom-do-nato>

<https://www.mosr.sk/vstup-do-nato/?mnu=288>

<https://sebavedome.sk/nato-symbol-poistka-uspesneho-slovenska/>

Bezpečnostná politika SR ako členského štátu Severoatlantickej aliancie

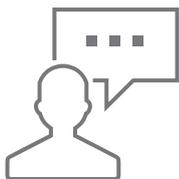
04

Slovenská republika sa stala aktívnym členom Severoatlantickej aliancie (NATO) a tým získala právo účasti na rozhodnutiach, ktoré ovplyvňujú nielen jej vlastné územie, ale aj širší transatlantický región. S týmto právom však prichádzajú aj zodpovednosti. Slovensko sa muselo vyjadriť k otázkam týkajúcim sa transatlantickej spolupráce a bezpečnosti, najmä v súvislosti s kolektívnou obranou. V nasledujúcom texte sa pokúsime vysvetliť, ako Slovensko aktívne vykonáva svoju bezpečnostnú politiku ako plnohodnotný člen NATO. Ukážeme vplyv tohto členstva na stabilitu a mier v regióne a zároveň zhodnotíme hlavné výhody a nevýhody členstva v tejto aliancii. Taktiež sa pozrieme na to, ako Slovensko môže ovplyvňovať rozhodnutia v oblasti bezpečnosti a obrany v rámci tohto väčšieho integračného celku.

Obdobie po vstupe do NATO a EÚ – obdobie učenia sa

Po vstupe do NATO a Európskej únie sa Slovensko stalo súčasťou euroatlantického bezpečnostného spoločenstva. Táto udalosť priniesla Slovensku nový status, vďaka ktorému sme sa stali súčasťou skupiny krajín s významným politickým, ekonomickým a vojenským vplyvom. Navyše, naším členstvom v NATO sme získali záruky bezpečnosti prostredníctvom solidarity a kolektívnej obrany, ktoré táto organizácia poskytuje. No toto nové postavenie prinieslo aj zodpovednosť a povinnosť. V roku 2005 sme aktualizovali naše strategické dokumenty - Bezpečnostnú stratégiu SR a Obrannú stratégiu SR, ktoré nahradili predchádzajúce z roku 2001. Obe tieto stratégie jasne vyjadrujú našu ochotu prevziať svoju časť zodpovednosti v rámci kolektívnej bezpečnosti a seriózne plniť svoje povinnosti ako člen Aliancie. Slovensko pokračovalo aj v modernizácii a transformácii Ozbrojených síl SR s cieľom, aby naša armáda účinne zapadla do štruktúr NATO. Plná profesionalizácia Ozbrojených síl prišla s premenovaním na Ozbrojené sily SR v roku 2006. Týmto krokom sme dokončili dôležitý krok smerom k efektívnemu pôsobeniu v rámci NATO.

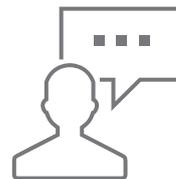
Bezpečnostná politika štátu sa zmenila z individuálnej na kolektívnu a Slovensko muselo prijať zodpovednosť za medzinárodnú bezpečnosť.

Obr. č. 65

Vlády Roberta Fica 1.0, 2.0 a 3.0

V roku 2006 nastala v spoločnosti a v oblasti bezpečnostnej politiky významná zmena v dôsledku parlamentných volieb. V týchto voľbách získala strana SMER – SD pod vedením Róberta Fica výrazné víťazstvo, čím sa otvorila nová kapitola v domácej politike. Počas predvolebnej kampane Róbert Fico zdôrazňoval, že bude presadzovať európsky model bezpečnosti a že neplánuje úplne nahradiť proamerickú orientáciu v zahraničnej a bezpečnostnej politike krajiny. No po nástupe jeho prvej vlády sa ukázalo, že tieto sľuby

Slovensko sa ako členský štát NATO zaviazalo vyčleňovať ročne 2% HDP na obranu.

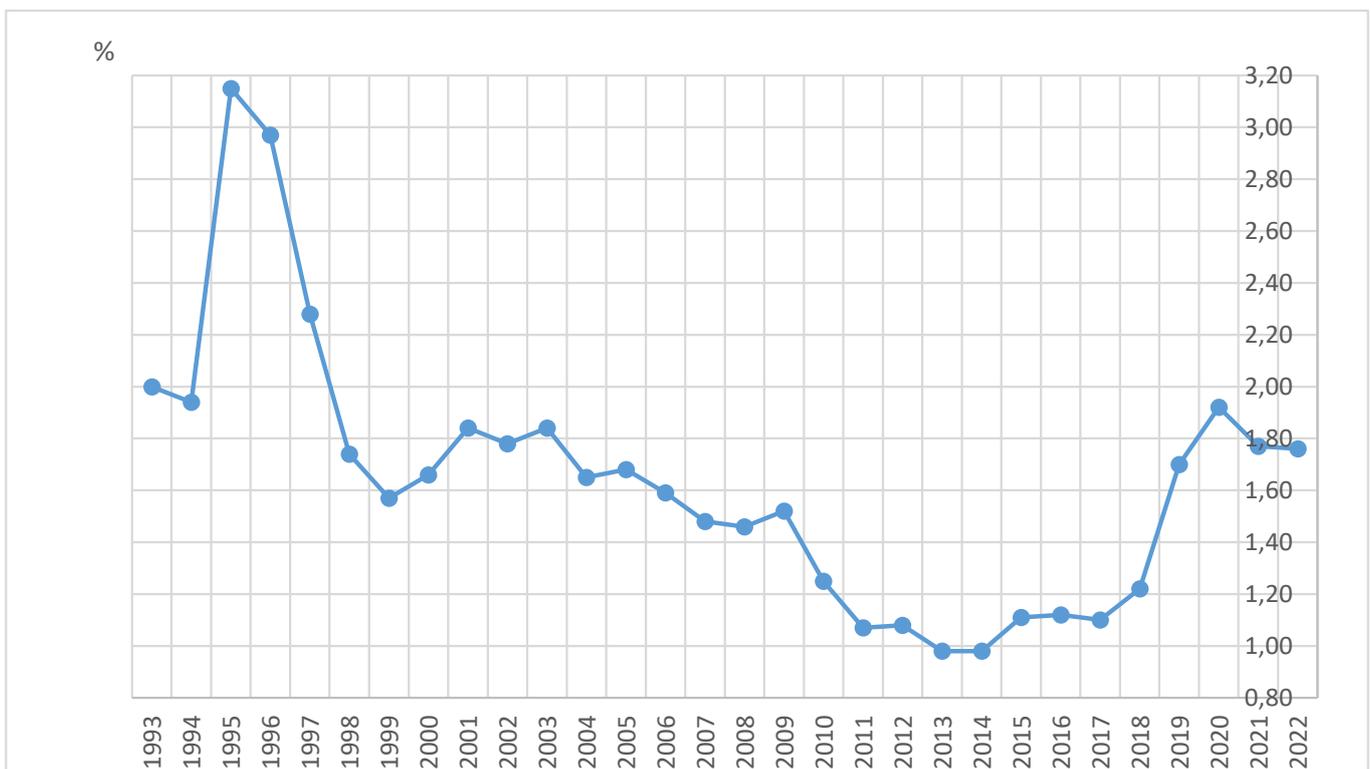

Obr. č. 66

Po prvom období vlády Roberta Fica nasledovalo krátke obdobie vedenia krajiny pod lvetou Radičovou. Toto obdobie sa vyznačovalo neustálym zameraním politikov na riešenie problémov súvisiacich so svetovou hospodárskou krízou. Samozrejme, že finančné záležitosti ovplyvnili aj oblasť národnej bezpečnosti. Vznikla otázka, ako správne zhodnotiť alokované finančné prostriedky na obranu, s ohľadom na štátne ambície v oblasti bezpečnostnej politiky. V tomto čase sa zahájil proces Strategického hodnotenia obrany, ktorý jasne poukázal na nerovnováhu medzi úlohami Ozbro-

jených síl a výdavkami určenými na obranu. Jedným zo zistení bolo, že v roku 2010 boli výdavky na obranu len na úrovni 1,1% HDP. Táto nerovnováha nebola novým javom; už v predchádzajúcich aj nasledujúcich rokoch Slovensko nepridelilo dostatočné zdroje na obranu. Tento dlhodobý trend bol vážnym zreteľne problémom, pretože obmedzoval schopnosť pripravovať našich vojakov a plniť naše medzinárodné záväzky v oblasti bezpečnosti. Bezpečnostné hrozby boli prevažne externé a zamerané na medzinárodnú scénu.

bolí skôr rečnickými gestami ako reálnymi politickými krokmi. Prvé kroky tejto vlády boli charakterizované neefektívnym riadením, pričom zmena úzkej spolupráce Slovenska s transatlantickým bezpečnostným spoločenstvom sa ukázala byť náročnejšia, než sa predpokladalo. Nakoniec sa vláda rozhodla nevenovať tomuto smerovaniu väčšiu pozornosť, a to bez ďalších pokusov o zmenu. Toto obdobie naznačuje dôležitú fázu vo vývoji slovenskej bezpečnostnej politiky, kedy sa často ambiciózne predvolebné sľuby nerealizovali v praxi.

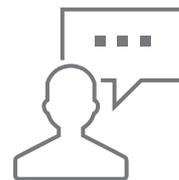
Graf 3: Vývoj výdavkov SR na obranu v percentách k HDP podľa databázy SIPRI.org

Obr. č. 67

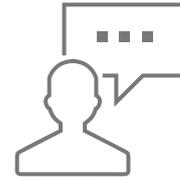
Po krátkom období vlády Ivety Radičovej po voľbách v roku 2012, nastúpila do funkcie druhá vláda Roberta Fica. Táto vláda v oblasti obrany a bezpečnosti však uskutočnila iba povrchné zmeny, namiesto skutočných reforiem, ktoré boli potrebné. Až v roku 2013 bol dokončený proces strategického hodnotenia obrany, pričom výsledkom bol dokument Biela kniha o obrane SR z roku 2013, ktorý neskôr prešiel novelizáciou v roku 2016. Tento dokument sa zakladal na záveroch stratégie hodnotenia obrany a popisoval súčasný stav slovenských ozbrojených síl a nastavoval smerovanie a možné vývojové scenáre do budúcnosti. Významným medzníkom v roku 2014 bol konflikt medzi Ruskom a Ukrajinou, ktorý vyvolal obavy o bezpečnosť v strednej Európe. Teda aj Slovensko začalo intenzívnejšie spolupracovať s NATO a zlepšovalo svoje obranné schopnosti.

Parlamentné voľby v marci 2016, ktoré viedli k vzniku tretej vlády Roberta Fica, predstavovali ďalší míľnik v rozvoji vnútornej bezpečnosti a stability štátu. Výsledky volieb boli ovplyvnené šírením strachu v spoločnosti, pričom väčšina politických strán pracovala s vymedzenými hrozbami. Po prvýkrát sa do parlamentu dostala

Biela kniha o obrane SR 2016 Vážnou hrozbou je najmä propaganda na strategickej úrovni a „hybridný spôsob vedenia bojových činností“

aj extrémne pravicová strana Ľudová strana – Naše Slovensko, čo poukázalo na bezpečnostné problémy, ktoré boli dlhodobo zanedbávané, konkrétne extrémizmus a rasizmus. Vtedajšia vláda bola ovplyvnená

aj na pozadí meniaceho sa bezpečnostného prostredia v Európe – predovšetkým v kontexte vypuknutej vojny na Ukrajine ako aj v kontexte narastajúcej hrozby nelegálnej migrácie. Vláda tohto obdobia reagovala na meniace sa bezpečnostné prostredie v Európe, najmä vo svetle konfliktu na Ukrajine a narastajúcej hrozby nelegálnej migrácie. Slovensko sa snažilo vyvážiť svoje bezpečnostné záujmy medzi udržiavaním dobrých vzťahov s Ruskom a svojimi záväzkami voči NATO a EÚ. Slovensko muselo zvýšiť pozornosť k ruským aktivitám v strednej a východnej Európe. Nakoniec tretia vláda Roberta Fica nedokončila svoj mandát a v roku 2018 sa riešili následky politickej krízy po vražde novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice, nastúpil tak na post premiéra Peter Pellegrini. Ten začal podporovať modernizáciu ozbrojených síl a rozvoj vojenských kapacít, so zvláštnym dôrazom na kybernetickú bezpečnosť a ochranu pred hybridnými hrozbami, ktoré sa stále viac objavovali na slovenskom území. V tomto období sa tiež zdôrazňovala spolupráca s NATO. Na vrcholu týchto zmien prišla pandémia COVID-19, ktorá ovplyvnila bezpečnostné aspekty vrátane verejnej zdravotnej bezpečnosti a hospodárskej stability.

Vízia budúcnosti pre Slovensko v oblasti bezpečnosti

Aktuálne bezpečnostné prostredie je ovplyvňované predovšetkým dvoma kľúčovými faktormi. Prvým z nich je riešenie zdravotných hrozieb a ekonomických následkov spojených s pandémiou COVID-19. Druhým faktorom je vojenský konflikt na Ukrajine. V roku 2020 prevzal vládu v krajine Igor Matovič, ktorý sa snažil posilniť vzťahy so západnými spojencami, najmä s členmi NATO a zvýšiť prítomnosť NATO na Slovensku. No neúspešné riadenie pandémie viedlo k zmene na poste premiéra a nástupu Eduarda Hegera, ktorého funkčné obdobie vo funkcii premiéra sa vyznačovalo najmä v období masívneho vojenského útoku Ruska na Ukrajinu. Rusko-ukrajinský konflikt a zintenzívnené ruské aktivity v strednej a východnej Európe mali dôležitý vplyv na bezpečnostnú politiku Slovenska. Slovensko aktívne podporuje sankcie voči Rusku, a to nielen v rámci Európskej únie, ale aj v rámci NATO. Tento faktor, konkrétne ruský vojenský útok na Ukrajinu, výrazne ovplyvňuje aktuálne bezpečnostné rozhodnutia Slovenska. Krajina sa sústreďuje

Závazky voči NATO

- **ochraňovať euroatlantické hodnoty (akými sú demokracia, sloboda jednotlivca, zákonnosť, mier, zásady Charty OSN), riešiť spory mierovými prostriedkami, zdržať sa použitia sily alebo hrozby silou;**
- **poskytnúť pomoc v prípade ozbrojeného útoku na členský štát;**
- **podporovať medzinárodnú hospodársku spoluprácu;**
- **rozvíjať slobodné inštitúcie, stabilitu a prosperitu štátu;**
- **udržiavať primeranú obranyschopnosť (vyčleniť 2% HDP na obranu);**
- **nezúčastňovať sa medzinárodných dojednaní, ktoré sú v rozpore so Severoatlantickou zmluvou.**

na modernizáciu svojich obranných kapacít, ktoré boli viac ako tridsať rokov zanedbávané a zdôrazňuje dôležitosť spolupráce s NATO.

Členstvo v NATO – záväzky, výhody a nevýhody

Samotné členstvo v Severoatlantickej aliancii prináša, ako sme už vyššie uviedli aj svoje pozitíva a negatíva, v celkovom zhodnotení však treba uviesť, že je členstvo pre nás v konečnom súčte práve pozitívnym aspektom zaistenia našej obranyschopnosti a bezpečnosti.

Prínosy členstva v NATO možno zhrnúť ako súbor príležitostí a výhod, ktoré nám ponúka. Nie všetky z týchto príležitostí môžeme využiť na 100%, ale poskytujú nám výhody, ktoré by sme inak nemali. V rámci NATO môžeme prispievať k medzinárodnému mieru a spolupodporovať otázkach medzinárodnej bezpečnosti. Taktiež nám umožnilo vylepšiť naše ozbrojené sily a efektívnejšie alokovať zdroje na obranu. Máme zabezpečené bezpečnostné záruky v rámci kolektívnej bezpečnosti, takže nezávisíme iba na vlastných silách - v prípade potreby môžeme požiadať o pomoc ostatné členské štáty. Dôležité je aj to, že naše postavenie na medzinárodnej scéne sa posilnilo, čo znížilo riziko ozbrojených konfliktov medzi členskými štátmi. S týmto nárastom bezpečnostných záruk rastie aj dôvera investorov, čo vedie k zvýšeniu priamych zahraničných investícií. Na druhej strane, negatívne stránky zahŕňajú rozšírenie územia, kde nemáme priame záujmy a v dôsledku toho aj nové bezpečnostné výzvy. Taktiež sme povinní pomáhať našim spojeneckým krajinám v rámci aliancie, aj keď sme priamo neohrození. Musíme tiež dodržiavať záväzok alokovať minimálne 2% HDP na obranu.

Kto nás zastupuje

Slovenská republika je v NATO zastúpená prostredníctvom Stálej delegácie, ktorú riadi Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a jej sídlo sa nachádza v centrále NATO v Bruseli. Zriadená bola v roku 2004 po prijatí Slovenska do NATO a pozostáva zo zástupcov dvoch štátnych inštitúcií SR: Ministerstva obrany a Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí. Hlavným poslaním tejto stálej delegácie je aktívne sa podieľať na tvorbe strategických dokumentov týkajúcich sa obrany a bezpečnosti Slovenska. Okrem toho vytvára priestor na komunikáciu a kontakt medzi agentúrami NATO, členskými štátmi NATO a Slovenskom. Delegácia reprezentuje Slovensko v týchto rokovaníach a jednaniach. Robí to nielen samostatne

prostredníctvom svojich zamestnancov, ale aj tým, že poskytuje podklady a materiály na rokovania ústavným činiteľom a jednotlivým ministerstvám. Okrem toho má aj zodpovednosť za prácu s utajenými materiálmi a vykonáva spravodajskú činnosť v súvislosti s bezpečnostnými otázkami.

Slovensko vo vybraných operáciách NATO

Slovenská republika doteraz vyslala vojakov do siedmich operácií pod velením NATO, pričom v dvoch z nich aj v súčasnosti pôsobia príslušníci Ozbrojených síl SR aj v súčasnosti. Nižšie nájdete prehľad operácií NATO, kde sa Slovensko zúčastnilo:

AFOR (Albania Force) – od júna 1999 do augusta 1999 sa 40 príslušníkov Armády SR zapojilo do operácie Allied Harbour v rámci misie AFOR v Albánsku, ich hlavnou úlohou bola rekonštrukcia kľúčových zásobovacích ciest a výstavba a udržiavanie táborov.

KFOR (Kosovo Force) – po ukončení misie AFOR sa jednotka presunula do Kosova, kde pokračovala v operácii KFOR, kde pôsobila od septembra 1999 do marca 2002. Jednotka prispela k stabilite a bezpečnosti v pohraničnej oblasti medzi Kosovom, Macedónskom a Albánskom, tak aby sa dokázalo zaistiť mierové spolužitie medzi znepriatelenými etnikami kosovských Srbov a Albáncov.

SFOR (Stabilisation Force) – od roku 1998 do roku 2004 v nej Slovensko prispelo prvým vyslaním leteckej jednotky vzdušných síl do zahraničnej mierovej misie, jej cieľom bolo zabrániť nepokojom a ozbrojeným konfliktom v Bosne a Hercegovine.

Veliteľstvo NATO v Sarajeve – je pokračovaním misie SFOR, ktorá trvá až do dnešných dní, cieľom je pomôcť vládnym orgánom Bosny a Hercegoviny pri reforme obrannej politiky štátu a pri budovaní efektívnych ozbrojených síl.

NATO Training Mission – Irak – Slovensko sa v rokoch 2005 až 2007 zapojilo na výcvikovej misii v Iraku zameranej na výcvik a podporu irackých ozbrojených síl.

ISAF (International Security Assistance Force) – Slovensko sa zapojilo do operácie zriadenej v Afganistane od roku 2002 do roku 2014, cieľom bola pomoc pri rekonštrukčných prácach, výcvikoch, ale aj pri strážnych jednotkách a zdravotníckych tímoch. V porovnaní

s inými operáciami NATO sa v operácii ISAF vystriedalo dokopy najviac príslušníkov Ozbrojených síl SR.

Resolute Support – bola spustená v roku 2015 a ukončená v roku 2021 v Afganistane po ukončenej operácii ISAF, pričom cieľom je vyškoliť a pomáhať afganským národným bezpečnostným silám, aby dokázali efektívne reagovať na vystavené bezpečnostné problémy v oblasti boja proti terorizmu a proti drogám a vykonávajú výcvik a školenie afganských jednotiek.

Enhanced Forward Presence – bola spustená v roku 2018 v reakcii na vojenské aktivity Ruska v blízkosti východnej hranice NATO. Jeho cieľom bolo zvýšiť prítomnosť NATO východne od Aliancie prostredníctvom vytvorenia štyroch medzinárodných vojenských skupín. Tieto skupiny boli navrhnuté na posilnenie transatlantických väzieb a zabezpečenie bezpečnosti všetkých spojencov. Slovenská republika sa aktívne zapojila do tejto iniciatívy vyslaním 152 svojich ozbrojených síl.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika, ako člen Severoatlantickej aliancie, sa ocitla pred novými výzvami nielen v jej bezprostrednom okolí, ale aj v role, kde môže ovplyvňovať širšiu regionálnu a dokonca celosvetovú bezpečnosť. V tejto oblasti sa zúčastňuje na formovaní tejto bezpečnosti. V tomto období muselo Slovensko čeliť rôznym bezpečnostným problémom. Patrili sem otázky, ako určiť zdrojové rámce pre obranu, stanoviť efektívnu strategickú komunikáciu medzi štátom a občanmi, zdôrazniť potrebu našej angažovanosti navonok, a to aj prostredníctvom účasti v operáciách NATO. Okrem toho sme sa zaoberali problematikou extrémizmu a rasizmu, vojny na Ukrajine a migračných otázok. Tieto bezpečnostné problémy ukazujú na základný problém v bezpečnostnej politike Slovenska - jeho často ignorovanú povahu zo strany politických predstaviteľov, a to - odkladanie alebo iba čiastkové riešenie týchto zásadných otázok. Výsledkom je, že mnoho aspektov bezpečnostnej politiky Slovenska nie je jasne predstavených verejnosti. To spôsobuje, že verejnosť má problém dostatočne porozumieť týmto otázkam a určiť ich význam a dôležitosť v súvislosti s našim členstvom v Severoatlantickej aliancii a má za následok v kombinácii s hybridnými hrozbami na našom teritóriu aj zvýšenú polarizáciu spoločnosti.

Kľúčové pojmy

Ozbrojené sily SR – sú silové jednotky štátu, ktoré môže krajina využiť na obranu Slovenskej republiky a bezpečnosť štátu pred vonkajším ozbrojeným napadnutím cudzou mocou, plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Tiež sa podieľajú na zachovávaní verejného poriadku a bezpečnosti štátu, zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc SR. Skladajú sa z Pozemných síl OS SR, Vzdušných síl OS SR a Síl výcviku a podpory OS SR.

Severoatlantická aliancia – organizácia kolektívnej bezpečnosti, ktorú zaraďujeme medzi exkluzívne bezpečnostné organizácie, vznikla v roku 1949, medzi hlavné úlohy organizácie patrí: garantovať slobodu a bezpečnosť členov; rešpektovanie dôležitosti Charty OSN; fungovať ako transatlantické konzultačné fórum; zaisťovať kolektívnu obranu, krízový manažment a kooperatívnu bezpečnosť; a vytvoriť stabilné euroatlantické prostredie formou diskusie.

Stála delegácia SR pri NATO - jej sídlo sa nachádza v centrále NATO v Bruseli, zriadená bola v roku 2004 po našom vstupe do NATO. Má za úlohu, riadiť, koordinovať a poskytovať súčinnosť slovenskej reprezentácii pri našich stretnutiach a úlohách v rámci NATO.

Operácie NATO – sú misie, ktoré sa vykonávajú vždy len výhradne na základe schválenej rezolúcie OSN, ktorá môže poveriť akúkoľvek medzinárodnú organizáciu alebo štát jej plnením, účasť na operáciách NATO je pre členské krajiny dobrovoľná.

Otázky a úlohy:

1 V texte sa uvádza ako jedno z negatív členstva SR v NATO: „rozšírenie územia, kde nemáme priame záujmy a v dôsledku toho aj nové bezpečnostné výzvy“. **Vychádzajúc z Vašich vedomostí, informácií poskytnutých o angažovaní SR v operáciách NATO a dohľadaných informácií, ktoré oblasti a bezpečnostné hrozby by sme sem mohli zaradiť? Uveďte k danému negatívu proti-argument, ktorým ste poukázali na to, prečo je členstvo v NATO pre SR prospešné.**

2 Splňala SR niekedy v histórii záväzky ohľadom výdavkov na obranu, ktoré nám vyplývajú z členstva v NATO?

3 Aké dôsledky môže mať výhra alebo prehra Ukrajiny proti ruskej agresii na bezpečnostnú politiku SR?

4 Ktoré vonkajšie a vnútorné faktory najviac determinujú súčasnú bezpečnostnú politiku SR?

5 **ÚLOHA: Vyberte z nasledujúcich možností vynechané slová z článku 5 Severoatlantickej zmluvy a doplňte ich v správnom tvare:**

„..... strany sa dohodli, že ozbrojený proti jednej alebo viacerým z nich v alebo severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich právo na individuálnu alebo kolektívnu uznané článkom 51 Charty, pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú vrátane použitia síly s cieľom obnoviť a udržať v severoatlantickej oblasti.“

Slová na doplnenie: Eurázia, obranu, zúčastnený, Spojené národy, ozbrojený, bezpečnosť, vynútiť si, útok, akt, pomoc, NATO, legitímny, Európa, zmluvný, mier, uplatniť

Aktivity:

- 1. Vo dvojiciach simulujte dialóg. Jeden z Vás bude zastávať skeptický názor na NATO, zatiaľ čo úlohou druhého bude vysvetliť mu, aké má členstvo v NATO výhody pre štát, akým je Slovensko.**
- 2. Rozdeľte sa na dve skupiny a pripravte si argumenty zástancov a odporcov nasledujúcich mýtov o NATO?**
 - a) Slovensko sa členstvom v NATO podriaďuje rozhodovaniu mocnejších štátov na čele s USA
 - b) Slovensko je povinné vyslať vojakov do operácií NATO.
 - c) Zvyšovanie výdavkov na obranu v dôsledku členstva v NATO brzdí rozvoj iných odvetví.
 - d) Slovensko by bolo na tom lepšie ak by bolo neutrálne.
 - e) Podporovaním Ukrajiny predlžujeme konflikt na Ukrajine.

Odporúčané linky:

http://www.natoaktual.cz/10-rokov-slovenska-v-nato-od-ziskania-bezpecnostnych-zaruk-az-po-strategicky-nezaujem-goh-/na_analyzy.aspx?c=A140407_122949_na_analyzy_m02

<https://www.youtube.com/watch?v=yI9uTpFq7zI&t=7s>

https://www.youtube.com/watch?v=U_2frGcmkZ4

<http://www.mosr.sk/medialny-archiv/?page=17>

<https://www.youtube.com/watch?v=XGWYZwmmkDE>

Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky

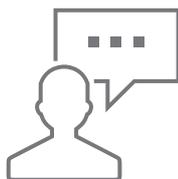
05

Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky v dnešnej dobe nie je ovplyvňované len dianím na našom území, ale je ovplyvnené aj širším prostredím strednej Európy, celej Európy a dokonca aj celého sveta, čo nám ukázala pandémia COVID-19. Z tohto rozsiahleho kontextu vyplývajú priame a nepriame bezpečnostné hrozby, ktorým sme vystavení a na ktoré musíme reagovať. Nasledujúci text sa pokúsi vysvetliť, aké je aktuálne bezpečnostné prostredie Slovenska, aké hrozby z neho vyplývajú, akým hlavným výzvam a hrozbám čelíme a aký vplyv majú tieto výzvy a hrozby na naše rozhodnutia v oblasti bezpečnosti a obrany.

Vymedzenie bezpečnostného prostredia Slovenska

Bezpečnostné prostredie je ovplyvňované nielen vnútornými faktormi, ale aj vonkajšími udalosťami a je závislé od dynamiky, ktorá prebieha nielen v rámci štátu, ale aj mimo jeho hraníc. Oba tieto aspekty prispievajú k tvorbe bezpečnostného prostredia a môžu mať pozitívne aj negatívne vplyvy. Analýza týchto vnútorných a vonkajších faktorov bezpečnostného prostredia nám pomáha pochopiť, ako sa formujú bezpečnostné hrozby, výzvy a problémy, ktorým čelí daný štát. Tento koncept prostredia, teda zahŕňa nielen vnútorné faktory, ale aj geografické umiestnenie štátu a jeho vzťah k okolitému svetu.

Geografia predstavuje jeden z determinantov bezpečnostného prostredia štátu a je východiskom pri analýze hrozieb a pri určovaní smerovania bezpečnostnej politiky štátu.

Slovenská republika leží v strednej Európe, ktorá je charakteristická absenciou pevne stanovených geografických hraníc. Historicky sme boli svedkami častých zmien hraníc a vzniku mnohonárodných štátov, kde rôzne etniká, národnosti a náboženské skupiny spolu koexistovali. Koncept čistého národného štátu, aký

poznáme dnes, sa vyvinul až v posledných storočiach. Predtým sme na našom území žili ako zmes rôznych kultúr, jazykov a etnických skupín. Súčasnú hranicu Slovenskej republiky boli stanovené až po prvej svetovej vojne. Dnes sa táto historická rôznorodosť stala dôležitým faktorom, ktorú niektorí politici využívajú na politické a sociálne ciele. Malé stredoeurópske štáty, medzi ktoré patríme, čelili v minulosti až príliš často mocenským ambíciám silnejších hráčov, čo má zásadný vplyv na našu bezpečnosť aj dnes. Súčasnú bezpečnostnú prostredie Slovenskej republiky je ovplyvňované obmedzenými prírodnými zdrojmi, nedostatočným vojenským potenciálom, stále ešte veľkou energetickou závislosťou od Ruskej federácie a ekonomickou závislosťou od susedných krajín a Európskej únie.

Aktuálne bezpečnostné výzvy sú zároveň skúškou princípu solidarity, ktorý je pilierom každej organizácie kolektívnej bezpečnosti.

Aktuálne bezpečnostné prostredie je v súčasnosti ovplyvňované dvoma kľúčovými faktormi: globalizáciou a nerovnosťou vo vývoji štátov a regiónov po celom svete. Súčasne pozorujeme výrazný posun k prioritizácii nevojenských hrozieb, ktoré sa stávajú ešte naliehavšími než tradičné vojenské riziká. To však neznamená, že tie úplne vymizli. Regionálne bezpečnostné faktory nás zásadne ovplyvňujú kvôli našej polohe v Európe a účasti v rôznych integračných zoskupeniach na tomto kontinente. Pre posilnenie postavenia

Mapa č. 10: Poloha Slovenskej republiky v Európe.

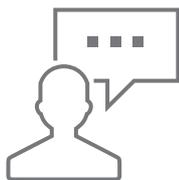

Slovenska na medzinárodnej a regionálnej úrovni sa ukazuje ako nevyhnutné aktívne zapájať sa do medzinárodných bezpečnostných organizácií. Toto umožňuje malým štátom, ako je náš, minimalizovať negatívne dôsledky obmedzených zdrojov a efektívnejšie presadzovať svoje záujmy. Okrem toho nám takáto integrácia poskytuje bezpečnostné záruky v podobe kolektívnej obrany a solidarity so spolupracujúcimi členmi týchto organizácií.

V našom blízkom okolí, konkrétne v susediacich krajinách ako Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Rakúsko a Ukrajina, môžeme pozorovať vývoj, ktorý má potenciál významne ovplyvniť našu situáciu. Tento vývoj môže mať pozitívny, ale aj negatívny vplyv na naše podmienky. Okrem toho, je tu aj rad faktorov, ktoré sa odohrávajú v rámci našich hraníc a priamo nás ovplyvňujú.

Významné impulzy pre bezpečnostné prostredie v súčasnosti

Súčasná bezpečnostná situácia na Slovensku je ovplyvnená viacerými faktormi. Ako sme už uviedli, nie je determinovaná len vnútorným vývojom, ale aj udalosťami, ktoré sa odohrali v nedávnej minulosti v našom okolí. Medzi tieto udalosti patrí vypuknutie vojny na Ukrajine v roku 2014, migračné vlny po roku 2015, zvyšujúci sa počet teroristických útokov v celej Európe, pandémie COVID-19 od začiatku roku 2020 a ruská vojenská agresia na Ukrajine vo februári 2022. Dve z týchto udalostí, konkrétne vojenská agresia na Ukrajine a pandémie COVID-19, mali veľký vplyv na našu aktuálnu bezpečnostnú politiku. Tieto udalosti prinútili našu krajinu

Počiatky súčasného konfliktu na Ukrajine siahajú do roku 2014, kedy mala byť podpísaná asociačná dohoda s EÚ. V politickom tábore sa ale ozvali hlasy odmietajúce prozápadnú orientáciu krajiny, čo viedlo k protivládny demonštráciám, politickej nestabilite, rozdeleniu spoločnosti a separatistickým tendenciám na východe krajiny. Napätie vyvrcholilo v dôsledku ruskej anexie Krymu a vypuknutia vojnového konfliktu. Medzník bol potom až február 2022 a ruská vojenská agresia.

prehodnotiť svoj pohľad na obranyschopnosť, pretože sme s takýmto rozsahom kríz v minulosti nepočítali. Tieto faktory viedli k diskusiám o zvýšení výdavkov na obranu a modernizácii ako aj o reorganizácii nášho bezpečnostného systému, ktorý by bol schopný zvládať krízy rôzneho rozsahu.

Tieto faktory výrazne ovplyvňujú bezpečnostné riziká a vnímanie jednotlivých bezpečnostných hrozieb. Z toho, čo sme doteraz identifikovali, vyplýva, že okrem vonkajších hrozieb, ako sú vojenský konflikt na Ukrajine, regionálna nestabilita a konflikty, terorizmus, medzinárodný organizovaný zločin a nelegálna migrácia, musí Slovensko čeliť aj hrozbám, ktoré sa rodia vo vnútri štátu. Sem môžeme zaradiť najmä aktuálny problém v našej spoločnosti, a to polarizáciu. Tá sa prejavuje v rôznych aspektoch verejného života, najmä

Obr. č. 69

v kontexte radikalizácie spoločnosti a extrémizmu, ale aj v nových hrozbách, ktoré pramenia z našej neustálej energetickej závislosti alebo zraniteľnosti kybernetického priestoru a vplyv rôznych dezinformácií na našu spoločnosť. Je dôležité poznamenať, že nie je vždy možné jasne a striktno vymedziť, kedy sa jedná o vonkajšiu a kedy vnútornú hrozbu, pretože tieto hrozby často prelínajú. Nasledujúci text stručne charakterizuje hlavné hrozby, ktorým je dnes vystavená Slovenská republika a ktoré ovplyvňujú našu spoločnosť ako celok.

Bezpečnostné hrozby pre Slovenskú republiku

Regionálna nestabilita a konflikty – bola dlho mimo záujmu našich ozbrojených síl a politikov, pretože väčšina konfliktov sa odohrávala mimo našich hraníc. Obdobie bojov na Balkáne bolo už dávno minulosťou a nikto nečakal, že sa v blízkej budúcnosti objaví väčší ozbrojený konflikt v našom okolí. No bezpečnosť Európy a tým aj naša vlastná, nie je izolovaná len na našich hraniciach. Konflikty, ktoré prebiehajú mimo nášho kontinentu, majú vplyv na stabilitu a bezpečnosť celej Európy. Ide o konflikty v Afganistane, severnej Afrike (Líbya) a na Blízkom východe (Sýria, Irak). Tieto konfliktné oblasti môžu vytvárať rôzne problémy, ktoré nás

Obr. č. 70

ovplyvňujú. Od roku 2014, kedy vypukla vojna na Ukrajine, sme sa stali priamo spojení s krajinou, ktorá prechádza ozbrojeným konfliktom. Je dôležité chápať, že dianie mimo našich hraníc môže mať vážne dôsledky aj pre nás, a preto je nevyhnutné byť informovaný a pripravený na možné scenáre a vedieť reagovať na ne.

Vojna na Ukrajine – konflikt, ktorý začal síce už v roku 2014 na východe Ukrajiny, no po februári 2022 nabral iný rozmer. Práve ruská vojenská agresia na Ukrajine vyvolala mnoho otázok o našej obranyschopnosti a pripravenosti Ozbrojených síl SR na prípadný vojenský konflikt. V súčasnosti vidíme, že spôsobil množstvo obetí a vyvolal politickú a geopolitickú napätosť medzi Ukrajinou a Ruskom, ako aj medzi Ruskom a západnými krajinami, kam patríme aj my.

Nelegálna migrácia – problémom je predovšetkým nekontrolovaná a nelegálna migrácia. V kontexte migračnej krízy v Európskej únii sa Slovenská republika musí od roku 2015 vysporiadať s miernym nárastom migrácie. No aj podľa údajov z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa počet migrantov, ktorí sa usilujú o vstup na územie Slovenska, zvýšil len nepatrným spôsobom. Vidíme však, že táto téma je veľmi obľúbená pre šírenie dezinformácií v spoločnosti ako aj medzi politikmi. Je potrebné si uvedomiť, že Slovensko nie je hlavným cieľom pre migrantov z Blízkeho východu a severnej Afriky; skôr fungujeme ako tranzitná krajina, cez ktorú iregulárni migranti prechádzajú smerom na západ. V súčasnej dobe prichádza najväčší počet legálnych migrantov najmä z Ukrajiny ale aj post sovietskych štátov.

Radikalizácia, extrémizmus a rasová neznášanlivosť – sú aktuálnymi problémami v našej spoločnosti, ktorým sme čelili najmä v nedávnom období. Prvé známky týchto problémov sa však objavili už v roku 2000, hoci sa im spoločnosť a politici vtedy nevenovali dostatočnú pozornosť. Dnes vidíme ich výsledky v podobe prítomnosti extrémistickej pravicovej strany “Ľudová strana – Naše Slovensko” alebo jej dvojčky „Republika“ v parlamente (prieskumoch), čo je dôkazom toho, ako tieto nálady v spoločnosti nabrali na sile. Polarizácia spoločnosti v rôznych otázkach prispieva k nárastu radikalizácie medzi ľuďmi a k vzostupu proti-imigrantských sentimentov, protimenšinovej neznášanlivosti a pro-ruských nálad. Táto situácia je ešte zhoršená populizmom a politizáciou tém týkajúcich sa oboch oblastí. Nie je to však problém, ktorý postihuje len Slovensko, pretože tieto nebezpečné tendencie sú celoeurópskym ak nie až globálnym javom.

Terorizmus – Slovensko sa v roku 2022 zapísalo do dejín ako ďalšia krajina, ktorá sa stala cieľom teroristického útoku na svojom území. V posledných rokoch sa Slovensko aktívne zapájalo do mnohých medzinárodných operácií a misií v krízových oblastiach, čo samozrejme zvýšilo pozornosť voči našej krajine ako potenciálnemu cieľu teroristických útokov. Taktiež sme svedkami rastu xenofóbnych a rasových ideológií medzi našim obyvateľstvom, čo neprispieva k stabilite. Napriek tomu Slovensko stále zostáva najmä tranzitnou krajinou a poskytovateľom materiálno-technickej a logistickej podpory pre plánované teroristické operácie. Existuje

aj možnosť prítomnosti tzv. „spiacich teroristov“, ktorí môžu hľadať útočisko pred alebo po vykonaných teroristických činov v zahraničí. Hoci riziko opakovaného teroristického útoku na Slovensku zostáva relatívne nízke, potenciálna prítomnosť teroristov na našom území predstavuje reálnu hrozbu. Je dôležité, aby sme si boli vedomí tejto situácie a podnikali primerané kroky na zvýšenie bezpečnosti krajiny.

Energetická bezpečnosť – je stále jednou z dlhodobých priorít Slovenska. Naša vysoká závislosť od surovín dovozených z Ruska nás vystavuje ich nepriamemu vplyvu. Príkladom je udalosť z roku 2009 – plynová kríza, alebo vojenská agresia na Ukrajine, keď Rusko prerušilo dodávky zemného plynu. Slovensko sa odvtedy snaží diverzifikovať zdroje a znížiť našu energetickú závislosť od Ruska, či už hľadaním alternatívnych trás a dodávateľov alebo prechodom na obnoviteľné zdroje.

Organizovaný zločin – poznáme nielen vnútroštátny ale aj medzinárodný. Tieto dva druhy sa často prelínajú. S organizovaným zločinom sú spojené bezpečnostné

problémy, ako je pranie špinavých peňazí, korupcia a nelegálna ekonomika. Na Slovensku sme zaznamenali rôzne aktivity skupín z oblasti Balkánu a Kaukazu. V nedávnej dobe sme sa začali stretávať s novými hrozbami organizovaného zločinu, vrátane obchodu a výroby štandardných a syntetických drog, pašovania a obchodu s bielym mäsom.

Kybernetická bezpečnosť a dezinformácie – predstavujú nové asymetrické hrozby, ktoré sú spojené s kybernetickým priestorom. Narastajúca informačná previazanosť a šírenie dezinformácií v tomto priestore otvára možnosti pre narušenie nielen bezpečnosti štátu a jeho informácií, ale aj bezpečnosti jednotlivcov, ktorí môžu prísť o svoje údaje alebo byť obeťou zneužitia. Taktiež sa zvyšuje aj propaganda zo strany niektorých štátov ako Rusko alebo Čína, ktoré sa snažia získať alebo obnoviť svoj vplyv na našom území a tým prispieť k šíreniu nenávisťných ideológií alebo hnutí. Tieto hrozby vidíme aj prostredníctvom sociálnych sietí a iných on-line zdrojov, kanálov a médií.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika nie je izolovaným ostrovom, ale zapadá do širšieho kontextu západnej demokracie. Táto demokracia zdôrazňuje hodnoty, ktoré nás posunuli na súčasné úrovne spoločenského vývoja. Je preto nesmierne dôležité tieto hodnoty ochraňovať, aby sme si udržali tento štandard. Hrozby, ktorým čelíme, nie sú len lokálne, ale často majú regionálny alebo dokonca kontinentálny dosah. Dnes sa k tradičným hrozbám v oblasti vojenskej bezpečnosti pridávajú aj nové bezpečnostné problémy. Tieto problémy často vyžadujú spoluprácu niekoľkých štátov na ich riešenie. Naše najväčšie aktuálne problémy zahŕňajú polarizáciu spoločnosti v rôznych oblastiach našich životov. Ide o extrémny nacionalizmus, xenofóbiu, rasizmus a intoleranciu. Patrí sem aj šírenie propagandy, informačná vojna a hybridné vojnové metódy. Okrem toho v spoločnosti diskutujeme o otázkach týkajúcich sa vojny, migrácie, alebo aj práv menšín, či našej dokonca slovenskej účasti v medzinárodných bezpečnostných organizáciách. Práve členstvo v medzinárodných bezpečnostných organizáciách vrátane Severoatlantickej aliancie poskytuje Slovensku nástroje a možnosti čeliť jednotlivým ohrozeniam efektívnejšie a v spolupráci s ostatnými aktérmi.

Kľúčové pojmy

Bezpečnostná hrozba – je viazaná na konkrétne udalosti, ktoré môžu mať spoločenský, prírodný alebo technický charakter a spôsobujú narušením stavu rovnovážneho systému spoločnosti, hrozby môžeme deliť podľa viacerých kritérií, jedným z nich je i delenie na symetrické a asymetrické, vojenské nevojenské a pod.

Bezpečnostné prostredie – je geograficky a politicky vymedzený priestor, ktorý môže mať viaceré vertikálne analytické roviny – vonkajšie a vnútorné, ale používa sa i delenie na globálne, regionálne, štátne, lokálne, sublokálne bezpečnostné prostredie

Globalizácia – je proces, ktorý znamenal dôsledok výraznej zmeny technológií v doprave a komunikácii

Zbrane hromadného ničenia – zahrňuje chemické, jadrové, biologické a rádiolokačné, ktorých cieľom je ohroziť existenciu ľudstva ako takého a môžu spôsobiť trvalú deštrukciu, až po zničenie planéty Zem

Organizácia kolektívnej bezpečnosti – môže byť chápaná ako bezpečnostná dohoda viacerých štátov, v ktorej každý štát organizácie akceptuje, že bezpečnosť jedného je záujmom všetkých a preto sa zaväzuje ku spoločnej reakcii na prípadné narušenia mieru alebo vzniknutých bezpečnostných hrozieb.

Otázky a úlohy:

1 Charakterizujte geografické postavenie Slovenskej republiky a definujte ako ovplyvňuje jeho bezpečnostné prostredie?

2 Ktoré sú hlavné impulzy, ktoré ovplyvňujú súčasné bezpečnostné prostredie Slovenska?

3 Ktoré regionálne konflikty vo svete v súčasnosti najviac ovplyvňujú bezpečnostné prostredie SR a akým spôsobom?

Aktivity:

- 1. Spracujte vlastný projekt identifikácie bezpečnostných hrozieb a ohodnoťte aké nebezpečenstvo podľa vás predstavujú v súčasnosti jednotlivé hrozby pre bezpečnosť Slovenska. Následne popíšte a zdôvodnite, s ktorou z uvedených hrozieb sa Vy v súčasnosti cítite byť najviac ohrozený a prečo a v skupinovej debata svoje výsledky porovnajte.**

bezpečnostná hrozba	vysoké	stredné	nízke	žiadne
terorizmus				
šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov				
regionálne konflikty				
ozbrojený konflikt na našom území				
nelegálna a nekontrolovateľná migrácia				
zvyšujúci vplyv neštátnych aktérov				
organizovaný zločin, korupcia a nelegálna ekonomika				
nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti				
aktivity cudzích spravodajských služieb				
zraniteľnosť informačných a komunikačných nosičov				
živelné pohromy, havárie a katastrofy, ekologické zmeny				
nevyvážený demografický vývoj				
závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín				
šírenie nákazlivých chorôb				
zlyhávajúce štáty				
ekonomická nerovnováha vo svete				
globalizácia a s ňou spojené negatívne javy				
doplňte ďalšie vlastné				

Odporúčané linky

<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dudinska1/subor/bartko.pdf>

<http://www.dotyk.cz/publicistika/hrozi-prichod-novodobeho-hitlera-20160620.html>

<http://www.dotyk.cz/publicistika/kazdy-mir-v-dejinach-je-diktat-20160618.html>

Príčiny vzniku ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete

06

„Vojna je iba zbabelý
útek od problémov
v mieri.“

Thomas Mann

„Neviem, ako sa
bude bojovať v tretej
svetovej vojne, ale vo
štvrtej to budú palice
a kamene.“

Albert Einstein

Skúmanie príčin ozbrojených konfliktov a vojen

Doterajší vývoj ľudskej civilizácie sprevádzalo množstvo ozbrojených konfliktov a vojen. Otázkou ich príčin sa zaoberalo viacero mysliteľov už od čias staroveku. Poľský politológ Zbigniew Cesarz (1996) vymedzil štyri obdobia v procese formovania názorov a vytvárania koncepcií o príčinách ozbrojených konfliktov a vojen:

1. **Najstaršie názory** na danú problematiku vyslovovali **filozofi a teológovia**. Spomedzi nich je možné uviesť Platóna, Aristotela, sv. Augustína, Martina Luthera, Thomasa Hobbesa alebo Barucha Spinozu. Títo myslitelia sa domnievali, že **príčiny vojen sú zakorenené v ľudskej povahe**, vo vrozenom inštinkte boja. Nazdávali sa preto, že **vojnám sa dá zabrániť prostredníctvom zdokonaľovania jednotlivca**, ktorý musí odstrániť svoje agresívne správanie.
2. Druhú skupinu názorov sformovali stúpenci **neodarwinizmu a fašistických teórií**. Medzi nich patril napr. Friedrich Nietzsche. Tí boli presvedčení o tom, že **príčiny vojen spočívajú v prirodzenom výbere**, teda v procese, v ktorom silnejšie skupiny vytlačujú tie menej schopné. Podľa týchto predstaviteľov je daný **proces nevyhnutný** a zohráva významnú úlohu pri udržiavaní poriadku medzi národmi a štátmi.

3. Tretiu skupinu názorov vytvorili predstavitelia, ktorí chápali **vojnu ako dôsledok fungovania medzinárodného systému**. Zásťancom tejto idey bol o. i. Raymond Aron. Títo myslitelia **videli príčinu vojen v suverenite ako základnej právomoci štátu**. Domnievali sa, že **vojny je možné eliminovať na základe ustanovenia svetového štátu**.
4. Štvrtá skupina názorov vychádzala z **marxistických ideí**. Jej predstavitelia zastávali názor, že **príčina vojen je zakorenená v sociálnych a ekonomických vzťahoch**, pramení najmä z vykorisťovania a z existencie závislosti človeka od človeka a národa od národa. Boli preto presvedčení, že **až po odstránení týchto javov sa vytvoria podmienky pre mierové spolužitie**. (Bližšie pozri Ištók, Kozárová, 2015, s. 47 – 48).

Poznatky a koncepcie o príčinách ozbrojených konfliktov a vojen sa začali viac systematizovať v 20. storočí. Tento proces bol sprevádzaný konštituovaním nových vedeckých disciplín alebo odborov zaoberajúcich sa výskumom vojny a mieru. Taktiež boli zakladané rôzne inštitúcie pre výskum mieru a realizované viaceré projekty za účelom vytvárania databáz vybraných údajov o konfliktoch. Ako príklad je možné uviesť *Inštitút pre výskum mieru v Oslo* – PRIO (1959) participujúci na tvorbe databázy o konfliktoch v rámci projektu *Uppsala Conflict Data Program* – UCDP (1979), projekt

Vymedzenie pojmov konflikt, ozbrojený konflikt, vojna

Sociálne **konflikty** (z lat. *conflictus* vo význame *zrážka*) môžu nadobúdať nenásilnú podobu alebo môžu prebiehať násilnou formou. Pri **nenásilných konfliktoch** ich aktéri presadzujú vlastné záujmy s využitím politických, diplomatických, ekonomických alebo propagandistických prostriedkov. Pri násilných konfliktoch aktéri okrem vyššie uvedených prostriedkov používajú aj fyzické násilie. **Ozbrojeným konfliktom** sa nazýva násilný sociálny spor dvoch alebo viacerých aktérov, v ktorom aspoň jeden z nich presadzuje svoje záujmy prostredníctvom použitia zbraní. **Vojna** predstavuje najvyhrotenejšiu podobu ozbrojeného konfliktu. Možno ju vymedziť ako organizované násilie medzi ozbrojenými skupinami zamerané na fyzické zničenie protivníka alebo na podlomenie jeho vôle presadzovať svoje záujmy (Krejčí, 2021, s. 735). V súčasnosti je zaužívané rozlišovanie medzi menej intenzívnymi formami ozbrojených konfliktov a vojnou počtom zabitých obetí v konflikte za jeden rok. Hranica, ktorá bola stanovená v rámci projektu *Correlates of War* na **tisíc zabitých obetí v konflikte ročne**, je dnes všeobecne prijímaná vo väčšine teoretických prác zaoberajúcich sa danou problematikou (Krejčí, 2022, s. 16).

Correlates of War – COW (1963) uskutočňovaný na Michiganskej univerzite, *Štokholmský medzinárodný inštitút pre výskum mieru* – SIPRI (1966), *Inštitút pre výskum príčin konfliktov* – AKUF (1976) v Hamburgu alebo *Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov* – HIIK (1991).

Toto úsilie vyústilo do vypracovania viacerých prístupov k skúmaniu danej problematiky. Doteraz však **nebola sformulovaná ucelená a všeobecne prijímaná teória príčin a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen**. Je to spôsobené najmä tým, že na vypuknutie a pretrvávanie ozbrojených konfliktov a vojen vplýva **zložitý komplex príčin, ktorého štruktúra a vnútorná dynamika sa v priebehu vývoja jednotlivých konfliktov môže meniť** (Kozárová, 2016, s. 164).

Typológia príčin ozbrojených konfliktov a vojen

Jedným z výsledkov skúmania daného komplexu faktorov bolo vytvorenie viacerých **typológií príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen** zohľadňujúcich rôzne kritériá:

A) Miera závislosti príčiny od ľudského vedomia:

- 1) objektívne príčiny** (materiálne alebo štrukturálne faktory nezávislé od ľudského vedomia),
- 2) subjektívne príčiny** (faktory závislé od ľudského vedomia). (Zenderowski, 2006).

B) Dĺžka pôsobenia príčiny:

- 1) trvalé (dlhodobé) príčiny**, ktoré možno ďalej členiť na:
 - a) politické príčiny, b) sociálno-ekonomické príčiny, c) historické príčiny, d) etnokultúrne príčiny, e) sociálno-psychologické príčiny a f) etno-demografické príčiny,
- 2) situačné (bezprostredné) príčiny** (udalosti, akcie alebo situačné zmeny, ktoré majú provokatívny charakter a predstavujú pre iné štáty výzvu z hľadiska ich národných záujmov). (Suvorov, 2001).

C) Postupnosť pôsobenia príčiny v priebehu konfliktu:

- 1) základné príčiny** (prvky sociálnej a politickej štruktúry, akými sú rozpory politického, sociálneho, ekonomického alebo národnostného charakteru vznikajúce na skupinovej úrovni),
- 2) stratégie mobilizácie** (ciele, na základe ktorých sa politickí aktéri zapájajú do boja, a metódy, ktorými sa ich snažia dosiahnuť),

3) spúšťače (udalosti a činy významných aktérov, ktoré určujú moment vypuknutia ozbrojeného konfliktu),

4) katalyzátory (vnútorné alebo vonkajšie, subjektívne alebo objektívne, materiálne alebo nemateriálne faktory ovplyvňujúce intenzitu a dĺžku trvania prebiehajúceho ozbrojeného konfliktu). (Smith 2004).

Typológia konfliktov

Každý sociálny konflikt, násilný či nenásilný, je jedinečný a má svoje špecifiká. Na základe vzájomného porovnávania jednotlivých sociálnych konfliktov však možno nájsť aj určité znaky, ktoré sú pre isté konflikty spoločné, a následne vytvoriť typológiu konfliktov. Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov (HIIK, 2023, s. 10) vyčlenil tieto typy súčasných konfliktov:

- 1) medzištátne konflikty** vedené medzi medzinárodne uznanými štátmi,
- 2) vnútroštátne konflikty** vedené vo vnútri štátnych hraníc medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi,
- 3) subštátne konflikty** vedené výlučne medzi neštátnymi aktérmi,
- 4) transštátne konflikty** vedené na území najmenej dvoch štátov medzi minimálne dvoma suverénnymi štátmi a aspoň jedným neštátnym aktérom.

Príčiny ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete

Významnú systémovú zmenu, ktorá ovplyvnila intenzitu pôsobenia príčin konfliktov v súčasnom svete, predstavoval **rozpad bipolárneho systému medzinárodných vzťahov** na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia. Zmena v intenzite pôsobenia príčin konfliktov následne ovplyvnila tendencie k výskytu určitých typov konfliktov v nasledujúcom období.

Na základe štatistických údajov zozbieraných *Heidelbergským inštitútom pre výskum konfliktov* je možné od 90. rokov 20. storočia pozorovať tieto tri trendy vývoja príčin ozbrojených konfliktov a vojen (uvedené trendy sa vzťahujú na vývoj príčin konfliktov dosahujúcich vysokú úroveň intenzity, t. j. konfliktov, v ktorých je fyzické násilie použité vo výraznej miere a ktorých dôsledky sú závažné, prípadne rozsiahle (HIIK, 2022c)):

Mierne sa oslabil, ale výrazne sa ďalej neznižuje úroveň intenzity pôsobenia príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen vo všeobecnej rovine. Počet takýchto konfliktov konštantne stúpil od roku 1945 do roku 1992, v ktorom prebiehalo 51 konfliktov tohto druhu. V rokoch 1993 až 2022 sa ich počet pohyboval v rozpätí 31 až 45 konfliktov za rok. Mierny pokles počtu ozbrojených konfliktov a vojen však neznamená pokles celkového počtu konfliktov vo svete. Naopak, **výskyt konfliktov dosahujúcich nízku a strednú úroveň intenzity sa zvýšil.** (Ide o konflikty, v ktorých fyzické násilie nie je použité, resp. je používané sporadicky, pričom použité prostriedky sú obmedzené a dôsledky ich použitia sú menej závažné (HIIK, 2022c)). (HIIK, 2014 – 2021, 2022a, 2023).

Oslabuje sa intenzita pôsobenia príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen na medzištátnej úrovni a zvyšuje sa intenzita pôsobenia príčin takýchto konfliktov na vnútroštátnej úrovni. Tento trend sa prejavuje poklesom počtu medzištátnych ozbrojených konfliktov a vojen druhu od 90. rokov 20. storočia (od roku 1990 do roku 2022 prebiehali najviac 4 takého konfliktu za rok, v niektorých rokoch dokonca neprebíhal žiaden takýto konflikt) a nárastom počtu vnútroštátnych ozbrojených konfliktov a vojen (od roku 1990 do roku 2022 sa ich počet pohyboval v rozpätí 22 až 51 konfliktov za rok, pričom od roku 2016 tento počet nepresiahol 30 konfliktov za rok). **Intenzita pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na subštátnej a transštátnej úrovni je pomerne nízka.** Počet subštátnych a transštátnych ozbrojených konfliktov a vojen v druhej dekáde 21. storočia nepresiahol počet 10 konfliktov za rok, ukazuje sa však,

že **transštátne konflikty majú zväčša násilnejší charakter** (HIIK, 2014 – 2021, 2022a, 2023).

Zvyšuje sa intenzita pôsobenia ekonomických príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen a príčin zameraných na zmenu systému alebo ideológie. Tento trend sa prejavil postupným zvyšovaním ozbrojených konfliktov a vojen, ktorých cieľom je disponovanie prírodnými a surovinovými zdrojmi a ziskmi z nich plynúcich (z 3 až 8 konfliktov za rok v poslednej dekáde 20. storočia na 10 až 25 konfliktov za rok v druhej dekáde 21. storočia) ako aj tých, ktoré sú zamerané na zmenu ideologickej, náboženskej, socioekonomickej alebo právnej orientácie politického systému, prípadne zmenu politického režimu (z 5 až 9 konfliktov za rok v poslednej dekáde 20. storočia na 4 až 21 konfliktov za rok v druhej dekáde 21. storočia). **Mierne klesá intenzita pôsobenia teritoriálnych príčin a príčin zakorenených v snahách o získanie autonómie alebo o odtrhnutie.** Počet ozbrojených konfliktov a vojen vedených z týchto príčin klesol z úrovne max. 15 konfliktov za rok v poslednej dekáde 20. storočia na max. 7 konfliktov za rok v druhej dekáde 21. storočia. **Intenzita pôsobenia politických príčin sa líši v závislosti od teritoriálnej úrovne: na subštátnej úrovni sa zvyšuje, na medzinárodnej úrovni je jej pôsobenie pomerne stabilné a na vnútroštátnej úrovni klesá.** Počet ozbrojených konfliktov a vojen vedených z dôvodu snahy o získanie kontroly nad určitou časťou územia alebo populácie sa zvýšil (z 2 až 6 konfliktov za rok v poslednej dekáde 20. storočia na 10 až 24 konfliktov za rok v druhej dekáde 21. storočia). Ozbrojené konflikty a vojny vedené s cieľom zmeny štátnych hraníc alebo mocenskej rovnováhy neprevýšili od 90. rokov 20. storočia počet 4 konfliktov za rok, s výnimkou roku 2022, kedy bolo vedených 5 takýchto konfliktov. Počet ozbrojených konfliktov a vojen zameraných na získanie kontroly nad štátom poklesol (z 10 až 18 konfliktov za rok v poslednej dekáde 20. storočia na 2 až 13 konfliktov za rok v druhej dekáde 21. storočia). (Bližšie pozri Kozárová, 2016, s. 166 a databázy HIIK z rokov 2014 – 2022 dostupné z HIIK, 2022c).

Zhrnutie kapitoly

1. Skúmanie príčin ozbrojených konfliktov a vojen siaha do obdobia staroveku. V minulosti bolo uskutočňované jednotlivcami. V súčasnosti sa na ňom podieľajú viaceré výskumné tímy a rôzne inštitúcie. Dnešný výskum príčin ozbrojených konfliktov a vojen je multidisciplinárny, čerpá poznatky z aktualizovaných databáz vybraných aspektov jednotlivých konfliktov prebiehajúcich vo svete.
2. Na dnešnej úrovni poznania ľudstvo nedisponuje ucelenou všeobecne prijímanou teóriou príčin ozbrojených konfliktov a vojen. Na základe skúmania ozbrojených konfliktov a vojen však teoretici zaoberajúci sa danou problematikou dospeli o. i. k viacerým typológiám príčin týchto javov.
3. Charakter a intenzita príčin ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete boli výrazne ovplyvnené zmenou v usporiadaní medzinárodných vzťahov z konca 20. storočia. Od 90. rokov 20. storočia možno pozorovať tieto trendy vývoja príčin ozbrojených konfliktov a vojen: a) mierne oslabenie intenzity (ale bez ďalšieho výraznejšieho znižovania úrovne) pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen vo všeobecnej rovine, b) oslabovanie intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na medzištátnej úrovni sprevádzané zvyšovaním intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na vnútroštátnej úrovni a udržiavaním pomerne nízkej intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na subštátnej a transštátnej úrovni, c) zvyšovanie intenzity pôsobenia ekonomických a ideologických príčin ozbrojených konfliktov a vojen sprevádzané miernym poklesom intenzity pôsobenia teritoriálnych príčin a snáh o získanie autonómie alebo odtrhnutie, pričom intenzita pôsobenia politických príčin sa líši v závislosti od teritoriálnej úrovne.

Kľúčové pojmy

konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi,

nenásilný konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého nie je použitá fyzická sila,

násilný konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého je použitá fyzická sila,

ozbrojený konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého sú použité zbrane,

vojna – organizované násilie medzi ozbrojenými skupinami zamerané na fyzické zničenie protivníka alebo na podlomenie jeho vôle presadzovať svoje záujmy,

medzištátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými medzinárodne uznanými štátmi,

vnútroštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci vo vnútri štátnych hraníc medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi,

subštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci medzi neštátnymi aktérmi,

transštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci na území najmenej dvoch štátov medzi minimálne dvoma suverénnymi štátmi a aspoň jedným neštátnym aktérom.

Otázky a úlohy:

1

V roku 2022 prebiehalo vo svete 363 konfliktov. Väčšina týchto konfliktov (v počte 216) mala násilný charakter a 21 z nich dosiahlo štádium vojny (HIK, 2023, s. 17). S pomocou máp č. 11 a č. 12 identifikujte ohniská najzávažnejších konfliktov v danom období. Porovnajajte a diskutujte situáciu na jednotlivých kontinentoch.

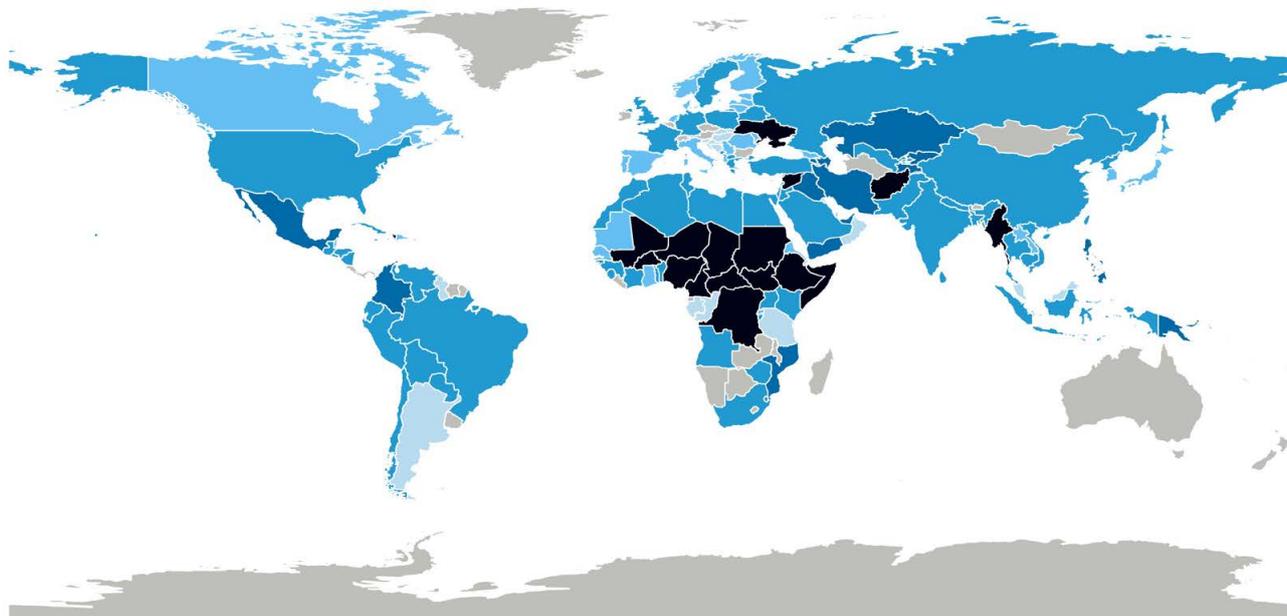
2

Zistite aktuálne údaje o priebehu ozbrojených konfliktov a vojen vo svete. Porovnajajte zistené údaje s údajmi za rok 2022. Zistite hlavné príčiny prebiehajúcich vojen v súčasnom svete a typologicky ich zaradte.

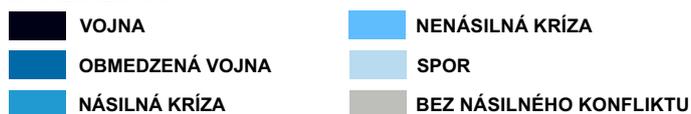
3

Na základe údajov zistených v predchádzajúcej úlohe zhodnoťte a diskutujte aktuálne trendy vo vývoji ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete.

Mapa č. 11 Konflikty v roku 2022 (štátna a medzištátna úroveň)

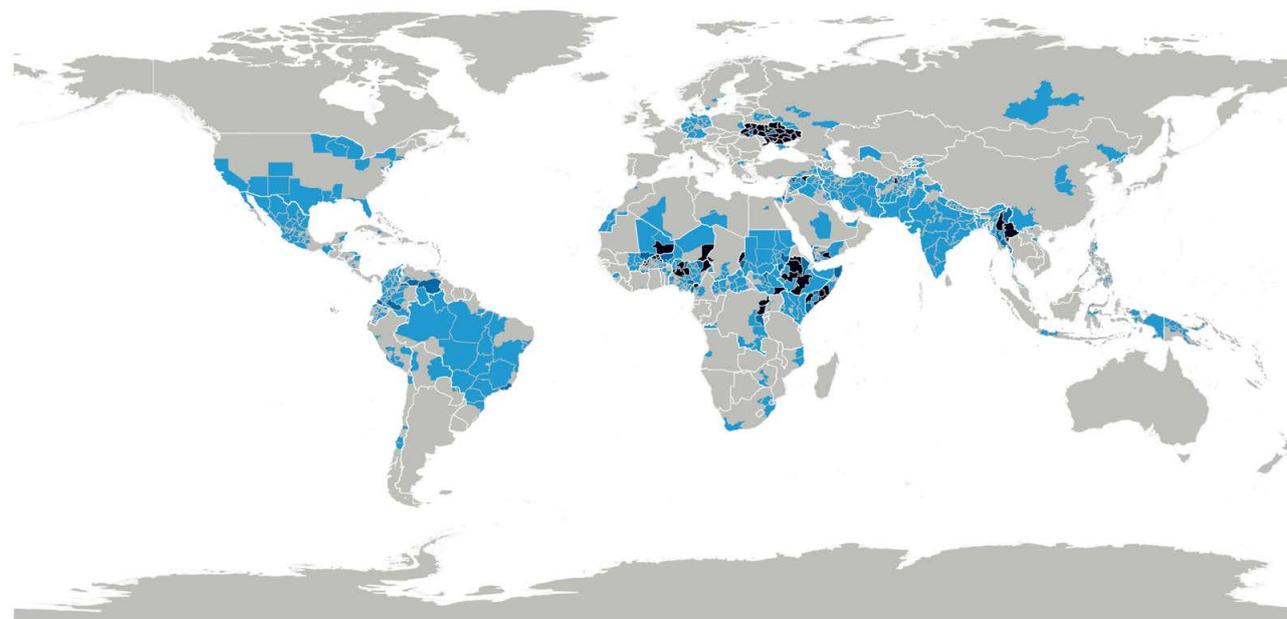

INTENZITA

Zdroj: spracované podľa HIIK, 2023, s. 14

Mapa č. 12 Násilné konflikty v roku 2022 (subštátna úroveň)

INTENZITA

Zdroj: HIIK, 2023, s. 15

Aktivity:

Spracujte a prezentujte projekt o jednom z aktuálne prebiehajúcich ozbrojených konfliktov vo svete. Zamerajte sa na identifikáciu aktérov konfliktu a určenie typu konfliktu. Zistite, aké sú príčiny vypuknutia a pretrvávania konfliktu a typologicky ich zaradte. Zmapujte doterajší vývoj konfliktu a snahy o jeho riešenie. Zamyslite sa, prečo sa konflikt nedarí vyriešiť.

Odporúčané linky

Die Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung (AKUF) – <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fachbereich-sowi/professuren/jakobeit/forschung/akuf.html>

Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov – Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK) – <http://www.hiik.de/>

Inštitút pre výskum mieru v Oslo – Peace Research Institute Oslo (PRIO) – <https://www.prio.org/>

Štokholmský medzinárodný inštitút pre výskum mieru – Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) – <https://www.sipri.org/>

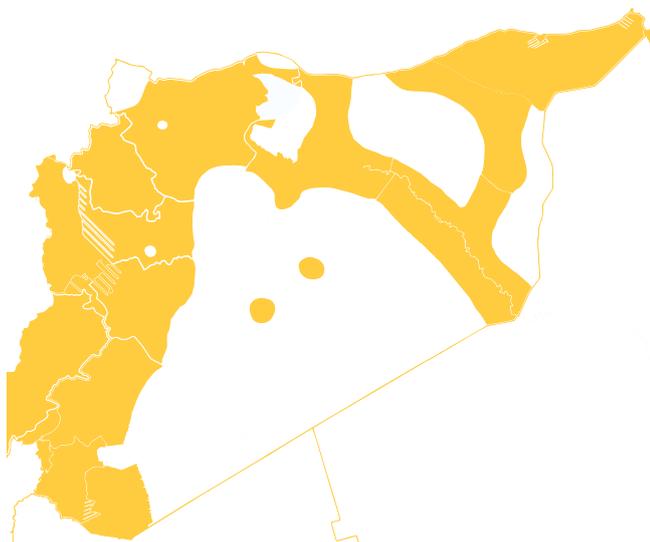
The Correlates of War Project (COW) – <http://www.correlatesofwar.org/>

Uppsala Conflict Data Program (UCDP) – <http://ucdp.uu.se/>

Konflikty a vývoj v krízových regiónoch

Sýria

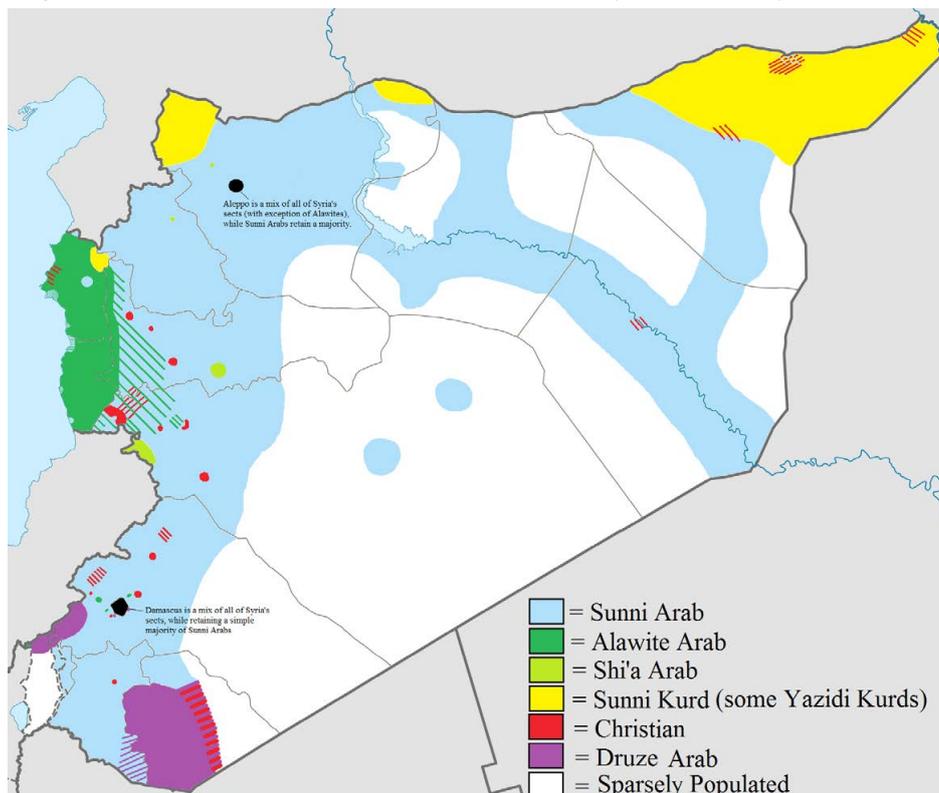
07

Niekoľko rokov trvajúci krvavý konflikt v Sýrii má značné dôsledky pre bezpečnosť celého regiónu neďaleko vonkajších hraníc EÚ. Aj na Slovensku zaznamenávame citlivú tému migrácie, ktorá bezprostredne súvisí so Sýrčanmi, ktorí museli opustiť svoje domovy a hľadať nový zmysel života v Európe.

Študijným cieľom kapitoly je vysvetliť, v čom spočíva nestabilita na Blízkom východe, aké sú príčiny súčasného konfliktu, aký je jeho priebeh, kto sú jeho aktéri a akú úlohu zohráva EÚ.

Mapa č. 13: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Sýrii.

https://rationalwiki.org/wiki/File:Syria_Ethnoreligious_Map.png

Charakter štátov na Blízkom východe

Štáty v regióne Blízkeho východu disponujú suverenitou, arabská identita presahuje ich hranice. Spoločný arabský jazyk a kultúra sú dôvodom, prečo **identifikácia obyvateľstva s arabským národom vo väčšine krajín tohto regiónu prevažuje nad identifikáciou sa s jednotlivými štátmi**. Identifikácia sa s teritoriálnym štátom bola v tomto regióne vždy veľmi slabá, ľudia sa združovali do jednotiek nižšej úrovne ako kmene, náboženské sekty, či o niečo väčšie moslimské *ummy*. Základné prvky moderného štátu ako centralizovaná správa, medzinárodne uznané hranice, štátna vlajka a právny systém začali na mandátnych územiach budovať Veľká Británia a Francúzsko. Európania narazili na problém absencie sekularizácie na Blízkom východe ako teoretického predpokladu moderného štátu. Problémom bolo nastoliť priadok, v ktorom by sa ku všetkým pristupovalo rovnako bez ohľadu na náboženskú príslušnosť.

Sýria dosiahla úplnú nezávislosť od Francúzska až po druhej svetovej vojne, v apríli 1946. Všadeprítomnosť štátneho aparátu, veľký vplyv armády a polície

sa stali typickou črtou všetkých krajín Blízkeho východu. (Owen, 2004)

Panarabizmus a panislamizmus

V regióne Blízkeho východu boli hranice vytvorené umelo na základe vôle mocností Západu podľa toho, ako im to vyhovovalo. Tento historický fakt dal priestor pre rozmach nadštátnych ideológií ako **panarabizmus a panislamizmus**.

Idea panarabskej jednoty zostala základným pilierom viacerých krajín Blízkeho východu, **opierajúc sa o množstvo spoločných znakov či už vo sfére kultúry, náboženstva a jazyka**. **Centrálnymi pojmami tejto**

ideológie sú arabská harmónia a arabské bratstvo, ktorými operuje, avšak reálne čelí medzištátnym konfliktom rovnako ako iné regióny pozostávajúce z jednotlivých národných štátov.

V histórii existencie arabských štátov došlo k niekoľkým pokusom o spojenie sa do jedného celku, avšak nikdy nemali dlhé trvanie. K tým úspešnejším sa radí založenie Spojenej arabskej republiky v roku 1958 spojením Egypta a Sýrie, ktorá tiež vznikla za účelom vytvorenia základného kameňa pre budúci štát združujúci všetkých arabov. (Hinnebusch, 2003).

Panislamizmus tvrdí, že **najlepším základom spoločnej arabskej identity zostáva spoločné náboženstvo**. Najviac zastúpené náboženstvo je **sunnitský islam**, avšak v jednotlivých štátoch je to rôzne, niekde prevažujú prívrženci **šiiitskeho islamu** (Irán), inde majú významné postavenie aj odnože islamu či kresťanstva, napríklad Alawiti v Sýrii. V rámci štátov pôsobí množstvo etnických minorít, napríklad Kurdi, ktorí sa zdržiavajú na území hneď niekoľkých štátov, Iránu, Iraku, Turecka a Sýrie. Fakt, že hranice nekorešpondujú s vnímaním príslušnosti obyvateľstva k štátu, môže viesť k snahám o iredentizmus, ktorý ďalej spôsobuje medzištátne konflikty, nakoľko štáty si navzájom zasahujú do vnútorných záležitostí v snahe vyriešiť tento problém.

Sýria a jej postavenie v regióne

Odhadovaný počet obyvateľov v pol. roku 2016 je 22 933 520 (odhad november 2023) obyvateľov. 50% obyvateľstva tvoria Arabi, 15% Alawiti, 10% Kurdi, zvyšok tvoria Asýčania, Drúzi, Arméni a ďalšie skupiny. 87% obyvateľov sa hlási k moslimskému vierovyznaniu – 74% sunniti a 13% šiiti. Ku kresťanstvu sa hlási 10% obyvateľstva. Po prvej svetovej vojne Sýriu získalo Francúzsko ako mandátne územie po zániku Osmanskej ríše. Nezávislosť získala Sýria v roku 1946. Vedúcou osobnosťou prevratu v roku 1966, ktorý priniesol moc alawitskej menšine v Sýrii bol **Háfiz al Asad**, otec súčasného prezidenta Bašára al Asada. **V roku 1971 už stál na čele krajiny.** Pridal sa na stranu štátov prijímajúcich hospodársku a vojenskú pomoc zo strany Sovietskeho zväzu. Jeho vláda od základov zmenila sociálny aj politický život v krajine, pričom príslušníci alawitskej menšiny, ktorá predstavovala len 12% obyvateľstva, obsadili všetky významné posty v krajine. Deklarovaním panarabského nacionalizmu úspešne zabezpečil vlastnej menšine kontrolu nad väčšinovou populáciou. Sekularizácia krajiny však na rozdiel od európskych štátov nevedla v Sýrii k rozvoju pluralizmu. Islamistické politické hnutia boli obviňované z podkopávania

modernizácie a národnej jednoty a zahnané do ilegality. Prejavy nesúhlasu boli a sú vnímané ako vzbura proti vládnej moci.

Základným cieľom zahraničnej politiky bol boj proti Izraelu. Vyplyvalo to z postojov sýrskej verejnosti, nakoľko v posledných rokoch nadvlády Osmanskej ríše územie, ktoré sa stalo palestínskym mandátom, bolo považované za časť južnej Sýrie a jeho premena na izraelský štát v roku 1948 vyvolala v Sýrii negatívne emócie. V arabsko-izraelskej vojne **v roku 1967 Sýria prišla o Golanské výšiny**, ktoré sa jej nepodarilo získať späť ani vo vojne v roku 1973, kedy zaútočila na Izrael spolu s Egyptom. Po podpísaní zmluvy medzi Egyptom a Izraelom v roku 1979 zostala Sýria osamotená v boji proti Izraelu a preto sa sústredila na vybudovanie silnej armády, ktorá by bola schopná čeliť izraelskej. Rozpad ZSSR naštrbil pozíciu Sýrie v regióne Blízkeho východu.

Dôsledkom aktívneho vojenského angažovania sa od roku 1976 v Libanone bolo rapídne zhoršenie hospodárskej situácie, vlna nepokojov- najmä sunnitských moslimov, tzv. Moslimského bratstva, ktoré malo za cieľ zvrhnúť Asadovu vládu a vytvoriť zo Sýrie islamský štát. K vyhroteniu situácie prišlo vo februári 1982, kedy príslušníci sýrskej armády zabilí tisíce moslimských vzbúrencov protestujúcich proti režimu a situácii v krajine (tzv. masaker v Hama). Represívnymi opatreniami si

Obr. č. 71

Sýria v 80-90. rokoch dokázala udržať na svojom území stabilitu.

V roku 2000 Hafiz al Asad zomrel a na jeho miesto nastúpil jeho syn **Bašár al Asad** vo veku 34 rokov. Pod jeho vedením Sýria podporila Palestínčanov v boji proti Izraelu a umožnila Hamasu a moslimským džihádistom usadiť sa v Sýrii. Sýria sa tiež postavila proti bombardovaniu Afganistanu v roku 2001 a proti vojne v Iraku v roku 2003. Zavraždenie libanonského premiéra Rafíka Harírího v roku 2005, z ktorého bola obviňovaná práve sýrska vládna garnitúra, zmenilo pôvodne dobrý dojem zo stiahnutia sýrskych vojsk z Libanonu v apríli 2005 v očiach západných mocností (sýrske vojská operovali v Libanone od roku 1976). K výraznému zhoršeniu medzinárodnopolitického postavenia Sýrie došlo po deklarovaní podpory Hizballáhu vo vojenských operáciách namierených proti Izraelu z územia južného Libanonu a vyhrotení situácie v Libanone v roku 2006, kedy Sýria poskytla Hizballáhu veľké dodávky zbraní. To viedlo k ďalšiemu zhoršeniu vzťahov s USA, EÚ a Saudskou Arábiou. Tlak zo strany USA prostredníctvom ekonomických sankcií uvalených na Sýriu ako

jednu z krajín „osi zla“ podporujúcu terorizmus a rozvíjajúcej program vývoja zbraní hromadného ničenia, viedol k presmerovaniu jej zahraničnopolitickej orientácie na Východ, a to Rusko a Čínu. V roku 2008 bola Sýria obvinená z obchodovania s KLDK s technológiami slúžiacimi na výrobu jadrových zbraní.

Príčiny konfliktu

Séria protivládnych demonštrácií a nepokojov v arabských krajinách zameraná na riešenie politických, hospodárskych a sociálnych problémov známa ako „**Arabská jar**“ zasiahla do vývoja v mnohých arabských krajinách. Sýrska spoločnosť je pomerne heterogénna, preto schopnosť opozície zjednotiť sa a zaujať spoločný postup proti vláde bola málo pravdepodobná, a teda revolúcia egyptského a tuniského typu tu bola vylúčená.

Začiatok krízy prichádza v marci 2011, keď sýrska vláda neadekvátne zareagovala na protivládne nápisy detí

v meste Dará, čo spustilo vlnu protestov. Reakcia rodičov, príbuzných a priateľov v podobe pokojnej demonštrácie bola potlačená najprv slzným plynom, neskôr prišli špeciálne jednotky a helikoptéry a začali strieľať do davu – zranených ošetrovali v mešite, ktorú vládne sily tiež napadli. Rýchlo sa protivládne protesty rozšírili aj do iných miest (Latakija, Homs, Rakká,) a nepokoje sa stupňovali.

Do konfliktu sa začali zapájať externí aktéri, ako sunnitskí moslimovia, či extrémisti prichádzajúci z okolitých arabských štátov, ktorí nesúhlasili so sekulárnou vládou alawitskej menšiny a využili príležitosť takýmto spôsobom bojovať proti režimu.

Medzi **vnútorné príčiny nespokojnosti** s režimom Bašára al Asáda v prvej dekáde 21. storočia môžeme zaradiť:

- privatizácia: liberalizácia ekonomiky otvorila najmä príslušníkom vyššej strednej triedy s väzbami k rodine Asadovcov, ktorí z privatizácie zbohatli,
- chudoba: vzrastajúca chudoba na vidieku v protiklade s novou vrstvou mestských zbohatlíkov, v týchto častiach krajiny došlo k rozpútaniu protivládnych protestov,
- sucho: dlhotrvajúce sucho v druhej polovici prvej dekády 21. storočia sa dotklo takmer milióna sýrskych občanov,
- populačný boom: nefunkčná sýrska ekonomika nebola schopná absorbovať vzrastajúci počet mladých ľudí prichádzajúcich na trh práce,
- korupcia: nevôľa u obyvateľov nižšej vrstvy voči vláde spôsobovala aj vysoká skorumpovanosť, ktorá bola prítomná vo všetkých sférach života,
- informovanosť: aj napriek kontrole zo strany vlády, nebolo možné zabrániť ľuďom dostať sa k informáciám cez satelitnú televíziu, internet a mobilné telefóny,
- Al Džazíra: udalosti z Egypta a Tuniska, o ktorých sa ľudia dozvedeli prostredníctvom satelitného televízneho kanálu Al Džazíra,
- náboženská heterogenita: príslušníci sunnitskej väčšiny sa nemohli zmieriť s vedúcim postavením alawitov v krajine, čo počas protestov vyvolalo tenzie najmä v mestách so zmiešanou náboženskou príslušnosťou obyvateľov.

Zúčastnení v konflikte

Vládne sily a proasadovské milície (Shabiha mafia, Ludové výbory) sa snažili o získanie kontroly nad jednotlivými časťami Sýrie. Rusko a šiitsky Irán podporuje prezidenta Asada a jeho vládu;

Príslušníci opozičných ozbrojených zložiek sú sunnitského vierovyznania. Krajiny s prevahou sunnitského obyvateľstva (Saudská Arábia, krajiny Perzského zálivu) priamo podporujú opozičné sily.

Islamskí fundamentalisti sa snažia zvrátiť situáciu v krajine, ktorá je strategicky dôležitá pre celý región.

V roku 2013 situáciu skomplikoval vznik formácie s názvom **Islamský štát pre Irak a Sýriu**. Na rozdiel od umiernenějších protestujúcich, ktorí sa pod záštitou Slobodnej sýrskej armády snažili o zvrhnutie Asadovho autoritatívneho režimu, extrémisti prišli do Sýrie za účelom vyššieho cieľa, a to vytvorenia tzv. Islamského štátu naprieč celým moslimským svetom. Vojenské úspechy nového hnutia sú pripisované aj obrovskému finančnému kapitálu, ktorý rebeli nadobudli z časti zo súkromných zdrojov prúdiacich zo štátov Perzského zálivu a z ropných polí v Sýrii, ktoré ovládajú, či vykorisťovaním nadobudnutých území. V júni roku 2014 vedenie hnutia zmenilo jeho názov na Islamský štát a vyhlásilo Kalifát, pričom vyzýva všetkých moslimov, aby sa pripojili ku Kalifátu. V roku 2015 ovládli rozsiahle časti v severnej a východnej časti Sýrie a západné a severozápadné oblasti Iraku. Vzdušné operácie proti ISIS spustili USA v septembri 2014. Od septembra 2015 bombarduje pozície ISIS aj Rusko. V roku 2017 utrpel ISIS významné porážky .

Osobitnou skupinou sú **Kurdi**, ktorí tvoria približne 10 % populácie v Sýrii. Žijú prevažne v pohraničných oblastiach s Irakom a s Tureckom, aj vo veľkých mestách, v Damasku a Aleppe. Väčšina sa hlási k moslimskému náboženstvu, pričom 98% z nich sú sunniti. Nedôvera medzi Kurdmi a Arabmi je spôsobená arabskou nacionalistickou indoktrináciou a potenciálnou hrozbou vzniku Kurdistanu, čo spôsobuje nedostatok spolupráce s ostatnými opozičnými skupinami v boji proti Asadovi. Kurdi vyhlásili vlastnú autonómnu vládu v oblastiach, kde mali početné zastúpenie. V roku 2014 vzniklo spojenectvo sýrskych Kurdov s tureckými Kurdmi v boji proti spoločným nepriateľom za udržanie autonómneho územia.

Vývoj konfliktu

V septembri 2015 Rusko spustilo vojenskú intervenciu v mene Asadovho režimu a spojené provládne a zahraničné jednotky získali späť časť územia od opozičných síl a nakoniec aj druhé najväčšie mesto krajiny - Aleppo v decembri 2016, čím sa konflikt začal vyvíjať v prospech vládneho režimu. Provládne sily postupne získavali územia ovládaného opozíciou až do začiatku roku 2020, kedy turecká palebná sila zastavila ich postup na severe Sýrie. Vláda nemá územnú kontrolu nad veľkou časťou na severovýchode krajiny, ktorej dominujú prevažne kurdske Sýrske demokratické sily (SDF), a menšou oblasťou, ktorej dominuje Turecko. Od roku 2016 sa Turecko angažuje v severnej Sýrii a uskutočnilo tri rozsiahle vojenské operácie na dobytie územia pozdĺž severnej hranice Sýrie v provinciách Aleppo, Ar Raqqah a Al Hasakah. Turecké sily si udržiavajú kontrolu nad severozápadnou Sýriou pozdĺž tureckej hranice s oblasťou Afrin v provincii Aleppo od roku 2018. V roku 2019 Turecko a jeho opoziční spojenci obsadili územie predtým kontrolované SDF medzi mestá Tall Abyad až Ra's Al 'Ayn pozdĺž severnej hranice Sýrie. Extrémistická organizácia Hay'at Tahrir al-Sham (predtým Front Nusrah) sa v roku 2017 objavila ako prevládajúca opozičná sila v provincii Idlib a stále dominuje oblasti, kde sa nachádzajú aj ďalšie turecké sily. Rokovania medzi vládou a opozičnými delegáciami na konferenciách v Ženeve pod záštitou OSN od roku 2014 a samostatne vedené diskusie medzi Iránom, Ruskom a Tureckom od začiatku roku 2017 nepriniesli riešenie konfliktu. Podľa odhadu OSN z júna 2022 je počet obetí za posledných viac ako 10 rokov občianskej vojny viac ako 306 000. Začiatkom roku 2022 bolo v rámci krajiny vysídlených približne 6,66 milióna Sýrčanov a 14,6 milióna ľudí potrebovalo humanitárnu pomoc v celej

krajine. Ďalších 5,6 milióna Sýrčanov bolo registrovaných utečencov v Turecku, Jordánsku, Iraku, Egypte a severnej Afrike.

Záujmy a pôsobenie EÚ

Vojna v Sýrii ukazuje, že EÚ je stále nedostatočne pripravená na riešenie kríz takéhoto rozsahu. Už samotná východisková pozícia nebola pre EÚ priaznivá. Na rozdiel od mnohých krajín v oblasti Stredozemného mora, EÚ nepodpísala so Sýriou asociačnú dohodu. Pre Asadov režim neboli vzťahy s EÚ alebo jej členskými štátmi významnejšie v porovnaní so vzťahmi k Rusku, USA a pod. Predstavitelia EÚ preto nevenovali adekvátnu pozornosť udalostiam v priebehu roku 2011, ktoré viedli k stupňovaniu násillia a vstupu viacerých externých aktérov do konfliktu.

Sledujúc represie Asadovho režimu voči nenásilným prejavom nespokojnosti v prvej fáze vývoja udalostí, zaujala EÚ pozíciu odsudzujúcu násillie a spojila ju s požiadavkou na odstúpenie Asada založenú na predstave, že jeho režim sa v krátkom čase rozpadne. Táto pozícia sa nepremietla do konkrétnejších aktivít vo vojenskej alebo diplomatickej oblasti.

Aktivity EÚ sa sústredili na humanitárnu oblasť, pričom EÚ poskytla v období 2011 – polovica roku 2016 5 mld €. Vývoj udalostí vymedzuje priestor pre EÚ v implementácii rozličných nástrojov: humanitárnej pomoci, rozvojovej pomoci, podpore reforiem, financovaní mimovládnych organizácií, koordinačných aktivít. Príspevok EÚ môže mať podobu vojenských akcií niektorých členských štátov, ako aj diplomatické aktivity vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku.

Od začiatku konfliktu v roku 2011 EÚ a jej členské štáty poskytli 30 miliárd Eur ako pomoc tým, ktorí sú dotknutí krízou v Sýrii. EÚ je tak najväčším poskytovateľom medzinárodnej pomoci vo vzťahu ku kríze v Sýrii, zahŕňajúc humanitárnu asistenciu, stabilizačnú pomoc a zvyšovanie odolnosti spoločnosti v Sýrii a v susedných štátoch.

Zhrnutie kapitoly

Vlna nespokojnosti obyvateľov krajín Blízkeho Východu známa ako Arabská jar sa prejavila aj v Sýrii, kde obyvatelia vyšli do ulíc v reakcii na represie vládnej moci, ktorá pomocou brutálnych zásahov armády a polície potláčala akúkoľvek kritiku vládneho režimu. Príčiny nespokojnosti súviseli s dlhodobým preferovaním menšiny Alawitov na úkor ostaných skupín obyvateľstva, najmä sunnitských moslimov, ďalej s rastúcou chudobou, nezamestnanosťou, korupciou.

Brutalita režimu Bašára al Asada spôsobila eskaláciu napätia do podoby občianskej vojny, ktorú využívajú aj radikálne fundamentalistické hnutia na presadenie myšlienky vyhlásenia islamského štátu.

Dohoda o mieri musí rešpektovať záujmy lokálnych, regionálnych aj globálnych aktérov a preto bude jej dosiahnutie mimoriadne zložité.

Kľúčové pojmy

Identita: totožnosť, zhoda, v psychológii pocit jedinca, že je sám sebou, pocit svojbytnosti, odlišiteľnosti, jedinečnosti.

Suverenita: nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci čo vo vnútri štátu alebo mimo hraníc štátu, schopnosť štátu prijímať a presadzovať nezávislé rozhodnutia.

Legitimita: platnosť zákona a práva vôbec, zákonnosť niečoho. Právoplatnosť, oprávnenosť vládnucej moci alebo panovníka.

Alawiti: Náboženská skupina patriaca do šiitskej vetvy Islamu.

Kurdi: Národ žijúci v krajinách Blízkeho východu (juhozápadné Turecko, severný Irak, severná Sýria, Severozápadný Irán, juh Arménska).

Zbrane hromadného ničenia: zbrane schopné spôsobiť masové straty na životoch a obrovské materiálne škody. Zahŕňajú jadrové, chemické a biologické zbrane.

Privatizácia: odštátnenie, prevedenie vlastníctva z majetku štátu do vlastníctva iných, neštátnych subjektov.

Fundamentalisti: náboženské hnutie hlásajúce návrat ku koreňom svojej viery, jej slepé dodržiavanie.

Kalifát: územie pod správou, vládou kalifa, ktorý je politickým a náboženským vodcom v jednej osobe, nasledovníkom proroka Mohameda.

Indoktrinácia: vnútenie určitého učenia, dogmy, tlak vedúci k slepému prijímaniu názorov, hodnôt a postojov.

Implementácia: naplnenie, uskutočnenie, zavedenie.

Represálie: násilné odvetné opatrenia za skutočnú alebo domnelú nepriateľskú činnosť obyvateľstva, potláčacia činnosť, útlak.

Otázky a úlohy:

- 1 V čom je odlišné chápanie štátu na Blízkom východe v porovnaní s chápaním štátu v Európe?
- 2 Čo je panarabizmus, čím sa vyznačuje, aké sú jeho prejavy?
- 3 Čo hlása panislamizmus? Na aké dve základné skupiny sa rozdeľujú moslimovia? Vyznač ich prívržencov na mape štátov Blízkeho východu.
- 4 Charakterizuj Sýriu v období vlády Hafiza al Asada!
- 5 Prečo sa zhoršilo medzinárodné postavenie Sýrie niekoľko rokov po nástupe Bašára al Asada?
- 6 Vymenuj vnútorné príčiny nespokojnosti s režimom Bašára al Asada v prvej dekáde 21. storočia!
- 7 Vymenuj zúčastnené strany konfliktu a charakterizuj ich ciele.
- 8 Priblíž záujmy Ruska a USA v Sýrii a v širšom regióne Blízkeho východu.
- 9 Zhodnoť pôsobenie EÚ v konflikte!
- 10 Prečo je mierová dohoda zúčastnených strán konfliktu málo pravdepodobná?

Aktivity:

- Napíš úvahu na tému vzťahu väčšiny k menšine v demokratickej spoločnosti.
- Práca s mapou: na mape vyznačte sféry záujmu Veľkej Británie a Francúzska na Blízkom východe v prvej pol. 20. Storočia. Nájdi mapu s vyznačením sfér záujmu na základe Syces-Picotovej zmluvy s roku 1917.
- Práca s mapou: učte krajiny s prevahou šiitskeho islamu a krajiny s prevahou sunnitského islamu.
- Na základe práce s mapami charakterizujte náboženskú a etnickú štruktúru Sýrie.
- Urobte monitoring tlače zameraný na správy zo Sýrie za posledných 6 mesiacov. Aké sú podľa Vás vývojové tendencie?
- Zo zdrojov UNHCR zisti, koľko sýrskych utečencov sa nachádza v štátoch susediacich so Sýriou a koľko v krajinách EÚ.
- Z tlače zisti, aké opatrenia prijalo Slovensko na pomoc sýrskym utečencom.
- So spolužiakmi sa porozprávajte o vlastných návrhoch na pomoc ľuďom, ktorí prichádzajú z krajín zničených vojnou.

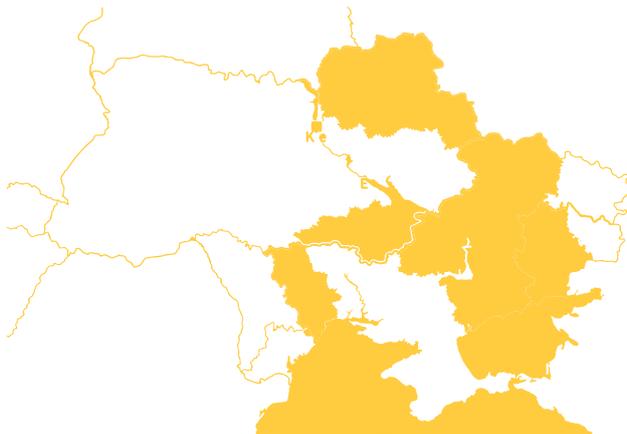
Ruská vojna na Ukrajine

Dátum vzniku
konfliktu: január/
február 2014

Eskalácia:
24. február 2022

Hlavná príčina:
bezprostredná
príčina –
nepodpísanie
asociačnej dohody
s Európskou
úniou ukrajinským
prezidentom
Janukovičom
a následné protesty

Ďalšie príčiny:
geopolitické
záujmy Ruska,
(neo)imperialistická
politika Vladimíra
Putina, ruská
menšina na Ukrajine,
snaha Ukrajiny
o integráciu
do euroatlantických
štruktúr

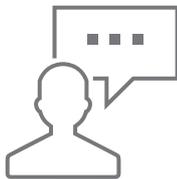

Obr. č. 74

V novembri 2013 ukrajinský prezident Viktor Janukovyč odmietol podpísať ukrajinsko-európsku asociačnú dohodu. Následkom boli spočiatku pokojné pro-európske protesty Euromajdan, ktoré boli krvavo potlačené. Situácia sa ďalej vyhrcovala a v januári a februári 2014 došlo ku tvrdým stretom,

ktoré vyvrcholili 22. februára, kedy bola zahájená paľba do demonštrantov aj policajtov. Niekoľko desiatok obetí vytvorilo tlak na prezidenta Janukovyča, ktorý nemohol naďalej protesty potlačiť násilím. Ukrajinský prezident situáciu nezvládol a utiekol do Ruskej federácie, kde hľadal exil. Vlády v krajine sa ujali zástupcovia Euromajdanu a bola zvolená nová vláda Arsenija Jaceňuka.

Európska asociačná dohoda je zmluva medzi Európskou úniou, jej členskými štátmi a krajinou mimo Európskej únie. Dohoda vytvára rámec podpory spolupráce väčšinou v politickej, ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a bezpečnostnej oblasti.

Anexia Krymu

Ruská federácia reagovala na Euromajdan negatívne, pričom argumentovali tvrdeniami, že ruská menšina sa mala nachádzať v bezprostrednom nebezpečí. Práve toto vyhlásenie tvorilo základ pre vznik tzv. krízy na Kryme, ktorá nasledovala hneď po Euromajdane. Na Krymskom polostrove tvorila ruská etnická skupina väčšinu (až 58% obyvateľstva). Mesto Sevastopol bolo navyše na základe zmluvy medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou domovským prístavom ruskej čiernomorskej flotily. Od potlačení protestov sa na polostrove začal

Obr. č. 75

zvyšovať počet príslušníkov ruskej armády, pričom tí prichádzali neoznačení, v rozpore s medzinárodným právom. Vyjadrenia proeurópskych ukrajinských politikov naznačovali možnosť nepredĺženia zmluvy o prenájme Sevastopolského prístavu, čo by znamenalo ohrozenie ruského postavenia v regióne. Za prítomnosti ruských ozbrojených síl a po silnej propagande proti Európskej únii a "západu" sa na Krymskom polostrove konalo 16. marca 2014 referendum o pripojení k Ruskej federácii. Výsledky tohto referenda boli jednoznačné (96,77%). Obyvateľstvo sa jasne vyjadrilo za pripojenie k Ruskej federácii. Medzinárodné spoločenstvo sa k referendu postavilo odmietavo a ruský prístup bol označovaný za porušenie suverenity a územnej celistvosti. Výsledky krymského referenda uznalo len niekoľko štátov sveta.

Luhansk a Donetsk

Na Ukrajine tvorí ruská menšina viac ako 17% celkového obyvateľstva. Protesy Euromajdan spustili aj protesty na východe Ukrajiny, ktoré sa následne po pripojení Krymského polostrova k Ruskej federácii sa ešte

Mapa č. 14: Obyvateľstvo Ukrajiny hovoriace rodným jazykom ruským.

Zdroj: <http://www.abc.net.au/news/interactives/ukraine-conflict-in-maps/>

zintenzívnili. Jednalo sa najmä o Doneckú, Charkovskú a Luhanskú oblasť, kde je koncentrácia ruskej menšiny väčšia ako vo zvyšku krajiny. S podporou z ruskej strany sa separatisti snažili násilne prevziať správu v oblastiach. V apríli sa však situácia zhoršovala. V Doneckej a Luhanskej oblasti vyhlásili separatisti samostatné republiky. Odvtedy na východe krajiny pretrvávali násilné strety medzi separatistami a ukrajinskými ozbrojenými zložkami.

Už v marci 2014 štáty Západu v reakcii na ruské kroky uvalili ekonomické sankcie voči Ruskej federácii. Sankcie okamžite spôsobili oslabenie ruskej ekonomiky a meny. Európska únia sa snažila udržiavať pozíciu mäkkej mocnosti, ktorá pôsobí najmä ekonomickými nástrojmi a svojimi hodnotami na iné mocnosti. V tejto súvislosti sa sankcie zamerali najmä na finančné nástroje – prístup na kapitálové trhy vo vzťahu k štátom vlastným ruským finančným inštitúciám, niektorým

ruským subjektom v obrannom sektore a subjektom, ktorých hlavnou náplňou podnikania je predaj alebo preprava ropy. Ruská federácia reagovala zákazom dovozu najmä potravín z členských štátov Európskej únie.

V roku 2015 sa v Minsku konalo niekoľko stretnutí so zástupcami Ukrajiny, Ruskej federácie, zástupcov z Doneckej a Luhanskej oblasti. Pod záštitou Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) sa podpísala prvá Minská dohoda na uvoľnenie vzťahov a vojenských útokov. Strany konfliktu súhlasili s vytvorením nárazníkovej zóny, stiahnutím žoldnierov a zákazom útočných operácií. Dohoda bola následne porušená útokmi povstalcov na oblasti ovládané ukrajinskými vojskami. Zástupcovia Nemecka, Francúzska, Ruska a Ukrajiny sa v Minsku stretli vo februári opäť za rovnakým účelom uzavretia mierovej zmluvy. Dohoda o prímerí (Minsk II) bola však ešte v ten istý deň porušená separatistami.

Eskalácia pred februárom 2022

Niektorí západní analytici vidia ruskú inváziu z roku 2022 ako vrchol rastúceho nepriateľstva Kremľa voči expanzii NATO do bývalej sféry vplyvu Sovietskeho zväzu po Studenej vojne. Rusko tvrdí, že Spojené štáty a NATO opakovane porušili údajné sľuby dané v začiatkoch 90. rokov, že aliancia sa nebude rozširovať do bývalých sovietskych krajín.

Už pred summitom NATO v roku 2008 varoval prezident Vladimír Putin amerických diplomatov, že pokusy príviesť Ukrajinu do aliancie “by boli nepriateľským činom voči Rusku”. Niekoľko mesiacov na to Rusko zaútočilo na Gruzínsko, čo bolo demonštráciou ochoty použiť silu voči suverénnym štátom v ruskom susedstve, ktoré by mali záujem prehlbovať vzťahy s euroatlantickými štruktúrami.

V období do roku 2014, ale najmä po udalostiach na Kryme a na východe krajiny, rozvíjala Ukrajina vzťahy s NATO. Kyjev organizoval každoročné vojenské cvičenie s alianciou a v roku 2020 sa stal jedným zo šiestich partnerov s rozšírenými možnosťami, čo je špeciálny status pre najbližších spojencov mimo členov aliancie. Kyjev navyše potvrdil svoj zámer získať plné členstvo v NATO.

Pred inváziou vyslovilo Rusko niekoľko závažných bezpečnostných požiadaviek na Spojené štáty americké a NATO, vrátane zastavenia rozširovania aliancie, žiadosť o ruský súhlas k určitým nasadeniam NATO aj v rámci štátov aliancie a odstránenie amerických jadrových zbraní z Európy. Predstavitelia aliancie, ako aj členských štátov odpovedali, že sú otvorení rokovaniam, ale nie sú ochotní diskutovať o uzatváraní dverí NATO pre nových členov.

Podľa mnohých expertov je možno najdôležitejším motivujúcim faktorom pre Putina strach, že sa Ukrajina bude naďalej rozvíjať smerom k modernej, západnej demokracii, ktorá by nevyhnutne podkopala jeho autoritársky režim v Rusku a zmarila jeho nádeje na obnovu ruskej sféry vplyvu vo východnej Európe.

Invázia 2022

V marci a apríli 2021 pred ruskou inváziou na Ukrajinu v roku 2022 sa ruské ozbrojené sily začali zhromažďovať blízko hraníc s Ukrajinou, vyvolávajúc medzinárodnú krízu. Po čiastočnom stiahnutí vojsk v júni 2021

nasledovalo opätovné zhromažďovanie v októbri 2021, s viac ako 100 000 vojakmi v decembri 2021. Kríza súvisela s vojnou na Donbase, ktorá prebiehala od februára 2014. V decembri 2021 Rusko požadovalo “bezpečnostné záruky” od NATO, ktoré sa zameriavali najmä na príslub, že Ukrajina nikdy nevstúpi do aliancie. NATO odmietlo vydať takéto garancie, a USA varovali pred ekonomickými sankciami. Kríza bola považovaná za jednu z najintenzívnejších v Európe od studenej vojny. 21. februára 2022 Rusko uznaním dvoch separatistických oblastí za nasadením vojsk v Donbase fakticky odstúpilo od Minského protokolu. 22. februára Putin vyhlásil Minské dohody za neplatné a dostal súhlas s použitím na vojenskej sily. 24. februára oznámil Putin “špeciálnu vojenskú operáciu” v Donbase a spustil plnohodnotnú inváziu na Ukrajinu.

Operácia bola podľa Putina zameraná na “demilitarizáciu a denacifikáciu” Ukrajiny. Krátko po tom, čo ruské vojská prekročili hranice, sa začali raketové útoky a nálety po celej Ukrajine, vrátane Kyjeva, a následne aj rozsiahla pozemná invázia na viacerých frontoch. Prezident Volodymyr Zelenskyj vyhlásil vojnový stav a všeobecnú mobilizáciu všetkých mužov vo veku 18 až 60 rokov, ktorým bolo zakázané opustiť krajinu.

Prvotné ruské útoky boli zahájené na severnej fronte z Bieloruska smerom k Kyjevu, na južnej fronte z Krymu a na juhovýchodnej fronte z Luhanska a Donecka smerom k Charkovu. Na severnej fronte, po obklúčení Kyjeva a tvrdom ukrajinskom odpore, ruský postup v marci zastal a do apríla sa vojská stiahli. Následne sa ruské sily zamerali na južný a juhovýchodný smer invázie. Do polky mája 2022 ukrajinská protiofenzíva vyhnala ruské sily od Charkova. Ruské sily pokračovali v bombardovaní vojenských aj civilných cieľov ďaleko od fronty.

Vojna spôsobila najväčšiu utečeneckú a humanitárnu krízu v Európe od vojny v Juhoslávii v 90. rokoch.

V prvom týždni invázie OSN hlásila viac ako milión utečencov z Ukrajiny, neskôr sa tento počet zvýšil na viac ako 7 miliónov. Obyvatelia Ukrajiny, ktorí sa rozhodli ostať v krajine boli často vnútorne presídlili do bezpečnejších oblastí. Po útokoch na energetickú sústavu dochádza k častým výpadkom elektrickej energie, či nedostatočným dodávkam tepla, čo spôsobuje problémy najmä v zimných mesiacoch.

Vojna spôsobila pokles produkcie obilia na Ukrajine, ktorá je svetovo významným producentom obilia, najmä pre trhy v Afrike či Ázii. V roku 2021 ukrajinské obilie nakrmilo až 400 miliónov ľudí. Tento stav spolu s nemožnosťou vyvážať obilie tradičným spôsobom – po Čiernom

mori, viedli k narušeniu dodávateľských reťazcov a teda k narušeniu globálnej potravinovej bezpečnosti.

Invázia, ako aj územné zisky a suverenita separatistických republík boli vo svete všeobecne neuznané a odsúdené. Invázia bola medzinárodne odsúdená ako akt vojnovnej agresie. Rozhodnutím Valného zhromaždenia OSN bolo požadované úplné stiahnutie ruských síl, Medzinárodný súdny dvor vyzval Rusko, aby pozastavilo vojenské operácie, a Rada Európy vylúčila Rusko z pomedzi členských štátov. Mnohé krajiny uvalili nové sankcie, ktoré ovplyvnili ekonomiku nie len Ruska, ale celého sveta. Zároveň bola poskytnutá humanitárna a vojenská pomoc Ukrajine.

Zhrnutie kapitoly:

Príčin vypuknutia rusko-ukrajinského konfliktu je niekoľko, v prvom rade sa však jedná o snahu ruského prezidenta Vladimíra Putina udržať zdanie ruskej moci aspoň čiastočnou kontrolou nad štátmi, ktoré boli v minulosti súčasťou Sovietskeho zväzu a dnešné ruské vedenie ich považuje za svoju sféru vplyvu.

Zbližovanie týchto štátov s euro-atlantickými štruktúrami, menovite EÚ a NATO, je prirodzeným vyústením snahy o demokratický rozvoj, dosiahnutie vyššej životnej úrovne, zaistenie bezpečnosti štátu a zvýšenie miery významu na medzinárodnej scéne vstúpením do týchto štruktúr. To však ohrozuje mocenskú pozíciu Ruska, ale aj režim Vladimíra Putina.

Nacionalistická rétorika spojená s ochranou práv ruskej menšiny proti domnelému útlaku na Ukrajine boli v roku 2014 zásterkou pre skutočné ciele – anexia Krymu a znemožnenie využitia suverénneho práva Ukrajiny na vstup do EÚ a NATO, podporou separatistických republík na východe krajiny.

Po rokoch, kedy sa zdalo, že konflikt ostane v zamrzutej podobe, dochádza v roku 2021 k eskalácii napätia, ktorá vyústila do invázie vo februári 2022. Po počiatkových úspechoch Ruskej federácie sa Ukrajine podarilo ruský postup zastaviť a po vytlačení ruských vojsk obnoviť kontrolu nad viacerými oblasťami. Momentálne (jeseň 2023) je konflikt v stave pozíčnej vojny, s relatívne pomalým ukrajinským postupom cez ruské obranné línie.

Ruská agresia bola odsúdená medzinárodným spoločenstvom a zo strany množstva štátov, vrátane Slovenska, bola Ukrajine poskytnutá vojenská a humanitárna pomoc. Zároveň tento konflikt urýchlil rokovania o vstupe Ukrajiny do EÚ aj NATO. V dôsledku vojny došlo k celkovému posilneniu Severoatlantickej aliancie, kedy bolo prijaté Fínsko a na vstup čaká aj Švédsko. Zároveň členské štáty NATO aj EÚ posilnili výrobné kapacity zbrojárskeho priemyslu a zintenzívnili modernizačné procesy ozbrojených síl. Odklon od ruských dodávok palivo-energetických surovín v kombinácii s uvalenými sankciami poškodili ruskú ekonomiku, ktorá navyše musí znášať náklady spojené s vedením vojny.

Otázky a úlohy:

1 Aké boli príčiny ruskej agresie v roku 2014?

3 Aké dopady má vojna na Ukrajine na ukrajinské obyvateľstvo?

2 Aké dôvody uviedol Vladimir Putin v roku 2022, kedy došlo k invázii na Ukrajinu?

4 Aké opatrenia prijali štáty EÚ a NATO v reakcii na vojnu?

Aktivity:

Spoj kľúčové slová so správnym významom.

A. referendum	1. krajiny ktoré sa považujú za skupiny alebo konajú spoločne ako skupina
B. medzinárodné spoločenstvo	2. záujem štátu založený na strategickej geografickej polohe iného štátu a/ alebo oblasti
C. suverenita	3. v medzinárodných vzťahoch sa jedná o situáciu, v ktorej bol aktívny ozbrojený konflikt ukončený, ale žiadna mierová zmluva nebola prijatá a konflikt vo svojej podstate ostáva
D. sankcia	4. princíp alebo prax predkladania hlasovania verejnosti o opatreniach prijatých alebo navrhnutých zákonodarným orgánom alebo ľudovou iniciatívou
E. mäkká moc	5. súbor pravidiel stanovených zmluvou alebo zvykom a uznaný národmi ako záväzný vo vzťahoch medzi sebou
F. zamrznutý konflikt	6. prístup v medzinárodných vzťahoch štátu alebo organizácie, kedy vo vzťahu k ostatným aktérom medzinárodných vzťahov využíva najmä ekonomickú a kultúrnu silu.
G. geopolitický záujem	7. najvyššia moc na štátom alebo politickou inštitúciou
H. medzinárodné právo	8. oficiálny príkaz (napr. zastavenie obchodu), ktorý sa prijíma proti krajine, ktorá porušila medzinárodné právo

Odporúčané linky:

Modernizácia armád východného krídla NATO ako dôsledok vojny na Ukrajine:

<https://www.adaptinstitute.org/sk/modernizacia-armad-vychodneho-kridla-nato-ako-dosle-dok-vojny-na-ukrajine-%ef%bf%bc/12/06/2022/>

Mýty a fakty o Ukrajine:

<https://www.mzv.sk/aktualne/ukrajina/myty-a-fakty-o-ukrajine>

Prečo majú vojaci náčelníka a policajti prezidenta? – podcast Daj NATO!

<https://skpodcasty.sk/podcasty/daj-nato/epizoda/preco-maju-vojaci-nacelnika-a-policajti-prezidenta-s-generalom-danielom-zmekom/>

Je rozkaz nad zákon? – podcast Daj NATO!

<https://skpodcasty.sk/podcasty/daj-nato/epizoda/je-rozkaz-nad-zakon-s-ministrom-obrany-jarom-nadom/>

Alexander Duleba: Ukrajina bude inou krajinou po tejto vojne:

<https://skpodcasty.sk/podcasty/aktualne-o-ukrajine/epizoda/alexander-duleba-ukrajina-bude-inou-krajinou-po-tejto-vojne/>

Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia:

<https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>

Izraelsko- palestínsky konflikt

Po letných prázdninách sa cez prestávku medzi žiakmi jedného z prešovských gymnázií rozprúdil rozhovor o tom, ako strávili posledné dva mesiace. Albert hovoril o svojich zážitkoch z pobytu v Izraeli, kde so svojimi rodičmi a známymi navštívil zaujímavé historické lokality. Viacerí spolužiaci mu oponovali, že to nie je možné, veď sa tam bojuje, sú tam samovražedné atentáty a je to miesto neustáleho konfliktu medzi Židmi a Palestínčanmi. Do sporu vniesol viac svetla pán učiteľ.

Študijným cieľom tejto kapitoly je oboznámiť žiakov s jedným z najdlhších a najproblematickejších konfliktov sveta. Vzťahy medzi Izraelčanmi (Židmi) a Palestínčanmi (Arabmi) sú veľmi komplikované už celé generácie. Analýzou a historickými faktami chceme predísť viacerým zaužívaným stereotypom a chceme aj podnietiť záujem o túto časť sveta.

Mapa č. 15: Palestínske územné straty v rokoch 1946 – 2000.

Zdroj: www.pozorovatel.sk/archiv/komu_skutocne_patri_palestina_html

Blízky východ

V odbornej literatúre nie je jednotný výklad geografických a politických hraníc Blízkeho východu. Vymedzenie hraníc je rôznorodé, niekedy účelové, vyhovujúce tej ktorej strane, prípadne záujmom jednotlivých skupín alebo štátom. Pre naše účely budeme pre väčšiu prehľadnosť používať ad hoc termín Blízky východ, to znamená krajiny – Bahrajn, Irak, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Palestínska národná autonómia (Palestína), Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty (SAE), Sýria a Turecko. Blízky východ má okrem výnimočnej strategickej polohy a obrovských zásob nerastných surovín aj veľmi pestrú etnickú a náboženskú skladbu. Predovšetkým vzájomné vzťahy medzi arabským a židovským obyvateľstvom mali vplyv na regionálne a v širšom kontexte aj na medzinárodné záležitosti.

S regiónom malo v minulosti úzke väzby bývalé Československo a následne aj SR ako člen EÚ a NATO. Postoj

našej krajiny najmä v zahraničnej a bezpečnostnej politike je adekvátny jeho záväzkom a povinnostiam ako riadneho člena vyššie spomínaných zoskupení.

Palestína od začiatku 20. storočia do konca 2. svetovej vojny

Predmetné územie bolo od roku 1516 až do roku 1918 súčasťou Osmanskej ríše. Počas 1. svetovej vojny sa v celom blízkovýchodnom regióne uskutočňovali operácie, ktorých konečným cieľom bolo získanie nielen vojenskej prevahy ale aj čo najvýhodnejšej pozície pri následných rokovaniach víťazných mocností. Medzi spojencami sa uzatvárali vzájomné dohody, ktoré mali určiť budúce usporiadanie regiónu Blízkeho východu. Jednou z najvýznamnejších bola tajná Sykes - Picotova dohoda, schválená britskou a francúzskou vládou v roku 1916. Podľa tejto dohody boli ázijské časti

Osmanskej ríše rozdelené na oblasti patriace primárne Britom a Francúzom. Ďalším významným dokumentom, ktorý sa týkal vývoja v oblasti Palestíny sa stal dokument známy ako Balfourova deklarácia (1917). Deklarácia sa často označuje aj ako „rodný list“ židovského štátu. Bola v príkrom rozpore so záujmami arabského obyvateľstva na území Palestíny. Britská koloniálna a imperiálna dvojrozmerná politika sa stala základom postupne sa vyhrocujúceho a neskôr otvorene prepuknutého arabsko-židovského (izraelského) konfliktu (Gombár 1999). V roku 1917 dosahoval počet židovského obyvateľstva v Palestíne výšku približne 50 000 ľudí. 24. júla 1922 predala Spoločnosť národov Veľkej Británii mandátne poverenie pre Palestínu aj Zajordánsko. Z celkového počtu 752 000 obyvateľov bolo v tom čase 84 000 Židov (Politické dejiny sveta v datech 1. a 2. 1980). Koncom dvadsiatych a začiatkom tridsiatych rokov po nástupe fašizmu v Európe sa začala situácia v Palestíne meniť. Z obáv pred ohlasovanou genocídou židovského obyvateľstva nastal hromadný útek a masová imigrácia do Palestíny. Židovská populácia dosiahla počet 400 000, čo predstavovalo približne jednu tretinu celkovej populácie Palestíny. Druhá polovica tridsiatych rokov bola v znamení užšieho zapájania sa ďalších arabských krajín do arabského hnutia odporu v Palestíne a to politicky, morálne a finančne. Postupný silnejúci záujem arabských štátov o palestínsku

otázku a celkové dianie v Palestíne prispel ku koordinácii arabských postojov a k formovaniu panarabskej doktríny medzi dvoma svetovými vojnami. V období 2. svetovej vojny dosiahla židovská imigrácia na územie Palestíny masové rozmery. Tlakom stále väčšieho počtu nových prisťahovalcov na pôvodné arabské obyvateľstvo dochádzalo k množiacim sa konfliktom medzi Arabmi a Židmi. Na obidvoch stranách sa aktivizovali staré a vznikali nové militantné a polovojenské skupiny a milície a rástlo presvedčenie o „konečnom“ vyriešení konfliktu vojenskou cestou. Medzi najznámejšie organizácie takéhoto zamerania patrili Haganah, Irgun Zwei Leumi a Sternov gang. Palestínske nacionalistické hnutie zostalo roztrieštené a nebolo schopné participácie na aktivitách ďalších arabských štátov o arabskej jednote. V marci roku 1945 bola v Káhire založená Liga arabských štátov (Arabská liga). Palestínska otázka prešla pod ochranu Ligy a stala sa jednou z jej hlavných tém. V októbri roku 1945 začali sionistické ozbrojené organizácie v Palestíne rozsiahlu teroristickú kampaň proti britským jednotkám v krajine a zároveň Židovská agentúra (sionistická organizácia koordinujúca židovský osídľovací proces v Palestíne) zosilnila ilegálne prisťahovalectvo do Palestíny. Palestínska otázka bola po niekoľkých ďalších neúspešných návrhoch na nové usporiadanie pomerov predložená vo februári roku 1947 OSN. (Fogaš 2008 a)

Mapa č. 16: Historické rozdelenie Izraela / Palestíny.

Vznik štátu Izrael, arabsko – izraelské vojny, intifáda, súčasnosť

26. mája 1947 sa vytvoril zvláštny výbor pre Palestínu, tzv. UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine), zložený zo zástupcov 11 štátov s vylúčením veľmocí. UNSCOP predložil 1. septembra 1947 Rade bezpečnosti dva návrhy na riešenie palestínskej otázky. Prvý návrh predpokladal rozdelenie Palestíny na dva samostatné štáty - arabský a židovský a Jeruzalem s okolím sa mal stať medzinárodným pásmom. Druhý návrh predpokladal jednotný demokratický palestínsky štát na federatívnom základe s rovnakými právami pre arabské a židovské obyvateľstvo. Po rozporuplných diskusiách a vzájomných obvineniach a bojkotoch sa rozhodlo Valné zhromaždenie OSN 29. novembra 1947 prijať rezolúciou 181/II prvý návrh UNSCOP. Za tento plán hlasovalo 33 členov, 13 bolo proti a 10 sa zdržalo. Historická Palestína sa týmto aktom rozdelila na židovský štát s rozlohou 14 862 km² (56,47% územia Palestíny), na arabský štát s rozlohou 11 286 km² (42,88% územia Palestíny) a na oblasť Jeruzalema pod medzinárodnou správou (177 km²; 0,65% územia). V židovskom štáte malo žiť 995 000 obyvateľov, z toho 498 000 Arabov a v arabskom štáte 735 000 obyvateľov, z toho 725 000 Arabov a 10 000 Židov. V regióne Jeruzalema malo žiť 115 000 Arabov a 90 000 Židov. Arabské štáty toto rozhodnutie odmietli a boli odhodlané bojovať proti rozdeleniu Palestíny všetkými prostriedkami, vrátane vojenských (Sorby 2002).

14. mája 1948 o 16. hodine, David Ben Gurion vyhlásil na slávnostnom zhromaždení Národnej rady v Tel Avive vytvorenie štátu Izrael. 15. mája 1948 zaútočili na Izrael ozbrojené sily piatich členov Ligy arabských štátov a oficiálne sa začala **prvá arabsko - izraelská vojna**. Jej výsledkom bol neúspech arabských štátov a po skončení vojenských operácií v roku 1949 zväčšenie izraelského územia na úkor palestínskeho štátu o 20%. Z oblastí, ktoré sa stali súčasťou izraelského štátu nastal masový odliv palestínskych Arabov v počte približne 600 000 - 700 000 utečencov. V dôsledku neúspechu v tejto vojne rástlo ďalšie napätie medzi arabskými radikálmi, ich snahy po odvetnej vojne, narastalo aj pnutie vo vlastných radoch, bolo spáchaných viacero atentátov na predstaviteľov Libanonu, Egypta a Jordánska. Medzinárodné spoločenstvo muselo v regióne riešiť niekoľko závažných problémov, z ktorých

najdôležitejším sa javil problém palestínskych utečencov. Jeruzalem bol rozdelený na židovskú a arabskú zónu s vlastnou administratívou.

V roku 1956 egyptský prezident Gamál Abdal Násir vyhlásil vládne rozhodnutie o znárodnení Suezského prieplavu. Začala sa **druhá arabsko - izraelská vojna** (Sinajská, 1956-1957). Boje medzi britsko - francúzskymi a izraelskými jednotkami na jednej strane a egyptskými na strane druhej sa skončili rezolúciou Rady bezpečnosti OSN a zásahom sovietskej diplomacie prostredníctvom ultimáta, týkajúceho sa okamžitého zastavenia bojov a následného rozmiestnenia mierových síl OSN.

Začiatok šesťdesiatych rokov znamenal novú fázu v arabsko - izraelskom konflikte. Na arabskom summite v roku 1964 v Káhire vyzval egyptský prezident Gamál Abdal Násir k jednote arabských krajín v palestínskej otázke a prvýkrát bol prijatý plán kolektívnej akcie pod vojenským vedením Egypta. V tom istom roku vznikla Organizácia pre oslobodenie Palestíny (OOP). V roku 1967 vypukla **tretia arabsko - izraelská vojna** (Šesťdňová), v ktorej Izrael obsadil Golanské výšiny, patriace Sýrii, Sinajský polostrov, patriaci Egyptu, západný breh Jordánu, egyptské pásmo Gazy a východný Jeruzalem.

Pokračujúca okupácia Sinaja a Golanských výšin a neúspech v rokovaní medzi Izraelom a Egyptom a Izraelom a Sýriou viedli nového egyptského prezidenta Anwara el Sadata v tesnej spolupráci so sýrskym prezidentom Háfizom Asadom k vojenskému útoku proti Izraelu v roku 1973. Začala sa **štvrtá arabsko - izraelská vojna** (Jomkipurská). Zasiahli do nej aj supervelmoci ZSSR a USA (dodávky zbraní). Arabské štáty reagovali na účasť USA na strane Izraela znížením ťažby ropy a rastom jej ceny. Ropa tak bola po prvýkrát použitá v arabsko - izraelskom konflikte ako politický a nátlakový prostriedok. Arabský neúspech vo vojnových operáciách podnietil prezidenta Sadata k začatiu diplomatických rokovaní s Izraelom. V roku 1974 získala OOP v OSN štatút pozorovateľa. V roku 1979 bola podpísaná v americkom Camp Davide separátna mierová dohoda medzi Egyptom a Izraelom, čo malo za následok politickú a ekonomickú izoláciu Egypta. Izrael sa postupne stiahol zo Sinajského polostrova. V júli roku 1980 anektoval východný Jeruzalem a o rok neskôr Golanské výšiny. Na tzv. okupovaných územiach začal s budovaním židovských osád, čím narúšal demografickú štruktúru v oblasti. Dôležitým udalosťou, ktoré viedli k eskalácii napätia v regióne, bol izraelský letecký útok na jadrový reaktor v Iraku (1981), invázia Izraela proti Libanonu

(1982) spojená s masakrami falangistov proti Palestínčanom v utečeneckých táboroch Sabra a Šatíla. Ako následok neustálej výstavby židovských osád spojenej s inými atakmi voči Palestínčanom začala v decembri roku 1987 na okupovaných územiach **prvá palestínska intifáda**, ľudové povstanie vedené OOP. Táto intifáda trvala do roku 1993. V júli roku 1988 sa jordánsky kráľ Husajn II. vzdal Izraelom okupovaného Predjordánska v prospech Palestínčanov, čo viedlo predstaviteľov OOP 15. novembra 1988 k proklamácii o založení Palestínskeho štátu v tuniskom exile. 2. apríla 1989 bol Ústrednou radou za prezidenta Palestínskeho štátu zvolený Jásir Arafat. Predjordánsko bolo zároveň premenované na Palestínsky breh a v medzinárodnej praxi sa začalo používať neutrálne označenie Západný breh (Jordánu). Na prelome rokov 1990 a 1991 zasiahla nepriaznivo do vývoja v oblasti iracká anexia Kuvajtu a následný vojenský zásah USA a jeho spojencov.

Prvá polovica deväťdesiatych rokov sa niesla v znamení pokroku v mierových rozhovoroch a v nádeji na spravodlivejšie usporiadanie pomerov v arabsko - izraelských vzťahoch. Tento proces vyvrcholil v roku 1993 podpísaním izraelsko - palestínskych dohôd v Oslo, na základe ktorých mala postupne na časti okupovaných území prevziať právomoci palestínska samospráva. Dvaja hlavní aktéri mierového procesu, Jicchak Rabin a Jásir Arafat boli v roku 1994 odmenení Nobelovou cenou mieru. Od polovice deväťdesiatych rokov sa izraelsko - palestínske vzťahy prudko zhoršili z dôvodu intenzívneho budovania židovských osád na Západnom brehu a s rozmachom terorizmu zo strany Palestínčanov. V roku 2000 sa začala **druhá palestínska intifáda**. Trvala až do roku 2005. V krajine sa rozpútala vlna násillia a terorizmu sprevádzaná výstavbou izraelského ochranného múru. Situácia sa ešte viac skomplikovala po smrti palestínskeho prezidenta Jásira Arafata, po ktorej prišlo k vnútornému palestínskemu boju o moc a víťazstvu radikálneho Hamasu v pásme Gazy v roku 2006. Zosnulého Jásira Arafata nahradil vo funkcii Mahmúd Abbás. V roku 2006 zaútočil Izrael na susedný Libanon, ťažko poškodil jeho ekonomiku spôsobil mu obrovské materiálne a ľudské škody.

Konflikty prebiehali naďalej aj na okupovaných územiach (2006, 2008, 2009, 2012, 2014) a bezpečnostná situácia je v celej oblasti veľmi komplikovaná. Prakticky na dennom poriadku sú stretы židovských osadníkov s Palestínčanmi na okupovanom západnom brehu Jordánu, ktoré si vyberajú svoju daň v podobe vyhasnutých ľudských životov na oboch stranách, ako aj konflikty medzi znepríatelenými frakciami v rôznych

oblastiach krajiny. Pnutie je aj vo vnútri samotnej izraelskej spoločnosti, predovšetkým v súvislosti s prijatím zákonov novej súdnej reformy, ktorá spustila vlnu protestov a ochromila viaceré sektory ekonomického, spoločenského a kultúrneho života krajiny.

Doplňujúci text

Palestína

V biblickej terminológii sa pod pojmom Palestína (hebr. Pelešet = „Filištínska krajina“, gréc. Palastine) označovala krajina, ktorá bola dejiskom starozákonných a novozákonných udalostí. V období patriarchov sa jej časť na západ od rieky Jordán nazývala „krajina Kanaán“. Podľa Gn 12,7 Boh prisľúbil túto krajinu Abrahámovým potomkom (odtiaľ názov „zasľúbená zem“). Iný názov „Svätá zem“ (hebr. 'admat haqqodeš) používali Židia, lebo táto krajina bola sídlom „Božej slávy“, kým kresťania používali tento názov na pamiatku toho, že v tejto krajine sa narodil, pôsobil, zomrel a vstal z mŕtvych Ježiš Kristus. Výraz „Izraelská krajina“ (hebr. eres yisra'el) sa stal názvom dnešného štátu Izrael (Eretz Israel). K biblickej Palestíne geograficky patrili pobrežie Saron, plošina Šefela, Negeb, Predjordánsko, Zajordánsko a jordánska priehlbina. Palestína bola ohraničená Sinajským masívom, Stredozemným morom, libanonsko- chermójským pohorím a sýrsko-arabskou púšťou (Heriban 1998). Svojou geografickou polohou medzi starovekým Egyptom a Mezopotámiami bola Palestína miestom neustálych vojenských stretov a konfliktov mnohých národov. V tomto regióne sa striedali už od bronzovej doby Kanaánčania, Amorejčania, Chorejci, Hyksóvia, Chetiti a národ Chabiru. Okolo roku 1200 pred Kr. sa na plošine Šefela usadili Filištínci a na predjordánskom a čiastočne zajordánskom pohorí Izraeliti. Filištínci (hebr. Pelištim) boli príslušníkmi etnickej skupiny nesemitského pôvodu. Patrili k tzv. „národom mora“ a podľa biblických údajov pochádzali z Kréty. Usadili sa na pobreží Stredozemného mora v historickom Kanaáne. Neskôr sa celé územie pomenovalo podľa nich. Najvýznamnejšími strediskami ich ríše bolo päť miest - Gaza, Aškalón, Ašdód, Gat a Ekrón, ktoré spolu vytvorili istý druh štátneho a obchodného zväzku. Vojenská moc Filištíncov bola založená na monopolnom spracovaní železa, neskôr sa sústredili na námorné obchodníctvo. Boli v stálych vojenských konfliktoch s Izraelitmi. Po podmanení Azótu a Gazy Židmi splynuli so židovským etnikom (Heriban 1998). Na území Palestíny

existovalo v ďalších storočiach Judsko - izraelské kráľovstvo s hlavným mestom Jeruzalemom. Izraelské kráľovstvo podľahlo v 8. st. pred Kr. Asýrčanom a Judské kráľovstvo v 6. st. pred Kr. Babylónčanom. V 4. st. pred Kr. sa dostala Palestína pod vplyv egyptských Ptolemaiovcov a po nich Seleukovcov. V roku 167 pred Kr. vypuklo na území Palestíny Makabejské povstanie a došlo k vytvoreniu samostatného štátu. Po ovládnutí Palestíny Rimani boli neskôr pripojení k Východorímskej ríši a od 7. storočia po Kr. sa stala súčasťou arabského kalifátu (637-1517) s výnimkou obdobia jeruzalemského kráľovstva (1099-1187). Od 16. storočia boli Arabi v Palestíne pod nadvládou Osmanskej ríše a Palestína bola časťou tzv. Veľkej Sýrie. V 18. storočí prejavil o tento región záujem Napoleon pri svojom expedičnom ťažení do Egypta (1798). Vysoká dôležitosť oblasti sa prejavila až po otvorení Suezského prieplavu v roku 1869.

Sionizmus

Počiatky sionizmu súvisia s emancipáciou národného hnutia medzi európskym židovským obyvateľstvom na konci 19. storočia. Koncom 19. storočia boli pogromy v Rusku podnetom k emigrácii Židov do západnej Európy, Severnej Ameriky a Palestíny. Myšlienka návratu Židov na Sion viedla k vývinu sionistického hnutia ako novej formy moderného židovského nacionalizmu. Prvými aktívnymi sionistami boli Moses Hess (1812-1895), Leo Pinsker (1821-1891) a Achad Haam (1856-1927). V cárskom Rusku zakladali svoje kluby židovskí študenti. Organizácie politického nacionalizmu v ruskom impériu boli predchodcami svetového sionistického hnutia. Zakladateľom „politického sionizmu“ sa stal Theodor Herzl (1860-1904). Pochádzal z Budapešti, študoval vo Viedni a v Nemecku a pôsobil ako žurnalista v Paríži a vo Viedni. Jeho hlavnými prácami sa stali *Staronová zem (Altneuland)* a *Židovský štát (Der Judenstaat)*. Hlavnou ideou bola nutnosť vytvorenia židovského štátu. V auguste roku 1897 jeho aktivity vyvrcholili na 1. sionistickom kongrese v Basileji, kde bol prijatý plán na zriadenie „židovskej domoviny“ v Palestíne. Na tento účel bola založená Svetová sionistická organizácia. Praktické kroky boli v znamení tvrdého odporu zo strany osmanskej správy, ale aj miestnych Arabov. Faktom je, že ešte v roku 1837 pri svojej prvej návšteve v Palestíne sir Moses Montefiore našiel iba približne 9000 vyznávačov židovskej viery. Postupne začali vznikať osady

financované barónom Lionelom Rothschildom. Sionisti sa snažili nájsť pomoc a záštitu u európskych politikov (Wilhelm II., Abdülhamit II., Chamberlain). Hlavnou osobnosťou vo vývoji sionizmu sa po smrti Theodora Herzla stal Chaim Weizmann. Sionisti mali v čase 1. Svetovej vojny a v medzivojnovom období svojich najväčších podporovateľov a finančných a politických donorov vo Veľkej Británii. K jedným z nich patril aj neskorší britský ministerský predseda Winston Churchill (Fogaš 2008 a).

Zhrnutie kapitoly

Blízky východ patrí k regiónom, ktoré sa pravidelne objavujú vo svetových médiách ako miesta nepokojov a konfliktov. Spory medzi Palestínčanmi (Arabmi) a Izraelčanmi (Židmi) siahajú do obdobia 1. svetovej vojny, nie sú teda „odveké“ akoby sa na prvý pohľad zdalo. Vyvrcholili v období po 2. svetovej vojne v štyroch arabsko – izraelských vojnách a dvoch palestínskych intifádach. Blízky východ má značný strategický a geopolitický význam, čo ho predurčovalo už v minulosti stať sa predmetom záujmu veľmocí. Bývalé Československo dodávalo Izraelu pri jeho vzniku v roku 1948 vojenskú techniku, čo mu umožnilo úspešne sa brániť agresii okolitých arabských štátov. Následne sa v súvislosti s geopolitickými záujmami veľmocí politika zmenila a Československo začalo výrazne podporovať palestínske snahy o sebaurčenie. V súvislosti s novou pozíciou samostatnej SR a jej členstva v EÚ a NATO, zastávame postoj korešpondujúci s líniou európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky založenej na báze dialógu medzi znepríateľenými stranami v snahe o dosiahnutie konsenzu.

Kľúčové pojmy

Blízky východ – región zahŕňajúci krajiny na východ od Stredozemného mora vrátane Arabského polostrova a Perzského zálivu – patria sem tieto štáty: Bahrajn, Irak, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Palestínska národná autonómia (Palestína), Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty (SAE), Sýria a Turecko – pestré etnické (Arabi, Židia, Turci, Kurdi) a náboženské zloženie (judaizmus, kresťanstvo, islam, zoroastrizmus, bahaizmus) – obrovské zásoby nerastných surovín (ropa, zemný plyn).

Arabsko – izraelské vojny – štyri vojny medzi Izraelom a arabskými štátmi v rokoch 1948/49 (Palestínska), 1956/57 (Sinajská), 1967 (Šesťdňová) a 1973 (Jomkipurská) – spôsobili značné straty na ľudských životoch, tisíce utečencov, veľké materiálne škody a znamenali posuny hraníc v regióne Blízkeho východu.

Palestína – v biblickej terminológii sa pod pojmom Palestína označovala krajina, ktorá bola dejiskom starozákonných a novozákonných udalostí, miesto vojenských stretov a konfliktov mnohých národov (najmä Filištínci a Izraeliti) – hlavné mesto Jeruzalem – vplyv Ptolemaiovcov, Seleukovcov, Rimanov, Arabov, Osmanov, Francúzov a Britov.

Sionizmus – forma moderného židovského nacionalizmu – počiatky siahajú do 19. storočia - zakladateľom bol Theodor Herzl - hlavná idea sionizmu - nutnosť vytvorenia židovského štátu v Palestíne - najväčší finanční a politickí podporovatelia pochádzali z Veľkej Británie (napr. Winston Churchill).

Otázky a úlohy:

- 1** Ktoré krajiny patria do regiónu Blízkeho východu?
- 2** Podľa historických máp alebo encyklopédií objasnite názov Levanta.
- 3** Podľa mapy popíšte fyzickogeografické pomery Izraela.
- 4** Čo je to Sykes – Picotova dohoda?
- 5** Komu vyhovovala Balfourova deklarácia?
- 6** Ako by ste v grafe alebo v mapovom podklade znázornili nárast židovského obyvateľstva v Palestíne?
- 7** Vymenujte štyri arabsko – izraelské vojny.
- 8** Čo je to intifáda?
- 9** Vymenujte najvýznamnejších politických predstaviteľov na palestínskej a na izraelskej strane (minulých aj súčasných).
- 10** Aké termíny sa používali v histórii a používajú v súčasnosti pre územie Palestíny?
- 11** Vymenujte historické etniká, ktoré existovali na území Palestíny.
- 12** Na mape lokalizujte fíľštínske mestá.
- 13** V čom je význam Suezského prieplavu?
- 14** Čo je to sionizmus a kde má korene?
- 15** Kto to bol Theodor Herzl?
- 16** Vymenujte najvýznamnejších sionistických politikov.
- 17** Čo rozumiete pod pojmom antisemitizmus?

Chrámová hora – sa nachádza v centre Jeruzalema a je stredom záujmu veriacich Židov aj moslimov. Je to miesto, kde mal obetovať Abrahám Izáka. Z hlavnej svätyne sa zachoval iba základový kamenný múr (Múr nárekov), ktorý je najposvätejším miestom vyznávačov judaizmu. Po Mekke a Medine je Chrámová hora tretím najposvätejším miestom islamu. Prví chalífovia tu postavili Skalný dóm so zlatou kopulou, ktorá je dominantou starého Jeruzalema. V susedstve je postavená ďalšia významná mešita al – Aksá.

Zdroj: Šlachta 2007

Hamas – je radikálna islamská organizácia založená v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Civilná zložka Hamasu sa venuje charitatívnej činnosti, prevádzkuje školy a má vlastný systém sociálneho zabezpečenia. Militantné politické krídlo sa venuje ozbrojeným akciám a teroristickým útokom na izraelské ciele, vrátane civilistov. Cieľom Hamasu je vytvorenie islamského štátu na území celej Palestíny a likvidácia Izraela. Heslom Hamasu je: „Alah ako posledný cieľ. Prorok ako hlava, korán ako ústava, smrť pre Alahovu slávu ako najhoroúcejšia túžba“.

Zdroj: Šlachta 2007

Rabín – duchovný vodca židovskej komunity. Táto funkcia nebola v minulosti profesiou, ale bola vykonávaná popri zamestnaní. V niektorých komunitách sa dokonca vyžadovala úspešnosť v civilnom hospodárskom živote. V novodobej Palestíne bol zavedený úrad vrchného rabinátu, ktorý je v štáte Izrael rešpektovaný. Vrchní rabíni sú dvaja: sefardský a aškenázsky.

Aktivity:

Žiaci si pripravujú v skupinách krátke prezentácie (predpríprava môže byť už doma) týkajúce sa života v Izraeli a to nielen zo súčasnosti, ale aj z minulosti (napr. krížiacke výpravy, púte do Svätej zeme, židovská mystika apod.). Témy nadväzujú primárne na problematiku izraelsko – arabských (palestínskych) vzťahov, ich genézu a možnosti riešenia konfliktov. Taktiež sa vedú diskusie pod odborným vedením pedagóga o tematike holokaustu, sionizmu, terorizmu, ale aj o slovenskej účasti na rôznych spoločných vedeckých a akademických projektoch medzi SR a Izraelom.

Odporúčané linky

<http://www.israelipalestinianprocon.org/populationpalestine.html>

www.pozorovatel.sk/archiv/komu_skutocne_patri_palestina.html

<http://www.cas.sk/clanok/453513/byvaly-vojak-odhalil-hrozostrasne-detaily-svojej-pracetakto-ludia-stracaju-zabrany-zabijat/>

Irak

Na hodine dejepisu preberali žiaci najstaršie civilizáčn  cent a sveta. Pán učitel' hovoril o tom, že za mnoho výdobytkov súčasnej kultúry alebo techniky v da ime práve ľuďom pochádzajúcim z územia starej Mezopotámie. Nebyť napríklad Sumerov, tak by sme možno doteraz nosili svojich blízkych na nosidlách a nevozili sa v pohodlných autách. Žiaci boli týmto faktom prekvapen , pretože to čo vidia a počujú v každodenných správach o Iraku vrhá na túto oblasť úplne in  svetlo.  tudijn m cieľom tejto kapitoly je oboznámiť žiakov s konfliktom v Iraku. Na území najstaršieho kultúrneho a civiliz chn ho centra sveta, v Mezopotámii sa rozohrel konflikt, ktor  je výrazne fragmentalizovan . Zaoberáme sa tu genézou tohto konfliktu, vojenskou operáciou „Irack  sloboda“, ako aj faktom, že konflikt, ktor  je od nás vzdialen  tisíce kilometrov môže mať v konečnom dôsledku dopad na Európu, prípadne Slovensko.

Genéza konfliktu

Územie historickej Mezopotámie ležiace na sútoku riek Eufrat a Tigris patrí k najvýznamnejším kultúrnym a civilizačným centrom sveta. V tejto „kolíske ľudstva“ Sumeri vynášali písmo, koleso, hrnciarsky kruh a ako prví na svete sa začali zaoberať matematikou, právom a filozofiou. Územie sa stalo miestom útokov a vpádov cudzích dobyvateľov. Od 7. storočia je oblasť pod vplyvom Arabov a islamu. Bagdad bol až do devastácie Mongolmi v roku 1258 označovaný za perlu arabského sveta a centrum kultúry a vzdelanosti Blízkeho východu.

Počiatky konfliktu v oblasti historickej Mezopotámie siahajú do obdobia Osmanskej ríše, keď bolo toto územie jeho súčasťou. K jadrú krajiny nachádzajúcom sa v úrodnom a husto zaľudnenom Medziriečí pričlenili po skončení 1. svetovej vojny Briti ako správcovia mandátu Spoločnosti národov v roku 1920 priľahlé oblasti Iránskej a Arménskej vysočiny obývané predovšetkým Kurdmi. Spor s Tureckom o Mosulský vilájet skončil v prospech Iraku (1926) a krajina dosiahla súčasnú rozlohu 437 072 km². Vznikol tak nesúrodý celok, v ktorom prevažovali šíiti (60%) nad sunnitmi (20%). Ak vezmeme do úvahy aj etnické zloženie, tak nám vzniká pestrá mozaika doplnená o Kurdov (17%), Turkov a iné minoritné skupiny (Gurňák, Blažík, Lauko 2007). Briti sa opierali vo svojej politike, podobne ako v iných svetových regiónoch, kde presadzovali svoje záujmy o menšinovú skupinu, v tomto prípade o sunnitov. Ich preferovali vo viacerých oblastiach politického, kultúrneho a spoločenského života. Do vývoja krajiny výrazne zasiahol fakt objavenia ložísk ropy v medzivojnovom období. Ropa sa stala významným mocenským faktorom ovplyvňujúcim dianie v regióne Blízkeho východu. Zásoby ropy v Iraku sa odhadujú na približne 20 % svetových zásob. Po získaní nezávislosti súperili o moc v krajine viaceré klany. V roku 1958 prebehla v Iraku revolúcia. Irak sa stal republikou so silným sekulárnym režimom. V roku 1979 sa do čela štátu dostal Saddám Husajn. Najdôležitejšie posty v krajine a v ozbrojených zložkách obsadili menšinové sunnitské klany zo stredného Iraku. Ovládali ropné bohatstvo a potláčali tvrdými represáliami majoritných šíitov, ako aj snahy Kurdov o zisk autonómie. V rokoch 1980 – 1988 prebiehal krvavý konflikt so susedným Iránom. Paradoxom je silná podpora irackého režimu zo strany USA a západných štátov o oslabenie alebo dokonca zvrhnutie fundamentalistického režimu v teokratickom Iráne najmä vo forme masívnych dodávok zbraní a potrebného logistického materiálu.

Po neúspechu voči Iránu nasledovala okupácia Kuvajtu (1990), ktorá bola po následnom zásahu spojeneckých síl vedených USA v operácii Púštna búrka v roku 1991 ukončená vyhnaním irackých vojsk z okupovaných území. Režim Saddáma Husajna potlačil v ďalších rokoch povstania šíitov na juhu krajiny a povstania Kurdov na severe. Embargo vyhlásené voči Iraku spôsobilo postupné zbedačovanie obyvateľstva a rapídne zhoršenie jeho sociálnej situácie (najmä šíitov a Kurdov). Po útoku teroristov na USA v roku 2001 sa začalo intenzívne obviňovanie irackého režimu z podpory terorizmu a z vlastníctva chemických a jadrových zbraní. Napriek chýbajúcim dôkazom o výrobe a vlastníctve zbraní hromadného ničenia a spolupráce s teroristami, zaútočili bez mandátu OSN v roku 2003 USA a Veľká Británia na Irak. Začala sa operácia „Iracká sloboda“.

Operácia „Iracká sloboda“, Islamský štát, súčasnosť

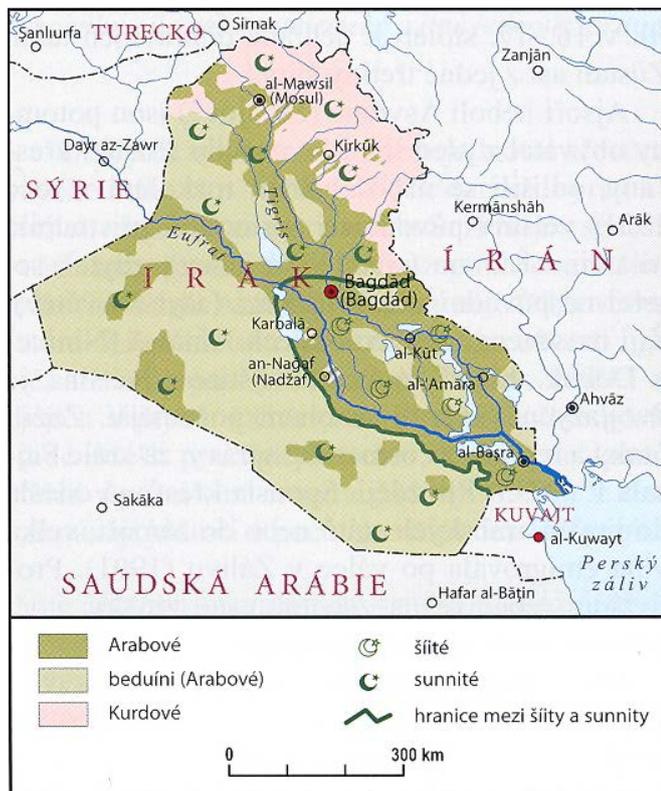
Vojenská operácia „Iracká sloboda“, ktorá začala 20. marca 2003, pokračovala dobytím hlavného mesta Iraku, Bagdadu 9. apríla 2003 a „oficiálne“ skončila 1. mája 2003 vyhlásením amerického prezidenta G. Busha o ukončení invázie mala za cieľ zvrhnutie diktátorského režimu Saddáma Husajna. Po nej nastalo v Iraku obdobie budovania irackej štátnosti, udržanie krehkého mieru a celková povojnová rekonštrukcia krajiny. Úspešné zavŕšenie postkonfliktného vývoja v Iraku je podľa viacerých odborníkov omnoho zložitejšie a náročnejšie ako samotné bojové operácie. Od ukončenia oficiálnych vojenských akcií začali prebiehať po celom území krajiny, najmä však v spádovej oblasti hlavného mesta Bagdadu a ostatných veľkých sídel vrátane náboženských centier, násilnosti namierené proti koalíčným jednotkám, medzinárodným civilným organizáciám a novo konštituovaným irackým politickým a bezpečnostným štruktúram. Intenzita a pravidelnosť útokov gerilových skupín na vojenské a civilné ciele sa zvyšovala. Americké a spojenecké jednotky sa od začiatku bojov v Iraku snažili v maximálnej možnej miere vyhýbať bojom v mestských aglomeráciách, pretože sa tu nedala naplno využiť vojenská sila a prevaha a tieto strety prinášali aj najväčšie obeť. Napriek tejto zložitej situácii prevzala 28. júna 2004 zodpovednosť za riadenie krajiny Dočasná iracká vláda. V prvých fázach útokov nebolo možné povstalcov presne identifikovať, keďže útočiacie bojové skupiny boli veľmi

fragmentalizované a používali asymetrickú taktiku (gerilová vojna, samovražedné útoky, používanie nastražených výbušných systémov, civilné oblečenie apod.). Po bojových skúsenostiach a analýzach sa zistilo, že prevahu v radoch povstalcov mali domáce ozbrojené skupiny a nie zahraniční žoldnieri, ako sa predtým predpokladalo. Väčšina povstalcov pochádzala z tzv. „sunnitského trojuholníka“, zo sunnitských oblastí provincie al-Anbar a zo sunnitských miest a obcí severne a južne od Bagdadu. Podľa vojenských expertov sa počet protikoaličných bojovníkov odhadoval krátko po páde Bagdadu v apríli 2003 na 5000, ale koncom roka 2004 sa tento počet zvýšil už na 20 000 (Tarasovič 2005). Členmi týchto geríl boli príslušníci lojalní bývalému vodcovi Saddámovi Husajnovi, arabskí nacionalisti a zahraniční džihádisti. 30. januára 2005 sa uskutočnili v Iraku demokratické parlamentné voľby po takmer päťdesiatich rokoch. Na voľbách sa zúčastnilo 8,45 milióna registrovaných voličov, čo je cca. 59 % zo 14,2 milióna registrovaných voličov, vrátane voličov registrovaných v zahraničí (Tarasovič 2005). V referende v októbri 2005 bol schválený návrh ústavy 78,6 % väčšinou z 9,85 miliónov zúčastnených. Prezidentom krajiny

sa stal Kurd Džalál Talabání a premiérom šiita Núrí al – Málíkí. Dôležitým faktorom pri rozhodovaní vo voľbách v Iraku malo uplatnenie nábožensko – etnických zásad, ktoré majú pre mnohých voličov väčší význam, než sekularizmus, alebo internacionalizmus (Šlachta 2007). 30. decembra 2006 bol popravený bývalý iracký diktátor Saddám Husajn. V novej ústave je Irak v článku 1 definovaný ako nezávislý štát v podobe demokratickej federatívnej republiky, ktorá je vyhlasovaná za súčasť islamského sveta a jej arabskí občania za časť arabského národa. Článok 3 hovorí o multietnickej, nábožensky rôznorodej a viacvrstvovej krajine (Šlachta 2007). Irak je parlamentná demokratická republika na čele s prezidentom. Od roku 2014 je prezidentom je Fuád Masúm a premiérom Hajdar Abádí.

Irak je krajina vyznačujúca sa politickou neistotou, rozvrátenou ekonomikou, značnou nezamestnanosťou, vysokým zahraničným dlhom, neucelenou, regionálne nevyváženou priemyselnou základňou viažoucou sa predovšetkým na ropný sektor, neproduktívnym a málo výkonným poľnohospodárstvom (v minulosti zle zvládnuté rozvojové koncepcie), ktoré nedokáže bez dovozu základných potravín zabezpečiť sebestačnosť pre obyvateľov vlastného štátu.

Mapa č. 17: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Iraku.

Zdroj: ŠLACHTA, M. (2007): *Ohniska napětí ve světě. Kartografie Praha, a.s. a Nakladatelství České geografické společnosti, s.r.o., s. 187*

Irak je roztrieštenou krajinou, kde denne zomiera, väčšinou pri samovražedných teroristických útokoch priemerne 100 ľudí. K tomu je potrebné pripočítať aj obeť na strane Američanov a ich spojencov, ktoré už dávnejšie prekročili hranicu oficiálne priznaných 4000 vojakov. Viaceré krajiny podporujúce inváziu USA a V. Británie do Iraku už svoje jednotky stiahli, vrátane slovenskej ženijnej jednotky (105 vojakov, 4 zahynuli), ktorá bola redislokovaná na Slovensko vo februári 2007. Negatívnym míľnikom vo vývoji v Iraku sa stal teroristický útok na uctievanú šiítsku mešitu v meste Samarrá vo februári 2006, ktorý spustil lavínu sektárskeho násillia a rozpútal v princípe občiansku vojnu, aj keď to oficiálne kruhy nepripúšťajú, ale reálny stav v krajine to potvrdzuje. Jednotlivé zoskupenia šiítskych milícií, sunnitských radikálov, al – Káidy, moslimských dobrovoľníkov, tzv. mudžáhidov zo sunnitského sveta a Kurdov vytvárajú z Iraku miesto stretov týchto skupín vzájomne bojujúcich o vplyv a kontrolu nad vybranými oblasťami štátu. Okrem samotnej invázie, ktorá sa uskutočnila bez predtým schválenej rezolúcie OSN a ktorej hlavné dôvody sa nepotvrdili (zbrane hromadného ničenia sa nenašli, spolupráca Saddáma Husajna s teroristami sa nepreukázala), situáciu ešte zostrili niektoré opatrenia šiítskej elity, ktorá je pri moci a „aktivity“ amerických okupačných jednotiek - zničenie

miest Fallúdža a Rámádí, mučenie väzňov v Abú Ghraib, zabitie civilistov v meste Hadítha v provincii Anbar, znásilnenie maloletého dievčaťa a vyvraždenie rodiny v meste Latífíja, zničenie pamiatok svetového kultúrneho dedičstva apod. (Chmelár 2007, Raděj 2007 a).

Problémom Iraku zostáva stále pomerne komplikovaná náboženská štruktúra. Sunniti tvoriaci väčšinu sa s nevládou dívajú na aktivity šíitskej vládnucej elity. Ďalšie náboženské menšiny (najmä asýrski kresťania, jazídi ai.) sa stávajú pravidelnými cieľmi útokov všetkých zúčastnených strán. Výrazne kritická situácia je na západe a severozápade krajiny, kde vyvíja svoje aktivity Islamský štát. Aj keď po sérii útokov zo strany vládných vojsk sa jeho teritórium zmenšilo, nedá sa hovoriť o pokojnom regióne.

Okupácia Iraku v rokoch 2003-2011 si vyžiadala cca. 5 000 obetí na strane okupačných síl (Američania a ich spojenci), približne 17 000 zabitých irackých vládných vojakov a cca. 162 000 Iračanov, z ktorých až 70 % tvorili civilisti (Gombár, Pecha 2013). Ukončenie okupácie Iraku v roku 2011 sa udialo v čase rozpútania občianskej vojny v Sýrii, do ktorej zasiahli aj sunnitské oddiely z Iraku. Relatívne najstabilnejšou časťou Iraku je jeho severná časť, kde ešte v deväťdesiatych rokoch vyhlásili Kurdi autonómiu. Iracký autonómny Kurdistan (cca. 36 000km², 4,8 mil. obyv.) sa po vnútornej občianskej vojne na konci deväťdesiatych rokov stabilizoval. Prišlo k rozdeleniu moci na klanovom princípe medzi dve centrá, formálne hlavné mesto Irbil (1 mil. obyv.) a Sulajmaníju (860 tis. obyv.). Na území Kurdistanu bolo zabezpečené základné fungovanie spoločnosti a bezpečnosť pomocou vlastných ozbrojených síl tzv. pešmergy. Kurdistan je v pomerne komplikovanej medzinárodno-politickej situácii. Diplomatickú a vojenskú podporu získava najmä od USA, ktoré vyzdvihujú predovšetkým jeho relatívne sekulárny charakter (Gurňák a kol. 2014). Aj Turecko, ako „odveký“ nepriateľ Kurdov akceptovalo momentálny status quo výmenou za zrieknutie sa

podpory kurdských separatistov (PKK) na území Turecka. V roku 2014 ovládol novovzniknutý Islamský štát druhé najväčšie mesto krajiny, Mósul (1,5 mil. obyv.) situované na severe Iraku. Mesto má obrovský strategický a ekonomický význam, keďže v jeho blízkosti sa nachádzajú obrovské zásoby ropy, ako aj najväčšia umelá vodná nádrž štátu (Mósulská priehrada). Kurdi boli a sú jednými z hlavných protivníkov a odporcov Islamského štátu a s podporou západných spojencov sa im podarilo jednotky chalífátu do značnej miery paralyzovať. Postupne oslobodili menšie a väčšie sídla, ktoré obývajú kresťania a jazídi a počas nadvlády Islamského štátu boli vystavení krutému zaobchádzaniu a na niektorých miestach aj priamej fyzickej likvidácii. Dobytím Mósulu v roku 2017 irackými jednotkami bol prakticky Islamský štát porazený. Vojna si vyžiadala desiatky tisíc obetí predovšetkým z radov civilistov.

Budúcnosť Iraku je pomerne problematická a kladie pre medzinárodné spoločenstvo náročné otázky súvisiace s jeho existenciou v súčasnej podobe, ako aj so samotným vývojom v regióne. Objavujú sa viaceré alternatívy zmien jeho územného usporiadania. Medzi nimi prevažujú hlavne zástancovia federalizácie.

Doplňujúci text

Mezopotámia

Územie historickej Mezopotámie ležiace na sútoku riek Eufrat a Tigris patrí k najvýznamnejším kultúrnym a civilizačným centráм sveta. V tejto „kolíske ľudstva“ Sumeri vynali písmo, koleso, hrnčiarsky kruh a ako prví na svete sa začali zaoberať matematikou, právom a filozofiou. Územie sa stalo miestom útokov a vpádov cudzích dobyvateľov. Od 7. storočia je oblasť pod vplyvom Arabov a islamu. Bagdad bol až do devastácie Mongolmi v roku 1258 označovaný za perlu arabského sveta a centrum kultúry a vzdelanosti Blízkeho východu.

Zhrnutie kapitoly

Mezopotámia patrí k najvýznamnejším kultúrnym a civilizačným centrám sveta. Vďaka obyvateľom žijúcim na tomto území urobilo ľudstvo veľký krok vpred. Od 7. storočia sa dostala celá oblasť pod arabský a islamský vplyv. Udalosti, ktoré dennodenne sledujeme v médiách sú odrazom súčasného vývoja. Po období trvania režimu Saddáma Husajna a jeho pádu spôsobeného spojeneckými jednotkami západnej koalície sa Irak stal roztrieštenou krajinou plnou etnického a náboženského násillia, ku ktorému sa pridali aj aktivity novo konštituovaného Islamského štátu. Snaha o stabilizáciu pomerov je v záujme svetových mocností, ako aj krajín, ktorých sa labilita krajiny dotýka sekundárne, napríklad v podobe státisícov migrantov prúdiacich do Európy.

Kľúčové pojmy

Irak – 3. najväčší arabský štát Ázie (po Saudskej Arábii a Jemene) sa nachádza v jej juhozápadnej časti pri Perzskom zálive – väčšinu obyvateľov tvoria Arabi, vyznávajúci islam – hlavným mesto je Bagdad – v Iraku sa v súčasnosti odohrávajú boje so zvyškami Islamského štátu.

Iracká sloboda – vojenská operácia, ktorá sa začala 20. marca 2003, pokračovala dobytím hlavného mesta Iraku, Bagdadu 9. apríla 2003 a „oficiálne“ sa skončila 1. mája 2003 vyhlásením amerického prezidenta G. Busha o ukončení invázie – mala za cieľ zvrhnutie diktátorského režimu Saddáma Husajna – po nej nastalo v Iraku obdobie budovania irackej štátnosti a celková povojnová rekonštrukcia krajiny.

Saddám Husajn – iracký prezident (1979 – 2003) – predstaviteľ strany BAAS (Arabská strana socialistickej obrody) v Iraku – kult osobnosti – odsúdený irackým súdnym tribunálom za zločiny proti ľudskosti a popravený v roku 2006 v Bagdade.

Islamský štát (IS) – (arabsky Dáiš) - teroristická organizácia, ktorá sa snaží o zriadenie univerzálneho chalifátu (štátneho útvaru) pod nadvládou islamu – nekontrolovaný teror voči obyvateľom – fyzická likvidácia jej odporcov – ničenie kultúrnych pamiatok – územie Islamského štátu na pomedzí Iraku a Sýrie sa zmenšilo po útokoch spojeneckých vojsk na minimum.

Otázky a úlohy:

- 1 Vymenujte najvýznamnejšie mestské štáty Mezopotámie.
- 2 V čom bol najväčší prínos Mezopotámie pre ľudstvo?
- 3 Kto to bol Saddám Husajn?
- 4 Prečo sa začala vojenská operácia Púštna búrka?
- 5 Aké udalosti predchádzali vojenskej operácii Iracká sloboda?
- 6 Ktoré náboženstvá sú dominantné v Iraku?
- 7 Vysvetlite rozdiel medzi šiitmi a sunnitmi.
- 8 Kto sú to Kurdi a jazídi?
- 9 Ktoré oblasti Iraku anektoval Islamský štát?

Aktivity:

Žiaci dostanú za úlohu pripraviť si na nadchádzajúcu hodinu aktuálne informácie z regiónu Blízkeho východu zamerané na oblasť Iraku, ktoré sa odohrali počas týždňa a ktoré zachytili v médiách a na internete. Na hodine potom každý z nich v stručnosti prednesie túto správu aj so svojim komentárom. Ostatní spolužiaci mu dávajú otázky súvisiace s danou informáciou a spolu s vyučujúcim analyzujú konkrétny problém. Popri tom si vysvetľujú základné pojmy týkajúce sa etnickej a náboženskej štruktúry obyvateľstva Iraku, ako aj význam pôsobenia slovenských vojakov na misii v tejto krajine. Neodmysliteľnou súčasťou analýzy je práca s mapovými podkladmi, či už vo forme klasickej nástennej mapy alebo interaktívnej tabule, aby si študenti uvedomili aj priestorovosť a geopolitické súvislosti danej problematiky.

Odporúčané linky

<https://www.mzv.sk/>

<http://www.mzv.cz/jnp/>

<http://www.iir.cz/>

<https://www.etrend.sk/>

<http://www.parlamentnelisty.sk/>

<http://www.vhu.sk/vojenske-misie-slovenski-vojaci-v-sluzbach-mieru-stability-vo-svete-a-v-boji-proti-terorizmu/>

Arabi – vlastným menom al – Arab patria k národom semitskej jazykovej skupiny. Žijú najmä na Blízkom východe, v severozápadnej a severnej Afrike a menšinovo najmä vo východnej Afrike. Zo svojho pôvodného teritória na Arabskom polostrove sa rozšírili ako hlavní nositelia nového náboženstva, islamu od 7. storočia postupne až do Španielska a južnej Ázie. Jazykom Arabov je arabčina, štvrtý najrozšírenejší jazyk sveta. Je úradným jazykom v 25 štátoch a materinským jazykom pre cca. 250 miliónov osôb. Arabčina je jedným z hlavných jazykov v OSN. Z arabčiny sa dostalo mnoho slov do jazykov európskych národov, slovenský nevyvímajúc. Najviac arabských prvkov je v španielčine. K najznámejším slovám, ktoré obohatili slovenský jazyk patria – algebra, algoritmus, alkohol, atlas, bazár, cifra, cukor, flotila, zenit a ďalšie.

Zdroj: Fogaš 2010 b

Mešita – kultová stavba určená na zhromažďovanie veriacich a k modlitbám. Prototypom mešity sa stal Mohamedov dom v Medine. Ten sa stal miestom prvých spoločných modlitieb a zároveň sa tu riešili aj záležitosti verejného záujmu - obce. Typ domu poskytol základnú schému pre mešitu, ktorá bola neskôr doplnená o monumentálne výškové doplnky – minarety, kupoly a vstupné brány. Interiér mešity je vybavený veľmi jednoducho. Účinnosť modlitby veriaceho je zaručená okrem iného postojom veriaceho, ktorého tvár musí byť obrátená k Mekke. Kvôli tomu je v mešite výklenok v stene (mihrab), ktorý naznačuje tento správny smer. Súčasťou interiéru je kazateľnica (minbar), odkiaľ Mohamed hovoril k veriacim. Základný typ mešit sa neskôr rozdelil na rôzne stupne podľa významu miesta, čo ovplyvňovalo výstavnosť a veľkosť stavby.

Zdroj: Pavlincová a kol. 1994

Chalífát – islamský štát riadený chalífom. Pôvodne znamenal územie, na ktorom je uplatňovaná moc obce veriacich. Inštitúcia chalífátu vznikla po smrti Mohameda (632). Pôvodní štyria chalífovia chápali chalífát ako štátoprávnu jednotu náboženských, politických a vojenských záujmov obce. Ich prísaha bola čiastočne doznievaním beduínskych tradícií, čiastočne odrazom reálneho boja o moc. Centrom chalífátu bola najskôr stredná Arábia s hlavným mestom v Medine. Počas panovania umajjovskej dynastie sa územie chalífátu rozšírilo od Iberského polostrova cez severnú Afriku, Levantu, Mezopotámiu a Irán až po Strednú Áziu a povodie Indu. Jeho sídlo sa presunulo do Damašku. Postupne sa chalífát rozpadol. Idea chalífátu sa oživila v niektorých prúdoch islamu v 19. storočí (reformizmus, panislamizmus) a v myšlienkach a činoch islamských fundamentalistov v 20. a 21. storočí (Islamský štát).

Zdroj: Pavlincová a kol. 1994

Islamský štát (IS) – staršie označenia – Organizácia džihádu v Mezopotámii (2004-2006), Islamský štát v Iraku (2006-2013), Islamský štát Iraku a Levanty (2013-2014), Hnutie Islamský štát (2014 – súčasnosť) – arabské označenie (Dáiš – Dáeš) je teroristická organizácia, ktorá sa snaží o zriadenie univerzálneho wahhábitského chalífátu, nadväzujúc pritom na myšlienky nového usporiadania sveta pod kuratelou islamu. IS vedie pseudo-svätú vojnu formou nekontrolovaného teroru voči obyvateľom vyznávajúcim iné náboženstvo než sunnitský islám (kresťania, jazídi, šiítski moslimovia ai.). Prezentuje sa fyzickou likvidáciou vojakov, novinárov, humanitárnych pracovníkov, spojenou s medializáciou a ničením kultúrnych pamiatok vysokej historickej hodnoty (Palmýra, Nimrud, Hatra, Rakka, Mósul ai.). IS nie je uznaný na základe medzinárodného práva žiadnou krajinou sveta. Hlavným mestom je severosýrska Rakka. Na čele stojí Abú Bakr al-Bagdádí, prvý chalífa Ibrahim. IS sa separuje od al – Kájd. Ozbrojené zložky (cca. 50 000 – 120 000) tvoria žoldnieri mnohých národností z celého sveta (Kaukaz, Blízky a Stredný východ, Stredná Ázia, Juhovýchodná Ázia, Severná Afrika, Rusko, Austrália, USA, EÚ ai.). Partizánsky spôsob boja nadväzuje na dobrú znalosť miestnych pomerov (bývalí dôstojníci irackej a sýrskej armády). IS svojou masívnou expanziou obsadil ropné polia a vodné zdroje na severe Iraku a severovýchode Sýrie. Finančné prostriedky získava z daní obyvateľstva, predaja ropy, obchodovania so vzácnymi historickými artefaktmi. Značná časť príjmov pochádza od bohatých blízkovýchodných donorov, najmä z krajín Zálivu (predovšetkým zo Saudskej Arábie a Kataru). IS prekonal svojou aktivitou al – Kájdu a naplnil jej vízie (zisk územia, vyhlásenie chalífátu, získanie pozornosti globálnych džihádistov). Ďalším podhubím vzniku IS sa stali neschopnosť blízkovýchodných lídrov nájsť nový model vládnutia určený pre väčšinu obyvateľstva, experimenty s panarabským socializmom, korupčné režimy autoritatívnych vládcov a príklon k radikálnejšiemu islamu, ako aj pôsobenie vonkajších vplyvov svetových mocností (bezprecedentná invázia v Iraku bez mandátu BR OSN). Predobrazom vojenských operácií v Iraku a Sýrii sa okrem prozápadných aktivít v Iraku od roku 2003, stalo aj nepodložené obvinenie Sýrie zo strany USA o vlastníctve jadrových zbraní, následná likvidácia chemických zbraní sýrskym režimom, zrušenie výnimočného stavu v krajine, ktorý trval od roku 1963 do roku 2011, prezidentské voľby v júni 2014, víťazom ktorých sa stal al – Asad a následná občianska vojna apokalyptických rozmerov (zničená krajina, obrovské obete na ľudských životoch, státisíce utečencov).

Transatlantické partnerstvo a jeho význam pre bezpečnosť EÚ

08

Študijným cieľom kapitoly je priblížiť príčiny formovania transatlantického partnerstva (rozumej vzťahy medzi EÚ a USA), ukázať na jeho význam pre obe strany. Zároveň je potrebné poukázať na rôznosť prístupov k niektorým zložitým problémom medzinárodno-politického vývoja, ktoré v dôsledku fungovania demokratických princípov, spolupráce a solidarity nemali zásadnejší potenciál na spochybnenie podstaty významu partnerstva. Venujeme sa významu transatlantického partnerstva po skončení studenej vojny a aktuálnym výzvam pre vzťahy medzi EÚ a USA.

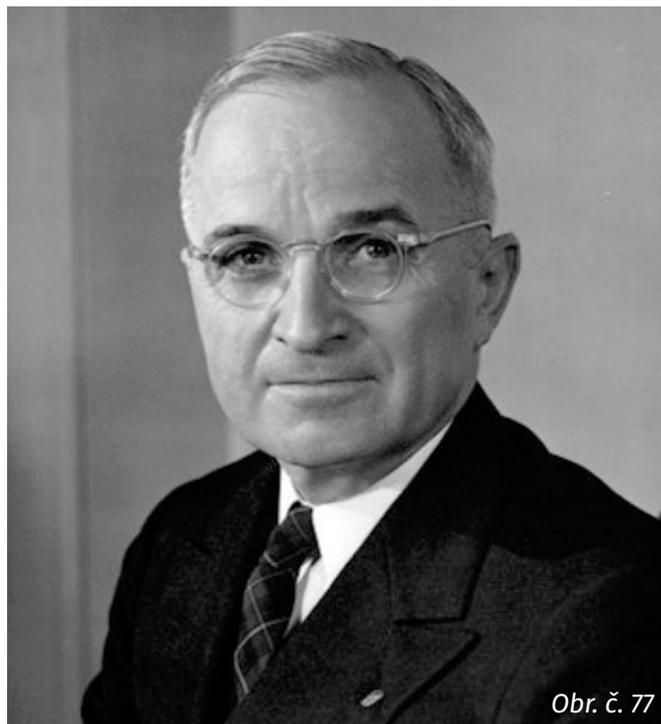
Príčiny formovania transatlantického partnerstva

Dôsledky druhej svetovej vojny vytvorili situáciu, v ktorej zostali dve veľmoci prvej kategórie - USA a ZSSR. Nemecko a Japonsko boli porazené, bývalé koloniálne mocnosti - Veľká Británia, Francúzsko - boli významne oslabené. ZSSR síce utrpel obrovské ekonomické škody, ale zásluhou protifašistických spojencov a vďaka obratnej diplomacii rozšíril svoju záujmovú sféru (pripútal si niekoľko európskych štátov, pri zachovaní formálnej politickej nezávislosti) a posilnil svoju mocenskú pozíciu.

Doplňujúci text: Rozsah sovietskych nárokov a spôsob ich vymáhania urýchlil cestu ku konfrontačnej politike studenej vojny. Sovietsku snahu presadzovať svoju moc a zriaďovať bábkové režimy dokazuje Stalinovo vyjadrenie: „Kto okupuje určité územia, nastoľuje svoj spoločenský systém. Každý rozširuje svoj vlastný systém tak ďaleko, ako ďaleko dosiahne jeho armáda. Nemôže to byť inak“.

W. Churchill predniesol 5. marca 1946 vo Fultone v Missouri prejav, v ktorom vyhlásil, že „...Nikto nevie, čo sovietske Rusko a jeho medzinárodná komunistická organizácia majú v záujme uskutočniť v blízkej budúcnosti, či aké sú hranice - ak sú vôbec nejaké - ich snahám o expanziu a získanie ďalších stúpcencov...od Štetína na Balte k Terstu na Jadranskom mori sa zniesla naprieč kontinentom železná opona.... Neverím, že si Sovietske Rusko praje vojnu. Čo si praje, sú plody vojny a nekonečné rozširovanie svojej moci a svojho učenia...“.

Doplňujúci text: Americký prezident H. Truman na základe vývoja medzinárodnej situácie prijal

Obr. č. 77

strategické rozhodnutie, ktoré malo zásadný význam pre vývoj medzinárodného poriadku. Na zasadnutí oboch komôr Kongresu, 12.marca 1947, vyhlásil „Trumanovu doktrínu“, (známa ako „doktrína zadržovania komunizmu“). Význam Trumanovej doktríny spočíva v nadobudnutí presvedčenia, že USA sa musia ujať vedúcej úlohy v „slobodnom svete“, v záujme zastavenia rozširovania komunistickej moci. Podľa verejných prieskumov súhlasilo s myšlienkou trvalého vojenského zväzku s demokratickou (rozumej západnou) Európou 81% obyvateľov USA.

Pevným pilierom budovania transatlantických vzťahov sa stáva Marshallov plán, prednesený ministrom zahraničných vecí Georgom Marshallom 5. júna 1947 na Harvardskej univerzite. Pôvodným zámerom bolo,

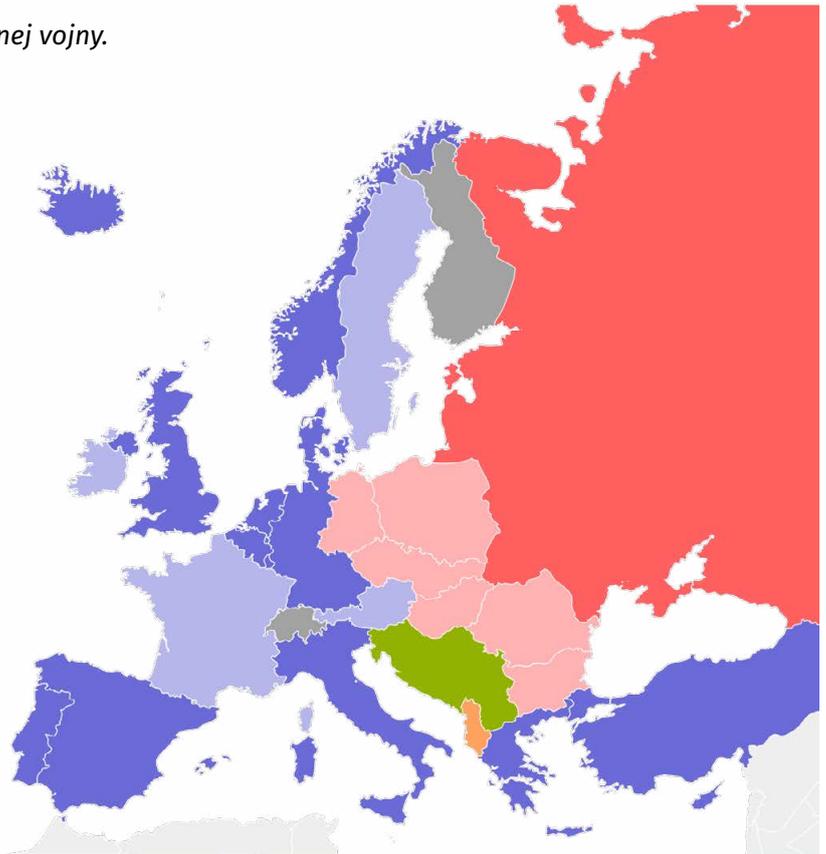
Tabuľka č. 1: Rozdelenie Marshallovho plánu

Krajina	Suma v mil. dolárov	Vyjadrenie v percentách
Veľká Británia	3 176	24,5 %
Francúzsko	2 706	20,9 %
Taliansko	1 474	11,4 %
Západné Nemecko	1 389	10,7 %
Holandsko	1 079	8,3 %
Grécko	694	5,4 %
Rakúsko	677	5,2 %
Belgicko, Luxembursko	556	4,3 %
Dánsko	271	2,1 %
Nórsko	254	2,0 %
Turecko	221	1,7 %
Írsko	146	1,1 %
Švédsko	107	0,8 %
Portugalsko	50	0,4 %
Island	29	0,2 %

Zdroj: Price, H.B., *The Marshall Plan and Its Meaning*, Ithaca, 1955, s. 122. In: LUŇÁK, P. 1997. Západ. Spojené štáty a Západní Evropa ve studené válce. Praha, ISBN:80-85983-29-X, str.87

Mapa č. 18: Rozdelenie Európy v období studenej vojny.

- Soviet Union (USSR)
- USSR-aligned countries (Bulgaria, Czechoslovakia, East Germany, Hungary, Poland, Romania)
- Former USSR-aligned country (Albania, aligned until 1960)
- Non-aligned country (Yugoslavia)
- Neutral countries (Finland, Switzerland)
- Neutral countries, Western-aligned (Austria, France, Ireland, Sweden)
- Western-aligned countries (Greece, Norway, Iceland, United Kingdom, Denmark, West Germany, Italy, Turkey, Netherlands, Belgium, Luxembourg).

aby celá Európa, vrátane Sovietskeho zväzu, spolupracovala na obnove kontinentu s príspevom amerických peňazí. J. V. Stalin návrh odmietol a nepripustil jeho prijatie Československom, Poľskom a Južosláviou, ktoré mali o program záujem. 16 krajín západnej, severnej a južnej Európy prejavilo záujem o Marshallov plán. Do roku 1952, kedy program skončil, poskytli USA európskym štátom vyše 13 mld USD.

Z dlhodobého hľadiska bola pomoc na obnovu európskych hospodárstiev veľmi dôležitá, z krátkodobého a strednodobého hľadiska však bolo potrebné garantovať bezpečnosť formujúcich sa krehkých liberálnych demokracií pred sovietskou rozpínavosťou a podkopávaním demokratických režimov. Túto úlohu mohla zabezpečiť len trvalá americká vojenská prítomnosť. Hlavným cieľom americkej politiky sa v druhej polovici roku 1948 stal vznik **Spolkovej republiky Nemecko** (tzv. západné Nemecko) a založenie trvalého vojenského zväzku západného sveta. V júli 1948 začali vyjednávania medzi USA, Kanadou a štátmi Bruselskej zmluvy. **Severoatlantická zmluva o kolektívnej obrane bola podpísaná 4.4.1949 sa stáva kľúčovým pilierom transatlantických vzťahov** (USA, Kanada, Veľká Británia, Island, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Portugalsko, Nórsko; Grécko a Turecko sa pripojili v roku 1952; Spolková republika Nemecko v roku 1955). Pôvodným účelom tohto zväzku bolo

podľa článku 5 Washingtonskej zmluvy prísť na pomoc napadnutému spojencovi. **USA sa tým zaviazali k obrane západnej Európy.** Severoamerickí spojenci rozmiestnili veľký počet ozbrojených síl na európskej pôde. Od prvých dní Aliancie **americké ozbrojené sily zohrávajú životne dôležitú úlohu v bezpečnosti Európy – úlohu, ktorá stojí v centre koncepcie transatlantickej bezpečnosti.**

V ďalšom období sa ťažisko transatlantických vzťahov presunulo k forme efektívneho a prijateľného zapojenia Spolkovej republiky Nemecko do spoločnej európskej obrany. **Vznik Severoatlantickej aliancie,** jej prerod do vojensko-politickej integrovanej štruktúry NATO a **rozdelenie Nemecka** boli prvkami, ktoré **predstavovali základ nového transatlantického medzištátneho systému.**

Hlavnou dilemou pre každú európsku vládu v čase rokovania o podobe transatlantického bezpečnostného zväzku bolo zladenie úsilia o upevnenie bezpečnostných záväzkov USA pri zachovaní svojej vlastnej nezávislosti, ktoré pretrvalo po celé obdobie studenej vojny.

Napätie medzi súdržnosťou Aliancie a nezávislosťou jej členov sa prejavovalo pri zvažovaní spôsobov a prostriedkov, ako dosiahnuť spoločné ciele vo vzťahu k Sovietskemu zväzu. Keď USA boli ochotné pristúpiť na určitú dohodu so ZSSR, boli európskymi štátmi

obvinené, že kvôli svojim záujmom venujú menšiu pozornosť záujmom spojencov a usilujú sa o spoločnú vládu so ZSSR nad Európou. Keď USA zaujali razantný a nekompromisný postoj, boli zo strany európskych štátov obvinené, že ohrozujú mier a stabilitu Európy.

Rozpory v prístupoch na oboch stranách transatlantického partnerstva

Rôznorodý vojenský a hospodársky potenciál v rámci transatlantického spoločenstva, ako aj rozdielne priority k iným častiam sveta umožnili vzniknúť viacerým nezhodám a sporom. Na rozdiel od sovietskeho bloku, v ktorom boli štáty Varšavskej zmluvy vystavené jednostranným rozhodnutiam Moskvy a ich dôsledkom, bol predpokladom fungovania západného spoločenstva jeho demokratický duch, vďaka ktorému prekonal Aliancia mnohé rozpory. **V dôsledku fungovania demokratických princípov spolupráca a solidarita vždy prevážili nad konfliktnými vzťahmi.**

Suezská kríza v roku 1956 ukázala, že veci dôležité pre európske štáty nemusia byť dôležité pre USA. Odchod Francúzska z vojenských štruktúr NATO v marci 1966 naznačil rôzne predstavy o fungovaní Aliancie, ale bol aj potvrdením jeho demokratickej podstaty. V roku 1973 na summite EHS sa členské štáty dohodli, že žiadna z európskych vlád nezačne rokovať so Spojenými štátmi bez toho, aby predtým neoslovila ostatných členov Európskeho spoločenstva. Po invázii ZSSR do Afganistanu v roku 1979 boli Američania odhodlaní konfrontovať Sovietov s pevnou odpoveďou celej západnej Aliancie, avšak západná Európa nenasledovala hospodárske sankcie USA proti ZSSR. Naopak, uvoľnenie trhov európske štáty využili a napr. západonemecký vývoz do ZSSR vzrástol za rok 1980 o 31%.

Vďaka politickým zmenám v 80. rokoch (nástup M. Thatcherovej vo Veľkej Británii, F. Mitteranda vo Francúzsku, H. Kohla v SRN) sa podarilo dosiahnuť väčší súlad v transatlantických vzťahoch. Európania nemohli dúfať, že sa im v akomkoľvek ohľade podarí dištancovať sa od USA bez ohrozenia vlastnej bezpečnosti, rovnako USA nemohli dúfať v udržaní transatlantickej solidarity, ak by nebrali do úvahy názory a obavy spojencov. Po nástupe M. Gorbačova sme svedkami uvoľňovania napätia v sovietsko-amerických vzťahoch. Kým v predchádzajúcom období nevyhovoval Európanom príliš

Obr. č. 78

tvrdý postoj voči Východu zo strany USA, zrazu čelili nebezpečenstvu prílišnej ústretovosti Američanov voči Moskve.

Význam transatlantického partnerstva po skončení studenej vojny

Transatlantické partnerstvo ukázalo svoj význam pri riešení otázky zjednotenia Nemecka. USA boli nepostrádateľné pre úspešné zavŕšenie rozhovorov. Pád komunizmu, oslobodenie strednej a východnej Európy od totalitných režimov a zjednotenie Nemecka boli po štyroch dekádach optimálnym vyústením studenej vojny.

Vojna v Perzskom zálive v roku 1991, ktorá skončila oslobodením Kuvajtu **potvrdila potenciál efektívnej spolupráce medzi USA a Európou**, zároveň aj skutočnosť, že Európa sama nedokáže ovplyvniť udalosti vo svete a dokonca ani na samotnom európskom kontinente. **Kríza v Juhoslávii** bola považovaná za európsku záležitosť. No **potvrdila, že žiadny väčší bezpečnostný problém v Európe nebude riešiteľný bez aktívnej účasti USA.** Francúzsko dúfalo, že to bude prvá európska kríza, ktorú Európa vyrieši sama, napokon práve Paríž naliehal od začiatku roka 1994 na Washington, aby sa aktívne podieľal na usporiadaní krízových udalostí. Realizáciu mierovej zmluvy v Bosne a Hercegovine ktorú sprostredkovali USA, zabezpečovalo 60 000 vojakov pod vedením NATO, z toho 20 000 Američanov.

Keď v roku 1999 eskalovalo násilie v Kosove a humanitárna kríza sa zhoršila, po zlyhaní všetkých pokusov o mierové riešenie realizovalo NATO vojenskú operáciu. Kríza odhalila nedostatky v európskych obranných spôsobilostiach, väčšinu bojových úloh uskutočňovali americké lietadlá.

V roku 1999 sa NATO a EÚ dohodli na vytvorení strategického partnerstva. V júli 2003 sa NATO a EÚ dohodli na spoločnom strategickom postupe voči oblasti západného Balkánu. Väčšinu síl pre operácie na udržiavanie mieru na západnom Balkáne pod vedením NATO poskytujú európski spojenci.

Vytvorenie transatlantického spoločenstva prostredníctvom NATO a líderstvo zo strany USA **pôsobilo ako katalyzátor obnovy a rozvoja Európy**, ktorý nasmeroval kreatívnu energiu starého kontinentu na cestu zmiernenia a rekonštrukcie a vytvoril podmienky pre úspešný proces európskej integrácie. Európa si mohla dovoliť byť do seba viac zahladená, sústrediť sa na svoj blahobyť a prosperitu a venovať sa predovšetkým regionálnym otázkam. USA prevzali globálnu zodpovednosť. Európa sa mohla cítiť bezpečná, pretože jej bezpečnosť sa prekrývala s bezpečnosťou USA. Takéto nerovnomerné rozdelenie úloh však nutne muselo priniesť aj nové napätia v transatlantických vzťahoch. Preto

sme svedkami intenzívnejšej snahy o väčšiu emancipáciu EÚ. Cieľom je rozvinúť dôveryhodnú bezpečnostnú úlohu EÚ a súčasne napomôcť vytvoriť silnejší a vyváženejší transatlantický vzťah tým, že európski spojenci budú efektívnejšie prispievať do misií a činnosti Aliancie.

Transatlantické spoločenstvo je stále najlepším prostredím pre mnohostranne výhodnú spoluprácu liberálno-demokratických krajín. Napriek tomu, že každá krajina si v nej sleduje svoje vlastné záujmy, členské krajiny sa dokázali vzájomne obmedzovať alebo podporiť aj v otázkach, v ktorých mali odlišné záujmy (podpora európskych spojencov pre USA pri oslobodzovaní Kuvajtu v roku 1991, americká podpora V. Británie v boji o Falklandské ostrovy v 1982, boj proti terorizmu). V prípadoch, kde nebola ochota k priamej podpore, sa často zdržali kritiky – napr. SRN a Veľká Británia počas americko-vietnamskej vojny.

Transatlantické spoločenstvo sa dnes zaoberá mnohými politickými, bezpečnostnými, hospodárskymi otázkami. Hoci rozličné postoje na úrovni členských štátov prinášajú rozdielnosť názorov na mnohé témy, zmyslom NATO je umožniť konzultácie a diskusie, ktoré sledujú dosiahnutie konsenzu.

NATO predstavuje kľúčový prvok európskeho bezpečnostného systému. Ruská vojenská agresia na Ukrajinu zvyšuje význam dôveryhodnej odstrašujúcej sily a kolektívnej obrany NATO, transatlantické strategické partnerstvo a vojenskú prítomnosť Spojených štátov amerických v Európe. Vojenská prítomnosť USA v Európe stelesňuje nedeliteľnosť bezpečnosti spojencov na oboch brehoch Atlantiku. Práve pokračovanie americkej vojenskej prítomnosti aj v 21. storočí prispieva k stabilite a bezpečnosti v Európe a predstavuje kľúčovú odstrašujúcu silu a záruku efektívnej obrany pred prípadným ozbrojeným útokom na európskych členov NATO.

Prebiehajúce zmeny sú súčasťou procesu, ktorého cieľom je zvýšenie bezpečnosti členských štátov a budúcej

stability a prosperity celej transatlantickej oblasti. **Vidíme zintenzívnenie úsilia adaptovať transatlantické štruktúry na výzvy dneška**, aby mohla brániť spoločné hodnoty, ako rešpektovanie demokracie, dodržiavanie ľudských práv, bojovať proti medzinárodnému terorizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia, vytvárať bezpečnostné mosty k Ukrajine aby dokázala čeliť vojenskej agresii Ruska, pôsobiť ako efektívny nástroj zvládania kríz v prípade, že ostatné prostriedky boli vyčerpané (utečenecká kríza). Ide o komplexné úlohy, pre ktoré je potrebné získať podporu občanov v členských a partnerských krajinách, ktoré nie sú ochotné akceptovať politiku konfliktov a sú rozhodnuté budovať bezpečnostný systém založený na porozumení a spolupráci s cieľom zabezpečiť lepší život budúcich generácií.

Zhrnutie kapitoly

Piliermi transatlantického partnerstva sú Marshallov plán, NATO, záruky bezpečnosti zo strany USA (prítomnosť amerických vojsk v Európe, americký jadrový dáždnik nad Európou). USA sa Washingtonskou zmluvou zaviazali k obrane západnej Európy. NATO a prítomnosť amerických vojsk v európskych krajinách vytvorili podmienky pre cestu zmierenia a rekonštrukcie a úspešný mierový proces európskej integrácie.

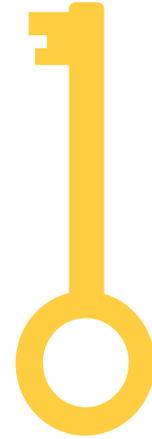
Rôznorodý vojenský a hospodársky potenciál v rámci transatlantického spoločenstva, ako aj rozdielne priority k iným častiam sveta umožnili vzniknúť viacerým nezhodám a sporom. V dôsledku fungovania demokratických princípov spolupráca a solidarita vždy prevážili nad konfliktnými vzťahmi. Transatlantické spoločenstvo sa dnes zaoberá mnohými politickými, bezpečnostnými, hospodárskymi otázkami. SR aktívne prispieva k úsiliu adaptovať transatlantické štruktúry na výzvy dneška, aby mohla brániť spoločné hodnoty, ako rešpektovanie demokracie, dodržiavanie ľudských práv, bojovať proti medzinárodnému terorizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia, aktívne prispievať k bezpečnosti Ukrajiny, čeliť agresívnej politike Ruska, ktorá je hrozbou pre mier v Európe, pôsobiť ako efektívny nástroj zvládania kríz v prípade, že ostatné prostriedky boli vyčerpané (utečenecká kríza).

Kľúčové pojmy

Bábkové režimy – režimy ovládané vonkajšími aktérmi, najmä štátmi.

Bruselská zmluva – zmluvy o vojenskej, hospodárskej, sociálnej a kultúrnej spolupráci podpísaná 17. Marca 1948 krajinami Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Francúzsko a Veľkou Britániou

Emancipácia – oslobodenie, zrovnoprávnenie, vymanenie sa spod útlaku, podriadenosti, závislosti

Otázky a úlohy:

- 1 Vymenujte piliere budovania transatlantických vzťahov!
- 2 Aké ciele sledovala zahraničná politika ZSSR po druhej svetovej vojne?
- 3 Kto a v akom kontexte použil ako prvý termín „železná opona“?
- 4 V čom spočíval význam Marshallovho plánu pre transatlantické vzťahy?
- 5 Čo tvorí jadro koncepcie transatlantickej bezpečnosti?
- 6 Ktoré udalosti v období 50. - 70. rokov boli vnímané rôzne na oboch stranách Atlantického oceána. Ktoré udalosti ukazujú na rôznosť prístupov USA a západoeurópskych krajín?
- 7 Ktorá kríza po skončení studenej vojny potvrdila, že žiadny väčší bezpečnostný problém v Európe nebude riešiteľný bez aktívnej účasti USA? Vysvetlite dôvody.
- 8 Ktoré sú príklady nezhôd na riešenie bezpečnostnej situácie vo svete v transatlantickom spoločenstve v posledných 15 rokoch?
- 9 Ktoré sú príklady spoločného postupu pri riešení bezpečnostných problémov vo svete?
- 10 Na riešení ktorých bezpečnostných otázok dnes spolupracujú členské štáty NATO?

Aktivity:

Prediskutujte otázku plnenia záväzkov jednotlivých členských krajín (2% HDP na výdavky na obranu), osobitne prístupy SR, ktorá si stanovila dosiahnuť do roku 2020 1,6 % HDP na obranu a dôsledky ich neplnenia na podstatu partnerských vzťahov v NATO.

Odporúčané linky

Maršallov plán v ČSR: <http://www.upn.gov.sk/sk/9-jul-1947---marshallov-plan/>

Oficiálna stránka NATO: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

Video How powerful is NATO?: <https://www.youtube.com/watch?v=rKRntKFC0jU>

Berlínska kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/berlinska-krize/>

Suezská kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/suezska-krize/>

Kubánska raketová kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/kubanska-raketova-krize/>

Prvá vojna v zálive: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/prvni-valka-v-zalivu/>

Učebný materiál VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY: <http://www.fpvmv.umb.sk/vplyv-eu-a-nato-na-europ-sku-a-globalnu-stabilitu-a-ich-vyznam-pre-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Video o rozpade Juhoslávie: <https://www.youtube.com/watch?v=oiSgAiM0d8A>

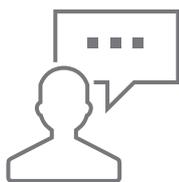
Účel Aliancie v 21. storočí

09

V období po druhej svetovej vojne je význam aliancie nespochybniteľný. Všetky mocnosti si uvedomovali potrebu zachovania mieru a predchádzaniu ďalšiemu veľkému vojenskému konfliktu. Potom nastúpilo obdobie studenej vojny a mocnosti v Európe a v Severnej Amerike chceli zabrániť rozpínavosti ZSSR. Akým vývojom táto aliancia od svojho vzniku prešla? Potrebujeme ju aj v súčasnosti?

V období po druhej svetovej vojne si mocnosti v Európe, ako aj v Severnej Amerike uvedomovali potrebu spolupráce a považovala rozpínavé tendencie ZSSR za hrozbu. Väčšina európskych mocností dodržala po-vojnové sľuby o zredukování armády a demilitarizácii, a tak sovietske tendencie viedli nielen k udržaniu, ale aj samotné navýšenie vojenskej sily nebrali na ľahkú váhu. Novo nastolené a obnovené demokratické režimy v Európe a Severnej Amerike vnímali hodnoty a ciele komunistickej strany ZSSR za neprijateľné a obávali sa novej agresie prípadne intervencie zo sovietskej strany. **4. apríla 1949** bola podpísaná dvanástimi štátmi z Európy a Severnej Ameriky **Washingtonská zmluva zakladajúca Severoatlantickú alianciu**. Zmluva bola podpísaná a schválená parlamentmi spojencov a zaväzuje ich zdieľať hrozby a zodpovednosť, ale aj výhody, vychádzajúce z kolektívnej bezpečnosti.

Ktoré štáty Európy a Severnej Ameriky boli zakladajúce štáty Aliancie?

Aliancia má pôsobiť ako ochranca a garant slobody a bezpečnosti svojich členských štátov. Jej hlavný cieľom je zachovať mierové spolunažívanie založené na hodnotách demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Severoatlantická aliancia (NATO) predstavuje inštitucionálnu štruktúru a podporu, ktorá zabezpečuje napĺňanie cieľov Aliancie. Základným princípom NATO je kolektívna bezpečnosť je najdôležitejším princípom NATO. V prípade kolektívnej obrany je najdôležitejší článok 5 Washingtonskej zmluvy. V zásade to znamená, že v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie.

Článok 5 Washingtonskej zmluvy:

„Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu uznané článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti.“

Článok 5 Washingtonskej zmluvy bol zatiaľ použitý len jeden krát – 11. septembra 2001, kedy teroristický útok na Spojené štáty americké bol považovaný za útok na celú Alianciu.

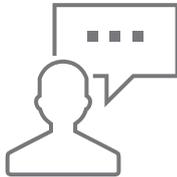
Historický vývoj Severoatlantickej Aliancie

Vo svojich začiatkoch NATO vzniklo ako aliancia nasmerovaná proti vojenskej, ale aj ideologickej expanzii Sovietskeho zväzu. Počas rokov svojej existencie sa

aj Aliancia musela adaptovať zmenám, ktoré menili politickú mapu sveta. Z tohto dôvodu sme vytvorili periodizáciu, ktorá zohľadňuje účel a funkciu Aliancie v danom období:

- obdobie 1949 – 1989
- obdobie 1989 – 2001
- obdobie 2001 – 2014
- obdobie 2014 – súčasnosť

Prvé obdobie (1949 – 1989) začína samotným vznikom Aliancie a je sústredené počas Studenej vojny.

NATO v rokoch 1949 - 1989
Severoatlantická aliancia bola primárne vytvorená za účelom vojenskej a politickej spolupráci proti sile a ideológii Sovietskemu zväzu. Mala pôsobiť a odpovedať na hrozby, ktoré bipolárne rozdelenie sveta prinieslo. Môžeme zhodnotiť, že Aliancia bola v tomto prípade pomerne úspešná, najmä z toho dôvodu, že existoval jeden konkrétny „nepriateľ“, proti ktorému spojenci sústredili svoje sily a kapacity.

Významný bol rok **1955**, kedy vzniká **Varšavský pakt**, ako konkurujúca vojenská aliancia. Ako už bolo spomínané, jedná sa o historickú etapu **súperenia západného bloku**, reprezentovaného najmä Spojenými štátmi americkými a **východného bloku**, kam patril Sovietsky zväz so svojimi satelitnými štátmi. Studená vojna bola charakteristická rozdelením sveta na dva bloky, ktoré medzi sebou súperili najmä vojensky, ale aj v oblasti ideológie a ekonomiky. NATO v tomto období potvrdilo opodstatnenosť svojej existencie, ako protipólu východného bloku, niekoľkokrát. Ako príklad môžeme uviesť **Kórejskú vojnu (1950 – 1953)** alebo **vojnu vo Vietname (1955 – 1975)**. Aliancia nebola aktívna len po vojenskej stránke, ale **zabraňovala šíreniu komunistickej ideológie**, najmä prostredníctvom šírenia vlastných hodnôt.

Už v roku 1967 prijala Severoatlantická Aliancia tzv. Halmerovú doktrínu, ktorá si kládla za cieľ uvoľnenie napätia na hranici medzi západom a východom pri zachovaní adekvátnych vojenských síl. Táto doktrína odštartovala obdobie snahy o zmiernenie napätých vzťahov. V 70. rokoch predstavil nemecký kancelár Willy Brandt tzv. „Ostpolitik“, ktorý sa sústredil na zlepšenie vzťahov s krajinami východného bloku a v roku 1975 bol prijatý 35 krajinami (už ja vrátane ZSSR) Helsinský akt, ktorý si staval za cieľ podporu diskusie o ľudských právach, ako aj zvýšenie vzájomnej dôvery medzi západným a východným blokom. V 80. rokoch 20. storočia sa vzťahy medzi západným a východným blokom vyhrotili, a to najmä vstupom ruských vojsk do Iránu v roku 1979. Ekonomická izolácia, centrálné plánový trh a požiadavka na potrebné reformy podporili zmenu, ktorá nastala v roku 1989 a následne 1991, kedy Studená vojna končí rozpadom ZSSR.

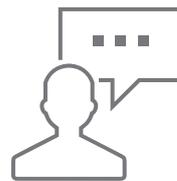
Druhé obdobie (1989 – 2001) bolo charakterizované hlavne **hľadaním vlastnej identity**. Rozpadom ZSSR v roku 1991 Severoatlantická aliancia stratila strategickú hrozbu a politická mapa zásadne zmenila charakter prostredníctvom dezintegračných procesov najmä v Európe. Aliancia sa začala **zameriavať práve na strednú a východnú Európu a postkomunistické štáty, ktorým pomáhala pri transformácii z totalitného na demokratický režim**. Podpora bola namierená nie len na integráciu do Severoatlantickej aliancie, ale aj do Európskej únie. Prísľub členstva v týchto integračných zoskupeniach sa stal hnacím motorom zmeny.

V tomto období bola Severoatlantická aliancia nútená prispôbiť svoje definície bezpečnosti v novom

usporiadaní sveta. Pozornosť v bezpečnostnej oblasti bola presunutá na nové oblasti, ktorými boli najmä **útlak, etnický konflikt, ekonomické problémy štátu spojené s kolapsom politického poriadku, medzinárodný terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, a štáty, ktoré neboli schopné efektívne spravovať svoje územia.**

Takéto štáty sa stávali miestnom vzniku extrémistických a teroristických skupín, ktoré následne predstavovali hrozbu nie len pre svoje blízke okolie, ale aj širší región. V neskoršom období boli tieto štáty nazvané ako „zlyhávajúce“ a „darebácke“ štáty. Aliancia už nebola zameraná len na ochranu teritória svojich spojencov, ale skôr na operácie krízového manažmentu mimo svojho územia. Príkladom môžeme uviesť misie v Bosne a Hercegovine či Kosove. Severoatlantická aliancia sa stáva oveľa dynamickejšou a schopnejšou pružne reagovať na rôzne krízové situácie.

Obdobie 2001 - 2014 bolo ovplyvnené a následne aj **definované teroristickými útokmi z 11. septembra 2001 na Svetové obchodné centrum a Pentagon v Spojených štátoch amerických.** Predošlé obdobie transformovalo ciele Severoatlantickej aliance z obrany voči jednému nepriateľovi na otázky nových medzinárodných hrozieb. Od roku **2001** sa za najväčšie hrozby medzinárodnej bezpečnosti považovali **medzinárodný terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a „zlyhávajúce a darebácke“ štáty.** Členské štáty Aliancie si uvedomili, že politická nestabilita aj v regiónoch vzdialených ich územia môže mať vážne dôsledky pre ich vlastnú bezpečnosť. *V tomto prípade teroristická skupina Al-Káida využila svoju základňu v Afganistane na exportovanie nestability prostredníctvom unesených lietadiel, ktoré sa tak stali zbraňami hromadného ničenia. Podobné útoky nasledovali v Madride v 2004 a v Londýne 2005. Aliancia sa v tomto období zamerala viac na dlhodobé pozemné akcie mimo svojho územia, pričom pred tým uprednostňovala krátke letecké útoky. Na jeseň v roku 2001 koalícia štátov (vrátane spojencov Aliancie) vykonala vojenskú intervenciu v Afganistane. Hlavným cieľom tejto misie bolo zničiť základne Al-Káidy a zadržať čo najviac jej lídrov. Následne v decembri 2001 Bezpečnostná rada OSN autorizovala operáciu ISAF (International Security Assistance Force) za účelom stabilizovania Kábulu a jeho okolia a vytvorenia podmienok pre udržateľný mier. V roku 2003, na žiadosť afganskej vlády, prevzala Aliancia záštitu nad touto operáciou.*

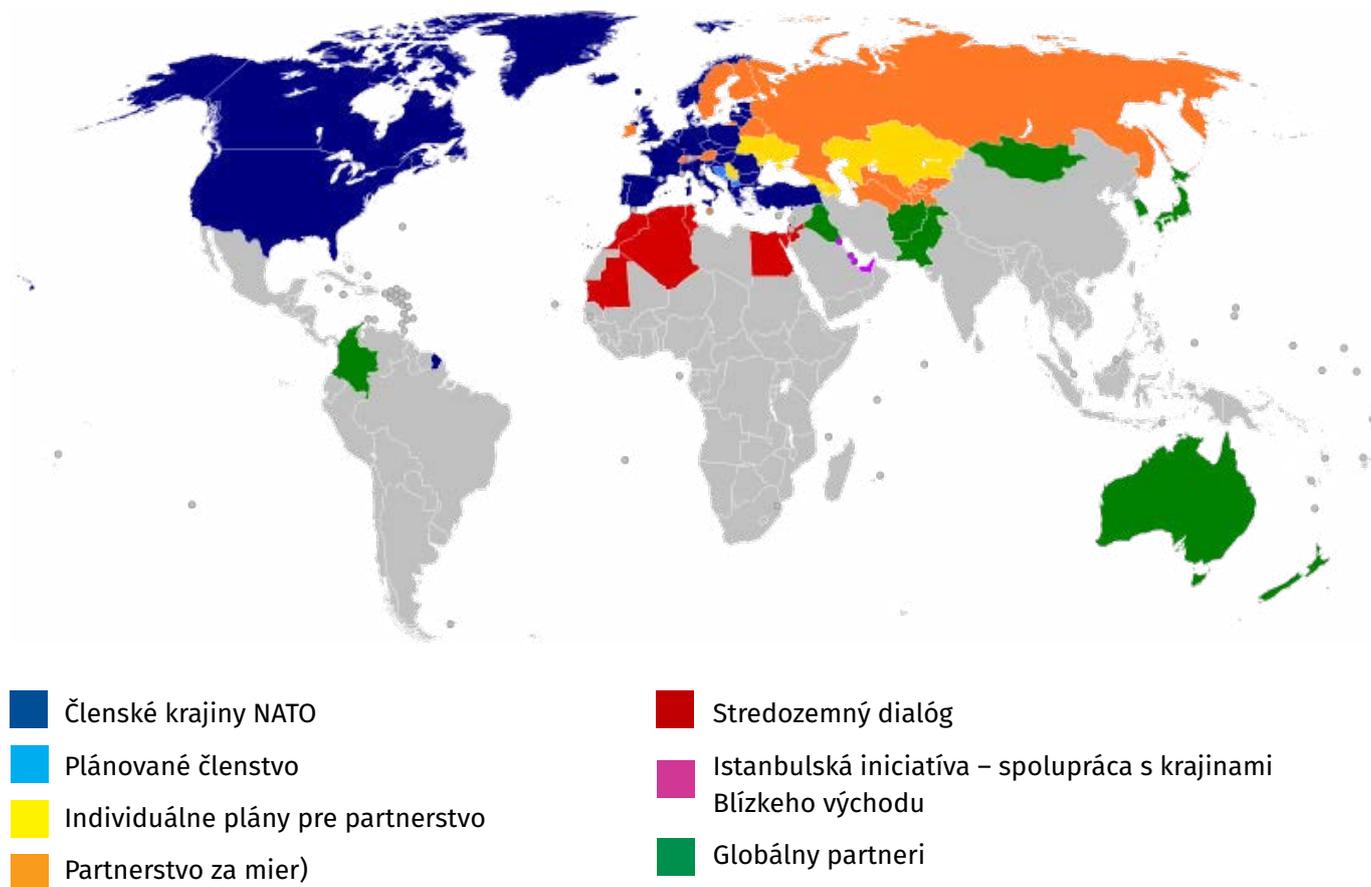

Severoatlantická aliancia sa opätovne musela adaptovať a reagovať na novovzniknuté bezpečnostné hrozby v medzinárodnom prostredí. Aktívnou účasťou na boji proti medzinárodnému terorizmu tak potvrdzovala svoje miesto, ako dôležitého garanta mieru a bezpečnosti v medzinárodnom prostredí. Počas týchto rokov sa Severoatlantická aliancia aj naďalej rozširovala a uzatvárali sa nové partnerstvá. V roku 2002 vznikla rada pre spoluprácu medzi Severoatlantickou alianciou a Ruskom.

Posledné **obdobie (2014 – súčasnosť)** reagovala na Ruskú agresiu počas anexie (násilným pripojením) Krymu³ ku svojmu územia. V rámci Severoatlantickej aliance došlo ku zmenám voči predošlému obdobiu najmä v troch oblastiach (Ondrejčšák, 2014):

³ V roku 2014 na Ukrajine prebehla séria občianskych protestov Euromaidan, ktorými vyjadrovali nesúhlas s proruským smerovaním krajiny a prezidentom Viktorom Janukovičom. Rusko v tomto období vyslalo na Krym svojich vojakov a nová Krymská vláda o mesiac neskôr oznámila referendum. Hlasovaním v referende obyvateľstvo Krymu rozhodlo o pripojení Krymu k Ruskej federácii. Medzinárodné spoločenstvo platnosť tohto referenda neuznáva

Mapa č. 19: Mapa zobrazuje všetky aktuálne členstvá a partnerstvá NATO

Zdroj: (https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_NATO)

<p>Anexiou Krymského polostrova a agresiou voči územia Ukrajiny, Severoatlantická aliancia si uvedomovala, že Rusko ešte stále predstavuje hrozbu pre Európu aj pre Alianciu.</p>	<p>Členské štáty Aliancie neboli schopné efektívne reagovať na agresiu zo strany Ruska.</p>	<p>Väčšina členských štátov Severoatlantickej aliancie nemala dostatočné schopnosti na obranu svojho územia, a Stredná Európa nemala strategickú infraštruktúru.</p>
---	---	--

Stratou nepriateľa na východnej hranici, členské štáty Aliancie svoje obranné rozpočty znižovali. Strategické dokumenty Aliancie považovali hrozbu vojenského útoku za nízku. Následne sa jednotlivé členské štáty (najmä v Strednej a Východnej Európe) rozhodli zvýšiť výdavky na obranu, prípadne sa zaviazali viac ich

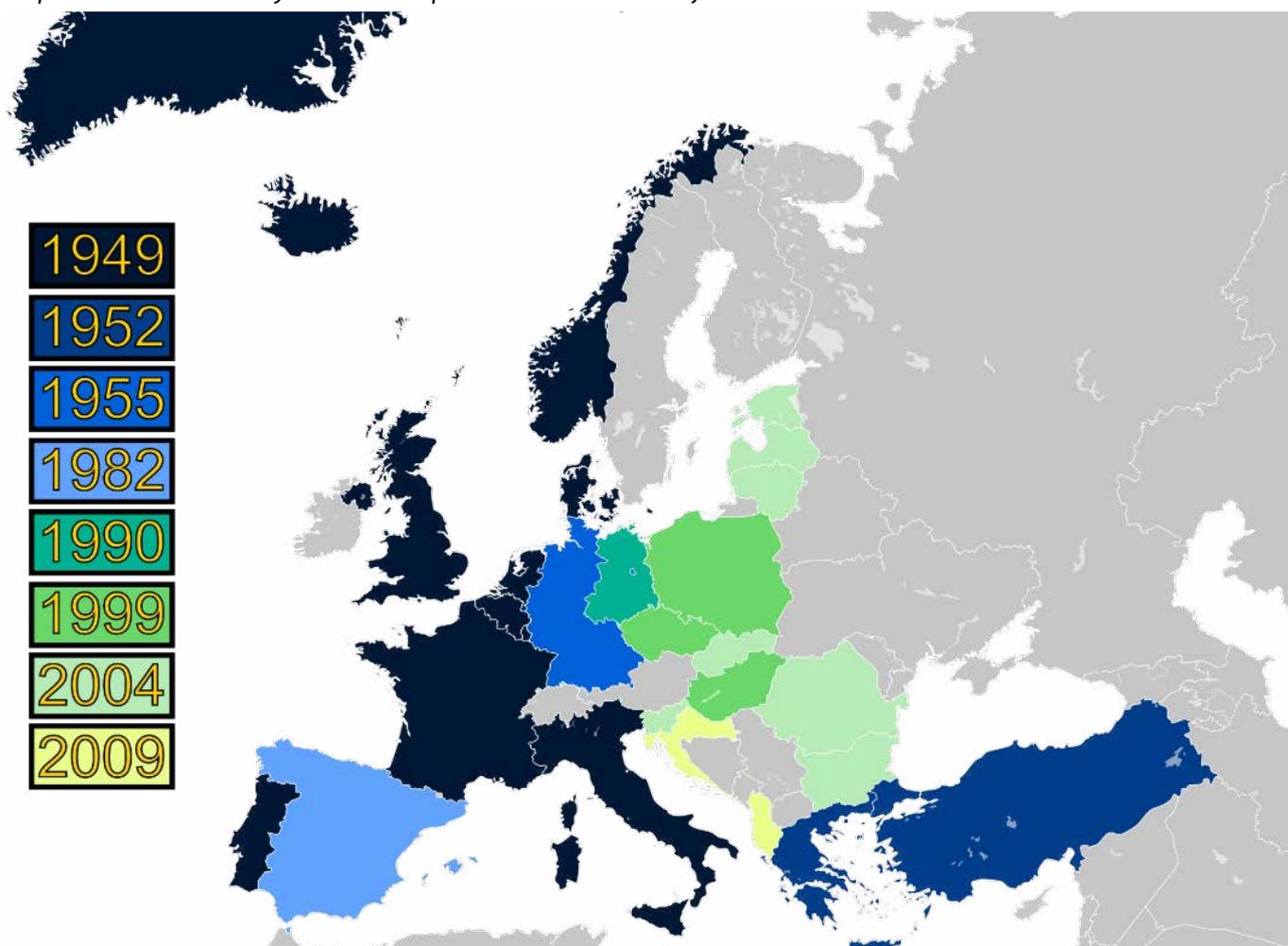
neznižovať. Rovnako investovali do rozvoja infraštruktúry v Strednej Európe a v pobaltských štátoch, najmä prostredníctvom vojenských a logistických základní. Rovnako sa zamerali na spoločné vojenské operácie, aby vojenské zložky štátov Aliancie dokázali spoločne efektívne spolupracovať.

Súčasný výzvy a hrozby pre Alianciu v 21. storočí

Od vzniku Severoatlantickej aliancie v roku 1949 sa bezpečnostné prostredie niekoľkokrát zmenilo. Ukrajinská kríza a Rusko ako hrozba opätovne poukázali na základný princíp fungovania Aliancie – potrebu kolektívnej obrany. Severoatlantická aliancia by sa už nemala zameriavať len na tradičnú kolektívnu bezpečnosť. Organizácia sa musí adaptovať na nové tzv. **nekonvenčné hrozby** ako sú **rôzne povstania, etnické nepokoje, globálny terorizmus a kybernetické hrozby**. Svet je v súčasnosti veľmi nestabilný v mnohých regiónoch – Blízky Východ, Severná Afrika či Ukrajina. Rozhodnutie adaptovať Alianciu prebieha prostredníctvom strategických dokumentov prijímaných počas stretnutí hláv štátov a predsedov vlád na samitoch Severoatlantickej Aliancie. Posledné samity sa konali v Lisabone, Chicagu, Walese a Varšave.

Lisabon (2010)	<p>Jedným z najdôležitejších míľnikov bolo prijatie novej strategickej koncepcie. Strategická koncepcia predstavuje základný dokument organizácie, kde sa definuje rolu Aliancie v nadchádzajúcim období. Strategická koncepcia s názvom „Aktívne zapojenie, moderná obrana“ nahradila koncepciu z roku 1999, ktorá už bola pre potreby Aliancie neaktuálna. Dokument ako prvý menuje nové hrozby, ktorým Aliancia musí čeliť – šírenie zbraní hromadného ničenia, terorizmus, politický extrémizmus, obchod s drogami alebo ľuďmi, kybernetické útoky, environmentálna a energetická bezpečnosť.</p> <p>V rámci tohto samitu sa konalo aj stretnutie rady NATO-Rusko za účasti prezidenta Dmitrija Medvedeva, kde opätovne potvrdili, že sa nepovažujú za protivníka a čelia rovnakým bezpečnostným hrozbám.</p>
Chicago (2012)	<p>V roku 2012 na Blízkom východe a v Severnej Amerike prebiehali nepokoje. V Líbyi vypukla občianska vojna proti vtedajšiemu autoritatívnemu režimu plukovníka Muammara Gaddafimu. Na Blízkom východe vypukli nepokoje súvisiace so stavom spoločnosti a s požiadavkou na občiansku spoločnosť a demokraciu nazývané Arabská jar. Okrem iného je to obdobie v ktorom krajiny Európy a Severnej Ameriky čelili globálnej finančnej kríze. Globálna finančná kríza priniesla ďalšie znížovanie rozpočtov obrany. Chicagsky samit priniesol nový koncept obrany tzv. smart defense. Táto iniciatíva reagovala na toto znížovanie rozpočtov na obranu štátov Aliancie. Podporovala združovanie a zdieľanie zdrojov na obranu a lepšie nastavenie priorít, tak aby sa štáty Aliancie špecializovali na veci, v ktorých sú najlepšie.</p>
Wales (2014)	<p>V roku 2014 sa po niekoľkých desaťročiach Rusko opäť stalo nepriateľom Aliancie. Vo výslednom dokumente zo samitu sa prvýkrát uvádza hrozba tzv. hybridnej vojny, ktorá je využívaná najmä zo strany Ruska. Hybridná vojna je nový typ hrozby, ktorá v sebe obsahuje konvenčnú vojnu (tradičné zbrane vojny), neobyčajné (nové) druhy vojenských prostriedkov (formovanie nových bojových skupín, ktoré nepatria ku bežným vojenským zložkám) a kybernetické útoky.</p> <p>Waleský samit sa vo veľkej miere zameriaval na Rusko ako novú hrozbu. Členské štáty Aliancie sa spoločne postavili proti porušeniu medzinárodného práva zo strany Ruska. Rok 2014 bol skúškou pre Alianciu. Členské štáty si uvedomili, že musia venovať väčšiu pozornosť na svoju vlastnú obranu.</p>
Varšava (2016)	<p>V tomto roku okrem pokračujúcich nepokojov na východnej Ukrajine, Rusko stále predstavuje hrozbu pre Alianciu. Z tohto dôvodu sa rozhodli vyslať štvoro mnohonárodných praporetov do Pobaltia a Poľska, kde majú pôsobiť ako odstrašenie pred potencionálnou agresiou zo strany Ruska. Rovnako odsúdili podporu separatistov na východnej Ukrajine zo strany Ruska.</p> <p>Napriek tomu, že samit v Chicagu hovoril o ukončení prítomnosti vojakov Aliancie v Afganistane v roku 2014, Varšavský samit predĺžil ich pôsobenie do roku 2017 (pričom financovanie afganskej armády a polície predĺžil do roku 2020). Svoju prítomnosť potvrdili aj podporou výcviku jednotiek v Iraku a zapojením lietadiel AWACS do boja proti Islamskému štátu.</p>

Mapa č. 20: Členské štáty s rokmi vstupu do Severoatlantickej aliancie

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_NATO

Zhrnutie kapitoly

V roku 1949 bola podpísaná štátmi z Európy a Severnej Ameriky **Washingtonská zmluva** zakladajúca **Severoatlantickú alianciu**. Aliancia má pôsobiť ako **ochranca a garant slobody a bezpečnosti** svojich členských štátov. Jej hlavným cieľom je zachovať mierové spolunažívanie založené na hodnotách demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Severoatlantická aliancia (NATO) predstavuje inštitucionálnu štruktúru a podporu, ktorá zabezpečuje napĺňanie cieľov Aliancie. Základným princípom NATO je **kolektívna bezpečnosť** je najdôležitejším princípom NATO. V prípade kolektívnej obrany je najdôležitejší **článok 5 Washingtonskej zmluvy**. V zásade to znamená, že v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie. Strategické ciele sa od vzniku menili a prispôbovali aktuálnym bezpečnostným hrozbám. Dokument, stanovujúci ciele na nasledujúce obdobie sa nazýva **Strategická koncepcia** a zväčša je prijímaná na samitoch NATO.

Kľúčové pojmy

Kolektívna bezpečnosť - v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie

Strategická koncepcia - základný dokument organizácie, kde sa definuje rolu Aliancie v nadchádzajúcim období

Samit - stretnutie najvyšších predstaviteľov štátov

Nekonvenčné hrozby - povstania, etnické nepokoje, globálny terorizmus a kybernetické hrozby

Smart defense - podporuje združovanie a zdieľanie zdrojov na obranu a lepšie nastavenie priorít, tak aby sa štáty Aliancie špecializovali na veci, v ktorých sú najlepšie.

Hybridná vojna - je nový typ hrozby, ktorá v sebe obsahuje konvenčnú vojnu (tradičné zbrane vojny), neobyčajné (nové) druhy vojenských prostriedkov (formovanie nových bojových skupín, ktoré nepatria ku bežným vojenským zložkám) a kybernetické útoky.

Otázky a úlohy:

1 Kedy a z akého dôvodu vznikla Severoatlantická aliancia?

2 Ako sa odlišuje jej účel v období Studenej vojny a v období od roku 2014? Existujú tam i spoločné znaky?

3 Akým najväčším hrozbám musí Severoatlantická aliancia čeliť od roku 2001?

Zakrúžkuj členské krajiny NATO (29)

Argentína, Arménsko, Azerbajdžan, Albánsko, Belgicko, Brazília, Belize, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Čile, Čierna Hora, Čína, Dánsko, Estónsko, Francúzsko, Fínsko, Filipíny, Grécko, Gruzínsko, Holandsko, Island, India, Írsko, Japonsko, Južná Kórea, Kanada, Kosovo, Litva, Lotyšsko, Luxemburg, Maďarsko, Mali, Nemecko, Nový Zéland, Nórsko, Peru, Pobrežie Slonoviny, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Srí Lanka, Španielsko, Švédsko, Turecko, Turkménsko, Veľká Británia, Venezuela, USA

Aktivity:

Skúste sa zamyslieť na príčinami vzniku Severoatlantickej aliancie na konci druhej svetovej vojny. Diskutujte, či Severoatlantická aliancia má význam aj v súčasnosti.

Odporúčané linky

<http://www.cenaa.org/analysis/nova-severoatlanticka-aliancia-nato/>

http://www.oskole.sk/?id_cat=1&clanok=21914

<https://domov.sme.sk/c/729331/nato-vznik-a-ciele-severoatlantickej-aliancie.html>

<https://encyklopediapoznania.sk/clanok/3909/severoatlanticka-aliancia-nato>

Zoznam obrázkov:

- Obr. č. 1: Winston Churchill, premiér Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska 1940-1945 a 1951-1955.
- Obr. č. 2: Logo Rady Európy.
- Obr. č. 3: Jacques Delors, predseda Európskej komisie 1985-1995.
- Obr. č. 4: Vlajky členských štátov integračného zoskupenia EFTA – zľava – Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko.
- Obr. č. 5: Štátny znak Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR).
- Obr. č. 6: Ústava Slovenskej republiky.
- Obr. č. 7: Michal Kováč, prvý prezident SR v rokoch 1993-1998.
- Obr. č. 8: Mikuláš Dzurinda, predseda vlády v rokoch 1998-2002 a 2002-2006, minister zahraničných vecí SR v rokoch 2010-2012.
- Obr. č. 9: Stretnutie prezidenta Slovenskej republiky Michala Kováča s generálnym tajomníkom NATO Manfredom Wörnerom počas oficiálnej návštevy Bruselu (1993).
- Obr. č. 10: Prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster prijíma v Grasalkovičovom paláci Güntera Verheugena, komisára Európskej komisie pre rozšírenie Európskej únie (1999).
- Obr. č. 11: Stretnutie Rudolfa Schustera, prezidenta Slovenskej republiky s Geomom W. Bushom prezidentom Spojených štátov amerických (2003).
- Obr. č. 12: Stretnutie Mikuláša Dzurindu, premiéra Slovenskej republiky s Geomom W. Bushom, prezidentom Spojených štátov amerických (2001).
- Obr. č. 13: Zľava Ján Slotá (SNS), Róbert Fico (SMER-SD) a Vladimír Mečiar (HZDS), predsedovia koalíčných strán v rokoch 2006 – 2010.
- Obr. č. 14: Obrázok ilustruje ekonomický pokles počas finančnej krízy od roku 2008.
- Obr. č. 15: Euromince.
- Obr. č. 16: Iveta Radičová (SDKÚ – DS), predsedníčka vlády Slovenskej republiky (2010-2012).
- Obr. č. 17: Vláda Petra Pellegriniho tvorená trojkou koalíciou strán SMER – SD, SNS a MOST – HÍT (2018).
- Obr. č. 18: Prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová.
- Obr. č. 19: Vládna koalícia zložená z členov a nominantov strán OĽANO, Sme rodina, SaS a Za ľudí. Známa bola aj ako vláda Igora Matoviča (2020).
- Obr. č. 20: 10. premiér SR Eduard Heger. Vo funkcii pôsobil od apríla 2021 do mája 2023.
- Obr. č. 21: Pandémia ochorenia Covid-19 ochromila globálnu ekonomiku.
- Obr. č. 22: Európsky parlament.
- Obr. č. 23: Budova Rady Európskej únie.
- Obr. č. 24: Vlajka Európskej únie.
- Obr. č. 25: Budova Rady Európskej únie.
- Obr. č. 26: Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie zodpovedný za energetickú úniu a Martin Schulz, predseda Európskeho parlamentu (2016).
- Obr. č. 27: Prezident USA Joe Biden, predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyenová a predseda Európskej rady Charles Michel rokJú na pôde Bieleho domu vo Washingtone D. C. (2023).
- Obr. č. 28: Summit G7 v japonskej Hirošime, ktorej sa ako hosť zúčastnil aj ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyy. Zľava kancelár Spolkovej republiky Nemecko Olaf Scholz, prezident USA Joe Biden, japonský premiér Fumio Kišida, Volodymyr Zelenskyy, prezident Francúzska Emmanuel Macron, premiér Kanady Justin Trudeau, premiér Spojeného kráľovstva Rishi Sunak, predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyenová (2023).
- Obr. č. 29: Londýnska konferencia Ukraine Recovery cielená na posilnenie medzinárodnej podpory Ukrajiny (2023).
- Obr. č. 30: Summit NATO v litovskej metropole Vilnius. Sprava predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyenová, prezident USA Joe Biden a predseda Európskej rady Charles Michel.
- Obr. č. 31: Vlajka Slovenskej republiky a Európskej únie.
- Obr. č. 32: Minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky Juraj Blanár (SMER-SD) a minister zahraničných vecí Rakúska Alexander Schallenberg počas oficiálneho stretnutia vo Viedni.

- Obr. č. 33: Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie zodpovedný za energetickú úniu.
- Obr. č. 34: Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Josep Borrell Fontelles.
- Obr. č. 35: Vedúci Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku Vladimír Šucha.
- Obr. č. 36: Ilustračný obrázok sveta a dvanástich hviezd Európskej únie symbolizujúci zahraničnú politiku Európskej únie.
- Obr. č. 37: Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini (2016).
- Obr. č. 38: Summit NATO v litovskom hlavnom meste Vilnius. Sprava predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyenová, predseda Európskej rady Charles Michel, talianska premiérka Giorgia Meloniová, premiér Kanady Justin Trudeau, ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj, prezident USA Joe Biden, japonský premiér Fumio Kišida, prezident Francúzska Emmanuel Macron, kancelár Spolkovej republiky Nemecko Olaf Scholz, premiér Spojeného kráľovstva Rishi Sunak (2023).
- Obr. č. 39: Bratislavský summit politických lídrov štátov Vyšehradskej skupiny. Zľava maďarský premiér Viktor Orbán, premiér Slovenskej republiky Ľudovít Ódor, český premiér Petr Fiala, premiér Poľska Mateusz Morawiecki (2023).
- Obr. č. 40: Vojaci misie Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 41: Minister obrany Slovenskej republiky Jaroslav Naď a minister obrany USA Lloyd Austinom pózuje fotografom počas rokovania na nemeckej základni Ramstein.
- Obr. č. 42: Politickí lídri Bukureštskej deviatky spolu s generálnym tajomníkom NATO Jensom Stoltenbergom počas stretnutia v Bratislave. Zľava Jens Stoltenberg, český prezident Petr Pavel, prezident Rumunska Klaus Iohannis, estónsky prezident Alar Karis, prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová, prezident Litvy Gitanas Nausėda, poľský prezident Andrzej Duda, prezidentka Maďarska Katalin Novák, lotyšský prezident Egils Levits a viceprezidentka Bulharska Iliana Iotova (2023).
- Obr. č. 43: Prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová (prvá zľava) na spoločnej fotografii s poľským prezidentom Andrzejom Dudom, prezidentom USA Joe Bidenom a rumunským prezidentom Klausom Iohannisom počas mimoriadneho summitu Bukureštskej deviatky v poľskej Varšave.
- Obr. č. 44: Premiér Slovenskej republiky Ľudovít Ódor víta ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského počas oficiálnej návštevy Slovenska. V pozadí prezidentka SR Zuzana Čaputová.
- Obr. č. 45: Generál Daniel Zmeko (vpravo), náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR, s predsedom vojenského výboru NATO, admirálom Robom Bauerom počas oficiálnej návštevy Bratislavy (2023).
- Obr. č. 46: Logo oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky.
- Obr. č. 47: Ciele udržateľného rozvoja (SDGs).
- Obr. č. 48: Bratislavský samit, zľava Donald Tusk, prezident Európskej rady, Angela Merkel, nemecká kancelárka, Robert Fico, premiér Slovenskej republiky a Jean-Claude Juncker, Prezident Európskej komisie (2016).
- Obr. č. 49: Hlavy štátov členských krajín Európskej únie na Bratislavskom samite (2016).
- Obr. č. 50: Štátna tajomník Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky Ivan Korčok počas predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie (2016).
- Obr. č. 51: Bratislavský samit, zľava Donald Tusk, prezident Európskej rady, Robert Fico, premiér Slovenskej republiky a Jean-Claude Juncker, Prezident Európskej komisie (2016).
- Obr. č. 52: Slovenské predsedníctvo v Rade Európskej únie, zľava Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini, minister zahraničných vecí Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska Boris Johnson a minister zahraničných vecí Slovenskej republiky Miroslava Lajčák (2016).
- Obr. č. 53: Rokovanie predstaviteľov členských štátov Európskej únie počas slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie.
- Obr. č. 54: Ilustračný obrázok kultúrnej diverzity v EÚ.
- Obr. č. 55: Ilustračný obrázok symbolizujúci európsky občiansky preukaz.
- Obr. č. 56: Ilustračný obrázok symbolizujúci príležitosti mladej generácie v EÚ.
- Obr. č. 57: Ilustračný obrázok rozporu medzi európskou a národnou identitou.
- Obr. č. 58: Humanitárna pomoc Európskej únie.
- Obr. č. 59: Štefan Daxner, politik, právnik, spisovateľ, spoluvorca Žiadostí slovenského národa.

- Obr. č. 60: Alexander Dubček, prvý tajomník ÚV KSČ (1968-69), čelný predstaviteľ Pražskej jari, predseda Federálneho zhromaždenia ČSFR v rokoch 1989-1992.
- Obr. č. 61: Václav Havel (prezident ČSSR 1989/90, prezident ČSFR 1990-92, prezident ČR 1993-98, 1998-2003) kladie kvety počas pokojného protestu v Československu v roku 1989.
- Obr. č. 62: Mapa Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR).
- Obr. č. 63: Mikuláš Dzurinda, predseda vlády SR v rokoch 1998-2002 a 2002-2006, minister zahraničných vecí SR v rokoch 2010-2012.
- Obr. č. 64: Samit Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 65: Ilustračný obrázok uniformy slovenského vojaka zúčastňujúceho sa misie Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 66: Robert Fico, predseda vlády SR 2006-2010, 2012-2016, 2016-súčasnosť.
- Obr. č. 67: Šéfovia diplomacie členských štátov Vyšehradskej štvorky rokovali v Bratislave. Slovenského ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí Rastislava Káčera (druhý sprava) doplnili rezortní kolegovia Péter Szijjártó z Maďarska (prvý zľava), Jan Lipavský z Česka (druhý zľava) a Zbigniew Rau z Poľska (prvý sprava) (2022).
- Obr. č. 68: Stály predstaviteľ Slovenskej republiky pri NATO Peter Bátor.
- Obr. č. 69: Teroristický útok na svetové obchodné centrum 11/9/2001.
- Obr. č. 70: Ilustračný obrázok utečeneckej krízy.
- Obr. č. 71: Protesty v Douma, Sýria (8.4.2011).
- Obr. č. 72: Utečenecký tábor Za'atri Refugee Camp v Jordánsku (18. júla 2013).
- Obr. č. 73: Život v časti al-Shaar, Aleppo, Sýria, (2015).
- Obr. č. 74: Viktor Janukovyč, prezident Ukrajiny v rokoch 2010-2014, zosadený z funkcie prezidenta ukrajinským parlamentom 22.2.2014.
- Obr. č. 75: Stretnutie Viktora Janukovyča, prezidenta Ukrajiny a Vladimíra Putina, prezidenta Ruskej federácie (2014).
- Obr. č. 76: Ukrajinské tanky prechádzajú mestom Irpiň neďaleko hlavného mesta Kyjev (2022).
- Obr. č. 77: Harry S. Truman, v rokoch 1945-1953 pôsobil ako 33. prezident USA.
- Obr. č. 78: Vlajka Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 79: Samit EU – USA. Zľava prezident Spojených štátov amerických Barack Obama, Herman Van Rompuy, prezident Európskej rady a José Manuel Barosso, predseda Európskej komisie (2014).

Zoznam máp:

- Mapa č. 1: Rozdelenie Juhoslávie.
- Mapa č. 2: Rozširovanie Európskej únie.
- Mapa č. 3: Vojenské a civilné misie EÚ.
- Mapa č. 4: Geografická pôsobnosť Európskej susedskej politiky.
- Mapa č. 5: Fyzicko-geografická mapa strednej Európy.
- Mapa č. 6: Veľkomoravská ríša.
- Mapa č. 7: Etnické skupiny na území Rakúsko-Uhorska v roku 1910.
- Mapa č. 8: Štáty strednej a východnej Európy v období medzi dvomi svetovými vojnami.
- Mapa č. 9: Územné straty Slovenska v rokoch 1938-1939.
- Mapa č. 10: Poloha Slovenskej republiky v Európe.
- Mapa č. 11: Násilné konflikty v roku 2022 (štátna medzištátna úroveň).
- Mapa č. 12: Násilné konflikty v roku 2022 (subštátna úroveň).
- Mapa č. 13: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Sýrii.
- Mapa č. 14: Obyvateľstvo Ukrajiny hovoriace rodným jazykom ruským.
- Mapa č. 15: Palestínske územné straty v rokoch 1946-2000.
- Mapa č. 16: Historické rozdelenie Izraela/Palestíny.
- Mapa č. 17: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Iraku.
- Mapa č. 18: Rozdelenie Európy v období studenej vojny.
- Mapa č. 19: Aktuálne členstvá a partnerstvá NATO.
- Mapa č. 20: Členské štáty s rokmi vstupu do Severoatlantickej aliancie.

Použitá literatúra:

- AHTISAARI, Martti, Joschka FISCHER, Mabel VAN ORANJE a Mark LEONARD, 2007. Mocou Európy sa plytvá. *www.komentare.sme.sk* [online]. Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/c/3544015/mocou-euro-py-sa-plytva.html>
- ANDĚL, Jiří, Ivan BIČÍK a Jan Daniel BLÁHA, no date. Makroregiony světa. Nová regionální geografie. V: *Dynamické vývojové procesy a štruktúry a ich medzinárodný kontext*. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 128–136. ISBN 80-8055-371-8.
- BÁRÁŇOVÁ-ČIDEROVÁ, Denisa, Radoslav SVITANA a Milan VETRÁK, 2006. *Vybrané pojmy európskej integrácie* [online]. B.m.: Informačná kancelária Európskeho parlamentu na Slovensku. ISBN 80-7165-575-9. Dostupné na: https://sekarl.euba.sk/arl-eu/en/detail-eu_un_cat-0049117-Vybrane-pojmy-euro-pskej-integracie/
- BÁTORA, Jozef, 2014. *Zahraničná politika Európskej Únie: Paradoxy a otázky*. 2014. ISSN 978-80-223-3688-8.
- BÁTORA, Jozef a Nik HYNEK, 2014. *Fringe Players and the Diplomatic Order* [online]. London: Palgrave Macmillan UK [cit. 30.12.2023]. ISBN 978-1-349-34916-6. Dostupné na: doi:10.1057/9781137314697
- BOLEČEKOVÁ, Martina, 2014. Migračná politika Slovenskej republiky: desať rokov po vstupe do Európskej únie. *www.politickevedy.fpvmv.umb.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/23454/migracna-politika-slovenskej-republiky-desat-rokov-po-vstupe-do-euro-pskej-unie>
- BOLEČEKOVÁ, Martina, Mária HURAJ ROŠTEKOVÁ a Radovan GURA, 2022. *Zahraničná politika Slovenskej republiky v európskom susedstve*. Praha: Naše vojsko. ISBN 978-80-206-1561-9.
- BONDE, Jens-Peter, ed., 2009. *Consolidated reader-friendly edition of the Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon (2007)*. 2nd edition. Brusel: Foundation for EU Democracy. ISBN 978-87-87692-72-4.
- BORCHARDT, Klaus-Dieter, 2023. *The ABC of EU law* [online]. LU: Publications Office of the European Union [cit. 16.11.2023]. ISBN 978-92-76-10145-1. Dostupné na: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/28354>
- BOYD, Andrew, 1949. Western union: UNA's guide to European recovery. V: [online]. s. 159–160. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/Western-union-%3A-UNA's-guide-to-European-recovery-Boyd-Boyd/f7423b4c44de553fb1d303809a5d1890de3cf069>
- BROCKOVÁ, Ingrid, 2004. Ekonomická dimenzia zahraničnej politiky SR. V: *Zahraničná politika Slovenska po vstupe do NATO a EÚ. Východníská a stratégia*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, s. 67–83. ISBN 80-969186-2-1.
- BROCKOVÁ, Ingrid, 2006. Zahraničná ekonomická politika SR. V: *Slovensko 2005: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. s. 325–343. ISBN 80-88935-84-9.
- BROCKOVÁ, Ingrid, no date. Európska ekonomická integrácia. V: *Európska únia dnes. Súčasný trendy a význam pre Slovensko*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, s. 127–1254. ISBN 80-7165-396-9.
- BRZICA, Daneš, ATTILA SZÉP a Urban RUSNÁK, 2002. *Rozvojová pomoc a spolupráca*. 2002. B.m.: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií.
- BULMER, Simon, Owen PARKER, Ian BACHE, Stephen GEORGE a Charlotte BURNS, 2020. *Politics in the European Union*. 5th editon. Oxford, United Kingdom ; New York, NY: Oxford University Press. The new European Union series. ISBN 978-0-19-882063-5.
- CABUK, Jaroslav, 2022. Modernizácia armád východného krídla NATO ako dôsledok vojny na Ukrajine. *Adapt Institute* [online]. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://www.adaptinstitute.org/sk/modernizacia-armad-vychodneho-kridla-nato-ako-dosledok-vojny-na-ukrajine/12/06/2022/>
- CENRAL INTELLIGENCE AGENCY, ed., 2023. *The World Factbook: Syria* [online]. B.m.: Central Intelligence Agency [cit. 4.11.2023]. Dostupné na: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/>

- CESARZ, Zbigniew, no date. [Konflikty zbrojne jako problem międzynarodowy. V: *Problemy polityczne współczesnego świata*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 75–104. ISBN 978-229-1462-8.
- CINI, Michelle a Nieves PÉREZ SOLÓRZANO BORRAGÁN, 2022. *European Union Politics*. 7th edition. New York, NY: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-886223-9.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2023. *Schengen: your gateway to free movement in Europe* [online]. LU: Publications Office of the European Union [cit. 16.11.2023]. ISBN 978-92-824-9083-9. Dostupné na: <https://data.europa.eu/doi/10.2860/037>
- CUHANIČ, Ján, 2011. Závěry strategického hodnotenia obrany SR. *www.ucps.sk* [online]. Dostupné na: http://www.ucps.sk/clanok-0-1426/Zavery_strategickeho_hodnotenia_obrany_Slovenskej_republiky.html
- ČAJKA, Peter, Peter TEREM, Lucia RÝSOVÁ a Michal IŠTOK, no date. *Politická geografia*. B.m.: Bratia Sabovci. ISBN 978-80-557-0013-7.
- ČURDA, Jiří a Pavol ZATLKAJ, 2003. *Cesta Slovenska do NATO: niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993 - 2002*. 1. vydanie. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. ISBN 978-80-224-0773-1.
- DE MUNTE, André, 2023. *Rozširovanie Únie | Informačné listy o Európskej únii | Európsky parlament* [online] [cit. 25.8.2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/167/rozsirovanie-unie>
- DRULÁK, Petr, 2012. *Slovensko, Česko a Západ. Zahraničná politika* [online]. Dostupné na: <https://archivzp.sfpa.sk/slovensko-cesko-a-zapad/>
- DULEBA, Alexander, 2022. *Ukrajina bude inou krajinou po tejto vojne - Podcast Aktuálne o Ukrajine. Slovenské podcasty* [online]. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://skpodcasty.sk/podcasty/aktualne-o-ukrajine/epizoda/alexander-duleba-ukrajina-bude-inou-krajinou-po-tejto-vojne/>
- ĐURICA, Jozef, 2001. *Prínosy a záväzky členstva v NATO* [online]. B.m.: Vydavateľská a informačná agentúra MO SR. ISBN 80-88842-47-6. Dostupné na: <https://sclib.svkk.sk/sck01/Record/000088668?lng=en>
- EEAS, 2023. *The EU and the Syria Crisis* [online]. 2023. [cit. 1.11.2023]. Dostupné na: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/BC7%20Political%20Factsheet%20EN%20final.pdf>
- EICHLER, Jan, 2011. *Formování bezpečnostní kultury Evropské unie. Vojenské rozhledy* [online]. 2011, č. 4/2011 [cit. 1.8.2017]. Dostupné na: <https://vojenskerozhledy.cz/kategorie/formovani-bezpecnostni-kultury-evropske-unie-evropska-bezpecnostni-strategie-2003>
- EURACTIV SLOVENSKO, 2023. *Európska únia. Rozširovanie*. *www.europskaunia.sk* [online] [cit. 25.8.2023]. Dostupné na: <https://www.europskaunia.sk/rozsirovanie>
- EUROIURIS, no date. *Európska Únia - EÚ vo svete*. *eu.euroiuris.sk* [online] [cit. 10.8.2017]. Dostupné na: http://eu.euroiuris.sk/pre_studentov/eu_vo_svete
- EUROPEAN COMMISSION, ed., 2004a. *Facing the challenge: the Lisbon strategy for growth and employment: report from the High Level Group chaired by Wim Kok*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-894-7377-0.
- EUROPEAN COMMISSION, ed., 2004b. *Taking Europe to the world: 50 years of the European Commission's external service*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-894-7377-0.
- EUROPEAN COMMISSION, 2013. *Standard Eurobarometer 80 - Data Europa EU* [online] [cit. 8.4.2014]. Dostupné na: https://data.europa.eu/data/datasets/s1123_80_1_std80?locale=en
- EUROPEAN COMMISSION, 2016a. *A deeper and fairer Single Market* [online]. 2016. [cit. 15.3.2016]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13446/attachments/1/translations/en/renditions/native>
- EUROPEAN COMMISSION, 2016b. *EU position in world trade*. *www.policy.trade.ec.europa.eu* [online] [cit. 15.8.2016]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/eu-position-world-trade_en

EUROPEAN PARLIAMENT, 2023. Powers and procedures. *Powers and procedures* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures>

EUROPEAN UNION, 2023a. Court of Justice of the European Union (CJEU). *www.european-union.europa.eu* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/court-justice-european-union-cjeu_en

EUROPEAN UNION, 2023b. European Central Bank (ECB). *www.european-union.europa.eu* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-central-bank-ecb_en

EUROPEAN UNION, 2023c. European Commission – what it does. *www.european-union.europa.eu* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en

EUROPEAN UNION, 2023d. European External Action Service – EEAS. *www.european-union.europa.eu* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-external-action-service-eeas_en

EUROPEAN UNION, 2023e. *Import, export, trade in the European Union* [online] [cit. 30.10.2023]. Dostupné na: https://european-union.europa.eu/live-work-study/import-and-export_en

EURÓPSKA RADA, 2016. Politika rozširovania EÚ. *www.consilium.europa.eu* [online] [cit. 25.8.2023]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/>

EUROSTAT, 2023. EU trade with Russia - latest developments. *www.ec.europa.eu* [online] [cit. 28.8.2023]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Russia_-_latest_developments

FIALA, Petr, Ondřej KRUTÍLEK a Markéta PITROVÁ, 2003. *Evropská unie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-450-6.

FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ, 2009. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-180-2.

FIGEL, Petr a Miroslav ADAMIŠ, 2004. *Slovensko na ceste do Európskej únie* [online] [cit. 16.11.2023]. ISBN 978-80-89180-01-1. Dostupné na: https://www.library.sk/arl-umb/sk/detail-umb_un_cat-0005417-Slovensko-na-cesto-do-Europскеj-unie/

FOBELOVÁ, Daniela, 2006. *Tri rozmery kultúry*. B.m.: IRIS. ISBN 80-89018-75-0.

GAJDOŠ, Alfonz a Jaroslav MAZÚREK, 2013. *Regionálna geografia Európy*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. ISBN 978-80-224-1304-6.

GARIUP, Monica, 2009. *European Security Culture: Language, Theory, Policy*. Londýn: Routledge. ISBN 978-1-315-58100-2.

GODA, Samuel a Jaroslav UŠIAK, 2016. What is the Threat Perception of the Slovak Republic? 2016, roč. 10, č. 1, s. 61–87. ISSN 1802-548X.

GUBÁŠ, František, 2003. Ekonomické aspekty obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky. *www.natoaktual.cz* [online]. Dostupné na: https://www.natoaktual.cz/publikace/ekonomicke-aspekty-a-rizika-obrany-a-bezpecnosti-slovenskej-republiky.A031104_154145_na_knihovna_m01

GURA, Radovan a Gilles ROUET, 2012. *Expressions culturelles et identités européennes*. Brusel: Bruylant. Collection Identités et cultures en Europe. ISBN 978-2-8027-3563-2.

GURA, Radovan a Gilles ROUET, 2016. *Les citoyens et l'intégration européenne* [online] [cit. 30.12.2023]. ISBN 978-2-343-08508-1. Dostupné na: https://www.library.sk/arl-umb/en/detail-umb_un_cat-0237891-Les-citoyens-et-lintegration-europeenne/

- GURA, Radovan, Gilles ROUET a Bernard LAMIZET, 2014a. *Intégration et voisinage européens*. Paris: L'Harmattan. 28. ISBN 978-2-343-04850-5.
- GURA, Radovan, Gilles ROUET a Bernard LAMIZET, 2014b. *Intégration et voisinage européens*. Paríž: L'Harmattan. Local & global, 28. ISBN 978-2-343-04850-5.
- GURA, Radovan a Natasza STYCZYNSKA, 2014. *Identités et espaces publics européens*. Paríž: l'Harmattan. Local & global. ISBN 978-2-343-02583-4.
- HAASS, Richard, 2022a. Is Diplomacy Between Russia and the West Still Possible? *www.cfr.org* [online] [cit. 11.10.2023]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/article/diplomacy-between-russia-and-west-still-possible>
- HAASS, Richard, 2022b. Ukraine's Coming Winter of Decision. *www.cfr.org* [online] [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/article/ukraines-coming-winter-decision>
- HALÁS, Matúš, 2014. Od priestoru k ľuďom späť. Politická geografia minulého storočia. V: *Geopolitické omyly dvadsiateho storočia*. 1. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, s. 364. ISBN 978-80-223-3652-9.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2014. *Conflict Barometer 2013: disputes, non-violent crises, violent crisis, limited wars, wars*. 22. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2015. *Conflict Barometer 2014: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 23. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2016. *Conflict Barometer 2015: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 24. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2017. *Conflict Barometer 2016: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 25. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2018. *Conflict Barometer 2017: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 26. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2019. *Conflict Barometer 2018: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 27. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2020. *Conflict Barometer 2019: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 28. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2021. *Conflict Barometer 2020: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 29. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2022a. *Conflict Barometer 2021: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 30. ISBN 1616-931X.
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2022b. *Datasets* [online]. 2022. [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: <https://hiik.de/data-and-maps/datasets/?lang=en#>
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2022c. *Methodology* [online] [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: <https://hiik.de/hiik/methodology/?lang=en>
- HEIDELBERG INSTITUTE FOR INTERNATIONAL CONFLICT RESEARCH, 2023. *Conflict Barometer 2022: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. 31. ISBN 1616-31X.
- HINNEBUSCH, Raymond A., 2003. *The international politics of the Middle East* [online]. Manchester: Manchester University Press. Regional international politics series [cit. 28.8.2017]. ISBN 0-7190-5345-5. Dostupné na: <https://open.org/download?type=document&docid=341386>
- HORVÁTH, Peter, 2004. Stredná Európa a jej integračné pokusy. *Slovenská politologická revue* [online]. 2004, č. 2/2004. Dostupné na: https://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_2_2.pdf
- INTERNATIONAL MONETARY FUND, no date. World Economic Outlook (October 2023). *www.imf.org* [online] [cit. 1.11.2023]. Dostupné na: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO>

- IŠTOK, Robert a Irina KOZÁROVÁ, 2015. *Geokonfliktológia: teoretické aspekty a empirická aplikácia: (vybrané problémy)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1339-3.
- IŠTOK, Robert, Alena MADZIKOVÁ a Anton FOGAŠ, 2015. *Geografia Európy* [online]. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita. ISBN 978-80-555-2498-6. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Istok1>
- IŠTOK, Robert a PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, ed., 2006. Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie. V: Robert IŠTOK a PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, ed. *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, s. 62–107. ISBN 80-8068-500-2.
- IŠTOK, Robert, Peter TEREM, Peter ČAJKA a Lucia RÝSOVÁ, 2010. *Politická geografia* [online]. B.m.: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB [cit. 31.12.2023]. ISBN 978-80-557-0013-7. Dostupné na: https://ar1.library.sk/ar1-umb/sk/detail-umb_un_cat-0101467-Politicka-geografia/
- IVANIČKA, Koloman, 1999. *Slovensko: génius loci*. Bratislava: Eurostav. ISBN 80-968183-3-3.
- JANKUV, Juraj, 2006. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv* [online]. Bratislava: IURA EDITION. ISBN 978-80-8078-096-8. Dostupné na: https://sekarl.euba.sk/ar1-eu/sk/detail-eu_un_cat.1-0046772-Medzinarodne-a-europske-mechanizmy-ochrany-ludskych-prav/
- JELEN, Libor, 2021. *Konfliktní regiony světa - Evropa* [online]. Praha: ČGS. ISBN 978-80-87476-06-2. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/360792322_Konfliktni_regiony_sveta_-_Evropa
- JILAS, Milovan, 1969. *Conversations with Stalin* [online]. B.m.: Harcourt, Brace and World. Dostupné na: <http://archive.org/details/conversationswit00djil>
- JOHNSON, Paul, 1997. *A History of American People*. Prel. Věra LAMPER a Jan LAMPER. New York: Academia. ISBN 80-200-0799-7.
- JOHNSON, Paul, 1998. *A History of the American People* [online]. New York: Harper Collins Publishers, Inc. [cit. 31.12.2023]. ISBN 80-200-0799-7. Dostupné na: <http://archive.org/details/historyofameric000john>
- KALERGI-COUDENHOVE, Richard von, 1993. *Pan-Evropa*. Praha: Panevropa Praha s.r.o.
- KERN, Miroslav, 2008. Volby 1998 neodviali Mečiara ďaleko. *www.sme.sk* [online] [cit. 23.8.2017]. Dostupné na: <https://www.sme.sk/c/4093993/volby-1998-neodviali-meciara-daleko.html>
- KISSINGER, Henry, 2016. *Uspořádání světa: Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-335-0.
- KMEC, Vladimír, Matúš KORBA a Robert ONDREJCSÁK, 2005. *Transformácia NATO a bezpečnostná a obranná politika SR* [online]. Bratislava: Centrum bezpečnostných štúdií. ISBN 808941-82-5. Dostupné na: https://sekarl.euba.sk/ar1-eu/en/detail-eu_un_cat-0288803-Transformacia-NATO-a-bezpecnostna-a-obranna-politika-SR/
- KOPAČKA, Ludvík, 1992. Změny v geografickém rozmístění čs. průmyslu 1962-1988. *Sborník České geografické společnosti* [online]. 1992, č. 3/1992, s. 152–171. Dostupné na: <http://geoprodig.cnrs.fr/items/show/92087>
- KOSÍR, Igor, 2010. *Medzinárodná ekonomická integrácia. Od autarkie ku globálnej ekonomickej integrácii*. [online]. Banská Bystrica: FPVMV UMB. ISBN 978-80-8083-942-0. Dostupné na: https://sekarl.euba.sk/ar1-eu/sk/detail-eu_un_cat-0113773-Medzinarodna-ekonomicka-integracia-od-autarkie-ku-globalnej-ekonomickej-integracii/
- KOSÍR, Igor, 2015. Spoločná obchodná politika Európskej únie. V: *Alternatívy vývoja európskej integrácie. Časť 2*. Bratislava: Ekonóm, s. 31–87. ISBN 978-80-225-4213-5.
- KOSÍR, Igor a M. ROSENBERG, 2005. Výzvy nových foriem inštitucionálnej integrácie – integrácie vyššieho rádu a flexibilnej integrácie. V: *Nové obchodnopolitické prostredie SR a ČR po vstupe do EÚ*. Bratislava: Ekonóm, s. 114.
- KOZÁROVÁ, Irina, 2016. Príčiny vzniku ozbrojených konfliktov a vojen po roku 1990. V: *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR: vypracovanie odborných študijných materiálov, ktoré sa*

- venujú aktuálnym otázkam bezpečnosti relevantných pre SR ako člena EÚ a NATO. Banská Bystrica: UMB FPVMV, s. 164–168. ISBN 978-80-557-1214-7.
- KRATOCHVÍL, Petr a Petr DRULÁK, 2009. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál. 1. ISBN 978-80-7367-469-4.
- KREJČÍ, Oskar, 1997. *Mezinárodní politika*. Praha: Victoria Publishing.
- KREJČÍ, Oskar, 1998. *Geopolitika středoevropského prostoru. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Ekopress. ISBN 80-86119-29-7.
- KREJČÍ, Oskar, 2000. *Geopolitika středoevropského prostoru: horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky*. 1. Praha: Ekopress. ISBN 978-80-86119-29-8.
- KREJČÍ, Oskar, 2009. *Geopolitika středoevropského prostoru - pohled z Prahy a Bratislavy, 3. upravené a rozšířené vydání*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-001-0.
- KREJČÍ, Oskar, 2011. *Lidská práva* [online]. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-056-0. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/272814717_Lidska_prava
- KREJČÍ, Oskar, 2021. *Mezinárodní politika. 6. vydání*. Praha: Ekopress. ISBN 978-80-87865-63-7.
- KREJČÍ, Oskar, 2022. *Válka. 3. aktualizované a doplněné vydání*. B.m.: Professional Publishing. 3. ISBN 978-80-88260-61-5.
- KUČEROVÁ, Irah, 2015. *Střední Evropa: komparace vývoje středoevropských států*. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3067-0.
- KUNEŠOVÁ, Hana, Aleš KOCOUREK, Pavla BEDNÁŘOVÁ, Eva CIHELKOVÁ a Miloš NOVÝ, 2001. *Světová ekonomika – nové jevy a perspektivy. 3. vydání* [online]. Dostupné na: <https://www.beck.cz/svetova-ekonomika-nove-jevy-a-perspektivy-3-vydani>
- LACOSTE, Yves, 1990. Preface. V: *Quand d'Allemagne pensait le monde*. s. 1–14.
- LEHMANNOVÁ, Zuzana, 2010. *Paradigma kultur*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-297-4.
- LEŠKO, Marián, 1998. Príbeh sebadiskvalifikácie favorita. V: *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhanie a perspektívy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre Verejné Otázky, Edícia Štúdie a názory, s. 15–80. ISBN 978-80-88935-01-8.
- LETRICH, Jozef, 2012. *Dejiny novodobého Slovenska*. Martin: Nadácia Dr. Jozefa Lettricha, Múzeum SNP. ISBN 978-80-971152-5-8.
- LETZ, Róbert, 1996. Náčrt dejín Uhorska a Maďarska, s osobitným zreteľom na maďarsko-slovenské vzťahy. *Polygrafia vedeckej literatúry a časopisov SAV*. 1996, s. 66–67.
- LINDSAY, James, no date. Five Questions: Russia's War on Ukraine. *Council on Foreign Relations* [online]. no date [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/blog/five-questions-russias-war-ukraine>
- LÓPEZ, Maria Alvarez, 2023. *Spojené kráľovstvo, Informačné listy o Európskej únii, Európsky parlament* [online] [cit. 25.8.2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/216/spojene-kralovstvo>
- LUŇÁK, Petr, 1997. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce* [online]. Praha: Libri [cit. 3.1.2024]. ISBN 80-85983-29-X. Dostupné na: <https://www.databazeknih.cz/knihy/zapad-spojene-staty-a-zapadni-evropa-ve-studene-valce-193131>
- MARON, Fabienne a Grzegorz POZARLIK, ed., 2011. *Identités, citoyennetés et démocratie: 20 ans après*. Brusel: Bruylant. Collection Voisinages européens, 6. ISBN 978-2-8027-3085-9.
- MASARIKOVÁ, Monika, 2016. *Zabezpeč si vedomosti: Medzinárodné organizácie a bezpečnosť - Európska únia* [online]. 2016. B.m.: Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku. Dostupné na: <https://slovaksecurity.org/wp-content/uploads/2016/12/Zabezpec-si-vedomosti-EU.pdf>

- MATIŠÁK, Andrej, 2016. Slovensko zvládlo poslednú skúšku v Európskej únii. *Pravda* [online]. 292. vyd. 2016, s. 1–3. ISSN 1335-4050. Dostupné na: <https://europa.pravda.sk/aktuality/clanok/414339-slovensko-zvladlo-poslednu-skusku-v-europskej-unii/>
- MICHAELI, Eva a Robert IŠTOK, 2000. Formovanie územia Slovenska a geopolitické zhodnotenie jeho polohy v kontexte Strednej Európy. V: *Dynamické vývojové procesy a štruktúry a ich medzinárodný kontext*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 276–283. ISBN 80-8055-371-8.
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2011. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2011 - 2014* [online]. 2011. [cit. 9.8.2017]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem/NPR_SR_2011-2014.pdf
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2012. *Národný program reforiem Slovenkej republiky 2012* [online]. 2012. [cit. 26.8.2017]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem/NPR2012-aktualizacia.pdf>
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2015. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2015* [online]. 2015. [cit. 8.9.2017]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem/NPR_2015_final.pdf
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2017. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2017* [online]. 2017. [cit. 15.8.2017]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem/NPR_2017_final.pdf
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2018. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2018* [online]. 2018. [cit. 15.8.2018]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem/NPR_2018_final.pdf
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2019. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2019* [online]. 2019. [cit. 8.8.2020]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/npr-2019_final.pdf
- MINISTERSTVO FINANCIÍ SR, 2020. *Národný program reforiem Slovenskej republiky 2022* [online]. 2020. [cit. 10.9.2023]. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/npr-2022.pdf>
- MINISTERSTVO OBRANY ČR, 1991. *Vojenská doktrína ČSFR* [online]. 20. marec 1991. [cit. 23.8.2023]. Dostupné na: <https://mocr.army.cz/images/Bilakniha/CSD/1991%20Vojenska%20doktrina%20CSFR.pdf>
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2005. *Bezpečnostná stratégia SR 2005* [online]. 27. september 2005. [cit. 18.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/files/833.pdf>
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2013. *Biela kniha o obrane* [online]. 2013. [cit. 21.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/data/BKO2013.pdf>
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2015. *Na Slovensku nevznikne základňa, ale styčný integračný tím NATO* [online] [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mod.gov.sk/35906-sk/na-slovensku-nevznikne-zakladna-ale-stycny-integracny-tim-nato/>
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2016a. *Biela kniha o obrane* [online]. 2016. [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: https://www.mosr.sk/data/BKO2016_HQ.pdf
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2016b. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 - 2020. *www.mosr.sk* [online] [cit. 10.9.2023]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky/>
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2021a. *Bezpečnostná stratégia SR 2021* [online]. 2021. [cit. 18.8.2023]. Dostupné na: https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf
- MINISTERSTVO OBRANY SR, 2021b. *Obranná stratégia Slovenskej republiky* [online]. 2021. [cit. 18.8.2023]. Dostupné na: https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf

MINISTERSTVO OBRANY SR, 2023. *Prehľad ukončených operácií medzinárodného krízového manažmentu* [online] [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/prehlad-ukonceny-ch-operacii-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR, 2016. Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ. *www.minedu.sk* [online] [cit. 8.10.2016]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/slovenske-predsednictvo-v-rade-eu/>

MINISTERSTVO VNÚTRA SR, 2010. Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození Slovenskej republiky. *www.minv.sk* [online] [cit. 21.8.2023]. Dostupné na: https://www.minv.sk/?Dokumenty_na_stiahnutie_CO

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2016. *Predsedníctvo v Rade EÚ* [online] [cit. 18.8.2017]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/diplomacia/slovensko-v-europskej-unii/predsednictvo-v-rade-eu>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2019. *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 - 2023* [online]. 2019. [cit. 11.8.2023]. Dostupné na: https://slovakaid.sk/wp-content/uploads/2020/12/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023-2.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2023a. Dokumenty k zahraničnej politike. *www.mzv.sk* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/diplomacia/zahranicna-politika>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2023b. Slovensko v NATO. *www.mzv.sk* [online] [cit. 19.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/diplomacia/medzinarodne-organizacie/slovensko-v-nato>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2023c. Spoločná bezpečnostná a obranná politika EÚ. *www.mzv.sk* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/diplomacia/bezpecnostna-politika/spolocna-a-obranna-politika-eu>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, 2023d. *Stála delegácia SR pri NATO* [online]. 2023. [cit. 12.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/13375/1+++NATO+a+SD+SR+pri+NATO.pdf/51f6bd39-4106-4d01-9a51-2149e6786ac3>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ A EURÓPSKYCH ZÁLEŽITOSTÍ SR, no date. Rozvojová spolupráca. *www.mzv.sk* [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/diplomacia/rozvojova-spolupraca-a-humanitarna-pomoc/rozvojova-spolupraca>

MISTRÍK, Erich, 2000. *Multikultúrna výchova v prípade učiteľov*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-11-4.

MIŠÍK, Matúš, 2015. Národný záujem na prvom mieste: vnímanie nových členských štátov EÚ. *Sociológia* [online]. 2015, č. 47 [cit. 10.10.2016]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03301231Misik%20OK.pdf>

MLÁDEK, Jozef, 1990. *Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska*. 1. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-0006-3.

NAĎ, JAROSLAV, no date. *Daj NATO! Je rozkaz nad zákon? (s ministrom obrany Jarom Naďom)* [online]. [cit. 10.11.2023].

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2007. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2006*. ISBN 978-80-8043-113-6.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2008. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2007*. ISBN 978-80-8043-125-9.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2009. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2008*. ISBN 978-80-8043-133-4.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2010. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2009*. ISBN 978-80-8043-151-8.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2011. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2010*. ISBN 978-80-8043-165-5.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2012. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2011*. ISBN 978-80-8043-178-5.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2013. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2012*. ISBN 978-80-8043-188-4.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2014. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2013*. ISBN 978-80-8043-195-2.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2015. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2014*. ISBN 978-80-8043-203-4.

- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2016. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2015*. ISBN 978-80-8043-213-3.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2017. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2016*. ISBN 978-80-8043-220-1.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2018. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2017*. ISBN 978-80-8043-220-1.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2020. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2019*. ISBN 978-80-8043-244-7.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2021. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2020*. ISBN 2729-8647.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2022. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2021*. ISBN 2729-8647.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, 2023. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2022*. ISBN 978-80-8043-255-3.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA, no date. *Výročná správa Národnej banky Slovenska 2018*. ISBN 978-80-8043-241-6.
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 1992. *Ústava Slovenskej republiky* [online]. 1. september 1992. [cit. 23.8.2023]. Dostupné na: https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_ustava_20210324.pdf
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 1994. Programové vyhlásenie vlády SR od 13.12.1994 do 30.10.1998. www.nrsr.sk [online] [cit. 23.8.2023]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=289948>
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2005. *Obranná stratégia Slovenskej republiky* [online]. 2005. [cit. 18.8.2023]. Dostupné na: <https://www.mod.gov.sk/data/files/832.pdf>
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2021. *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 - 2024* [online]. 2021. [cit. 25.10.2023]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=494677>
- NÁRODNÁ RADA SR, 1996. *Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenskej republiky* [online]. 23. apríl 1996. [cit. 23.8.2023]. Dostupné na: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=22424&fileName=nav_0424.pdf&ext=pdf
- NATO, 2004. *NATO Public Diplomacy Division: NATO v 21. storočí*. 2004.
- NATO, 2017. What is NATO? www.nato.int [online] [cit. 15.8.2017]. Dostupné na: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
- NEČAS, Pavel a Jaroslav UŠIAK, 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia* [online]. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. ISBN 978-80-8040-401-7. Dostupné na: https://www.library.sk/arl-umb/sk/detail-umb_un_cat-0099115-Novy-pristup-k-bezpecnosti-statu-na-zaciatku-21-storocia/
- NIJMAN, Jan, Peter O. MULLER a Harm J. de BLIJ, 2017. *Geography: Realms, Regions, and Concepts*. B.m.: John Wiley & Sons. ISBN 978-1-119-44413-8.
- NUGENT, Neill, 2017. *The government and politics of the European Union*. 8th ed. London: Bloomsbury Academic. The European Union series. ISBN 978-1-137-45409-6.
- NYE, Joseph S., 2015. *Is the American Century Over?* Cambridge: UK: Polity Press. Global futures series. ISBN 978-0-7456-9007-0.
- OBADI, Saleh Mothana, ed., 2015a. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcích geopolitických rizík*. 1. vydanie. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN 978-80-7144-245-5.
- OBADI, Saleh Mothana, 2015b. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcích geopolitických rizík*. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN ISBN 978-80-7144-245-5.
- OFFICE OF THE HISTORIAN, 2017. North Atlantic Treaty Association. www.history.state.gov [online] [cit. 15.8.2017]. Dostupné na: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>
- OLSEN, Jonathan, 2021. *The European Union: politics and policies*. 7. vyd. New York: Routledge, Taylor & Francis group. ISBN 978-1-138-34031-2.

- OWEN, Roger, 2006. *State, power and politics in the making of the modern Middle East*. 3. vyd. New York: Routledge. ISBN 0-415-29713-3.
- PIERINI, Marc, 2016. In Search of an EU Role in the Syrian War. *www.carnegieeurope.eu* [online] [cit. 8.10.2016]. Dostupné na: <https://carnegieeurope.eu/2016/08/18/in-search-of-eu-role-in-syrian-war-pub-64352>
- PLECHANOVÁ, Běla a Jiří FIDLER, 1997a. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahu 1941-1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. ISBN 80-85241-79-X.
- PLECHANOVÁ, Běla a Jiří FIDLER, 1997b. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, 1941-1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. ISBN 978-80-85241-79-2.
- PLÚTARCHOS, 2006. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. Praha: Arista, Baset, Maitrea. ISBN 80-86410-46-3.
- ROY, Diana a Thamine NAYEEM, 2022. Where Are Ukrainian Refugees Going? *Council on Foreign Relations* [online]. 2022 [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/video/where-are-ukrainian-refugees-going>
- ŘEZNIČKOVÁ, Dana a Lenka PAVELKOVÁ, 2021. *Politická geografie – Metodika výuky politické geografie ve všeobecném vzdělávání*. 2021. B.m.: Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova.
- SESTANOVICH, Stephen, 2023. Ukraine's Counteroffensive: Will It Retake Crimea? *Council on Foreign Relations* [online] [cit. 10.11.2023]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/in-brief/ukraines-counteroffensive-will-it-retake-crimea>
- SHANGHAI RANKING, no date. Shanghai Ranking's Academic Ranking of World Universities. *www.shanghairanking.com* [online] [cit. 2.11.2023]. Dostupné na: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2022>
- SIČÁK, Andrej, 2006. Česko-slovenské vztahy v minulosti, filozofické aspekty spôsobu života v našom časopriestore na prelome dvoch tisícročí. V: Robert IŠTOK *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, s. 176–188. ISBN 80-8068-500-2.
- SIPRI, 2023. SIPRI Military Expenditure Database. *www.sipri.org* [online] [cit. 25.8.2023]. Dostupné na: <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI-Milex-data-1949-2022.xlsx>
- SITA, 2016. Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska | Parlamentné Listy. *www.parlamentnelisty.sk* [online] [cit. 25.8.2017]. Dostupné na: <https://www.parlamentnelisty.sk/spravy/162447/vladne-koalicie-a-vlady-v-ere-samostatneho-slovenska/>
- SMITH, Dan, 2004. Trends and Causes of Armed Conflict. V: [online]. Berlin: Berghof Research Centre for Constructive Conflict [cit. 1.10.2016]. Dostupné na: doi:10.1007/978-3-663-05642-3_6
- STRATENHULTE, Eckart, 2015. *Európa-informačná brožúra pre mladých* [online]. B.m.: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie [cit. 12.8.2023]. ISBN 978-92-79-40227-2. Dostupné na: europa.eu/teachers-corner/index_sk.htm
- SUVOROV, Vladimir, 2001. *Vojennaja konfliktologija: osnovnyje podchody k izučeniju vooružennych konfliktov*. V: Jevgenij STEPANOV *Sovremennaja geokonfliktologija v kontekste kultury mira*. Moskva: Éditorial URSS. ISBN 978-5-8360-0355-5.
- SZOMOLÁNYI, Soňa, ed., 2005a. *Spoločnosť a politika na Slovensku: Cesty k stabilite 1989-2004*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. ISBN 978-80-223-2077-1.
- SZOMOLÁNYI, Sona, ed., 2005b. *Spoločnosť a politika na Slovensku: Cesty k stabilite 1989-2004*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. ISBN 80-223-2077-3.
- ŠIKULOVÁ, Ivana, 2014. Slabé oživenie stále zraniteľnej európskej ekonomiky. V: Saleh Mothana OBADI *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúčich geopolitických rizík*. 1. vyd. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, s. 86–87. ISBN 978-80-7144-245-5.
- ŠLACHTA, Mojmír, 2007. *Ohniska napětí ve světě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti. ISBN 978-80-7011-926-6.

- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 1998. Počet a podiel platných hlasov pre politické strany. www.volby.statistics.sk [online] [cit. 22.8.2023]. Dostupné na: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab2.jsp.htm>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2014. Voľba prezidenta Slovenskej republiky 2014. www.volby.statistics.sk [online] [cit. 18.10.2023]. Dostupné na: <https://volby.statistics.sk/prez/prez2014/Prezident-dv/def-sk.html>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2016. Voľby do Národnej rady SR 2016 - Definitívne výsledky. www.volby.statistics.sk [online] [cit. 10.10.2023]. Dostupné na: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/data03.html>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2019. Voľby prezidenta Slovenskej republiky 2019 -. www.volby.statistics.sk [online] [cit. 18.10.2023]. Dostupné na: <https://volby.statistics.sk/prez/prez2019/sk/data04.html>
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2020. Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky - NRSR 2020. www.volby.statistics.sk [online] [cit. 25.10.2023]. Dostupné na: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/sk/index.html>
- ŠTĚPÁNEK, V., 2016. Gibraltar: Sporné území ve strategické poloze. *Geografické rozhledy* [online]. 2016, č. 26, s. 6–7. Dostupné na: <https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/clanek/75>
- TEREM, Peter, 2001. Integration and Globalization in Light of Interests of Supranational Institutions. V: Koloman IVANIČKA *Models of European and World Integration*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 161–166. ISBN 80-8055-553-2.
- TEREM, Peter, 2012. Formovanie zahraničnej politiky SR – význam kultivácie konsenzuálnej politiky v záujme obhajoby záujmov SR. V: L. KACPRZAK, B. KOSZEL a A. MARCINKOWSKI *SPOLECZENSTWO OBYWATELSKIE JAKO WSPOLNE DOBRO*. Piła: Panstwowa Wyższa Szkoła zawodowa im. Stanisława Staszica, s. 311–322. ISBN 978-83-62617-20-3.
- TEREM, Peter a M. LENČ, 2011. Central European Identity - Visegrad Group. In *Identités, citoyennetés et démocratie : 20 ans après*. V: Fabienne MARON a Grzegorz POZARLIK, ed. *Actes de la Conférence internationale de Charleroi*. Bruxelles: Bruylant, Collection Voisinages européens, 6, s. 79–94. ISBN 978-2-8027-3085-9.
- THE TIMES HIGHER EDUCATION, 2021. World University Rankings 2022. www.timeshighereducation.com [online] [cit. 30.10.2023]. Dostupné na: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking>
- TOKÁR, L., no date. Situácia Slovenskej republiky z makropohľadu medzinárodnej politiky. V: Dagmar HO-SCHEKOVÁ a Jaroslav UŠIAK, ed. *Formovanie nového strategického postavenia SR*. Banská Bystrica: FPVMV UMB, s. 28,31,34-38. ISBN 978-80-8083-697-9.
- TOMEŠ, Jiří, David FESTA a Josef NOVOTNÝ, 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů: střety idejí a zájmů v současném světě*. Praha: Nakladatelství P3K. ISBN 978-80-903587-6-8.
- TRADING ECONOMICS, 2023. European Union - Military Expenditure (% Of GDP). www.tradingeconomics.com [online] [cit. 25.10.2023]. Dostupné na: <https://tradingeconomics.com/european-union/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>
- TREND ECONOMY, 2023. European Union. www.trendeconomy.com [online] [cit. 1.11.2023]. Dostupné na: <https://trendeconomy.com/data/h2/EuropeanUnion/TOTAL>
- ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2006. *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky* [online]. 2006. [cit. 12.9.2017]. Dostupné na: https://www.vlada.gov.sk/data/files/979_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-04-07-2006-do-08-07-2010.pdf?csrt=15648633543938409635
- ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2010. Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2010–2014. www.vlada.gov.sk [online] [cit. 10.9.2017]. Dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-obdobie-rokov-2010-2014/>
- ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2012. *Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012–2016* [online] [cit. 17.9.2017]. Dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2012-2016/>

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2014. Záznam z 59. zasadnutia Bezpečnostnej rady SR z 21. januára 2014. www.vlada.gov.sk [online] [cit. 23.8.2023]. Dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk/zaznam-z-59-zasadnutia-bezpecnostnej-rady-sr-z-21-januara-2014/>

UŠIAK, Jaroslav, 2012. *Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty*. Banská Bystrica: FPVMV UMB. ISBN 978-80-557-0438-8.

UŠIAK, Jaroslav, 2021. *Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Banská Bystrica: FPVMV UMB. ISBN 978-80-557-1795-1.

UŠIAK, Jaroslav a Dominika KOSÁROVÁ, 2016a. *Bezpečnostná politika SR ako členského štátu NATO. V: Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: FPVMV UMB, s. 104–118. ISBN 978-80-557-1214-7.

UŠIAK, Jaroslav a Dominika KOSÁROVÁ, 2016b. *Bezpečnostné prostredie SR. V: Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: FPVMV UMB, s. 119–122. ISBN 978-80-557-1214-7.

UŠIAK, Jaroslav a Dominika KOSÁROVÁ, 2016c. *Bezpečnostné výzvy, riziká a ohrozenia SR. V: Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: FPVMV UMB, s. 123–133. ISBN 978-80-557-1214-7.

UŠIAK, Jaroslav a Dominika KOSÁROVÁ, 2016d. *Integrácia SR do NATO. V: Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: FPVMV UMB, s. 87–103. ISBN 978-80-557-1214-7.

VLČEK, Dalibor, no date. *Medzinárodné vzťahy. Filozofické teórie vojny a mieru*. Banská Bystrica: FPVMV UMB.

VLČEK, Dalibor a Dominika KAŠČÁKOVÁ, 2010. *Zahraničná politika Slovenskej republiky*. Banská Bystrica: FPVMV UMB. ISBN 978-80-557-0042-7.

WILCZYŃSKI, W.J., 2021. *Regiony świata. Geografia i geopolityka* [online]. 2021. B.m.: Polskie Towarzystwo Geopolityczne. Dostupné na: https://www.academia.edu/69036388/Regiony_%C5%Bwiata_Geografia_i_geopolityka

WILSON, Kevin a Jan van der DUSSEN, 1995. *The History of the Idea of Europe* [online]. Londýn: Routledge. 1. ISBN 978-0-203-99121-3. Dostupné na: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203991213/history-idea-europe-jan-van-der-dussen-kevin-wilson>

ZASTÚPENIE EK NA SLOVENSKU, 2023. Slovensko v EÚ - Európska komisia. www.slovakia.representation.ec.europa.eu [online] [cit. 16.11.2023]. Dostupné na: https://slovakia.representation.ec.europa.eu/o-nas/slovensko-v-eu_sk

ZENDEROWSKI, Radoslaw, 2006. *Stosunki międzynarodowe: vademecum*. 2. vyd. Wrocław: Atla 2. ISBN 83-88555-23-5.

ZLÝ, Bohumír, 2004. *Integrační procesy ve světové ekonomice*. 1. vyd. Ostrava: Ekonomická fakulta. Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava. ISBN 80-248-0592-8.

Register:

A

Agentúra Európskej únie pre základné práva 141
Alawiti 222, 223, 227
Arabi 222, 223, 225, 236, 238, 241, 242, 249, 251
Arabsko – izraelské vojny 239, 242
Aron, Raymond 214
asociačná dohoda 93, 122, 178, 208
Atila 171

B

Balkán 9, 106, 115, 118, 165, 171, 208, 210, 257
Baššár, al Asad 156, 223, 224, 227, 228
Béthune, Maximilien 17, 28
bezpečnosť 3, 8, 19, 25, 45, 86, 112, 114, 118, 119, 136, 151, 152, 155, 157, 158, 163, 185, 190, 196, 198, 199, 202, 203, 206, 208, 210, 211, 212, 221, 231, 248, 253, 255, 257, 262, 264, 266, 267, 268
Bezpečnostná hrozba 152, 208, 211, 212
Bezpečnostné prostredie 3, 199, 205, 206, 207, 211, 266
Biele Karpaty 166
Blízky východ 237, 242, 266
Bratislavský samit 135, 136, 137, 138, 271
brexit 11, 15, 25, 85, 90

C

Ciele udržateľného rozvoja, SDGs 128, 271
colná politika 96
Correlates of War (COW) 214, 215, 220
Coudenhove-Kalergi, Richard 18

Č

Čalfa, Marián 31
Československo 7, 31, 158, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 237, 242, 255
ČSFR 31, 32, 36, 37, 42, 43, 178, 186, 187, 188, 270, 272, 284
ČSLA 176

D

Darwin, Charles 166, 214
Daxner, Štefan Marko 173, 272
Deák, Ferenc 174
Deklarácia o európskej identite 150
diplomacia 47, 83, 100, 105, 130, 194, 280, 282

DÚ

Dubček, Alexander 177, 272
Dubois, Pierre 17, 28
Dunaj 163, 165, 167, 168, 169, 171, 180
Dvor audítorov 79, 81, 82
dynamika ekonomického rastu 54

DZ

Dzurinda, Mikuláš 35, 42, 47, 48, 190, 191, 194, 270, 272

E

EFSF - Európsky nástroj finančnej stability 25
EFSM - Európsky finančný stabilizačný mechanizmus 25
EFTA – Európske združenie voľného obchodu 21, 22, 24, 26, 28, 39, 270
Energetická bezpečnosť 158, 210
Eotvos, József 174
etno-demografické 215
etnokultúrne 215
Európan 19, 26, 146, 147, 149, 152, 153, 222, 256
Európska bezpečnostná stratégia 152, 159
Európska centrálna banka 13, 25, 27, 79, 81, 82, 91
Európska hospodárska oblasť 22
Európska komisia 79, 80, 81, 82, 85, 92, 96, 103, 128, 141, 142, 156, 276
Európska politika susedstva 155
Európska rada 22, 24, 34, 79, 82, 86, 92, 103, 104, 141, 178
Európska služba pre vonkajšiu činnosť 94, 97, 98, 99, 103, 104, 107, 154
Európska susedská politika 117, 118, 122
Európska únia 12, 16, 21, 23, 24, 49, 65, 78, 79, 83, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 97, 102, 105, 127, 128, 135, 140, 141, 142, 145, 146, 153, 155, 157, 231, 274, 276, 280
Európsky parlament 13, 21, 25, 48, 79, 81, 82, 85, 92, 103, 111, 141, 270, 275, 276, 280, 284

F

Fico, Robert 52, 56, 58, 59, 62, 132, 196, 270, 271, 272
Figel, Ján 48, 85
Francisci, Ján 173
Fulton 254

G

Gašparovič, Ivan 35, 52, 58
geopolitický záujem 229, 234, 242
Geopolitika 162, 163, 168, 279
globalizácia 148, 211, 212
globálna ekonomika 54, 61, 75
globálna finančná kríza 75, 266
globálna stratégia EÚ 152, 159
Golanské výšiny 223, 239
Gorbačov, Michail 178, 256
Gottwald, Klement 176

H

Habsburgovci 147, 173
Halíč 165
Hamas 224, 240, 244
Haríri, Rafik 224
Havel, Václav 31, 32, 272
HDP 37, 38, 54, 55, 58, 60, 61, 67, 76, 153, 177, 193, 196, 197, 199, 200, 260
Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov (HIIK) 215, 220
historické 8, 31, 147, 149, 150, 155, 215, 236, 238, 243, 273
Hitler, Adolf 175
Hizballáh 224
Hobbes, Thomas 214
Horthy, Miklós 175
humanitárna pomoc 97, 98, 99, 100, 105, 126, 129, 233, 271
Hurban, Jozef Miloslav 173
Husajn, Saddám 246, 247, 249, 250
Husák, Gustáv 177, 186
hybridná vojna 266, 268
HZDS 33, 34, 35, 46, 47, 52, 189, 270

Ch

Chalífát 248, 249, 252
Charta základných práv Európskej únie 141, 142
Churchill, Winston 19, 28, 241, 242, 254, 270

I

identita Európskej únie 147, 149
Inštitút pre výskum mieru v Oslo (PRIO) 214, 220
Inštitút pre výskum príčin konfliktov (AKUF) 215, 220
Intifáda 239, 240, 242, 243
Iracká sloboda 245, 246, 249, 250
Irak 90, 191, 201, 208, 222, 224, 225, 226, 227, 237, 239, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 266, 273
ISIS 225

Islam 222, 228, 243, 246, 248, 249, 251, 252
Islamský štát 223, 225, 246, 248, 249, 250, 252
Izrael 96, 118, 120, 122, 223, 224, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 273

J

Jazídi 248, 250, 252
Jednotný európsky akt 21, 140
Jiří z Poděbrad 17, 28
Juhoslávia 7, 8, 9, 10, 11, 47, 148, 152, 175, 178, 232, 256, 260, 273

K

Kant, Immanuel 18, 28
Karpaty 163, 166
KBSE 178
KDH 31, 32, 33, 35, 52, 56, 58
Klaus, Václav 32, 188
Kohl, Helmut 256
kolektívna bezpečnosť 262, 267, 268
konflikt 7, 12, 47, 74, 112, 118, 152, 156, 158, 178, 198, 199, 204, 208, 209, 212, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 226, 233, 236, 245, 246, 264
Kováč, Michal 33, 46, 270
Kríza na Ukrajine 193
Krym 8, 26, 27, 113, 155, 208, 230, 231, 232, 233, 264, 265
Kukan, Eduard 46
kultúra 22, 36, 50, 53, 59, 89, 91, 145, 148, 163, 174, 222
kultúrna rozmanitosť 145, 146, 149
Kurdi 222, 223, 225, 227, 242, 246, 247, 248, 250
Kybernetická bezpečnosť 63, 158, 210

L

Labe 165
Libanon 97, 118, 120, 122, 223, 224, 237, 239, 240, 242
Lichtenštajnsko 22, 164, 270
Limes Romanum 171
Lisabonská zmluva 102, 103, 104, 140, 152
Ludské práva 140, 142, 149
Luther, Martin 214

M

Maastrichtská zmluva 79, 102, 140, 147, 152
Markomania 171
Marshall, George 158, 254
Marshallov plán 20, 152, 158, 254, 255, 258, 259, 260
Masaryk, Tomáš Garyk 175
Mečiar, Vladimír 31, 32, 33, 34, 46, 47, 187, 188, 189, 193, 194, 270

medzinárodné právo 119, 234
 medzištátny 216, 218, 222
 Memorandum národa slovenského 173
 Mešita 243, 251
 Mezopotámia 240, 245, 246, 248, 249, 250, 252
 miera nezamestnanosti 61, 66, 67, 72
 migrácia 9, 91, 114, 136, 157, 158, 199, 208, 209, 210, 212, 221
 Mitterand, Francois 256
 Morava 166, 167, 171, 172, 175
 Moravčík, Jozef 33, 46
 Moyzes, Štefan 174

N

Nacionalizmus 9, 12, 179, 181, 210, 212, 223, 241, 242
 NATO 3, 13, 20, 34, 35, 36, 39, 43, 46, 48, 49, 53, 57, 74, 111, 112, 113, 114, 115, 121, 152, 161, 162, 165, 167, 170, 175, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 232, 233, 234, 235, 237, 242, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 272, 273, 274, 275, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285
 Nežná revolúcia 178, 186, 192
 Nietzsche, Friedrich 214

O

Občianstvo Európskej únie 141, 142, 147
 obchodná politika 37, 89, 93, 96, 98, 100, 279
 OBSE 8, 45, 114, 178, 231
 Organizácia spojených národov 125
 Organizovaný zločin 118, 152, 157, 208, 210, 212
 Osmanská ríša 34, 165, 167, 173, 180, 223, 237, 238, 241, 246
 ozbrojený 74, 203, 208, 212, 214, 218, 234, 262

P

Palárik, Ján 173
 Palestína 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 273
 Panarabizmus 222, 228
 Pangermánstvo 166
 Panislamizmus 222, 228, 252
 Panónska nížina 165, 166, 167, 168
 Panslovanstvo 166, 167
 Parížska klimatická dohoda 63, 91, 155
 parlamentné voľby 31, 33, 35, 36, 37, 43, 52, 56, 58, 61, 62, 68, 70, 71, 74, 189, 196, 198, 247
 Partnerstvo za mier 192, 265
 Penn, William 18, 28
 Platón 214

predsednícke trio 86
 produktivita práce 54, 56, 58, 60, 61, 75, 177
 program predsedníctva 134, 137
 Prusko 173
 Púštna búrka 246, 250

R

Rabín 244
 Rada Európskej únie 62, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 92, 94, 96, 103, 104, 107, 111, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 154, 270, 271, 280, 281
 Rada Európy 19, 20, 28, 45, 140, 141, 142, 233, 270
 Rakúska ríša 173
 Rakúske cisárstvo 164
 Rakúsko 22, 23, 26, 47, 113, 147, 164, 166, 173, 174, 180, 193, 207, 254
 Rakúsko-Uhorsko 164, 165, 166, 172, 173, 174, 180, 273
 Rastislav 171
 regionálna spolupráca 110, 113, 115, 119
 Regionálne konflikty 152, 211, 212
 Richard, Daniel 173
 rozvojová politika 90, 93, 97, 98, 99, 127, 128
 Rozvojová pomoc/spolupráca 57, 89, 90, 93, 97, 99, 100, 110, 114, 115, 116, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 154, 157, 226, 271, 280, 282, 283
 rozvojová spolupráca 89, 100, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 154, 271, 283
 Rozvojový program Organizácie Spojených národov, UNDP 126
 Rusko 8, 9, 18, 34, 47, 48, 97, 121, 123, 153, 155, 159, 164, 167, 173, 174, 198, 199, 201, 209, 210, 224, 225, 226, 228, 229, 231, 232, 233, 241, 252, 254, 258, 264, 265, 266, 268
 RVHP 7, 11, 16, 164, 168, 177, 183
 Rýn 163, 165

S

Saint-Pierre, Abbé 18, 28
 Saint-Simon, Claude H. 18, 28
 Sandys, Duncan 19
 SDKÚ 35, 52, 56, 58, 76, 270
 SDĽ 33, 35
 Sedmohradsko 164
 Severoatlantická aliancia 3, 20, 90, 115, 188, 191, 192, 195, 202, 210, 233, 255, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273
 Schengen 22, 134, 277
 Schuster, Rudolf 35, 191, 270
 Sionizmus 241, 242
 SMER 35, 52, 56, 58, 62, 63, 64, 68, 196, 270

SNP 183, 279
SNS 32, 33, 34, 35, 52, 56, 62, 63, 64, 270
sociálno-ekonomické 35, 52, 56, 62, 125, 215
sociálno-psychologické 215
Sovietsky zväz 7, 8, 11, 12, 28, 34, 152, 158, 164, 167, 176,
177, 178, 180, 186, 223, 232, 233, 255, 262, 263
Spinelli, Altiero 21
Spinoza, Baruch 214
spoločná obchodná politika 89, 98
spoločná zahraničná a bezpečnostná politika 98, 152
SSM - Jednotný dozorný mechanizmus 25, 27
Stalin, Josip V. 158, 254, 255, 275
strategická koncepcia 266
stratégie mobilizácie 110, 114, 215
Studená vojna 7, 12, 158, 178, 180, 192, 232, 263, 268
subštátny 215, 216, 217, 218, 219, 273
Súdny dvor Európskej únie 79, 81, 82, 86
Sunniti 223, 225, 246, 248, 250
sv. Augustín 214
Svätopluk 171
Sýria 97, 114, 118, 208, 221, 222, 223, 224, 227, 237, 242, 272
SZBP 91, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 152, 154
Šiiti 246, 250
ŠTB 176
Švajčiarsko 9, 19, 22, 46, 90, 153, 155, 164, 270

T

Terorizmus 91, 113, 120, 152, 157, 158, 179, 201, 208, 209,
212, 224, 240, 244, 246, 251, 257, 258, 264, 266, 268
Thatcher, Margaret 256
Tiso, Jozef 176
transštátny 215, 216, 217, 218
trendy vývoja 58, 216, 217, 218
trh práce 56, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 225
Trianonská mierová zmluva 174, 182
Truman, Harry S. 158, 254, 272

U

Uhorské kráľovstvo 172, 173, 180
Ukrajina 8, 10, 11, 26, 27, 28, 70, 72, 73, 74, 90, 94, 96, 97,
101, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 155,
164, 165, 179, 193, 198, 199, 202, 203, 204, 207, 208,
209, 210, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 258, 264,
265, 266, 272, 273, 275
Únia pre Stredomorie 119, 122
Uppsala Conflict Data Program (UCDP) 214, 220
USA 20, 28, 33, 48, 54, 65, 66, 72, 75, 96, 97, 152, 153, 155,
156, 158, 176, 177, 179, 183, 192, 193, 194, 204, 224,
225, 226, 228, 232, 239, 240, 246, 247, 248, 252, 253,
254, 255, 256, 257, 258, 259, 268, 272, 275

Ústava 11, 18, 23, 32, 35, 52, 141, 173, 176, 190, 193, 244,
247, 270, 284

V

Varšavská zmluva 7, 11, 16, 164, 168, 177, 178, 180, 183,
186, 192, 256
Veľkomoravská ríša 166, 171, 180, 182, 273
Viedenská arbitráž 175
Viedenské memorandum slovenské 174
Visegrád 37, 277
vládna koalícia 33, 34, 35, 37, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 62, 63,
64, 68, 69, 70, 74, 75, 76, 189
vnútroštátny 47, 80, 114, 210, 215, 216, 217, 218
vojna 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 26, 31, 79,
90, 112, 113, 114, 119, 120, 121, 141, 148, 151, 152, 158,
159, 164, 168, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 182, 183,
185, 186, 192, 199, 202, 207, 209, 210, 214, 216, 218,
226, 227, 229, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 241,
242, 243, 246, 247, 248, 252, 253, 254, 255, 256, 257,
259, 260, 261, 263, 266, 268, 269, 273, 275, 284
vonkajšia činnosť 88, 90, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 101, 103,
104, 107, 154
Východné partnerstvo 119, 122
**Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú
a bezpečnostnú politiku** 107, 271

W

Washingtonská zmluva 20, 181, 255, 258, 262, 267
WTO 153

Z

zahraničná politika 3, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 56, 57, 58,
59, 62, 63, 74, 80, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97,
98, 99, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113,
115, 118, 126, 129, 134, 154, 156, 189, 223, 259, 271,
274, 280, 283

Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO

Vedúci autorského kolektívu

Prof. PhDr. Peter Terem, PhD.

Recenzenti

doc. PhDr. Tomáš Koziak, PhD.

prof. PhDr. Peter Mičko, PhD.

Dr.h.c. prof. Ing. Pavel Necas, PhD., MBA

Jazyková korektúra: Mgr. Matúš Babják

Technické spracovanie: Mgr. Ján Humaj

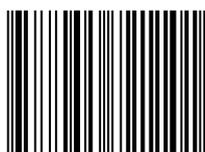
2. aktualizované vydanie

Rozsah: 290 strán, 19,69 AH

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-2110-1

<https://doi.org/10.24040/2023.9788055721101>

9 788055 721101